

**APMĀCĪBAS
ROKASGRĀMATA**

Uz pamattiesībām balstīta policijas darbinieku apmācība

Rokasgrāmata policijas
darbinieku apmācītājiem

Liela daļa informācijas par Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūru ir pieejama interneta resursos. Tai var piekļūt no FRA tīmekļa vietnes (fra.europa.eu).

**Europe Direct *dienests jums palīdzēs rast atbildes
uz jautājumiem par Eiropas Savienību***

Bezmaksas tālruņa numurs (*):
00 800 6 7 8 9 10 11

(*): Informāciju sniedz bez maksas, tāpat arī lielākā daļa zvānu ir bezmaksas (izņemot dažus operatorus, viesnīcas vai taksofonus).

Fotoattēli (uz vāka un iekšlapās): © Shutterstock

FRA – Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vīne – Austrija

Tālr. +43 158030-0 – fakss +43 158030-699

fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2018

Print	ISBN 978-92-9491-797-3	doi:10.2811/378997	TK-03-13-052-LV-C
PDF	ISBN 978-92-9491-786-7	doi:10.2811/6123	TK-03-13-052-LV-N

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2016
Atļauts izmantot citur (izņemot komerciālos nolūkos), norādot avotu.

Uz pamattiesībām balstīta policijas darbinieku apmācība

Rokasgrāmata policijas
darbinieku apmācītājiem

Priekšvārds

Policijas darbinieku apmācība ir pirmais un vissvarīgākais solis pretī efektīvākas un profesionālākas policijas darbības veidošanai nākotnē. Uz cilvēktiesībām balstīta apmācība palīdz dalībniekiem proaktīvi ievērot un aizsargāt pamattiesības. Tā nodrošina, ka spēka pielietošanu īsteno saskaņā ar likumības, nepieciešamības un samērīguma principiem, t. i., principiem, kas ir būtiski taisnīgu sabiedrību attīstībai. Tādējādi šāda apmācība ļauj policijas darbiniekiem pildīt to lomu, kas viņiem paredzēta Eiropas Savienības ceļvedī par darbu tiesiskuma, brīvības un drošības jomā.

Apmācības rokasgrāmata ir paredzēta, lai palīdzētu sekmēt uzticēšanās attiecības starp policijas darbiniekiem un sabiedrību kopumā un visā tās daudzveidībā, tādējādi koncentrējoties uz tiesībām uz nediskrimināciju, cieņu un dzīvību. Vairākos Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras (FRA) veiktajos apsekojumos un projektos ir uzsvērtā saikne starp uzticēšanos iestādēm un pamattiesību izmantošanu. Ja pastāvēs uzticēšanās, pieaugs ziņošanas līmenis par noziegumiem; tādējādi atklās vairāk noziegumu, nodrošinot taisnīgumu cietušajiem. Aizsargājot visu pilsoņu pamattiesības, policijas darbinieki radīs uzticēšanos visā sabiedrībā, sekmējot pozitīvu “apburto loku”, kas iedrošinās ziņot par noziegumiem, veicinās efektīvāku noziedzības apkarošanu, stiprinās taisnīguma nodrošināšanu cietušajiem un samazinās saspilējumus sabiedrībā.

FRA Uz pamattiesībām balstītas policijas darbinieku apmācības rokasgrāmatu izstrādāja ciešā sadarbībā ar Eiropas Policijas skolu asociāciju, Eiropas Policijas akadēmiju un valstu policijas akadēmiju tīklu, lai palīdzētu veidot šādu uzticēšanos un sekmētu tādu kopīgu policijas darbības standartu izveidošanu, ar kuriem respektē pamattiesību principus. Mūsu mērķis ir uzlabot policijas profesionālismu un efektivitāti visā Eiropas Savienībā, nodrošinot policijas darbinieku apmācītājus ar praktisku rīku, kas palīdz iekļaut pamattiesības policijas darbinieku apmācībā.

Michael O’Flaherty

FRA direktors

Akronīmi

<i>AEPC</i>	Eiropas Policijas skolu asociācija
<i>ANO</i>	Apvienoto Nāciju Organizācija
<i>CAT</i>	Konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem
<i>CEDAW</i>	Konvencija par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu
<i>CEPOL</i>	Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra
<i>CPT</i>	Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komiteja
<i>CRC</i>	Konvencija par bērnu tiesībām
<i>CRPD</i>	Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām
<i>CSO</i>	pilsoniskās sabiedrības organizācijas
<i>ECRI</i>	Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību
<i>ECT</i>	Eiropas Cilvēktiesību tiesa
<i>ECTK</i>	Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija jeb Eiropas Cilvēktiesību konvencija
<i>EDSO</i>	Eiropas Drošības un sadarbības organizācija
<i>ES</i>	Eiropas Savienība
<i>EST</i>	Eiropas Savienības Tiesa
<i>FRA</i>	Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra
<i>ICCPR</i>	Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām
<i>ICERD</i>	Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu
<i>ICESCR</i>	Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām
<i>ILGA Europe</i>	Starptautiskā lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu un interseksuāļu asociācija Eiropā
<i>LGBT</i>	lesbietes, geji, biseksuāļi un transpersonas
<i>NHRI</i>	valsts cilvēktiesību iestāde (VCI)
<i>NVO</i>	nevalstiska organizācija
<i>ODIHR</i>	Demokrātisko iestāžu un cilvēktiesību birojs (EDSO)
<i>UDHR</i>	Vispārējo cilvēktiesību deklarācija

Glosārijs

Cilvēktiesības	Termins, kas attiecas uz tiesībām, kuras garantē ar starptautiskajām cilvēktiesībām.
Deklarācija	Politisks instruments, ar kura palīdzību starpvaldību organizācija pauž vispārējos principus; pats par sevi tas nav juridiski saistošs, bet tam var būt ievērojama morālā un/vai politiskā ietekme.
Ieteikuma tiesības	Nav juridiski saistoši standarti, bet ir ietekmīgi kā morāles/politikas standarti, piemēram, deklarācijas.
Konvencija/līgums/pakts/harta	Juridiski saistošs starptautisks nolīgums starp valstīm. Lai konvencija/līgums/pakts būtu saistošs valstij, valstij tas ir jāratificē vai jāpievienojas tam.
Pamattiesības	Bieži lietots termins, atsaucoties uz tiesībām, kuras garantē ar konstitucionālajām tiesībām.
Paraksts/parakstīt	Darbība, lai paustu nodomu uzņemties līguma saistības pēc tā ratifikācijas. Līgums ir "atvērts parakstīšanai" pēc tam, kad sarunu puses to pieņem.
Ratifikācija/ratificēt	Process, ar ko līgums/konvencija/pakts kļūst saistošs valstij. Lai dokumentu ratificētu, attiecīgajam likumdevējam parasti ratifikācija ir jāapstiprina.
Saistošās tiesības	Juridiski saistoši standarti, piemēram, konvencijas un līgumi.

Saturs

PRIEKŠVārds	3
IEVADS	9
KĀ LIETOT ŠO ROKASGRĀMATU	13

1. MODULIS. CILVĒKTIESĪBU PAMATI

Ievads	23
Darbība: cilvēktiesību pamatu izpratne	24
Izdales materiāls – cilvēktiesību pamatidejas un jēdzieni.....	26
Kopsavilkums	27
1. Kas ir cilvēktiesības?	27
2. Kādi cilvēktiesību veidi eksistē?	28
3. Ko cilvēktiesības nodrošina?	29
4. Kādi pienākumi pastāv saskaņā ar cilvēktiesībām?.....	30
5. Kuros tiesību aktos cilvēktiesības ir ietvertas, un kā uzrauga to ievērošanu?	33
Papildu materiāls	37

2. MODULIS. POLICIJAS DARBĪBA NO CILVĒKTIESĪBU VIEDOKĻA

Ievads	49
Darbība: policijas darbība no cilvēktiesību viedokļa	50
1. izdales materiāls – policijas un cilvēktiesību apspriešana.....	53
2. izdales materiāls – praktiski cilvēktiesību piemēri	54
Kopsavilkums	55
1. Galvenie jēdzieni	55
2. Izdales materiāli – jautājumi un atbildes.....	55
1. izdales materiāls – jautājumi un atbildes	56
2. izdales materiāls – jautājumi un atbildes	61
Papildu materiāls	63
Paplašinātās darbības	67
1. paplašinātā darbība: viens pret vienu intervijas Zviedrijas Policijas akadēmijā	67
2. paplašinātā darbība: cilvēktiesību izglītība Vācijas policijas darbiniekiem nacistu noziegumu vēsturiskajās vietās; policijas darbs šodien un pagātnē.....	69

3. MODULIS. CIVĒKTIESĪBU ANALĪZE – PIENĀKUMS IEVĒROT UN AIZSARGĀT

Ievads	73
Darbība: cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot un aizsargāt	74
1. izdales materiāls – cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot	76
2. izdales materiāls – cilvēktiesību analīze – pienākums aizsargāt.....	79
Kopsavilkums	82
1. Galvenie jēdzieni	82
a. Kas ir cilvēktiesību pārkāpums?.....	82
b. Ko mēs saprotam ar nepieciešamību un samērīgumu cilvēktiesībās?	82
2. Darbības norādes: cilvēktiesību analīze.....	84
1. izdales materiāls – pienākums ievērot	87
2. izdales materiāls – pienākums aizsargāt.....	93
Papildu materiāls	98
Paplašinātās darbības	107
1. paplašinātā darbība: scenārija apmācība Austrijas policijas akadēmijās.....	107
2. paplašinātā darbība: scenārija apmācība Vācijas Ziemeļreinas-Vestfālenes valsts policijā.....	109

4. MODULIS. SPĪDZINĀŠANAS UN NECILVĒCĪGAS VAI PAZEMOJOŠAS IZTURĒŠANĀS VAI SODĪŠANAS AIZLIEGUMS

Ievads	113
Darbības 1. versija: apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos; 2. versija: nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte	114
Izdales materiāls – darbības 1. versija: apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos	117
Izdales materiāls – darbības 2. versija: nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte A un B.....	119
Kopsavilkums	121
1. Galvenie jēdzieni	121
2. Kas ir necilvēcīga vai pazemojoša izturēšanās vai sodīšana?	122
3. Darbības 1. versija: apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos.....	123
a. Milgrama eksperiments	124
b. Stenfordas cietuma eksperiments.....	124
4. Darbības 2. versija: nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte A un B	125
Papildu materiāls	127

5. MODULIS. DAUDZVEIDĪBA, VIENLĪDZĪBA UN NEDISKRIMINĀCIJA

levads.....	135
1. darbības 1. versija: kreīļi/labroči.....	136
1. darbības 2. versija: daudzas identitātes.....	139
Izdales materiāls – 1. darbības 2. versija: daudzas identitātes.....	141
2. darbība: lomu spēle – darba pieteikumi.....	142
Izdales materiāls – 2. darbība: lomu spēle – darba pieteikumi.....	145
3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija.....	146
Izdales materiāls – 3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija.....	148
Kopsavilkums	151
1. Galvenie jēdzieni.....	151
a. Daudzveidība un identitāte.....	151
b. Vienlīdzības un nediskriminācijas pamatjēdzieni.....	154
c. Diskriminācija un profilēšana.....	158
2. Analītiskā shēma – nediskriminācija.....	160
Izdales materiāls – 3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija.....	161
Papildu materiāls.....	165

6. MODULIS. POLICIJAS DARBINIEKU CIVĒKTIESĪBAS

levads.....	173
1. darbība: cilvēktiesību pieredze.....	174
2. darbība: gadījumu izpēte – diskriminācija darbavietā.....	176
Izdales materiāls – 2. darbība: gadījumu izpēte – diskriminācija darbavietā.....	178
Kopsavilkums	180
1. Galvenie jēdzieni.....	180
a. Vai policijas darbiniekiem ir cilvēktiesības?.....	180
b. Problēmas ar policijas darbinieku cilvēktiesībām.....	182
c. Kuras cilvēktiesības ir jo īpaši būtiskas policijas darbiniekiem?.....	183
2. Darbības norādes: cilvēktiesību analīze.....	185

PIELIKUMI

1. pielikums. Darbsemināru programmas.....	191
2. pielikums. Pamata norādes apmācītājiem.....	198
3. pielikums. Gadījumu izpētes sagatavošana – padomi.....	202
4. pielikums. Prakšu apkopojums.....	206

Ievads

Apvienoto Nāciju Organizācijas deklarācija par cilvēktiesību izglītību un apmācību

11. pants

Apvienoto Nāciju Organizācijai un starptautiskām un reģionālām organizācijām savam civilajam personālam, militārajam personālam un policijai ir jānodrošina cilvēktiesību izglītība un apmācība.

Šī rokasgrāmata ir izstrādāta, lai palīdzētu policijas akadēmijām iekļaut cilvēktiesības policijas darbinieku apmācībā, nevis novirzīt šādu apmācību otrajā plānā kā fakultatīvu papildu programmu. Jo īpaši tā ir koncentrēta uz tām tiesībām, kas palīdz veidot uzticēšanos policijas darbam dažādās sabiedrībās: nediskrimināciju, cieņu un dzīvību. Tā sniedz praktisku rīku ES dalībvalstu iestādēm, balstoties uz Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras (*FRA*) ieinteresēto pušu līdzdalību un pētniecības konstatējumu zināšanām un pierādījumiem. Rokasgrāmata apmācības dalībniekus soli pa solim iepazīstina ar pamattiesību ietekmi uz patiesās dzīves situācijām, nodrošinot viņus ar rīkiem, kas viņiem vajadzīgi, lai analizētu un risinātu situācijas, ar kurām kādu dienu viņi paši var saskarties.

Rokasgrāmatas mērķis ir panākt, ka pamattiesības uzskata par rīku, ar kuru uzlabot policijas efektivitāti un profesionālismu. Profesionāls uz cilvēktiesībām balstīts policijas darbs ir galvenais policijas darbības legimitātes avots, un tas uzlabo policijas darbības efektivitāti. Ja policija nodrošina, ka pilsoņi spēj izmantot savas pamattiesības un brīvības, tā ne tikai iegūst sabiedrības cieņu un uzticēšanos, bet arī maksimāli ceļ sava darba efektivitāti. Tādā veidā rokasgrāmatas vispārējais mērķis ir veidot uzticēšanās attiecības starp policiju un sabiedrībām visā to daudzveidībā.

Vairākos *FRA* veiktajos apsekojumos un projektos ir uzsvērti saikne starp uzticēšanos iestādēm un pamattiesību izmantošanu. Viens ES mēroga *FRA* apsekojums (Eiropas Savienības minoritāšu un diskriminācijas apsekojums – *EU-MIDIS*), kurā intervēja 23 500 dalībnieku no imigrantu un etnisko minoritāšu grupām 27 ES dalībvalstīs, atklāja, piemēram, pārsteidzoši lielu skaitu nepaziņotu noziegumu. No tiem cilvēkiem, kuri bija cietuši no rasistiskiem uzbrukumiem vai draudiem, 65 % policijai par šiem atgadījumiem neziņoja, bet vairāk nekā puse no viņiem (55 %) teica, ka to nedarīja, jo “neuzticās” policijai. Neziņošana var radīt nepatiesu noziedzības ainu, apgrūtinot policijas spēju aizsargāt sabiedrību un pakļaujot riskam cietušo pamattiesības. Aizsargājot visu pilsoņu pamattiesības, policijas darbinieki radīs uzticēšanos visā sabiedrībā, tādā veidā uzlabojot ziņošanu par noziegumu un nodrošinot efektīvāku noziedzības apkarošanu, lielāku taisnīgumu cietušajiem un mazākus saspīļumus sabiedrībā.

Francijas Cilvēka un pilsoņu tiesību deklarācija

12. pants

Cilvēka un pilsoņu tiesību garantijai ir nepieciešams sabiedrības spēks, tādējādi šo spēku īsteno par labu visiem, nevis konkrētai izmantošanai tiem, kuriem tas ir uzticēts.

Šī apmācības rokasgrāmata ir balstīta uz četriem būtiskiem principiem: visaptveroša un pozitīva pieeja cilvēktiesībām; policijas darbība no cilvēktiesību viedokļa, ievērojot gan prasību aizsargāt, gan respektēt; praktiska pieeja konkrētu situāciju analizēšanai; fokuss uz cilvēktiesību internalizāciju.

Pirmais princips palīdz nepārprotami noteikt, ka policija ir primārais spēks, kas paredzēts, lai palīdzētu īstenot cilvēktiesības, kas veido jebkuras demokrātiskas un taisnīgas sabiedrības šūpuli. Cilvēktiesības un pamattiesības attiecas arī uz policijas darbiniekiem, tāpēc tām ir spējinašanas ietekme. Šīs vēstījuma pamatdomas bieži pārsteidz dalībniekus, kuri parasti sagaida kritiku par savu darbu. Viņi baidās, ka viņiem "uzbruks" "cilvēktiesību morālais klubs", tās ir bažas, kas rada vēlmi ieņemt apmācībai nelabvēlīgu aizsardzības pozīciju. Tādējādi apmācības kursa būtisks elements un mērķis ir pārvarēt iespējamo skepticismu un radīt pozitīvu pieeju cilvēktiesībām.

Otrs princips atspoguļo faktu, ka daudzās Eiropas Savienības (ES) valstīs policiju arvien vairāk uzskata par pakalpojumu sniedzējiem sabiedrībai – par organizāciju, kas aizsargā cilvēktiesības. Bet policijas darbinieki katru dienu meklē sarežģītu vidusceļu starp saviem divkāršajiem pienākumiem aizsargāt un ievērot cilvēktiesības, piemēram, kad rīkojas, lai pasargātu personas no spīdzināšanas vai nežēlīgas rīcības ģimenes vardarbības gadījumos. Policijas darbā, lai aizsargātu cilvēktiesības, piemēram, ir strikti jāpiemēro samērīgi līdzekļi, jo īpaši, kad iesaistīta spēka pielietošana. Tas rada lielāko izaicinājumu uz cilvēktiesībām balstītā policijas darbībā: cilvēktiesību aizsardzībā ar vismazāk aizskarošiem līdzekļiem.

Ar šo rokasgrāmatu ievieš praktisku rīku kopumu analīzes veikšanai, kam būtu jāpalīdz izgaismot to, kā risināt šos izaicinājumus ikdienas policijas darbā. Rokasgrāmata soli pa solim iepazīstinās dalībniekus ar konkrētu ar policiju saistītu situāciju izpēti no cilvēktiesību viedokļa, lai dotu viņiem iespēju analizēt un risināt situācijas, ar kurām viņi var saskarties nākotnē.

Visbeidzot, rokasgrāmatā ir skaidri noteikts, ka cilvēktiesības nevar skatīt tikai juridisko standartu kontekstā. Lai gan šie standarti ir būtiski, plašāka cilvēktiesību izpratne sniedzas ārpus likuma robežām. Šai izpratnei ir arī vajadzīgas piemērotas prasmes un attieksme. Ļoti svarīgi ir redzēt, kā policijas darbinieks mijiedarbojas ar sabiedrību un kādus apsvērumus un attieksmi viņš vai viņa izmanto, lai pieņemtu lēmumus. Cilvēktiesību internalizācija caur izglītību ir sarežģīts process ar neskaitāmām šķautnēm, bet tai ir viena no izšķirīgākajām nozīmēm tad, kad policijas darbiniekiem bieži ir jāpieņem tūlītējs lēmums.

Šo apmācības rokasgrāmatu izstrādāja, lai atbalstītu ES ceļvedi tieslietu un iekšlietu jomā, kas zināms arī kā Stokholmas programma ⁽¹⁾, kuras mērķis ir gan garantēt drošību un uzlabot policijas sadarbību, sekmējot patiesu ES mēroga tiesu un tiesībaizsardzības iestāžu kultūru, gan aizsargāt personu pamattiesības ⁽²⁾. Tajā ir uzsvērtā apmācības vajadzība, lai sasniegtu šos mērķus.

Eiropas Komisija ir izdevusi Paziņojumu par Eiropas Tiesībaizsardzības apmācības shēmas izveidi ⁽³⁾. Vairākas specializētas ES aģentūras tieslietu un iekšlietu jomā apmācību iekļauj savos uzdevumos. Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra (CEPOL) ir ES aģentūra policijas apmācībai, bet Eiropas Policijas birojs (Eiropols) nodrošina padziļinātu policijas apmācību. Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūra (Frontex) izstrādā kopīgu pamata mācību programmu un apmācības standartus ES robežsardzes apmācības akadēmijām.

Šī FRA rokasgrāmata papildina šo aģentūru darbu. FRA piemēro pamattiesību pieeju, vācot un analizējot datus, kas var nodrošināt noderīgus pierādījumus, lai formulētu aģentūru operatīvās reakcijas, piemēram, izceļot cietušo viedokli.

“Cilvēktiesības ir tiesības, ko piedzimstot iegūst ikviens no mums. Bet tas nav atkarīgs no tā, kur mēs piedzimām. Tas ir fakts, ka mēs piedzimām. Mums ir cilvēktiesības, jo mēs esam cilvēki. Un mēs paliekam cilvēki pat tad, ja mums nav pases, vīzas vai uzturēšanās atļaujas.”

Michael O’Flaherty, FRA direktors

⁽¹⁾ Eiropas Padome (2010), Stokholmas programma: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:LV:PDF>

⁽²⁾ Šajā rokasgrāmatā terminus “pamattiesības” un “cilvēktiesības” lieto pārmaiņus.

⁽³⁾ COM(2013) 172 final – Komisijas 2013. gada 27. marta Paziņojums par Eiropas Tiesībaizsardzības apmācības shēmas izveidi. “Šajās zināšanās būtu jāietver efektīvas tiesībaizsardzības sadarbības principi, pamattiesības, [...]”, 6. lpp., pieejams: <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/document/COM20130172.do>

Kā lietot šo rokasgrāmatu

Šī rokasgrāmata satur praktiskas, uz apguvēju vērstas apmācības programmas pamatelementus par policiju un cilvēktiesībām. Apmācītājiem vajadzēs šo materiālu papildināt ar citiem avotiem, ja viņi vēlēšies vēl sīkāk koncentrēties uz konkrētiem jautājumiem.

Seši moduļi un ierosinātās apmācības darbības ir jāizvēlas atbilstoši konkrētajiem apstākļiem un apmācības videi (pieejamais laika grafiks, mērķauditorija, valsts konteksts), sākot ar mērķauditorijas un uzdevumu noteikšanas novērtējumu: kāda ir dalībnieku sapratne, attieksme un pieredze? Kas ir jāsasniedz?

Katra moduļa apmācītāju kopsavilkumā ir paskaidroti galvenie punkti un ietverti obligātie elementi, lai veiksmīgi aptvertu moduļa saturu. Ir norādīti papildu informācijas avoti.

Rokasgrāmata ir jāpielāgo katras konkrētas valsts kontekstam. Lai gan vairākums no minētajām tiesu lietām ir no Eiropas Cilvēktiesību tiesas un tādējādi tās ir būtiskas visām Eiropas valstīm, rokasgrāmata ir jāpapildina ar konkrēto valstu materiāliem, policijas noteikumiem un valsts tiesību aktiem.

Fakultatīvas programmas, kā apvienot moduļus divarpus dienu vai trīs dienu darbsemināriem, var atrast 1. pielikumā.

Rokasgrāmatas struktūra

Rokasgrāmata sastāv no sešiem moduļiem, kuros apskatīti galvenie cilvēktiesību pieejas elementi policijas darbībā, kā arī no pielikumu kopuma ar papildu materiāliem.

- 1. modulis. Cilvēktiesību pamati
- 2. modulis. Policijas darbība no cilvēktiesību viedokļa
- 3. modulis. Cilvēktiesību analīze — pienākums ievērot un aizsargāt
- 4. modulis. Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai sodīšanas aizliegums
- 5. modulis. Daudzveidība, vienlīdzība un nediskriminācija
- 6. modulis. Policijas darbinieku cilvēktiesības
- Pielikumi satur: darbsemināru programmas; pamata norādes apmācītājiem; gadījumu izpētes sagatavošanu — padomus; prakšu apkopojumu

Moduļu struktūras

Katrs modulis sastāv no trīs daļām.

- **Ievads un apmācības darbības(-u) apraksts:** mērķi (zināšanas, attieksme, prasmes), prasības (laiks, materiāls, vide) un darbība, kā arī izdales materiāli.
- **Kopsavilkums:** detalizēta informācija, lai vadītu apmācības darbību, tostarp apmācības padomi.
- **Papildmateriāls:** papildu informācija, kuru var izmantot, lai papildinātu apmācības darbību un kopsavilkumu.

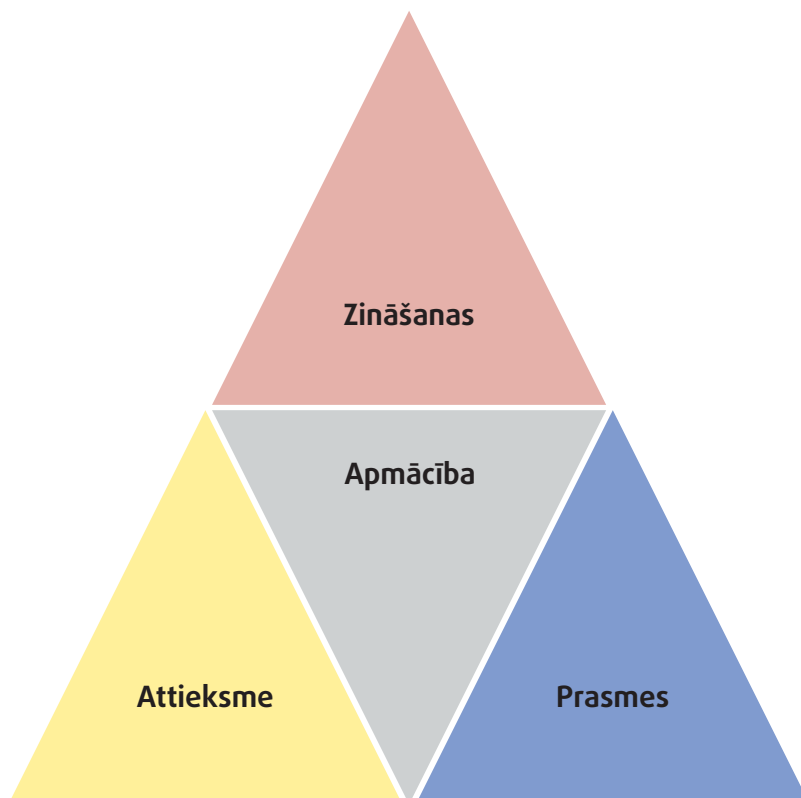
Dažos moduļos šī sadaļa ietver arī papildu darbības izmantošanai paplašinātos apmācībasursos, īpaši labas prakses no dažādām policijas akadēmijām Eiropā. Parasti tās ir plašākas savā apmērā un var kalpot par iedvesmu, lai iekļautu cilvēktiesību jautājumus policijas akadēmiju mācību programmās.

Cilvēktiesību izglītības un policijas darbība – cilvēktiesību izglītības trīsstūris ⁽⁴⁾

Nav gatavu atbilžu vai kontrolsarakstu, kas jāievēro sarežģītajā cilvēktiesību jomā. Policijas darbiniekiem savs darbs un rīcība jāveido atbilstoši cilvēktiesību pamatnostādņem. Viņi saskaras ar sarežģītu uzdevumu izmantot savu rīcības brīvību un līdzsvarot uztvertās konfliktējošās intereses katrā konkrētā situācijā. Šajos centienos palīdzēs trīs dimensijas – zināšanas, prasmes un attieksme. Apmācības darbības katrā modulī ir izstrādātas, paturot prātā cilvēktiesību izglītības trīsstūri.

Par vēlamu policijas cilvēktiesību apmācības rezultātu var uzskatīt turpmāk norādītās iegūtās pamata kompetences.

⁽⁴⁾ "Cilvēktiesību izglītības trīsstūris" ir iedibināts jēdziens, kas apvieno zināšanas (teoriju) ar prasmēm un attieksmi (praksi), un to var atrast dažādās cilvēktiesību izglītības publikācijās, piemēram: *Human rights, education and global responsibilities* (Cilvēktiesības, izglītība un globālā atbildība) (1992); *Understanding Human Rights, Manual on human rights education* (Cilvēktiesību izpratne. Rokasgrāmata par izglītību cilvēktiesību jomā) (2006); *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen* (Cilvēktiesības un policija. Rokasgrāmata apmācītājiem), balstīta uz *Suntiger, W.* (2005), kurš ir arī šīs rokasgrāmatas līdzautors, aktualizēta, ņemot vērā EDSO/ODIHR 2012. gada septembra Pamatnostādnes par cilvēktiesību izglītību tiesībsardzības amatpersonām.

Zināšanas – dalībniekiem jāsaprot: cilvēktiesību funkcija sabiedrībā; (vēsturiskā) cilvēktiesību attīstība; cilvēktiesību principi (it īpaši nepieciešamības un samērīguma princips, nediskriminācijas princips, valsts pienākuma cienīt un aizsargāt cilvēktiesības, universāluma un nedalāmības princips); cilvēktiesību aizsardzības sistēmas pamatelementi; to cilvēktiesību normu saturs, kuras būtiskas viņu darbam (tostarp pilnīgs spīdzināšanas aizliegums); svarīgi starptautiski cilvēktiesību dokumenti; organizācijas un iestādes, kuras strādā cilvēktiesību jomā; uz cilvēktiesībām pamatotas policijas darbības mērķi un iezīmes demokrātiskās sabiedrībās.

Prasmes – dalībniekiem jāspēj: piemērot cilvēktiesību principus (it īpaši nepieciešamības un samērīguma principus) praktiskajā darbā; profesionāli sazināties ar kopienu un ārējām ieinteresētajām personām, tostarp ar mazākumtautību kopienām; veidot un pasniegt pārliecinošus argumentus; analizēt reālās dzīves situācijas no cilvēktiesību viedokļa, tostarp noteikt cilvēktiesību pārkāpumus; piemērot konflikta pārvaldības/atrisināšanas prasmes; tikt galā ar kritiku; pārdomāt paša identitāti; apspriest cilvēktiesību, daudzveidības un policijas darbības jautājumus; piemērot cilvēktiesību analīzi savā vidē, kā arī organizatoriskajās struktūrās un praksēs.

Attieksme – dalībniekiem jāpārdomā: cieņa pret sevi un citiem, kas pamatota uz visu personu cieņu; apņemšanās nodrošināt vienlīdzību attiecībā uz dzimumu, "rasi", ādas krāsu, etnisko vai sociālo izcelsmi, ģenētiskajām īpašībām, valodu, reliģiju vai pārliecību, politiskajiem vai jebkuriem citiem uzskatiem, piederību nacionālajai minoritātei, īpašumu, izcelsmi, invaliditāti, vecumu vai seksuālo orientāciju utt.; pārliecība uzskatīt cilvēktiesības par policijas darba mērķi un pamatu; paša atbildības apzināšanās; empātija pret citiem, jo īpaši pret mazākumtautībām; uzskati bez aizspriedumiem; ārējo ieinteresēto personu novērtēšana un sadarbība ar tām, tostarp ar kopienām un uzraudzības iestādēm; atvērtība pārdomām; gatavība mācīties no kļūdām; gatavība pieņemt kritiku; daudzveidība sabiedrībā un tās ietekmes uz policijas darbību pieņemšana.

Apmācības padoms: apmācības nozīmīguma nodrošināšana

Sociālo zinātņu pētījumos ir parādīts, ka cilvēktiesību apmācības kursi (ja apgūti atsevišķi) ir ar ierobežotu ietekmi. Apmācībai jābūt balstītai uz plašāku strukturālo un organizatorisko perspektīvu. Cilvēktiesības ir atklāti jāatzīst par ļoti nozīmīgām, izmantojot iekšējos lēmumu pieņemšanas procesus, piemēram, personāla atlasī un paaugstināšanu, komunikācijas un informācijas stratēģijas, vadības un līderības funkcijas un disciplinārās procedūras. Dominējošās organizatoriskās realitātes var kaitēt cilvēktiesību apmācības mērķiem. Ja apmācību lieto tandēmā ar citiem strukturālajiem pasākumiem organizatoriskajā kultūrā, tās ietekme būs daudz lielāka.

Avots: Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO), Augstā komisāra cilvēktiesību jautājumos birojs (OHCHR) (2011)

Rokasgrāmatas izstrāde

Lai labāk orientētu savu darbu cilvēktiesību izglītības un apmācības jomā, *FRA* konsultējās vairāk nekā ar 80 šīs jomas dalībniekiem/ iestādēm, tostarp Eiropas Komisiju, valstu cilvēktiesību iestādēm (*NHRI*), starptautiskām un valsts cilvēktiesību izglītības un apmācības jomas aprindām un nevalstiskām organizācijām (*NVO*), izmantojot jauktu metodoloģiju – tiešsaistes aptaujas, intervijas pa tālruni, kā arī tikšanās klātienē un darbseminārus. Tie, ar kuriem konsultējās, ietver: 19 policijas akadēmijas (Beļģija, Dānija, Vācija, Īrija, Grieķija, Spānija, Francija, Kipra, Latvija, Lietuva, Ungārija, Malta, Nīderlande, Austrija, Polija, Portugāle, Slovēnija, Zviedrija un Apvienotā Karaliste); starptautiskās organizācijas ar pieredzi policijas darbībā un cilvēktiesībās, piemēram, Eiropas Padomi un Eiropas Drošības un sadarbības organizāciju (*EDSO*) un tās Demokrātisko iestāžu un cilvēktiesību biroju (*ODIHR*); specializētas struktūras ar pilnvarām veikt policijas darbību un policijas apmācību – tādas kā Eiropas Policijas skolu asociācija (*AEPC*), Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra (*CEPOL*), Eiropas Policijas birojs (Eiropols), Starptautiskā Kriminālpolicijas organizācija (Interpols) un Apvienotajā Karalistē bāzētā Nacionālā patrulēšanas uzlabošanas aģentūra –, kas piedalījās sagatavošanas darbseminārā un uzsvēra vajadzību pēc mērķtiecīgas pamattiesību apmācības.

Aptaujas dalībnieki norādīja, ka cilvēktiesību apmācības loma policijas apmācībā visā ES ir atšķirīga. Lai paaugstinātu šīs apmācības profilu, ir jāpārvar daži šķēršļi. Policijas apmācība cilvēktiesību jomā drīkst būt neformāla un var būt brīvprātīga. Tie, ar kuriem konsultējās, uzsvēra cilvēktiesību apmācības prakses apmaiņas trūkumu ES dalībvalstu policijas akadēmiju starpā un ļoti vāju iesaistīšanos ar ārējiem cilvēktiesību apmācības sniedzējiem, tādiem kā *NVO* vai *NHRI*. Viņi arī atzīmēja, ka policijai paredzētās cilvēktiesību apmācības mērķis nebūt nav samierināt iesaistītās puses attiecībā uz uztverto interešu konfliktu starp pienākuma turētājiem (policiju) un tiesību turētājiem (sabiedrības locekļiem).

FRA nolīga divus cilvēktiesību konsultantus un pieredzējušus policijas apmācītājus, *Guhrun Rabussay-Schwald* un *Walter Suntinger*, lai sagatavotu šo apmācības rokasgrāmatu, kuru *FRA* pēc tam pārskatīja.

Vairāki cilvēktiesību un policijas apmācības eksperti pārskatīja manuskripta melnrakstu 2011. gada maijā. Mēs vēlamies viņiem pateikties par vērtīgo ieguldījumu: *Anja Bienert*, Policijas un cilvēktiesību programmas vadītāja "*Amnesty International*", Nīderlande; *Michiel Holthackers*, *AEPC*, Policijas akadēmija, Nīderlande; *Karl-Heinz Grundböck*, Austrijas Iekšlietu ministrijas pārstāvis; *Andre Konze*, Ziemeļreinas-Vestfālenes Policijas akadēmijas pulkvedis, Vācija; *Reinhard Kreissl*, Austrijas Tieslietu socioloģijas un kriminoloģijas institūta krimināltiesību sociologs; *Marina Narvaez*, konsultante pretterorisma jautājumos, *EDSO*/Demokrātisko iestāžu un cilvēktiesību birojs (*ODIHR*); *Cristina Sganga*, neatkarīga cilvēktiesību konsultante un policijas apmācītāja; *Murat Yildiz*, *EDSO* stratēģisko policijas

jautājumu vienības apmācības konsultants. Otrajā kvalitātes novērtēšanas posmā policijas akadēmijas apmācītāji no 12 ES dalībvalstīm (Beļģija, Bulgārija, Vācija, Grieķija, Francija, Lietuva, Austrija, Polija, Portugāle, Slovākija, Zviedrija un Apvienotā Karaliste) un Horvātijas testēja moduljus no rokasgrāmatas melnraksta līdz pilotapmācības posmam. Mēs arī novērtējam *Walter Suntinger* eksperta ieguldījumu saistībā ar analītiskajām shēmām, piezīmēm un lasījumiem, kas no viņa darba ir pielāgots un ietverts šajā rokasgrāmatā. Rokasgrāmatā izmantoti vingrinājumi, kas pielāgoti no pretapmelošanas ligas "A World of Difference" daudzveidības apmācības un vingrinājumiem, ko nodrošināja: *Walter Suntinger*; *Gudrun Rabussay-Schwald*; *Rafael Behr*; *Günther Berghofer*, Austrijas policijas komandieris; *Gamal Turawa*, Londonas Metropoles policijas dienesta daudzveidības veicināšanas un apmācības konsultants un apmācītājs, Apvienotā Karaliste; apmācības padomi tika gūti no *Thomas Greis*, Austrijas Policijas akadēmija; *Andre Konze*, Ziemeļreinas-Vestfālenes Policijas akadēmijas pulkvedis, Vācija; *Maria Knutsson*, vecākā lektore Zviedrijas Valsts policijas koledžā; *Remo Pusca*, Austrijas Policijas akadēmija; *Oliver van Wrochem*, Neiengammes koncentrācijas nometnes memoriāla pētniecības centra vadītājs, un *Ulrike Pastoor*.

Mēs no sirds vēlamies pateikties *AEPC* bijušajam priekšsēdētājam *Maurice Petit*, kurš iekļāva cilvēktiesības *AEPC* darba kārtībā un nodrošināja valstu policijas akadēmiju kontaktu ar *FRA*. Tāpat mēs sakām paldies Lionas Policijas akadēmijai, *École Nationale Supérieure de la Police (ENSPI)*, kurā *Jean-Marie Fiquet* organizēja pilotapmācību.

Trešajā posmā apmācītāji, kuri nebija iesaistīti rokasgrāmatas konceptualizācijā vai sagatavošanā, lietoja to *CEPOL un FRA* kopīgā apmācībā *Bremshilā*, Apvienotajā Karalistē, 2011. gada septembrī. Mēs arī izsakām pateicību *CEPOL* par šī apmācības pasākuma organizēšanu, kas bija pirmais *CEPOL un FRA* kopīgo apmācības pasākumu sērijā.

Šī procesa laikā *FRA* nodrošināja platformu informācijas apmaiņai, prakses apmaiņai un viedokļu izteikšanai par apmācības vajadzībām. Lai sekmētu šādu zināšanu apmaiņu, rokasgrāmatā ietverti deviņi cilvēktiesību apmācības vingrinājumi, kurus pašreiz lieto valstu policijas akadēmijas visā ES: Austrija, trīs prakses no Vācijas, Skotija, Zviedrija un Apvienotā Karaliste, kā arī *ILGA Europe* un *EDSO/ODIHR*.

Papildus tās ieinteresēto personu iesaistei *FRA* juridisko un sociālo zinātņu eksperti veica ievērojamu saistīto izpēti, kuras konstatējumi uzsvēra vajadzību pēc mērķtiecīgākas un pielāgotākas policijas apmācības, kurā līdzsvaroti drošības apsvērumi ar nediskriminācijas principiem. Lai apmierinātu daudzveidīgu sabiedrību vajadzības, mūsdienu policijas jēdzieniem ES jābūt pamatotiem uz uzticēšanās attiecību veidošanu ar visām sabiedrības daļām vienlīdzīgā mērā. Cilvēktiesību īstenošana ir neizbēgams priekšnoteikums šādi uzticēšanās esamībai un tāds priekšnoteikums, kas liek policijai uzņemties proaktīvāku un uz pakalpojumu orientētu lomu.

Šādam policijas darbam ir būtiskas turpmāk minētās **FRA publikācijas.**

Pamattiesības pie Eiropas dienvidu jūras robežām (2013)

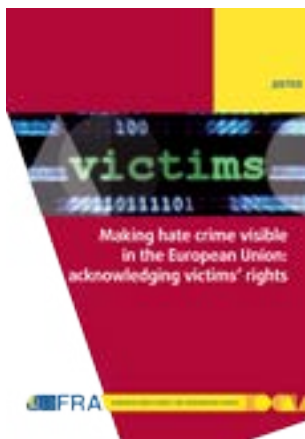
Šajā *FRA* ziņojumā aplūko apstākļus pie Eiropas dienvidu jūras robežām attiecībā uz galvenajām personas pamattiesībām: tiesībām uz dzīvību un tiesībām netikt izdotai atpakaļ spīdzināšanai, vajāšanai vai necilvēcīgai rīcībai. Tajā aplūkotas jūras robežas uzraudzības un izkāpšanas procedūras, kā arī vispārēji jautājumi, tādi kā ES politika, apmācība un *Frontex* koordinētas operācijas, un apskatītas prakses visās pētītajās ES dalībvalstīs – Grieķijā, Spānijā, Itālijā, Kiprā un Maltā. Kartējot pamattiesību problēmas pie Eiropas dienvidu jūras robežām un nosakot daudzsološas prakses, šis ziņojums ir domāts kā padoms ES politikas veidotājiem, kā arī praktiķiem gan ES, gan dalībvalstu līmenī.

***EU-MIDIS*, “Dati fokusā”, 6. izdevums. “Minoritātes kā noziegumu upuri” (2012)**

EU-MIDIS “Dati fokusā” 6. izdevumā ir atspoguļoti dati par aptaujāto personu viktimizācijas pieredzi saistībā ar pieciem noziegumu veidiem: transportlīdzekļa zādzību vai zādzību no tā; ielaušanos vai ielaušanās mēģinājumu; personiskā īpašuma zādzību bez spēka vai draudu pielietošanas (personiskā zādzība); uzbrukumu vai draudiem; nopietnu vajāšanu. *EU-MIDIS* visu apsekoto grupu vidējais noziedzīgās viktimizācijas līmenis bija 24 %, citiem vārdiem sakot, katra ceturrtā persona no minoritāšu grupas teica, ka vismaz reizi 12 mēnešos pirms apsekojuma ir bijusi nozieguma upuris. Vairāk “pamanāmas” minoritāšu grupas, t. i., tās, kas uzskatāmi atšķiras no iedzīvotāju vairākuma, *EU-MIDIS* vidēji ziņo par augstākiem viktimizācijas līmeņiem nekā imigrantu vai minoritāšu grupas, kas izskatās līdzīgas vairākumam iedzīvotāju. Tomēr šie rezultāti slēpj ievērojamas atšķirības, kas pastāv atkarībā no tās ES dalībvalsts, kurā vispārējās aptaujāto personu grupas, piemēram, romi vai Subsahāras afrikāņi, dzīvo.

“Uzmanības pievēršana noziegumiem uz naida pamata Eiropas Savienībā: cietušo tiesību atzīšana” (2012)

Kā rāda FRA ziņojums, neskatoties uz dalībvalstu vislabākajiem centieniem iznīdēt diskrimināciju un neiecietību, tā turpina pastāvēt Eiropas Savienībā (ES). Mutiska aizskaršana, fiziski uzbrukumi un slepkavības, kuru motīvs ir aizspriedumi, skar ES sabiedrību visā daudzveidībā, no redzamām minoritātēm līdz pat cilvēkiem ar invaliditāti. Tie, kuri pastrādā šāda veida “naida noziegumus” (kas ir ļoti brīvs termins šai satraucošajai realitātei), ir no visiem sabiedrības slāņiem. Viņu noziegumi upuriem, ģimenēm un sabiedrībai kopumā rada neaprēķināmu kaitējumu,

liekot vēl steidzamāk apsvērt vislabākos reaģēšanas veidus. Šis FRA ziņojums ir domāts, lai palīdzētu ES un tās dalībvalstīm apkarot šos pamattiesību pārkāpumus, gan padarot tos redzamākus, gan saucot vainīgos pie atbildības. Tas nozīmē, ka jāiedrošina cietušie un liecinieki ziņot par šiem noziegumiem un jāvairo viņu pārliecība par krimināltiesību sistēmas spēju izlēmīgi un efektīvi tos apkarot.

“Data on Focus”, 4. ziņojums. Policijas veiktās aizturēšanas un minoritātes (2010)

EU-MIDIS, pirmais ES mēroga apsekojums par imigrantu un etnisko minoritāšu grupu diskriminācijas un kriminālās viktimizācijas pieredzi ikdienas dzīvē, atklāja, ka policija minoritāšu grupas aiztur daudz biežāk nekā vairākuma grupas, kas dzīvo tajā pašā apkaimē Beļģijā, Vācijā, Grieķijā, Spānijā, Francijā un Ungārijā. Minoritāšu grupām, kuras uzskata, ka policija tās aiztur viņu etniskās vai imigrantu izcelsmes dēļ, uzticēšanās līmenis policijai ir zemāks nekā tām minoritāšu grupām, kuras uzskata, ka policijas veiktā aizturēšana

nav saistīta ar to minoritātes izcelsmi.

Tiecoties uz efektīvāku kārtības nodrošināšanu. Uz etnisko piederību balstītas diskriminējošas profilēšanas izpratne un novēršana: ceļvedis (2010)

Ja lēmuma apturēt personu motivācija ir tikai vai galvenokārt saistīta ar personas rasi, etnisko izcelsmi vai reliģiju, tā ir diskriminējoša etniskā profilēšana. Šāda prakse var kalpot par pamatu noteiktu kopienu atsvešināšanai ES, tajā pašā laikā padarot policijas darbību mazāk efektīvu. *FRA* rokasgrāmatas mērķis ir palīdzēt policijai apkarot diskriminējošu etnisko profilēšanu un izvairīties no tās, un tā ir domāta kā rīks efektīvākai policijas darbībai.

Diskriminācijas, sociālās marginalizācijas un vardarbības pieredze: salīdzinošais pētījums par musulmaņu un nemusulmaņu jauniešiem (2010)

Sociālā marginalizācija un diskriminācija jebkurai sabiedrībai rada nopietnas sekas; abas šīs parādības ir jārisina kā prioritātes, jo tās ir tieši saistītas ar jauniešu vardarbīgu uzvedību. Šis pētījums rāda pietiekami augsta līmeņa pārklāšanos starp trīs ES dalībvalstīm – Spāniju, Franciju un Apvienoto Karalisti –, ievērojot jauniešu vardarbīgas attieksmes vai vardarbīgas rīcības paskaidrojošos faktorus. Galvenie faktori, kurus var saistīt ar vardarbīgu uzvedību, ir šādi: būt vīrietim, būt daļai no mazgadīgo noziedznieku grupas/

bandas, izjust diskrimināciju un būt sociāli atstumtam. Ja šos aspektus ņem vērā, reliģiskai izcelsmei un/vai piederībai vardarbīgas uzvedības skaidrojumā nav nozīmes. Konstatējumu pamatā ir apsekojums, kuru *FRA* veica 2008./2009. gadā, aptaujājot 3000 bērnu vecumā no 12 līdz 18 gadiem Spānijā, Francijā un Apvienotajā Karalistē – trīs dalībvalstīs, kuras visas ir pieredzējušas teroristu uzbrukumus, kas saistīti ar radikālo islāmu, vai pilsētas nemierus, kas saistīti ar imigrantu jauniešiem, kuriem galvenokārt ir musulmaņu izcelsme.

1. MODULIS. CILVĒKTIESĪBU PAMATI

Ievads	23
Darbība: cilvēktiesību pamatu izpratne	24
Izdales materiāls – cilvēktiesību pamatidejas un jēdzieni...	26
Kopsavilkums	27
1. Kas ir cilvēktiesības?	27
2. Kādi cilvēktiesību veidi eksistē?	28
3. Ko cilvēktiesības nodrošina?	29
4. Kādi pienākumi pastāv saskaņā ar cilvēktiesībām?	30
5. Kuros tiesību aktos cilvēktiesības ir ietvertas, un kā uzrauga to ievērošanu?.....	33
Papildu materiāls	37

Cilvēktiesību pamati

Ievads

Šis modulis iepazīstina ar vispārējiem cilvēktiesību jēdzieniem un iezīmēm, pētot gan to ētiskās un vēsturiskās saknes, gan mūsdienu veidu un īstenošanu. Tajā aplūkoti juridiskie instrumenti un lietotā terminoloģija, kā arī organizācijas un mehānismi, ar kuriem aizsargā un sekmē cilvēktiesības.

Tajā izcelti vairāki cilvēktiesību pamata aspekti, tostarp pamata galvenais princips par cilvēka cieņu un konkrētu tiesību uzskaitījums zem šī kopuma. Tas paskaidro valstu divkāršo pienākumu ievērot un aizsargāt cilvēktiesības. "Respektēt" nozīmē negatīvu pienākumu atturēties no darbības, kas ierobežotu cilvēktiesības. "Aizsargāt" nozīmē pozitīvu pienākumu rīkoties, lai nodrošinātu cilvēktiesību izmantošanu.

Darbība ir paredzēta, lai rosinātu vispārējās diskusijas par cilvēktiesību lomu un nolūku mūsdienu sabiedrībās, pirms pievēršanās (vēlākos moduļos) konkrētiem ar policiju saistītiem cilvēktiesību aspektiem. Diskusijas jautājumi sākas ar neformālu pieeju cilvēktiesībām. Turpmākie jautājumi ir paredzēti, lai turpinātu diskusijas par cilvēka cieņu un konkrētām tiesībām, cilvēktiesību nolūku un pienākumiem, ko šīs tiesības rada.

Ar jautājumiem apspriež pamatlietas par sabiedrības un valsts principiem, organizāciju un darbību, un tie var izraisīt karstas debates.

Darbība: cilvēktiesību pamatu izpratne

Nolūks

Šī darbība kalpo, lai paplašinātu dalībnieku izpratni par cilvēktiesību pamatiem, tostarp galvenajiem jēdzieniem, un to, kā tie darbojas.

Mērķi

Zināšanas

- Izprast cilvēktiesību pamatideju un funkcijas;
- izprast cilvēktiesību galvenos jēdzienus un atbilstošās saistības;
- uzzināt, kā cilvēktiesības attīstījušās laika gaitā;
- iepazīties ar vissvarīgākajiem starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem un aizsardzības mehānismu veidiem.

Attieksme

- Atzīt cilvēktiesību pamatvērtību, tostarp to juridisko un politisko nozīmi, un to, ka tās veido pamatu miermīlīgai sabiedrībai un sekmē taisnīgu dzīvi visiem.

Prasmes

- Noteikt tās cilvēktiesības, kas saistītas ar policijas darbu.

Prasības

- Laiks: 40–60 minūtes;
- materiāli:
 - izdales materiāls ar diskusiju jautājumiem;
 - fakultatīvi: *PowerPoint* prezentācijas un projektoris;
- telpa: plenārzāle ar divām darba grupu telpām;
- grupa: ne vairāk par 20–25 personām.

Darbības apraksts – cilvēktiesību pamatu izpratne

- 1 Iepazīstiniet ar šīs darbības nolūku un mērķiem.
- 2 Izdaliet izdales materiālus – cilvēktiesību pamata idejas un jēdzieni.
- 3 Sadaliet dalībniekus grupās pa 4–6 personām un lūdziet viņiem katrā grupā apspriest vienu vai divus apgalvojumus. Grupām ir 30 līdz 45 minūtes darbam atkarībā no apspriežamajiem jautājumiem. Pārliecinieties, ka grupa ieceļ ziņotāju, kurš izklāsta darba rezultātus plenārgrupai.
- 4 Atbildiet uz jebkuriem jautājumiem, kas rodas grupas darba laikā.
- 5 Grupas prezentē savu darbu plenārgrupai.
- 6 Vispārēji apspriediet rezultātus, pārdomājot to, kas ir apgūts.
- 7 Apkopojiet galvenos punktus un sniedziet savu pielāgotu skatījumu, pēc vajadzības balstoties uz kopsavilkumā sniegto informāciju.

Izdales materiāls – cilvēktiesību pamatidejas un jēdzieni

Diskusijas jautājumi

- 1. "Izturieties pret citiem tā, kā vēlētos, lai izturas pret jums."**
 - Kādas ir attiecības starp zelta likumu un cilvēktiesībām? Kur jūs redzat kopēju pamatu vai neatbilstības?
 - Vai jūs uzskatāt, ka cilvēktiesības ir vispārēji piemērojamas?
- 2. "Cilvēktiesību ideja ir vienkārša un spēcīga: izturieties pret cilvēkiem ar cieņu."**

John Ruggie, ANO īpašais referents uzņēmējdarbības un cilvēktiesību lietās, ANO uzņēmējdarbības un cilvēktiesību pamatprincipi

 - Vai jūs piekrītat šim apgalvojumam? Paskaidrojiet savus piekrišanas vai nepiekrišanas iemeslus.
 - Vai jūs zināt kādas citas īsas formulas, kas izsaka cilvēktiesību pamata ideju?
- 3. "Visiem cilvēku sabiedrības locekļiem piemītošās pašcieņas un viņu vienlīdzīgu un neatņemamu tiesību atzīšana ir brīvības, taisnīguma un vispārēja miera pamats."**

Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, 1948. gads

 - Vai jūs piekrītat šim apgalvojumam? Paskaidrojiet savus piekrišanas vai nepiekrišanas iemeslus.
 - Vai varat izdomāt jebkurus citus "pamatojumus" brīvībai, taisnīgumam un mieram?
- 4. "Jebkuras politiskas apvienības mērķis ir saglabāt cilvēka vispārīgās un neatņemamās tiesības. Šīs tiesības ir brīvība, īpašums, drošība un pretestība apspiešanai."**

Francijas 1789. gada Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācijas 2. pants

 - Vai šis valsts mērķu jēdziens arī šodien ir būtisks?
 - Kādi citi valsts mērķi jums nāk prātā?
- 5. "Šodien pārāk daudz runā par tiesībām. Cilvēki ir aizmirsuši pienākumus citam pret citu un pret sabiedrību."**
 - Vai jūs piekrītat šim apgalvojumam? Paskaidrojiet savus piekrišanas vai nepiekrišanas iemeslus.
 - Kādas ir attiecības starp tiesībām un pienākumiem?

Kopsavilkums

Šis kopsavilkums sniedz noderīgu informāciju izdales materiālu jautājumu pilnīgošanai un apmācības diskusijas vadīšanai par cilvēktiesību pamatiem, kas ir strukturēta, kā norādīts turpmāk.

1. Kas ir cilvēktiesības?
2. Kādi cilvēktiesību veidi eksistē?
3. Ko cilvēktiesības nodrošina?
4. Kādi pienākumi pastāv saskaņā ar cilvēktiesībām?
5. Kuros tiesību aktos cilvēktiesības ir ietvertas, un kā uzrauga to ievērošanu?

1. Kas ir cilvēktiesības?

Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

1. pants

Visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi savā cieņā un tiesībās. Viņiem ir saprāts un sirdsapziņa, un viņiem citam pret citu jāizturas brālības garā.

Gadsimtiem ilgi dažādas filozofijas un reliģijas visā pasaulē ir pētījušas cilvēktiesību pamatā esošos pamatprincipus. Viens no galvenajiem filozofiskajiem jautājumiem par cilvēktiesībām ir minēts turpmāk.

Kā mums ir jāizturas citam pret citu?

Zelta likums ir sens ētikas princips, ar kuru atbild uz šo jautājumu un vada cilvēka uzvedību: "Izturieties pret citiem tā, kā vēlētos, lai izturas pret jums." Pasaulē lielākajās reliģijās un ētiskajās sistēmās var atrast dažādus zelta likuma formulējumus.

Cilvēktiesības daudzējādā ziņā ir moderns un detalizētāks zelta likuma formulējums. Cilvēktiesību principus veido saskaņā ar ideju, ka visiem cilvēkiem piemīt cilvēka cieņa. Tādējādi ikvienam ir jāatturas no šīs cieņas aizskaršanas. Ikvienam ir arī jārīkojas, lai aizsargātu pašu un citu cilvēku cieņu. Papildus cieņai cilvēktiesības ietver arī brīvības, taisnīguma, vienlīdzības un solidaritātes idejas.

Apmācības padoms: zelta likuma lietošana

Zelta likuma apspriešana cilvēktiesību kontekstā var skart jutīgus tematus un radīt sarežģītus jautājumus, jo īpaši attiecībā uz reliģiskiem jautājumiem. Mēģiniet paredzēt šādu komentāru un jautājumu rašanos un būt gatavs(-a) tiem, lai varētu tos risināt mierīgi un profesionāli.

2. Kādi cilvēktiesību veidi eksistē?

Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

Preambula

[..] visiem cilvēku sabiedrības locekļiem piemītošās pašcieņas un viņu vienlīdzīgu un neatņemamu tiesību atzīšana ir brīvības, taisnīguma un vispārējā miera pamats.

Cilvēktiesības var izteikt ar vērtībām, likumiem un politikām. Cilvēka cieņa, brīvība, vienlīdzība un solidaritāte ir jēdzieni, kas veido cilvēktiesību pamatu (Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 1. pants). Šie jēdzieni precīzi ir izteikti vairākās konkrētās cilvēktiesībās, kas ir iestrādātas valsts konstitūcijās un reģionālajos un starptautiskajos cilvēktiesību instrumentos.

Cilvēktiesības aptver daudzas dzīves jomas, un bieži tās grupē šādās kategorijās:

Pilsoniskās un politiskās tiesības

- Tiesības uz dzīvību;
- spīdzināšanas aizliegums;
- verdzības aizliegums;
- tiesības uz brīvību un drošību;
- tiesības uz taisnīgu tiesu;
- tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību;
- apziņas un reliģijas brīvība;
- vārda brīvība;
- biedrošanās un pulcēšanās brīvība;
- pārvietošanās brīvība;
- balsošanas tiesības;
- vienlīdzīga piekļuve sabiedriskajiem pakalpojumiem;
- tiesības veidot politisku partiju;
- tiesības iesniegt lūgumrakstus;
- tiesības uz īpašumu (daļēji uzskata arī par ekonomiskajām un sociālajām tiesībām).

Ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības

- Tiesības uz darbu un brīvu nodarbinātības izvēli;
- tiesības uz taisnīgiem un labvēlīgiem darba apstākļiem;
- tiesības veidot arodbiedrības;
- tiesības uz sociālo nodrošinājumu;
- tiesības uz atbilstīgu dzīves līmeni;
- tiesības uz veselību;
- tiesības uz izglītību;
- tiesības piedalīties kultūras dzīvē un baudīt zinātniskā progresa labumus.

Solidaritātes/kolektīvās tiesības

- Tautu pašnoteikšanās tiesības;
- minoritāšu un pamatiedzīvotāju tiesības;
- tiesības uz attīstību.

Vienlīdzība un nediskriminācija

- Tiesības uz vienlīdzību un nediskrimināciju ir gan materiālās tiesības, gan princips, saskaņā ar kuru visas cilvēktiesības ir jāgarantē bez jebkādas diskriminācijas.

Apmācības padoms: visa cilvēktiesību klāsta prezentēšana

Apspriežot dažādās cilvēktiesību kategorijas, ir noderīgi prezentēt visu cilvēktiesību klāstu. Aplūkojot visu spektru, dalībnieki var spēt labāk redzēt, kā konkrētas tiesības, piemēram, ekonomiskās un sociālās tiesības, ir viņiem kā tiesību turētājiem būtiskas. Ar to arī uzsver, ka cilvēktiesības ir modernas sabiedrības pilārs, bet dažas sociāli atstumtas grupas vēl aizvien visas cilvēktiesības neizmanto.

3. Ko cilvēktiesības nodrošina?

“Cilvēktiesību ideja ir tikpat vienkārša, cik spēcīga: izturēties pret cilvēkiem ar cieņu.”

John Ruggie, ANO īpašais referents uzņēmējdarbības un cilvēktiesību lietās,
UN Doc A/HRC

ANO uzņēmējdarbības un cilvēktiesību pamatprincipi

“Cilvēktiesības ir tās pamattiesības, kas dod iespēju cilvēkiem veidot savu dzīvi saskaņā ar brīvības, vienlīdzības un cilvēka cieņas respektēšanas principiem.”

Manfred Nowak, bijušais ANO īpašais referents par spīdzināšanu (2003),
Introduction to the International Human Rights Regime (*Ievads starptautiskajā cilvēktiesību režīmā*), Leidena, Bostona, Martinus Nijhoff Publishers, 1. lpp.

Cilvēktiesības, kas ietver gan tiesības, gan pienākumus, rada vidi, kurā visi cilvēki var dzīvot cieņā. Cilvēktiesības piešķir personām un valstīm dažādas tiesības un pienākumus.

Personām cilvēktiesības

- palīdz radīt apstākļus viņu pamatvajadzību apmierināšanai;
- nodrošina tādu cilvēka pamatvērtību kā dzīvība, fiziska un psiholoģiska neaizskaramība, drošība, cieņa un vienlīdzība pret ļaunprātīgu izmantošanu no valsts vai citu cilvēku puses;
- aizsargā pret un palīdz novērst izslēgšanu un atstumtību, nodrošinot piekļuvi sociālajiem pakalpojumiem, piemēram, izglītībai un veselības aprūpei;
- nodrošina līdzsvarošanas mehānismu un konfliktu risināšanas līdzekli, kad saduras likumīgās intereses (personas tiesības un brīvība beidzas tur, kur sākas citas personas tiesības un brīvība);
- palīdz dot iespēju cilvēkiem nonākt pie konkrētiem juridiskiem un morāliem spriedumiem attiecībā uz sarežģītām reālās dzīves situācijām.

Valstīm cilvēktiesības

- regulē, kā valstis un sabiedrības mijiedarbojas ar cilvēkiem, nodrošinot galvenos noteikumus par to, kā valstīm un sabiedrībām jādarbojas;
- konkrētā valsts pienākumus cienīt un aizsargāt personas;

- palīdz vadīt valstu darbu pie likumu izstrādes, lai regulētu individuālo un kolektīvo rīcību un nodibinātu attiecīgas, objektīvas tiesu struktūras, kuras lemj par (juridiskiem) konfliktiem un izpilda likumus;
- veido pamatu brīvībai, taisnīgumam un mieram sabiedrībā.

Policijas darbiniekiem cilvēktiesības

- palīdz policijas darbiniekiem lemt par to, kas ir pieļaujams vai aizliegts;
- palīdz veidot iekšējās policijas darbības organizatoriskās struktūras;
- konkretizē policijas darbinieku pienākumus kā valsts pārstāvjiem cienīt un aizsargāt personas;
- nodrošina cilvēka pamatvērtības policijas darbiniekiem, kuri arī ir tiesību turētāji.

Lai cilvēktiesības varētu pilnībā realizēt, personām ir jārespektē šīs tiesības, bet valstīm ir pienākums šīs tiesības gan ievērot, gan aizsargāt. Pienākums ievērot un aizsargāt ir būtisks cilvēktiesību sistēmai.

Apmācības padoms: iespējamo jautājumu un problēmu risināšana

- Kas ir cieņa?
- Piemēri par situācijām, kurās ir viegli/nav viegli attiekties pret kādu ar cieņu
- Faktori, kas vairo vai mazina cieņu
- Vai cilvēktiesības sniedz atbildi uz seno jautājumu par to, kā mums ir jāizturas vienam pret otru?
- "Cilvēktiesības ir tikai Rietumu pasaules ideja. Citām kultūrām ir citas vērtības. Mums nav jāuzspiež citiem cilvēkiem savs jēdziens."
- Kādas ir cilvēka pamatvajadzības?
- Kāda ir valsts funkcija?
- "Ja persona nav izpildījusi savus pienākumus pret sabiedrību, kāpēc lai par to neatņemtu šai personai viņa(-as) tiesības?"

4. Kādi pienākumi pastāv saskaņā ar cilvēktiesībām?

Eiropas Savienības Pamattiesību harta

1. pants

Cilvēka cieņa ir neaizskarama. Tā ir jārespektē un jāaizsargā.

Personas pienākumi

Personām ir jārespektē vienai otras tiesības. Vienas personas brīvība un tiesības beidzas tur, kur sākas citas personas brīvība un tiesības. Visas cilvēktiesības neatkarīgi no kategorijas ir neatņemamas un savstarpēji atkarīgas, kas nozīmē to, ka vienu tiesību realizēšana ir būtisks nosacījums vai ir būtiska citu tiesību realizācijai. Šo jēdzienu piemēro arī valsts pienākumiem.

Valsts pienākumi

Valstīm ir pienākums gan atturēties no nepienācīgas cilvēktiesību ierobežošanas (pienākums ievērot), gan rīkoties, lai nodrošinātu cilvēktiesības (pienākums aizsargāt). Cilvēki ir tiesību turētāji, bet valsts, tostarp tiesas iestādes, izpildstrukturās un likumdošanas iestādes, ir attiecīgās pienākumu turētājas. Tiesības, kas kategorizētas šā moduļa kopsavilkumā, būtu bezjēdzīgas, ja nebūtu pienākuma tās ievērot un aizsargāt.

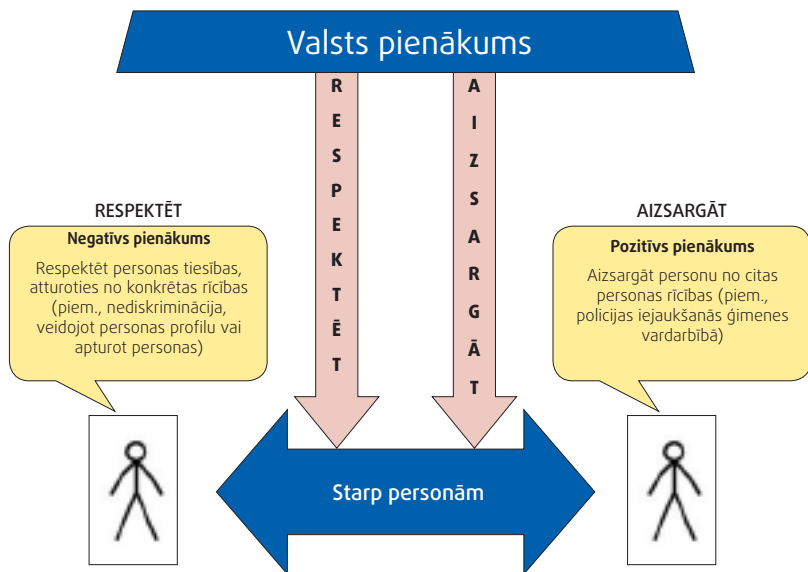
Visām valsts pilnvarām šie divi pamatpienākumi ir saistoši (*)

- **Pienākums ievērot:** valstij ir jāatturas no nelegālas un nesamērīgas rīcības. Nepamatota iejaukšanās cilvēktiesībās veido cilvēktiesību pārkāpumu.
- **Pienākums aizsargāt:** valstij ir pienākums veikt administratīvu, likumdošanas rīcību un/vai uzsākt tiesvedību, kas vajadzīga, lai aizsargātu cilvēktiesības nolūkā nodrošināt, ka cilvēki var pilnībā izmantot savas tiesības. Nespēja veikt pienācīgos pasākumus veido cilvēktiesību pārkāpumu.

(*) Piezīme. ANO cilvēktiesību sistēma ir izstrādājusi tā saukto pienākumu triādi: respektēt, aizsargāt un īstenot. Vienkāršības labad policijas darbības kontekstā šo sistēmu šeit nelieto.

Policijas pienākumi

Pienākums ievērot un aizsargāt cilvēktiesības attiecas arī uz policijas darbiniekiem, jo viņi ir valsts ieceltas amatpersonas.

Policijas darbinieku pienākums ievērot

Policijai ir pienākums ievērot cilvēktiesības. Tas nozīmē, ka policijas darbinieki nedrīkst patvaļīgi vai bez pamatojuma iejaukties personu cilvēktiesībās.

Cilvēktiesību respektēšana: nepieciešamība un samērīgums

Kad policijas darbinieks arestē aizdomās turēto, viņš(-a) iejaucas aizdomās turētā cilvēktiesībās uz personas brīvību un drošību, kas ir nostiprinātas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas (ECTK) 5. pantā. Iejaukšanās šajās cilvēktiesībās var pamatot, ja tā ir nepieciešama, lai aizsargātu citu personu tiesības vai īstenotu likumu. Tomēr, ja policijas darbinieks rīkojas bez attaisnojama juridiskā pamata, likumīga mērķa vai nespēj ievērot nepieciešamības un samērīguma principus, tad policijas darbinieks pārkāpj aizdomās turētā cilvēktiesības uz brīvību saskaņā ar minēto pantu.

1.1. tabula. Pienākums ievērot: policijas darbības piemēri

Cilvēktiesības un attiecīgais pienākums ievērot	
Attiecībā uz tiesībām uz...	Policijai ir jāatturas no...
dzīvību	<ul style="list-style-type: none"> pārmērīga letāla spēka pielietošanas
brīvību no spīdzināšanas un cita veida nežēlīgas rīcības	<ul style="list-style-type: none"> spēka pielietošanas interviju laikā pārmērīgas spēka pielietošanas, saskaroties ar fizisku pretestību
personas brīvību un drošību	<ul style="list-style-type: none"> personas arestēšanas vai aizturēšanas bez likumīga iemesla
privāto dzīvi	<ul style="list-style-type: none"> iekļūšanas privātā mājā bez pienācīga pamatojuma, piemēram, kratīšanas ordera
miermīlīgu pulcēšanos	<ul style="list-style-type: none"> pulcēšanās aizlieguma bez pienācīga pamatojuma pārmērīgas spēka pielietošanas demonstrācijas kontrolē un/vai izklieidēšanā

Avots: FRA, 2013. gads.

Policijas darbinieku pienākums aizsargāt

Policijas darbiniekiem ir arī pienākums aizsargāt cilvēktiesības, kas liek viņiem veikt konkrētus pasākumus organizatoriskā un operatīvā līmenī, lai garantētu cilvēktiesību izmantošanu. Tas ir pienākums aizsargāt cilvēktiesības pret jebkuriem draudiem, tostarp attiecībās starp personām, tā sauktajā "horizontālajā" līmenī. Ģimenes vardarbības gadījumos, piemēram, policijai ir pienākums veikt konkrētus pasākumus, lai aizsargātu tiesības uz dzīvību un tiesības uz fizisko neaizskaramību, kā arī upura drošību. Ja policija nespēj aizsargāt apdraudētu personu bez pienācīga pamatojuma, šī nespēja veido cilvēktiesību pārkāpumu. Šis pienākums liek arī policijai rūpīgi izmeklēt jebkuras prasības par to, ka tiesības uz dzīvību vai tiesības uz fizisku neaizskaramību ir pārkāptas, neatkarīgi no tā, kurš varētu būt vainīgais.

1.2. tabula. Pienākums aizsargāt: policijas darbības piemēri

Cilvēktiesības un attiecīgais pienākums aizsargāt	
Attiecībā uz tiesībām uz...	Policijai ir...
dzīvību	• jāveic pienācīga rīcība gadījumā, ja pastāv ticami draudi dzīvībai un fiziskai neaizskaramībai
spīdzināšanas un cita veida nežēlīgas rīcības aizliegumu	• jāveic pienācīga rīcība ģimenes vardarbības gadījumā
personas brīvību taisnīgu tiesu	• jāinformē aizturētā persona par aresta iemesliem un pret viņu izvirzīto apsūdzību
miermīlīgu pulcēšanos	• jāveido organizatoriski pasākumi un jāveic atbilstoši operatīvie pasākumi, lai aizsargātu miermīlīgos protestētājus no citu personu uzbrukumiem
efektīviem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem	• nekavējoties un objektīvi jāizmeklē apgalvojumi par cilvēktiesību pārkāpumiem

Avots: FRA, 2013. gads.

Līdzīgi tradicionāli spēcīgākajam fokusam uz pilsoniskajām un politiskajām tiesībām sabiedrība daudz vairāk apzinās valsts negatīvo pienākumu ievērot cilvēktiesības (valsts rīcības ierobežojums, valsts pilnvaru kontrole, neiejaukšanās) nekā pozitīvo pienākumu aizsargāt.

5. Kuros tiesību aktos cilvēktiesības ir ietvertas, un kā uzrauga to ievērošanu?

“Valsts cilvēktiesību iestādēm (NHRI) ir būtiska nozīme cilvēktiesību arhitektūrā valsts līmenī, piemēram, uzraugot atbilstību, veicot pētījumus, uzsākot profilakses pasākumus un informētības vairošanas kampaņas.”

FRA (2010), Valsts cilvēktiesību iestādes ES dalībvalstīs: pamattiesību arhitektūras stiprināšana ES I, Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs (Publikāciju birojs), 7. lpp.

“Valsts cilvēktiesību iestādes darbojas arī kā centri valstīs, sasaistot tādus dalībniekus kā valdības aģentūras ar pilsonisko sabiedrību. Veidojot šīs saiknes, Valsts cilvēktiesību iestādes dod ieguldījumu “īstenošanas plaisas” mazināšanā starptautiskajiem standartiem un konkrētiem pasākumiem. Valsts cilvēktiesību iestādes palīdz arī nodrošināt, ka izmanto visu cilvēktiesību spektra nedalāmību un savstarpējo atkarību.”

FRA (2010), Valsts cilvēktiesību iestādes ES dalībvalstīs: pamattiesību arhitektūras stiprināšana ES I, Publikāciju birojs, 8. lpp.

Tiesību aktu loma cilvēktiesībās ir nozīmīga. Pirmo reizi cilvēktiesības noteica valsts līmenī, bet kopš Otrā pasaules kara cilvēktiesības sistemātiski iekļauj starptautiskajos tiesību aktos. Starptautiskie cilvēktiesību līgumi parasti satur pantu, ar ko paredz valstu pienākumus attiecībā uz cilvēktiesībām. Starptautisko cilvēktiesību struktūru, tostarp Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT), tiesu prakse ir palīdzējusi precīzāk definēt šīs tiesības. Noritot attīstībai Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) un reģionālajos līmeņos, šobrīd pastāv visaptverošs starptautisko cilvēktiesību standartu kopums, ko piemēro daudzās dzīves jomās.

Cilvēktiesību standarti reģionālajā Eiropas līmenī ir īpaši būtiski šim apmācības moduļim. Šie standarti ietver gan ANO, gan Eiropas līgumus, kuri pastāv līdztekus un ir vienlīdz piemērojami tajās Eiropas valstīs, kuras tos ir ratificējušas. Saskaņā ar starptautisko tiesību iedibināto principu, ja vienai un tai pašai situācijai ir piemērojamas vairākas normas, piemēro normas, kas ir personai vislabvēlīgākās.

Turpmāk ir sniegts saraksts ar dažiem starptautiskiem līgumiem un citiem cilvēktiesību instrumentiem, kuri satur cilvēktiesību standartus. Pirmie ir vispārējas nozīmes, bet otrie ir vairāk būtiski policijas darbībai:

Būtiskie starptautiskie cilvēktiesību instrumenti – vispārīgi

- Vispārējā cilvēktiesību deklarācija (1948. gads)
- Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu (1965. gads)
- Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (1966. gads)
- Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (1966. gads)
- ANO Konvencija par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu (1979. gads)
- ANO Konvencija par bērna tiesībām (1989. gads)
- ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (2006. gads)
- Eiropas Cilvēktiesību konvencija (1950. gads)
- Eiropas Sociālā harta (1961. gads)
- Eiropas Savienības Pamattiesību harta (2000. gads)

Būtiskie starptautiskie cilvēktiesību instrumenti – policijai specifiski

- ANO Konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem (1984. gads)
- Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem fakultatīvais protokols (2002. gads)
- Starptautiskā konvencija par visu personu aizsardzību pret piespiedu pazušanu (2006. gads)
- Eiropas Konvencija par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanu (1987. gads)
- ANO Uzvedības kodekss tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonām (1979. gads)
- ANO Deklarācija par taisnīguma pamatprincipiem attiecībā uz noziegumu un varas uzurpācijas upuriem (1985. gads)
- ANO Pamatprincipi tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem par spēka un šaujammieroču pielietošanu (1990. gads)
- Eiropas Padomes Deklarācija par policiju (1979. gads)
- Eiropas Padomes Eiropas Policijas ētikas kodekss (2001. gads)

Cilvēktiesību mehānismi

Pastāv mehānismi valsts, Eiropas un starptautiskā līmenī, lai palīdzētu uzraudzīt un regulēt cilvēktiesības.

Cilvēktiesību aizsardzība sākas valsts līmenī. Tikai tad, ja valsts sistēmas strādā nepareizi vai ar tām nespēj novērst cilvēktiesību pārkāpumus, sāk darboties starptautiskie cilvēktiesību aizsardzības mehānismi.

Pastāv arī vairāki starptautiski mehānismi cilvēktiesību sekmēšanai un aizsardzībai. Šiem mehānismiem ir pieaugoša ietekme uz tiesību aktiem un praksi valstīs. To judikatūra un ieteikumi daudzās Eiropas valstīs ir noveduši pie tiesību aktu un institucionālām reformām, tostarp reformām policijā.

Pastāv arī pasaules līmeņa mehānismi, piemēram, Vispārējais regulārais pārskats, saskaņā ar kuru ANO Cilvēktiesību padome katrus četrus gadus novērtē cilvēktiesību atbilstību katrā ANO dalībvalstī.

Turpmāk sniegts cilvēktiesību mehānismu saraksts valsts, Eiropas un starptautiskajā līmenī, tostarp ar policiju saistītās struktūrās.

Valsts līmeņa cilvēktiesību mehānismi

- Policija; par konkrēto policijas lomu skatīt 2. moduli
- Tiesas, tostarp konstitucionālās tiesas
- Ombudi vai valsts cilvēktiesību komisijas
- Parlaments, tostarp parlamentārās struktūras, kurām īpaši uzticēts uzraudzīt cilvēktiesības
- Aizturēšanas vietu uzraudzības mehānismi, tostarp valsts preventīvie mehānismi saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem fakultatīvo protokolu
- Valsts vienlīdzības un nediskriminācijas struktūras
- Nevalstiskas organizācijas
- Plašsaziņas līdzekļi
- Arodbiedrības
- Profesionālās grupas

Eiropas līmeņa cilvēktiesību mehānismi

- Eiropas Savienības Tiesa (EST)
- Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT)
- Eiropas Padomes Eiropas Komiteja spīdzināšanas novēršanai
- Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI)
- Nevalstiskas organizācijas

Starptautiska līmeņa cilvēktiesību mehānismi

- ANO Cilvēktiesību komiteja
- ANO Cilvēktiesību padome
- Komiteja pret spīdzināšanu
- Spīdzināšanas novēršanas apakškomiteja
- Valsts preventīvie mehānismi
- Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja
- Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja
- Nevalstiskas organizācijas

Ar policiju saistītas struktūras Eiropā

- Eiropas Tiesu sadarbības vienība (*Eurojust*)
- Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūra (*Frontex*)
- Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra (*CEPOL*)
- Eiropas Policijas birojs (Eiropols)

Papildu materiāls

Šajā sadaļā pētītas cilvēktiesību filozofiskās saknes un attīstība pirms plašākas informācijas sniegšanas par pašreizējiem cilvēktiesību mehānismiem. Sadaļa sākas ar paplašinātu diskusiju par zelta likumu šī moduļa kopsavilkumā, pievienojot cilvēktiesību evolūcijas aprakstu no pašiem pirmsākumiem Eiropas apgaismības laikmetā līdz jaunākajām tendencēm. Turpinājumā ir diskusija par vienu no pretrunīgākajiem cilvēktiesību jautājumiem, to universālumu, un apmācītājam ir sniegti pierādījumi un argumenti, ar kuriem atbalsta universāluma jēdzienu.

Otrajā daļā ir praktiska informācija. Tajā sniegta informācija par pašreizējiem cilvēktiesību mehānismiem gan Eiropas, gan starptautiskā līmenī. Tajā arī aprakstītas galvenās nevalstiskās iesaistītās organizācijas un ar policiju saistītas struktūras Eiropā.

Zelta likums un cilvēktiesību evolūcija

Zelta likums eksistē daudzos dažādos kultūras kontekstos:

- "Atturies darīt to, par ko nosodi citus." (Tales no Milētas)
- "Nedari citiem neko tādu, kas, ja to nodarītu tev, radītu tev sāpes: tāda ir pienākuma būtība." (Hinduisms)
- "Nenodari savam līdzcilvēkam to, kas tev pašam ir nīstams. Tā ir patiesā likuma būtība; viss pārējais ir tikai komentāri." (Jūdaisms)
- "Nedari citiem to, ko nevēlies, lai dara tev." (Kristietība)
- "Neviens no jums nav ticīgais līdz brīdim, kad vēlas savam brālīm to, ko vēlas pats sev." (Islāms)
- "Nesāpini citus veidos, kādi tev pašam būtu sāpīgi." (Budisms)
- "Nedari citiem to, ko nevēlies, lai dara tev." (Konfūcijs)
- "Rīkojies tikai atbilstoši tai maksimāli, kur tu vienlaikus vari gribēt, lai tā kļūtu par vispārēju likumu." (Imanuels Kants)

Eiropas apgaismības laikmets un cilvēktiesības

Balstoties uz sengrieķu filozofiju, Eiropas apgaismības laikmeta filozofi pētīja cilvēku absolūto brīvību "dabā". Kā tad jebkura valsts iestāde likumīgi varētu prasīt no cilvēkiem konkrētu uzvedību? Šī spriedze starp (valsts) piespiešanu un (cilvēka) brīvību nodarbināja daudzu domātāju prātus Eiropas apgaismības laikmetā. Filozofs Džons Loks (*John Locke*) (1632–1709) ir teicis: "Bez valdības piespiešanas varas mums būtu "neskaidrība" par savas suverenitātes izmantošanu, jo nebūtu garantijas, ka citi mūsu morālās robežas, kādas mums uzliek mūsu statuss, vienmēr respektētu kā racionāli, neatkarīgi un tādējādi suverēni radījumi." Bet Loks uzskatīja, ka ir acīmredzams veids, kādā mēs varam nodrošināt savas pamata intereses, un tas ir atdot dažas no mūsu pilnvarām cilvēkiem, kuriem mēs konkrēti uzliekam pienākumu aizsargāt šīs intereses un piešķiram pilnvaras, lai nodrošinātu, ka esam aizsargāti. "Pilnvaras, kuras mēs piešķiram šādiem pārstāvjiem, būs likumīgas vienīgi tik ilgi, cik tie turpina rīkoties labā

ticībā un mūsu vārdā.”⁽¹⁾ Šī sociālā līguma teorija sniedz morālo pamatojumu mūsdienu liberālajai valstij, tostarp valsts iestādei ar policijai piešķirtām pilnvarām. Loks arī norādīja uz to, kas ir nepieciešams, lai sasniegtu “dzīvības, brīvības un īpašuma saglabāšanu”: likumdevējs, tiesas iestādes un izpildstrukturās. Vēlāk *Charles de Montesquieu* (1689–1755) izstrādāja pamata jēdzienu valsts pilnvaru atdalīšanai, bet *Žans Žaks Ruso* (1712–1778) uzsvēra valstu demokrātiskos elementus. Tas palīdzēja noteikt modernas valsts teorētiskos pamatus un iedvesmoja uz revolucionāru procesu, kas pirmo reizi notika Savienotajās Valstīs (1776. gadā) un Francijā (1789. gadā) un pēc tam vairākumā Eiropas valstu.

Šis process turpinājās mūsdienās. Cilvēktiesības attīstījās kā daļa no politiskās ētikas, diskusijas bija koncentrētas uz valsts likumību un tās varas izmantošanu, tostarp fiziska spēka, lai ierobežotu individuālo brīvību.

Sabiedriskās kustības izvirzīja saistītās ētiskās un politiskās prasības, iedvesmojot revolucionārus gāzt absolūtās varas un represīvos režīmus. Pēc veiksmīgām revolūcijām cilvēktiesības iekļāva valsts tiesību aktos, galvenokārt valsts konstitūcijās. Kodifikācijas process piešķīra spēku un likumību ētiskajām prasībām un valsts fiziskā spēka izmantošanai.

Sieviešu tiesību kustība ir acīmredzams šīs attīstības piemērs. Sākot ar *Mary Wollstonecraft* darbu *A vindication of the rights of women* (1792) (“Sieviešu tiesību aizstāvēšana”) un franču revolucionāres *Olympe de Gouge* darbu *Declaration on the rights of women and of the female citizen* (1791) (“Sieviešu un sieviešu pilsoņu tiesību deklarācija”), tai ir ilga un notiekoša ētisko/politisko prasību ieviešanas vēsture tiesību aktos un praksē.

Vēl viens piemērs ir diskriminācijas novēršana un lesbiešu, geju, biseksuāļu un transpersonu (LGBT) kustības, kuru ietekmē valstij bija jāpieņem pasākumi, lai aizsargātu ievainojamu vai atstumtu personu tiesības sabiedrībā, risinot tādus jautājumus kā viendzimuma laulības vai diskriminācija attiecībā uz piekļuvi nodarbinātībai un/vai mājoklim.

Jo īpaši šīs evolūcijas sakarā ir svarīgi atcerēties, ka likumu zināšana pati par sevi nav pietiekama, lai īstenotu cilvēktiesības. Ilgtspējīgai cilvēktiesību sasniegšanai ir nepieciešama piemērota morālā attieksme, kas balstīta ne tikai uz ārējām sankcijām, bet arī uz iekšējo pārliecību.

Mūsdienu cilvēktiesību veidošanā lomu spēlēja arī citi faktori, kas nebija sociālās vai revolucionārās kustības. Piemēram, starptautisko cilvēktiesību tiesu spriedumi kopš 1980. gada sniedz norādes par to, kā jāpiemēro tiesību akti par cilvēktiesībām. Tiesu lēmumos ir risināti daudzi cilvēktiesību jautājumi, piemēram, saistībā ar tiesībām uz dzīvību (nezināmu personu izteikti nāves draudi); tiesībām būt pasargātam no spīdzināšanas vai citas nežēlīgas rīcības (vecāku vardarbība pret bērniem) vai pulcēšanās tiesībām (demonstrāciju aizsardzība pret protesta demonstrācijām).

Cilvēktiesību pārkāpumi, kas izriet no pilsoņu kariem, jo īpaši pārkāpumi bijušajā Dienvidslāvijā, arī krasi pastiprināja valsts pārmērīgas rīcības un vienas grupas pilsoniskās vardarbības pret otru briesmas, kur šajā situācijā policija uz to mierīgi noraudzījās.

(1) Kleinig, J. (2008), *Ethics and criminal justice: an introduction*, New York, Cambridge University Press (Ētika un krimināltiesības: ievads), Ņujorka, Kembridžas universitātes prese, 10. lpp.

Eiropas Padome bija viena no pirmajām, kas ar vairākām iniciatīvām 20. gadsimta 90. gados popularizēja cilvēktiesību sapratni policijas darbības kontekstā. Tās ietvēra 1995. gada semināru par "Cilvēktiesībām un policiju" un turpmākās programmas izveidi ar nosaukumu "Policija un cilvēktiesības 1997.–2000. gadam".

Cilvēktiesību "paudzēs"

Cilvēktiesības laika gaitā ir attīstījušās, lai kļūtu par visaptverošu tiesību kopumu, kas aptver daudzas jomas. Izvērtējot šo vēsturisko attīstību, cilvēktiesības bieži kvalificē "trīs paudzēs":

- pirmā paudze: pilsoniskās un politiskās tiesības;
- otrā paudze: ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības;
- trešā paudze: solidaritātes un kolektīvās tiesības.

Noteiktu cilvēktiesību instrumentu izvērtēšana, kas izveidoti un izstrādāti gan Eiropas, gan starptautiskajā līmenī, palīdz atspoguļot cilvēktiesību trīs paudzēs:

- Eiropas 1950. gada Cilvēktiesību konvencija, kas ir vecākais un visplašāk zināmais cilvēktiesību līgums Eiropā, satur tikai pilsoniskās un politiskās tiesības (pirmā paudze), bet tās jaunākā māsa, Eiropas 1961. gada Sociālā harta, satur ekonomiskās un sociālās tiesības (otrā paudze).
- Divi galvenie ANO cilvēktiesību līgumi padara šo sadalījumu nepārprotamu: Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (pirmā paudze) un Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (otrā paudze).
- Eiropas Savienības Pamattiesību harta ir pirmais juridiski saistošais instruments, kas nepārprotami satur visas cilvēktiesību dimensijas, kuras atspoguļo tās kā tiesiskā instrumenta salīdzinošo jaunību.

Laika gaitā noteikti principi un aizsardzība ir ieausti šo trīs cilvēktiesību paudžu rakstos. Tie ietver demokrātijas, ekonomiskās attīstības, sieviešu, bērnu un minoritāšu tiesību aizsardzības nedalāmības un savstarpējās atkarības principu. Kopā šīs trīs tiesību paudzes iemieso holistisku pieeju cilvēktiesībām (?).

Universālums pret kultūras relatīvismu

"Daži ārvalstnieki neatzīst mūsu vērtības, pat ne cilvēktiesību vērtības. Paraugieties, kā viņi izturas pret sievietēm," vai "Būsim godīgi. Cilvēktiesības ir cēlušās rietumos, citās kultūrās to nav."

Policijas apmācībā šādi apgalvojumi parādās regulāri. Tie ir saistīti ar cilvēktiesību universāluma jautājumu, kas ir bijis viens no viskarstāk apspriestajiem jautājumiem cilvēktiesību jomā.

(?) Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Ģenerālā asambleja (1993. gads), *Vīnes deklarācija un rīcības programma*, ANO dokuments. A/CONF.157/23, 1993. gada 12. jūlijs.

Šajās diskusijās lietderīgi ir izrādījušies turpmāk norādītie punkti.

- “Šo tiesību universālā daba nav apšaubāma,” apgalvoja ANO dalībvalstu pārstāvji, kas piedalījās otrajā ANO pasaules konferencē par cilvēktiesībām 1993. gadā. Šis universāluma apstiprinājums radās pēc ilgām diskusijām, jo īpaši starp rietumu un Āzijas valdībām. Bet tajā pašā dokumentā ir piebilsts: “Lai arī jāņem vērā valsts un reģionālā specifika un dažāds vēsturiskais, kultūras un reliģiskais konteksts, valstīm neatkarīgi no to politiskajām, ekonomiskajām un kultūras sistēmām ir pienākums sekmēt un aizsargāt visas cilvēktiesības un pamatbrīvības.”

Vīnes deklarācija un rīcības programma, 1993. gads, 5. punkts

- Ko tas nozīmē? Tas nozīmē, ka universālās tiesības ir jāskaidro un jāpiemēro konkrētā vēsturiskā un kultūras kontekstā. Līdzīgu pieeju var atrast Eiropas līmenī. ECT, piemērojot ECTK konkrētām lietām, atstāj valstīm tā saukto “rīcības brīvību” piemērot cilvēktiesības saskaņā ar to konkrētajiem apstākļiem.
- **Zelta likums**, kas dažādās kultūras vidēs eksistē vienā vai otrā veidā, nodrošina spēcīgu pamatu dažu pamatvērtību un ētisko prasību universāluma pieņemumam.
- **Cilvēktiesību vērtības konstatē dažādās kultūras vidēs.** To aizvien vairāk apliecina vēsturiskie un antropoloģiskie pētījumi. 1969. gadā UNESCO publicēja dokumentu kolekciju par cilvēktiesību domāšanu no visas pasaules, kuru bija rediģējusi filozofe *Jeanne Hersch*, ar nosaukumu *Birthright of man* ⁽³⁾.

Ķīnas Sui dinastija spīdzināšanu atcēla 6. gadsimtā gandrīz to pašu iemeslu dēļ, kāpēc to atcēla Eiropā apgaismības laikmeta ērā – vairāk nekā 1000 gadu vēlāk.

Hersch, J. (red.) (1969), *Birthright of man* (Cilvēka tiesības, ko iegūst piedzimstot), tekstu izlase, Parīze, UNESCO.

Akbars, musulmanis, Mogulu impērijas valdnieks Indijā, no 1556. līdz 1605. gadam, savas valdīšanas laikā, ievieša laicīgas idejas un reliģijas brīvību. Viņš atbalstīja reliģisko iecietību un uzlika par pienākumu nodrošināt, ka “nevienu personu nedrīkst aizskart reliģijas dēļ un ikviena persona var pāriet tādā reliģijā, kādā vēlas”.

Sen, A. (2006), *Identity and Violence: The Illusion of Destiny* (Identitāte un vardarbība: likteņa ilūzija), Ņujorka, Londona, Norton & Company, 64. lpp.

Cilvēktiesību aktīvistu un mehānismi

Nevalstiskas organizācijas

Nevalstiskām organizācijām, piemēram, *Amnesty International*, ir būtiska nozīme cilvēktiesību aizsardzībā un sekmēšanā. To aktivitāte ir milzīgi sekmējusi uzlaboto informētību un labāku ziņošanas līmeni par cilvēktiesību pārkāpumiem, kā arī reformu procesus.

Eiropas cilvēktiesību mehānismi

Eiropas Savienības Tiesa (EST)

Kopš 2009. gada, kad stājās spēkā Lisabonas līgums, kas padarīja Eiropas Savienības Pamattiesību hartu par juridiski saistošu ES un dalībvalstīm, īstenojot ES tiesību aktus, EST statuss ir ievērojami mainījies. EST, kas ir atbildīga par spriedumiem par atbilstību ES tiesību aktiem, tagad var arī izskatīt lietas par atbilstību Pamattiesību hartai, ja ir izsmelti dalībvalstu vietējie tiesiskās aizsardzības līdzekļi. ES Padome ir izveidojusi darba grupu par pamattiesībām un personu brīvu pārvietošanos, kas cita starpā strādā pie ES pievienošanās ECTK.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT)

Eiropas Cilvēktiesību tiesas (vecākā un ietekmīgākā cilvēktiesību mehānisma Eiropā) uzdevums ir uzraudzīt ECTK īstenošanu. Tie, kuri uzskata, ka valsts, kas ir ECTK puse, ir pārkāpusi viņu cilvēktiesības, var iesniegt sūdzību tiesā, kuru 1959. gadā izveidoja Strasbūrā, bet kura pilnībā darboties sāka 1998. gadā. Lai gan daudzus pieteikumus uzskata par nepieņemamiem, tiesa risina ļoti daudz lietu. 2010. gadā izskatīšanai pieņēma 61 300 šādu pieteikumu. Tajā pašā gadā ECT pasludināja 2607 spriedumus, pusē no tiem konstatējot pārkāpumu. Apmēram 200 000 pieteikumu pašlaik ir iesniegti izskatīšanai ⁽⁴⁾.

⁽³⁾ Hersch, J. (red.) (1969), *Birthright of man* (Cilvēka tiesības, ko iegūst piedzimstot), tekstu izlase, Parīze, UNESCO.

⁽⁴⁾ Plašākai informācijai par statistikas datiem skatīt ECT tīmekļa vietni <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=>

Valstis var arī ierosināt lietas pret citām valstīm. ECT lēmumi valstij ir saistoši, un tās tiesu prakse ir spēcīgi ietekmējusi Eiropas tiesību aktus un praksi. Tiesas nolēmumi visvairāk ir ietekmējuši policijas tiesību aktus un praksi, bet vispārīgākā mērogā arī taisnīgu tiesas spriešanu. Tiesa ir ievērojami sekmējusi mūsdienu izpratni par cilvēktiesībām; tiesas nolēmumi ir pirmais atsaucis punkts, ja kāds vēlas uzzināt, kā konkrētu cilvēktiesību noteikumu skaidro Eiropas kontekstā. Tādējādi gadījumu izpēte šajā rokasgrāmatā ir ņemta no ECT prakses.

Plašāku informāciju skatīt: http://www.echr.coe.int/echr/homepage_EN

Tiesas spriedumus var atrast šeit: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>

Eiropas Padomes spīdzināšanas novēršanas komiteja (CPT)

CPT, kuru izveidoja saskaņā ar Eiropas Konvenciju spīdzināšanas novēršanai, uzdevums ir apmeklēt Eiropas aizturēšanas vietas un novērtēt, kā izturas pret cilvēkiem, kuriem atņemta brīvība. Šīs vietas ietver cietumus, mazgadīgo noziedznieku aizturēšanas centrus, policijas iecirkņus, aizturēto imigrantu turēšanas centrus, psihiatriskās slimnīcas un sociālos aprūpes namus. *CPT* delegācijām ir neierobežota piekļuve aizturēšanas vietām un tiesības bez ierobežojuma brīvi pa tām pārvietoties. Tās notur privātas intervijas ar personām, kurām ir atņemta brīvība, un ir pilnvarotas brīvi sazināties ar ikvienu, kurš var sniegt informāciju. Pēc apmeklējuma *CPT* sagatavo ziņojumu par saviem konstatējumiem un izdod ieteikumus iestādēm, lai stiprinātu aizturēto personu aizsardzību pret spīdzināšanu un citādu nežēlīgu rīcību. Ar attiecīgās valsts piekrišanu tās ziņojumus publicē. *CPT* ir ievērojami sekmējusi informētības vairošanu par cilvēktiesību problēmām aizturēšanas vietās, kā arī sekmējusi reformas daudzās valstīs.

Plašāku informāciju, tostarp komitejas ziņojumus, skatīt: <http://www.cpt.coe.int/en/>

Eiropas Padome, Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI)

ECRI no cilvēktiesību aizsardzības viedokļa uzrauga rasisma, diskriminācijas uz etniskās izcelsmes, pilsonības, ādas krāsas, reliģijas un valodas pamata, kā arī ksenofobijas, antisemitisma un neiecietības problēmas. Tā ir dibināta ar lēmumu 1993. gadā un sastāv no neatkarīgiem ekspertiem, bet tās uzdevumos ietilpst katras valsts uzraudzība; vispārējie politikas ieteikumi un informācijas un saziņas darbības ar pilsonisko sabiedrību. *ECRI* sagatavo ziņojumus un izdod ieteikumus Eiropas Padomes dalībvalstīm. *ECRI* ir darbojusies policijas darbības jomā valsts uzraudzības un Vispārējās politikas ieteikuma Nr. 11 kontekstā.

Plašāku informāciju skatīt: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp

Starptautiskie cilvēktiesību mehānismi

ANO Cilvēktiesību komiteja

Cilvēktiesību komiteja ir ANO neatkarīgu ekspertu struktūra, kas uzrauga Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (*ICCPR*) īstenošanu. Tās galvenais uzdevums ir izskatīt pakta dalībvalstu ziņojumus par tiesību īstenošanu, kurus tām ir pienākums regulāri iesniegt. Savos noslēguma apsvērumos tā pauž savas bažas un ieteikumus pakta dalībvalstij. Tā arī izskata individuālas sūdzības par varbūtējiem valsts veiktiem *ICCPR* pārkāpumiem un izdod (nesaistošus) lēmumus. Tāpat kā ECT Eiropā Cilvēktiesību komiteja ir galvenais uzziņas avots par konkrētu ANO cilvēktiesību noteikumu nozīmi. Papildus konkrētām lietām komiteja arī izdod savu skaidrojumu par cilvēktiesību noteikumu saturu vispārīgu piezīmju veidā.

Plašāku informāciju skatīt: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/>

ANO Cilvēktiesību padome

ANO Cilvēktiesību padome ir uz ANO Statūtiem balstīta struktūra, kas ir atbildīga par cilvēktiesību sekmēšanas un aizsardzības stiprināšanu visā pasaulē un par rupju un sistemātisku cilvēktiesību pārkāpumu situāciju risināšanu. Padome sastāv no 47 ANO dalībvalstīm, kuras katru trešo gadu ievēlē ANO Ģenerālā asambleja. Cilvēktiesību padome veic vispārējo regulāro pārskatu, lai novērtētu cilvēktiesību situāciju visās ANO dalībvalstīs četru gadu ciklā. ANO īpašās procedūras (īpašie referenti, īpašie pārstāvji, neatkarīgie eksperti un darba grupas) arī darbojas Cilvēktiesību padomē, to uzdevums ir uzraudzīt, izpētīt un publiski ziņot par cilvēktiesību situāciju konkrētās valstīs tematiskajiem jautājumiem.

Plašāku informāciju skatīt: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/HRCIndex.aspx>

Komiteja pret spīdzināšanu

Komiteja pret spīdzināšanu ir ANO neatkarīgu ekspertu struktūra, kura uzrauga ANO Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem īstenošanu. Tās funkcijas ir līdzīgas Cilvēktiesību padomes funkcijām. Turklāt tās uzdevums ir padziļināti pārbaudīt valstu situācijas, veicot izmeklēšanas procedūru. Tās prakse, tostarp tiesu prakse, ir svarīga, lai saprastu, ko tieši spīdzināšana un cita nežēlīga izturēšanās nozīmē.

Plašāku informāciju skatīt: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm>

Spīdzināšanas novēršanas apakškomiteja

Spīdzināšanas novēršanas apakškomiteju (*SPT*) izveidoja ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret spīdzināšanu fakultatīvo protokolu (*OPCAT*). Tās uzdevumi ir līdzīgi *CPT* uzdevumiem: apmeklēt Eiropas aizturēšanas vietas, lai novērtētu, kā izturas pret personām, kurām ir atņemta brīvība, un sagatavot ziņojumus, kā arī sniegt ieteikumus valstīm par to, kā uzlabot aizsardzību pret spīdzināšanu.

Valstu preventīvie mehānismi

OPCAT uzliek valstīm pienākumu izveidot valsts preventīvos mehānismus, kas ir milzīga pievienotā vērtība salīdzinājumā ar *CPT*. Kā uz to norāda nosaukums, šos mehānismus izveido valsts līmenī, un to uzdevums ir pamatā tāds pats kā *SPT*. Policijas darbības konkrētajā jomā valsts preventīvie mehānismi ir vissvarīgākā uzraudzības iestāde.

Plašāku informāciju par *OPCAT* skatīt: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/OPCAT/Pages/OPCATIndex.aspx>

Spīdzināšanas novēršanas asociācija, skatīt: www.apt.ch/en/

FRA (2010), Valsts cilvēktiesību iestādes ES dalībvalstīs: pamattiesību arhitektūras stiprināšana ES I, Publikāciju birojs, skatīt: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/816-NHRI_en.pdf

Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja

Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja ir ANO neatkarīgu ekspertu struktūra, kas uzrauga Konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu īstenošanu. Tās funkcijas ir līdzīgas Cilvēktiesību padomes funkcijām.

Plašāku informāciju skatīt: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm>

Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja

Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja ir ANO neatkarīgu ekspertu struktūra, kura uzrauga Konvencijas par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu īstenošanu. Tās funkcijas ir līdzīgas Cilvēktiesību padomes funkcijām. Izmeklēšanas procedūras ietvaros tās uzdevums ir arī nodrošināt padziļinātas valstu pārbaudes.

Plašāku informāciju skatīt: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/>

Papildliteratūra

Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO), Augstā komisāra cilvēktiesību jautājumos birojs (*OHCHR*) (2002), *Cilvēktiesības un tiesībaizsardzība: apmācītāja rokasgrāmata policijai par cilvēktiesībām*, Ņujorka un Ženēva, Apvienoto Nāciju Organizācija, 25.–35. lpp., pieejams: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training5Addzen.pdf>

Ar policiju saistītas struktūras Eiropā

Eiropas Policijas birojs (Eiropols)

Eiropols ⁽⁵⁾ palīdz valsts tiesībsardzības iestādēm ES-28 apkarot smagus noziedzīgās organizācijas veidus, tajā pašā laikā cenšoties nodrošināt cilvēktiesību ievērošanu. Eiropols policijas darbiniekiem vada ekspertu apmācības kursus, piemēram, par cilvēku tirdzniecību, kibernetiskiem un bērnu seksuālās izmantošanas internetā apkarošanu. Visiem šiem jautājumiem ir ievērojama cilvēktiesību dimensija. Eiropola galvenais uzdevums ir ieviest standartus izmeklēšanās un veicināt valsts tiesībsardzības iestāžu operatīvo sadarbību.

Eiropas Savienības Tiesībsardzības apmācības aģentūra (CEPOL)

CEPOL ⁽⁶⁾ mērķis ir iedrošināt uz pārrobežu sadarbību noziedzības apkarošanas, sabiedrības drošības un likumības un kārtības jomā, sapulcējot tīklā vadošos policijas darbiniekus no Eiropas policijas spēkiem, organizējot apmācības darbības un izmantojot pētījumu konstatējumus. CEPOL ir ES aģentūra, kuras uzdevums ir īpaši strādāt pie policijas darbinieku apmācības. 2011. gada darba programma ⁽⁷⁾ attiecas uz apmācību par ētiku, Stokholmas programmu ⁽⁸⁾ un piecu gadu ES pamatnostādņu dalībvalstīm par tiesiskumu un iekšlietām, kas ir apmācības darbības galvenās jomas. CEPOL izstrādā konsultatīvu kopīgu galveno mācību programmu ES dalībvalstīm. Pašreiz tā strādā pie turpmākas mācību programmas par cilvēku tirdzniecību, vardarbību ģimenē un ētiku.

Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūra (Frontex)

Frontex ⁽⁹⁾ ir ES speciālistu neatkarīga aģentūra, kuras uzdevums ir koordinēt dalībvalstu operatīvo sadarbību robežu drošības jomā. Frontex papildina ES dalībvalstu valsts robežu pārvaldības sistēmas un koordinē kopīgas operācijas starp ES dalībvalstīm un citiem partneriem ar mērķi stiprināt ārējo robežu drošību. Frontex šīs kopīgās operācijas izstrādā, pamatojoties uz riska analīzi, kas iegūta no tās savāktajiem izlūkdatiem. Tāpat kā CEPOL arī Frontex uzdevums ir izveidot kopīgu galveno mācību programmu un kopīgus apmācības standartus robežsargiem. Frontex veic pētījumus par tehniskiem un netehniskiem (piemēram, ētika) ar robežu saistītiem jautājumiem. Frontex ir arī paplašināta loma kopīgo atgriešanas operāciju, gan brīvprātīgo, gan piespiedu, koordinēšanā.

Eiropas Savienības Tiesu sadarbības vienība (Eurojust)

ES tiesiskās sadarbības struktūras, Eurojust ⁽¹⁰⁾, mērķi ir palīdzēt nodrošināt drošību brīvības, tiesiskuma un drošības telpā, jo īpaši saistībā ar pārrobežu un organizēto noziedzību. Eurojust nodrošina apmācību tiesnešiem.

⁽⁵⁾ Plašāku informāciju par Eiropolu skatīt: <http://www.europol.europa.eu/>

⁽⁶⁾ Eiropas Savienības Padome (2005), Padomes 2005. gada 20. septembra Lēmums (2005/681/TI), ar ko izveido Eiropas Policijas akadēmiju (CEPOL) un atceļ Lēmumu 2000/820/TI, OV 2005 L 256.

⁽⁷⁾ Plašāku informāciju par CEPOL skatīt: <http://www.cepol.europa.eu/>

⁽⁸⁾ Eiropas Padome (2010. gads), Stokholmas programma – atvērta un droša Eiropa tās pilsoņu un viņu aizsardzības labā, OV 2010 C 115.

⁽⁹⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 1168/2011 (2011. gada 25. oktobris), ar kuru groza Padomes Regulu (EK) Nr. 2007/2004, ar ko izveido Eiropas Aģentūru operatīvās sadarbības vadībai pie Eiropas Savienības dalībvalstu ārējām robežām, OV 2004 L 349. Plašāku informāciju par Frontex skatīt: <http://www.frontex.europa.eu/>

⁽¹⁰⁾ Plašāku informāciju par Eurojust skatīt: <http://www.eurojust.europa.eu/>

Papildliteratūra

Dānijas Cilvēktiesību institūts, "Vai cilvēktiesības ir universālas?", tiešsaistes raksts, pieejams: <http://www.humanrights.dk/human+rights/history+and+documents/are+human+rights+universal-c7->

Eiropas Civēktiesību un demokrātijas apmācības un pētniecības centrs Grācā (2013), "Ievads cilvēktiesību sistēmā", skatīt: Bendek, W. (red.), "Understanding Human Rights – Manual on Human Rights Education" (Cilvēktiesību izpratne – rokasgrāmata cilvēktiesību izglītībai), 3. izdevums, 29.–36. lpp., pieejams: <http://www.etc-graz.at/typo3/index.php?id=818>

Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO), *OHCHR* (1997), Cilvēktiesības un tiesībaizsardzība: apmācītāja rokasgrāmata par cilvēktiesībām policijai, profesionālās apmācības 5. sērija, Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs cilvēktiesību jautājumos, Ņujorka un Ženēva, Apvienoto Nāciju Organizācija, 13.–28. lpp., tostarp modeļu slaidi, pieejams: www.ohchr.org/Documents/Publications/trainin-g5Add2en.pdf

Eiropas Drošības un sadarbības organizācija (EDSO), Demokrātisko iestāžu un cilvēktiesību birojs (*ODIHR*) (2012), Pamatnostādnes par cilvēktiesību izglītību tiesībaizsardzības amatpersonām, Varšava, *EDSO/ODIHR*, pieejams: <http://www.osce.org/odihr/93968>

2. MODULIS. POLICIJAS DARBĪBA NO CILVĒKTIESĪBU VIEDOKĻA

Ievads	49
Darbība: policijas darbība no cilvēktiesību viedokļa	50
1. izdales materiāls – policijas un cilvēktiesību apspriešana.....	53
2. izdales materiāls – praktiski cilvēktiesību piemēri	54
Kopsavilkums	55
1. Galvenie jēdzieni	55
2. Izdales materiāli – jautājumi un atbildes.....	55
1. izdales materiāls – jautājumi un atbildes	56
2. izdales materiāls – jautājumi un atbildes	61
Papildu materiāls	63
Paplašinātās darbības	67
1. paplašinātā darbība: viens pret vienu intervijas Zviedrijas Policijas akadēmijā.....	67
2. paplašinātā darbība: cilvēktiesību izglītība Vācijas policijas darbiniekiem nacistu noziegumu vēsturiskajās vietās; policijas darbs šodien un pagātnē.....	69

Policijas darbība no cilvēktiesību viedokļa

Ievads

Policijas darbinieki pārāk bieži uzskata cilvēktiesības par šķērslī, nevis par sava darba pamatu. Šī negatīvā attieksme var parādīties apmācības kursa sākumā. Ar diskusiju, kurā uzsver policijas darbības divkāršās lomas nozīmi: ievērot un aizsargāt cilvēktiesības – “divi pienākumi” atturēties no rīcības, ar ko nepamatoti aizskar cilvēktiesības, un veikt visus nepieciešamos un piemērotos soļus, lai šīs tiesības aizsargātu, – ir iespējams šo attieksmi mainīt.

Aizvien vairāk pēdējo gadu desmitu laikā policiju uzskata par pakalpojuma sniedzēju, nevis spēku. Šis viedoklis ir iekļauts plašākā tādas demokrātiskas valsts jēdzienā, kas pamatota uz tiesiskumu un ir informēta no cilvēktiesību viedokļa. Šis viedoklis uzlabo policijas darbības tradicionālos mērķus, piemēram, sabiedriskās kārtības uzturēšanu un cīņu pret noziedzību.

Uz cilvēktiesībām pamatotas policijas darbības demokrātiskās sabiedrībās galvenie elementi ir policijas īpašā loma, ņemot vērā tās monopoli spēka pielietošanā; profesionālisms; striktas likumības prasība; iekšējā un ārējā pārskatatbildība; pārredzamība; uzticēšanās pilnas attiecības ar sabiedrību.

Darbība: policijas darbība no cilvēktiesību viedokļa

Nolūks

Policijas darbinieki bieži uztver cilvēktiesības kā sava darba šķērslī, nevis kā pamatu. Lai šādu nepatiku pārvarētu, ieteicams apmācības moduļa sākuma posmā noskaidrot policijas darba lomu un mērķus un policijas lomu kā iestādei, kas ievēro un aizsargā cilvēktiesības.

Mērķi

Zināšanas

- Izprast policijas lomu attiecībā pret pamattiesībām demokrātiskā sabiedrībā;
- izprast valsts pienākumus attiecībā uz cilvēktiesībām.

Attieksme

- Pieņemt cilvēktiesības kā pamatu un galveno nolūku policijas darbam, neuzskatīt tās par ierobežojumu;
- atzīt cilvēktiesības par ikdienas policijas darbības daļu.

Prasmes

- Iemācīties, kā noteikt piemērotus pasākumus, lai policijas darbā aizsargātu un ievērotu cilvēktiesības.

Prasības

- Laiks: 30–45 minūtes;
- materiāli:
 - 1. izdales materiāls darbības 1. versijai un/vai 2. izdales materiāls darbības 2. versijai ar diskusijas jautājumiem;
 - tāfele jautājumu pierakstīšanai;
 - fakultatīvi: *PowerPoint* prezentācija un projektors;
- telpa: plenārzāle plus divas darba grupas;
- grupa: ne vairāk par 20–25 personām.

Darbības 1. versijas apraksts: **policijas un cilvēktiesību apspriešana** ⁽¹⁾

- ❶ Izdaliet 1. izdales materiālu ar diskusijas jautājumiem / uzrakstiet vienu vai vairākus jautājumus uz tāfeles.
- ❷ Lūdziet dalībniekus individuāli veltīt piecas minūtes laiku, lai atbildētu uz jautājumu(-iem).
- ❸ Lūdziet dalībniekus izveidot 3–4 personu diskusiju grupas, lai apmēram 10 minūtes salīdzinātu un apspriestu savas atbildes. Pārliecinieties, ka grupas:
 - ir labi sapratušas savu uzdevumu;
 - ir iecēlušas ziņotāju, kurš izklāsta darba rezultātus plenārgrupai.
- ❹ Atbildiet uz jebkuriem jautājumiem, kas rodas grupas darba laikā.
- ❺ Grupas prezentē savu darbu plenārgrupai (apmēram piecas minūtes katrai grupai).
- ❻ Noturiet vispārēju diskusiju, izvērtējot rezultātus un to, kas ir apgūts (apmēram 20–30 minūtes).
- ❼ Apkopojiet galvenos punktus uz tāfeles un sniedziet savu pielāgotu skatījumu, pēc vajadzības balstoties uz kopsavilkumā sniegto informāciju.

⁽¹⁾ Šī darbība ir pielāgota no Suntinger, W. (2005), *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, Vīne, Bundesministerium für Inneres, 110. lpp.

Darbības 2. versijas apraksts: praktiski piemēri

- ❶ Iepazīstiniet ar šīs darbības nolūku un mērķiem.
- ❷ Izdaliet 2. izdales materiāla 1. jautājumu pusei grupas un 2. izdales materiāla 2. jautājumu otrai pusei.
- ❸ Lūdziet dalībniekus apmēram 5–10 minūtes individuāli strādāt pie viņu jautājumiem.
- ❹ Sadaliet dalībniekus mazās 4–5 personu diskusiju grupās un lūdziet viņus kopīgi strādāt, lai atrastu trīs būtiskus piemērus uz 1. un 2. jautājumu (apmēram 15 minūtes). Pārliecinieties, ka grupas:
 - ir labi sapratušas savu uzdevumu;
 - ir iecēlušas ziņotāju, kurš izklāsta darba rezultātus plenārgrupai.
- ❺ Ja grupas darba laikā rodas jautājumi par uzdevumu, sniedziet padomu.
- ❻ Grupas prezentē savu darbu plenārgrupai.
- ❼ Vispārēji apspriediet rezultātus, pārdomājot to, kas ir apgūts.
- ❽ Apkopojiet galvenos punktus un, ja nepieciešams, sniedziet informāciju par to, kāpēc cilvēktiesības var uztvert vai nu kā šķērslī, vai pamatu policijas darbībai, pēc vajadzības balstoties uz informāciju, kas sniegta kopsavilkumā. Norādiet uz iespējamiem jautājumiem, kas izriet no viena vai otra uzskata par cilvēktiesībām. Var būt lietderīgi strādāt ar spriedzi starp šķērslī un pamatu.

1. izdales materiāls – policijas un cilvēktiesību apspriešana

Diskusijas jautājumi

1. Vai slepkavība ir cilvēktiesību pārkāpums?
2. Kurām organizācijām/iestādēm ir uzdevums aizsargāt cilvēktiesības?
3. Kāda ir policijas loma attiecībā uz cilvēktiesībām?
4. "Starp cilvēktiesībām un policijas darbību konflikts nepastāv. Policijas darbība nozīmē cilvēktiesību aizsardzību." Vai jūs piekrītat šim apgalvojumam? Kāpēc? Kāpēc ne?

2. izdales materiāls – **praktiski** **cilvēktiesību piemēri**

Diskusijas jautājumi

1. Atrodiet praktiskus piemērus (pamatojoties uz savu ikdienas darba pieredzi) par situācijām, kurās jūs uzskatāt, ka cilvēktiesības ir kavēklis jūsu darbam.

2. Atrodiet praktiskus piemērus (pamatojoties uz savu ikdienas darba pieredzi) par situācijām, kurās cilvēktiesības ir nodevēģas jūsu darbam un/vai ir tā pamats.

Kopsavilkums

Šajā kopsavilkumā ir sniegta informācija, kuru var izmantot, lai pareizi virzītu darbības un apmācības diskusijas šim modulim, un tās ir strukturētas, kā norādīts turpmāk.

1. Galvenie jēdzieni

2. Izdales materiāli – jautājumi un atbildes:

- a. 1. izdales materiāls – jautājumi un atbildes
- b. 2. izdales materiāls – jautājumi un atbildes

1. Galvenie jēdzieni

2. moduļa pamatā ir 1. un 3. moduļa galvenie temati, proti, valsts pienākums ievērot un aizsargāt cilvēktiesības. 2. modulis sniedz papildinošu informāciju par šiem pienākumiem, pievēršoties cilvēktiesībām un policijas darbībai.

Lai atsvaidzinātu atmiņu, turpmāk ir vēlreiz uzskaitīti policijas pienākumi.

Pienākums ievērot: valstij ir jāatturas no nelegālas un nesamērīgas rīcības. Nepamatota iejaukšanās cilvēktiesībās veido cilvēktiesību pārkāpumu.

Pienākums aizsargāt: valstij ir pienākums veikt administratīvu, likumdošanas rīcību un/vai uzsākt tiesvedību, kas vajadzīga, lai aizsargātu cilvēktiesības nolūkā nodrošināt, ka cilvēki var pilnībā izmantot savas tiesības. Nespēja veikt pienācīgos pasākumus veido cilvēktiesību pārkāpumu.

Plašāku informāciju par pienākumiem ievērot un aizsargāt skatīt 1. un 3. modulī

2. Izdales materiāli – jautājumi un atbildes

Nav vienas pareizas atbildes uz šiem izdales materiālu jautājumiem; ir daudzi viedokļi un uzskati par cilvēktiesībām un policijas darbību. Šis kopsavilkums ir paredzēts, lai veicinātu diskusijas un sniegtu instrukcijas par pieeju šiem jautājumiem. Kopsavilkumā nav sniegts visaptverošs atbilžu saraksts.

Apmācības padoms: atgādināt dalībniekiem, ka cilvēktiesības personām un valstīm piemēro atšķirīgi

Cilvēktiesības uzliek valstīm pienākumu ievērot un aizsargāt cilvēktiesības. Privātpersonām cilvēktiesības nostiprina valsts pienākumus aizsargāt un ievērot katras personas tiesības un sniedz norādes par to, kā cilvēkiem vienam pret otru ir jāizturas.

Tādējādi no strikti juridiska viedokļa cilvēktiesību pārkāpumi var rasties tikai no valsts rīcības vai rīcības trūkuma pret personām. Vienas personas rīcība pret citu personu, piemēram, slepkavība, ir likuma pārkāpums, nevis cilvēktiesību pārkāpums. Valsts rīcībai kā tādai vai rīcības trūkumam, kā rezultātā notiek slepkavība, ir atšķirīgas cilvēktiesību sekas nekā attiecībā uz slepkavību, ko paveic privātpersona.

1. izdales materiāls – jautājumi un atbildes

1. jautājums. Vai slepkavība ir cilvēktiesību pārkāpums?

Šis jautājums palīdz noskaidrot pamatjautājumu par valsts pienākumiem un tādējādi par policijas lomu attiecībā uz cilvēktiesībām. Apspiežot to, var rasties dažādi jautājumi.

- Valsts amatpersona, kura pastrādā slepkavību, arī pārkāpj cilvēktiesības, jo viņš(-a) nav cienījis(-usi) valsts pienākumu respektēt tiesības uz dzīvību. Ja valsts amatpersona, piemēram, policijas darbinieks, pielieto spēku, kā rezultātā iestājas nāve, valstij ir pienākums veikt objektīvu un neatkarīgu izmeklēšanu par lietas apstākļiem.
- Dažās lietās Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) ir uzskatījusi, ka valsts amatpersonas spēka pielietošana ir bijusi pārmērīga un tādējādi ir pārkāptas cilvēktiesības.
- Tomēr, ja spēku pielieto paš aizsardzībai, tas ir piemēroti un atbilst nepieciešamības un samērīguma principam, tad spēka pielietošanas rezultātā iestājusies nāve nerada cilvēktiesību pārkāpumu (plašākai informācijai par nepieciešamības un samērīguma principu skatīt 3. moduli).
- Ja valsts neveic piemērotus pasākumus, lai novērstu personas, kura saskaras ar dzīvības draudiem no citas personas, nāvi, tad valsts nespēja rīkoties / rīcības trūkums rada valsts pienākuma aizsargāt tiesības uz dzīvību pārkāpumu.
- Privāta persona, kura slepkavo, pastrādā noziegumu. Viņš(-a) nepārkāpj cilvēktiesības.

2. jautājums. Kurām organizācijām/iestādēm ir uzdevums aizsargāt cilvēktiesības?

Valsts, Eiropas un starptautiskā līmenī ir daudzas organizācijas un iestādes, kuru uzdevums ir aizsargāt cilvēktiesības, tostarp dažas no tām ir saistītas ar policiju.

Valsts līmenis

- Policija
- Tiesas, tostarp konstitucionālās tiesas
- Ombudi vai valsts cilvēktiesību komisijas vai iestādes
- Parlaments, tostarp parlamentārās struktūras, kurām īpaši uzticēts uzraudzīt cilvēktiesības
- Valsts vienlīdzības un nediskriminācijas struktūras
- Nevalstiskas organizācijas

Eiropas līmenis

- Eiropas Savienības Tiesa
- Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT)
- Eiropas Padomes spīdzināšanas novēršanas komiteja (CPT)
- Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI)
- Nevalstiskas organizācijas

Eiropas struktūras, kas saistītas ar policiju

- Eiropas Tiesu sadarbības vienība (*Eurojust*)
- Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūra (*Frontex*)
- Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra (*Cepol*)
- Eiropas Policijas birojs (Eiropols)

Starptautiskais līmenis

- Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Cilvēktiesību padome
- ANO Cilvēktiesību komiteja
- ANO Komiteja pret spīdzināšanu
- ANO Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja
- ANO Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja
- Nevalstiskas organizācijas

3. jautājums. Kāda ir policijas loma attiecībā uz cilvēktiesībām?

Eiropas Policijas ētikas kodekss, Ministru komiteja, Rec(2001) 10

Preambula

[..] pārliecināta, ka sabiedrības uzticēšanās policijai ir cieši saistīta ar viņu attieksmi un uzvedību pret sabiedrību, jo īpaši to, kā viņi ievēro cilvēka cieņu un pamattiesības, un brīvības [..]

Policijas darbinieki kā valsts amatpersonas

Policijas darbiniekiem demokrātiskā sabiedrībā ir īpašs stāvoklis, jo valsts viņiem piešķir varu izmantot spēku, ja nepieciešams. Cilvēktiesības ievērojami ierobežo policijas rīcību un spēka pielietojšanu, strikti saistot tos pie likumības, samērīguma un nepieciešamības principa. Šādi ierobežojumi palīdz nodrošināt, ka tad, kad policija rīkojas, tā respektē cilvēktiesības un cenšas izmantot vismazāk aizskarošus pasākumus savu mērķu sasniegšanai.

Policijas darbiniekiem ir ne tikai jārespektē cilvēktiesības, bet arī aktīvi jāaizsargā tās, piemēram, arestējot aizdomās turēto, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības. Šis policijas pienākums aizsargāt ir tas, kas padara cilvēktiesības par policijas darba pamatu.

Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

28. pants

Katram cilvēkam ir tiesības uz sociālo un starptautisko kārtību, kurā var tikt pilnībā realizētas šajā deklarācijā izklāstītās tiesības un brīvības.

Policijai ir galvenā nozīme to nosacījumu uzturēšanā, kas ir nepieciešami, lai īstenotu cilvēktiesības, un kas ietver sabiedriskās kārtības uzturēšanu, tiesībaizsardzību, noziegumu atklāšanu un novēršanu, palīdzību un pakalpojumus sabiedrībai.

Policijas darbinieki kā tiesībaizsardzība

Kā valsts amatpersonām policijas darbiniekiem ir piešķirta vara pielietot spēku, kad tas nepieciešams, lai izpildītu likumus un novērstu, atklātu un apkarotu noziedzību. Policijai kā tiesībaizsardzības īstenotājam augstākais likums ir cilvēktiesības. Tas ir iedibināts tiesisks princips, ka visi likumi ir jāinterpretē un jāīsteno veidā, kas ir strikti atbilstīgs cilvēktiesību normām. Kad policija novērš vai atklāj noziegumu, viņi aizsargā cilvēktiesības, piemēram, tiesības uz

īpašumu, dzīvību, fizisko un psiholoģisko neaizskaramību, personisko brīvību un drošību.

Policijas darbinieki kā pakalpojumu sniedzēji

Agrāk policiju galvenokārt uzskatīja par spēku un valsts kontroles instrumentu. Šis viedoklis ir mainījies, un tagad policiju bieži uzskata par valdības amatpersonām, kuras sniedz pakalpojumu kopienai. Kā pakalpojuma sniedzēji policijas darbinieki ne tikai ievēro cilvēktiesības, atklājot un apkarojot noziedzību, bet arī koncentrējas uz noziegumu un cilvēktiesību pārkāpumu novēršanu. Tādas valdības iestādes kā policija strādā ar nevalstiskiem dalībniekiem, piemēram, kopienām, lai noteiktu un atrisinātu noziegumus un nekārtības. Tāpēc valsts amatpersonas, piemēram, policija, sadarbojas ar kopienām, lai labāk kalpotu sabiedrībai. Šāda izpratne par policijas darbību ļauj labāk koncentrēties uz noziegumu novēršanu, nevis uz noziegumu atklāšanu un apkarošanu, kā arī uz centieniem risināt noziedzības pamatā esošos cēloņus.

Viedoklis par policiju kā pakalpojuma sniedzējiem skaidri eksistē arī starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, piemēram, Eiropas Padomes *Deklarācijā par policiju* (1979) un *Eiropas Policijas ētikas kodeksā* (2001), kā arī ANO *Uzvedības kodeksā tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonām* (1979). Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (EDSO) *Ceļvedis par demokrātisku policijas darbību* (2006), EDSO *Ceļvedis par labu praksi policijas-sabiedrības partnerības veidošanā* (2008) un EDSO *Ceļvedis par policiju un romu un sinti kopienām: labas prakses par uzticēšanās un sapratnes veidošanu* (2010) ⁽²⁾ sniedz detalizētas norādes par to, kā īstenot būtiskas reformas.

4. jautājums. Starp cilvēktiesībām un policijas darbību konflikts nepastāv. Policijas darbība nozīmē cilvēktiesību aizsardzību. Vai jūs piekrītat šim apgalvojumam? Kāpēc? Kāpēc ne?

Sabiedrībai ir dalīti uzskati par attiecībām starp policijas darbību un cilvēktiesībām. Daži policiju uztver kā cilvēktiesību aizsargātāju, savukārt citi to var uzskatīt kā potenciālu draudu šīm tiesībām.

Sabiedrība labi apzinās, ka policija var pārkāpt cilvēktiesības, piemēram, pielietojot pārmērīgu spēku. Sabiedrības apziņā policijas darba pie cilvēktiesībām pozitīvā ietekme ir daudz neskaidrāk nostiprinājusies. Tādējādi diskusiju temati, kas rodas, kad atbild uz šo jautājumu, var būt daudzveidīgi.

Policijas darbība un cilvēktiesības nav konfliktā

“Cilvēktiesības ir policijas darbības mērķis”

- Policija dod ievērojamu ieguldījumu cilvēktiesību aizsardzībā – cilvēktiesības ir policijas darbības pamats un mērķis.
- Ilgtermiņa sabiedrisko mieru var panākt tikai tad, ja respektē un aizsargā cilvēktiesības; tas ir ikviena interesēs. Policija ir galvenais elements sabiedriskā miera uzturēšanā. Atklājot un novēršot noziegumus, tā palīdz aizsargāt cilvēktiesības un nodrošināt to ievērošanu.
- Cilvēktiesības uzlabo efektīvu policijas darbību, nodrošinot striktus likumības, nepieciešamības un samērīguma principus. Šie principi rada uzticēšanos valstij un stiprina tiesiskumu.
- Uz cilvēktiesībām pamatota policijas darbība palīdz stiprināt taisnīguma veiksmīgu pārvaldību, nodrošinot lielāku cilvēktiesību ievērošanu, kad policija vāc pierādījumus, kurus pēc tam

⁽²⁾ EDSO (2010), *Ceļvedis par policiju un romu un sinti kopienām: labas prakses par uzticēšanās un sapratnes veidošanu*, pieejams: <http://www.osce.org/odihr/67843?download=true>

izmanto tiesvedībā. Cilvēktiesību ievērošana palīdz nodrošināt, ka pierādījumus neuzskata par nepieņemamiem pārkāpuma dēļ (skatīt 4. moduli).

Policijas darbība un cilvēktiesības ir konfliktā “Cilvēktiesības ir tikai šķērslis policijas darbam”

- Cilvēktiesību pamatā ir cilvēka cieņa, un ikvienam uz tām ir tiesības. Noziedznieka cilvēktiesības zināmā mērā var būt ierobežotas, jo aizturēšana parasti ierobežo ne tikai tiesības uz personisko brīvību, bet arī uz ģimeni un privātumu, ierobežojot apmeklētāju stundas, tālruņa lietošanu vai ievērojot vispārējos noteikumus aizturēšanas vietā. Tomēr pilnīga tiesību atteikšana noziedzniekam grautu pašu ideju par cilvēktiesībām, kura visās situācijās aizsargā cilvēces un cieņas minimālās tiesības.
- Uzskats, ka cilvēktiesības ir tikai šķērslis policijas darbam, demonstrē izpratnes trūkumu par cilvēktiesību labvēlīgo ietekmi uz taisnīgu, mierīgu un iekļaujošu sabiedrību gan personām, gan policijai. Ja parādās negatīva cilvēktiesību uztvere, pārliecinieties, ka pamatīgi apsverat cilvēktiesību funkcijas, kā arī policijas lomu cilvēktiesību aizsardzībā.
- Nopietnos gadījumos, piemēram, ja ir vardarbība pret bērnu, dažiem dalībniekiem var būt grūti saprast, kāpēc pret šķietamo vardarbības pastrādātāju jāizturas ar cieņu un godu, un šis uzskats apmācības kursā var parādīties. Šādi emocionāli uzlādēti argumenti apmācītājam var radīt īpašus izaicinājumus. Pirms reaģēt intelektuālā līmenī, sniedzot argumentus, apmācītājam vispirms skaidri jātiek galā ar emocionālo aspektu, šajā gadījumā atzīstot problēmu izturēties ar cieņu pret tām personām, kuras ir pastrādājušas šausmīgas darbības. Tad viņš(-a) var iepazīstināt ar iepriekš izklāstītajiem pamata argumentiem un apspriest tos. Apmācītājam noteikti jāstiprina ziņojums par to, ka cilvēktiesības nepiešķir atlases veidā; tās ir nedalāmas un neatņemamas. Pārkāpēju tiesības var apspriest, pamatojoties uz “kāpēc viņiem vispār ir tiesības un kā tās ierobežo”.

Ir ieteicams vadīt diskusiju vispārēji preventīvās iedarbības (valsts pienākums novērst noziedzību pret sabiedrību kopumā) un konkrēti preventīvās iedarbības (valsts pienākums, kas koncentrēts uz individuālu pārkāpēju – kā novērst pārkāpumu atkārtosanos) virzienā. Vairākums pierādījumu rāda, ka pārmērīgs sods nesasniedz mērķi – atturēt no lielākas noziedzības un samazināt pārkāpēja recidīvismu ⁽³⁾.

Citi saistītie svarīgie jautājumi ietver policijas rīcības brīvību un policijas spēju veidot uzticēšanos un sadarboties ar sabiedrību.

Policijas rīcības brīvība

Centieni nodrošināt līdzsvaru starp konfliktējošām interesēm un pienācīgu pasākumu izmantošanu, lai izpildītu pienākumu gan ievērot, gan aizsargāt, ir tas, kas padara policijas darbu tik grūtu. Policijas iejaukšanās darbībām aizdomās turētā cilvēktiesībās ir jābūt pēc iespējas ierobežotākām un atbilstošām nepieciešamības un samērīguma principiem. Tomēr tajā pašā laikā policijai ir arī jāsniedz efektīva aizsardzība apdraudētajai personai. Šie līdzsvara nodrošināšanas centieni policijas darbiniekiem rada emocionāli stresa pilnu un saspringtu situāciju, kad viņi pilda savu darbu.

Uz cilvēktiesībām pamatotai policijas darbībai ir vairākas būtiskas kopīgas iezīmes ar citām pieejām, piemēram, demokrātisku policijas darbību, kā aprakstīts EDSO Ceļvedī par demokrātisku policijas darbību ⁽⁴⁾.

⁽³⁾ Salīdzināt, piemēram, Heinz, W. tēzes, Konstances universitāte, Vācija, attiecībā uz mazgadīgajiem noziedzniekiem; Dünkel, F., Greifswaldes universitāte, Vācija; Jehle/Heinz/Sutterer (2003), *Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen*, Bundesministerium der Justiz, Berlīne.

⁽⁴⁾ EDSO (2008), *Ceļvedis par demokrātisku policijas darbību*.

Daudziem policija ir pamanāmākie valsts pārstāvji un tie, ar kuriem pilsoņi, visticamāk, var nonākt saskarē. Tādējādi viņi pārstāv “valdību darbībā” ⁽⁵⁾. Tādā veidā policija var ietekmēt pilsoņu vispārējos viedokļus par valdību un valdības perspektīvām kopumā, ar savu rīcību stiprinot vai vājinot sabiedrības atbalstu, kas nepieciešams, lai uzturētu dzīvotspējīgu demokrātiju ⁽⁶⁾.

Lai gan ar tiesību aktiem izveido regulējumu un sniedz vadlīnijas policijas pienākumu pildīšanai, aizvien saglabājas noteikta apjoma operatīvā neatkarība un rīcības brīvība. Ar tiesību aktiem nekad nevar regulēt katru konkrēto situāciju, ar kuru policijas darbinieks var saskarties, piemēram, kuru automašīnu apturēt vai kā reaģēt uz rupju vai provocējošu uzvedību. Rīcības brīvība ļauj policijas darbiniekam pielāgot viņa(-as) reakciju katrai konkrētai situācijai, ņemot vērā visus katra gadījuma būtiskos faktorus. Bet šī rīcības brīvība arī uzliek policijas darbiniekam pienākumu izrādīt pareizo attieksmi un nopietni apzināties savu atbildību.

Pienācīga rīcības brīvības izmantošana ir jo īpaši sarežģīta, jo policijai bieži ir jārīkojas sarežģītās, neskaidrās un emocionāli stresa pilnās situācijās, piemēram, strīdu vai vardarbības gadījumos. Policiju izsauc, ja kaut kas noticis vai ir problēma. Tai lēmumi ir jāpieņem uz vietas, acumirkļa ātrumā, bieži sekunžu laikā un bez sagatavošanās. Savukārt policijas priekšnieki un tiesneši analizē un izskata policijas rīcību pēc notikušā fakta, zinot rezultātu, kā arī ar pietiekamu laiku, lai analizētu situāciju. Šīs divas perspektīvas noteikti atšķiras, bet tie, kuri vēlāk analizē notikumus, nekad nespēs pilnībā aptvert situāciju tās reālā laika dinamikā ⁽⁷⁾.

Tieši tad, kad precizē policijas rīcības brīvību, jo īpaši stresa pilnās situācijās, ētiskie un cilvēktiesību principi kļūst īpaši nozīmīgi, nevis kā zināšanas, bet kā internalizēta attieksme. No cilvēktiesību viedokļa vienlīdzīgas attieksmes un samērīguma principi, tostarp mazāk aizskarošu pasākumu jeb rīcības pārtraukšanas apsvēršana, ja policijas rīcības nodarītais kaitējums skaidri gūtu pārsvaru par gūtajiem labumiem, ir visbūtiskākie.

Uzticēšanās un sadarbība ar sabiedrību – centrāla policijas darbībai

Policija ir iestāde, kurai jāveicina uztvertās personiskās un sabiedrības drošības sajūtas. Policijai ir nopietni jāuztver sabiedrības nedrošības sajūta un, lai novērstu tai pamatā esošos cēloņus, jāreaģē uz dažādām vajadzībām un interesēm un jāpārvalda bailes. Policijai ir jāveido uzticēšanās ar kopienām, tas ir svarīgs uzdevums, kas ietekmē to, kā viņi sazinās un mijiedarbojas ar iedzīvotājiem. Apsveriet, piemēram, policijas klātbūtni publiskajā telpā. Šī klātbūtne var izraisīt drošības, aizsardzības sajūtu sabiedrībā, tomēr tā var arī radīt baiļu un nedrošības atmosfēru – “kaut kas nav labi, mums draud briesmas” –, jo īpaši tad, ja policija ir pilnībā bruņota. Tā kā policija pārstāv valsti pamanāmākajā veidā, starp uzticēšanos policijai un uzticēšanos valstij pastāv līdzvērtība. Bez šīs uzticēšanās sabiedrībai nebūs ne vēlēšanās ziņot par noziegumiem, ne arī vēlēšanās sniegt policijai informāciju, kas tai nepieciešama efektīvai darbībai. Atstumtie cilvēki sabiedrībā bieži izjūt uzticēšanās trūkumu.

⁽⁵⁾ Turpat, 43. lpp.

⁽⁶⁾ Dānija, Dānijas Cilvēktiesību institūts (1999), *Policija un cilvēktiesības, rokasgrāmata policijas apmācībai*, 12. lpp., pieejams: <http://www.humanrights.dk/files/pdf/Engelsk/International/macedonia.pdf>

⁽⁷⁾ Bourdieu, P. (1990), *Prakses loģika*, Stenforda, Stenfordas universitātes prese, 81. un 82. lpp.

2. izdales materiāls – jautājumi un atbildes

2. izdales materiāla jautājumu pamatā ir dalībnieku pieredze, un tādējādi tie nevar sniegt konkrētas atbildes. Tā vietā ir sniegti daži temati, kas var mudināt dalībniekus izteikt piemērus un/vai palīdzēt apmācītājam vadīt plenārdiskusijas.

Apmācības padoms: iedrošināt dalībniekus sniegt konkrētus un patiesus piemērus

Reālās dzīves pieredzes, nevis vispārīgu apgalvojumu izmantošana par pamatu piemēriem var palīdzēt dalībniekiem vairāk saistīties ar apmācības darbības mērķiem un labāk tos izprast.

1. jautājums. Atrodiet praktiskus piemērus (pamatojoties uz savu ikdienas darba pieredzi) par situācijām, kurās jūs uzskatāt, ka cilvēktiesības ir kavēklis jūsu darbam.

- Atbildes piemērs. “Es biju protesta akcijā, kas kļuva vardarbīga. Mums prasīja saglabāt savu pozīciju un neļāva aizturēt tos, kuri svieda pudeles, apvainoja mūs un splāva uz mums.”

Turpmāk sniegtās situācijas varētu palīdzēt izvilināt piemērus:

- pirms aresta, tā laikā vai pēc tā;
- demonstrācijas kontrolēšana;
- aizdomās turētā nopratināšana;
- nozieguma apturēšana vai novēršana.

“Saskaņā ar viņu (policijas darbinieku) argumentāciju varas nelīdzsvars ir mainījies no valsts uz sabiedrības daļām, piemēram, organizētās noziedzības tīkliem, kā arī teroristu grupām, kas apzinās savas tiesības un cenšas “Jaunprātīgi izmantot” sistēmu sev par labu (piemēram, kavējot iztiesāšanu, iesniedzot sūdzības, pārsūdzot augstākās tiesās utt.). No šī viedokļa cilvēktiesības uzskata par šķērslī efektīvai policijas darbībai. Turklāt policijai šķiet, ka šādām sabiedrības daļām ir piešķirta lielāka brīvība rīkoties nekā pašai policijai. Uzskata, ka ir izveidojies apburtais loks, kurā cilvēktiesību sistēma, kas izstrādāta, lai aizsargātu “vājo” personu, faktiski padara vājāku valsti, kas noved pie uztvertas dihotomijas ar drošību vienā pusē, bet cilvēktiesībām otrā pusē.”

Osse, A. (2006), Understanding policing, a resource for human rights activists (Policijas darbības izpratne, resurss cilvēktiesību aktīvistiem), pieejams: https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/01/book_1_o.pdf?x54649

2. jautājums. Atrodiet praktiskus piemērus (pamatojoties uz savu ikdienas darba pieredzi) par situācijām, kurās cilvēktiesības ir noderīgas jūsu darbam un/vai ir tā pamats.

- Atbildes piemērs: “Vienreiz man bija jāiejaucas vardarbīgā cīņā starp vīru un sievu. Es izmantoju saspīlējuma mazināšanas metodes, kas man palīdzēja situāciju noregulēt.”

Turpmāk sniegtās situācijas varētu palīdzēt izvilināt piemērus:

- aresta vai aizturēšanas iemeslu pamatojums vai paskaidrojums;
- ierašanās tiesā;
- nozieguma apturēšana vai novēršana;
- lēmuma pieņemšana par to, vai un kā iejaukties situācijā.

“Šī ziņojuma galvenais ierosinājums ir tas, ka policijas darbības pamata nolūkam ir jābūt [...] visu cilvēku cilvēktiesību aizsardzībai un aizstāvībai. Mūsu apspriedes parādīja skaidru piekrišanu Ziemeļīrijas kopienās attiecībā uz to, ka cilvēki vēlas, lai policija aizsargā viņu tiesības no citu personu aizskāruma un ievēro viņu tiesības, īstenojot šo pienākumu.”

Ziemeļīrijas policijas darbības neatkarīgā komisija (1999), A new beginning: policing in Northern Ireland, 18. lpp.

“Mūsu rīcības mērķis ir aizsargāt un ievērot cilvēktiesības un tādā veidā radīt lielāko iespējamo visu cilvēku uzticēšanos savai brīvībai un drošībai.”

Austrijas policija (2009), Guiding Principles of a human rights based understanding of police, 1. princips

Papildu materiāls

Policijas loma demokrātiskās sabiedrībās – no spēka līdz pakalpojuma sniedzējam

“Progresu uz demokrātisku policijas darbību panāk, ja ir pāreja “no kontrolē balstītas pieejas uz vairāk uz pakalpojumu orientētu pieeju”, kur galvenās rūpes tiesībaizsardzībai saglabājas koncentrētas uz proaktīvu noziedzības novēršanu.”

EDSO (2008), Ceļvedis par demokrātisku policijas darbību, Vīne, 2. punkts, pieejams: <http://www.osce.org/spmu/23804>

Eiropas Policijas ētikas kodekss, Eiropas Padome

12. pants

Policiju organizē ar mērķi gūt sabiedrības cieņu kā profesionāliem likuma aizstāvjiem un pakalpojumu sniedzējiem sabiedrībai.

Ir arvien pieaugoša tendence uztvert policiju kā pakalpojuma sniedzēju sabiedrībai. Tas ir acīmredzams policijas reformas procesos pēdējos gadu desmitos vairākās valstīs, tostarp policijas organizācijās, kas ir balstītas uz tradicionālo spēka jēdzienu. Šajā viedoklī ir ņemti vērā pakalpojumu sniegšanas galvenie elementi, piemēram, kopienas policijas spēki, kas vispārīgi ir intensīvāka apmaiņa ar sabiedrību, un pārskatbildības struktūras.

Daži faktori, kas sekmējuši pāreju uz pakalpojumos orientētu pieeju policijas darbībai.

- Pāreja no autoritārām uz demokrātiskām valstīm Centrāleiropā un Austrumeiropā noveda pie valsts pamatfunkciju pārskatīšanas, tostarp policijas darbības, no demokrātiska un cilvēktiesību viedokļa.
- Rietumeiropas demokrātijās sabiedrības bažas par policijas ļaunprātībām pēdējos gadu desmitos ir augušas. Tas noveda pie reformām ar tendenci uzsvērt policijas sabiedrisko pakalpojumu lomu, piemēram, atvērtību sabiedrībai un pārskatbildības struktūras. Pārskatbildības struktūras ietvēra policijas uzraudzības iestādes, piemēram, valsts mehānismus un Eiropas Komiteju spīdzināšanas novēršanai.
- Vispārējā ziņā cilvēktiesību perspektīva starptautiski kļūst aizvien nozīmīgāka. Tā ir pamatota uz atbildīgas valsts ideju, kuras galvenā loma ir sniegt pakalpojumus savai tautai. Šai idejai ir spēcīgas saknes Eiropas filozofijā, jo īpaši sociālā līguma teorijas veidā. Tās galvenā ideja ir šāda: lai izbēgtu no tā saucamā “pirmatnējā stāvokļa”, cilvēki brīvprātīgi atdod savu dabisko brīvību valsts kā pilnvarotās personas rokās. Savukārt valsts aizsargā viņu dabiskās tiesības un ir atbildīga pret saviem pilsoņiem.
- Policijas organizācijas ir pieņēmušas uz klientu orientētu pieeju, kura ir koncentrēta uz “pircēju” un “klientu” vajadzībām un ir savstarpēji saistīta ar cilvēktiesību principiem – neatkarīgi no policijas darbības klienta statusa viņš(-a) ir tiesīgs(-a) uz profesionālu un cieņpilnu izturēšanos.

- Uzticēšanās un paļāvības veidošanu arvien vairāk uzskata par pamata priekšnosacījumu efektīvam un veiksmīgam policijas darbam. Bez šīs uzticēšanās sabiedrība nevēlēsies ziņot par noziegumiem, nedz arī sniegt policijai informāciju, kas tai vajadzīga⁽⁸⁾. Uzticēšanās veidošanai starp kopienām un policiju ir nepieciešams ilgtermiņa institucionālizēts dialoga veids. Uz pakalpojumu orientēta pieeja policijas darbībai palīdz šādu uzticēšanos veidot.

Būtiskās uz cilvēktiesībām pamatotās policijas darbības iezīmes demokrātiskās sabiedrībās

Vara pielietot spēku ir viena no noteicošajām policijas darbības iezīmēm. Policija ir tiesīga pielietot spēku kā instrumentu, lai veiktu savus uzdevumus. Šis monopola stāvoklis spēka pielietošanā nostāda policiju īpaši ievainojamā un spēcīgā pozīcijā valstī, ar vienmēr klātesošu iespēju ļaunprātīgi šo varu izmantot.

Policijas divkāršā loma – valsts pienākums ievērot un aizsargāt cilvēktiesības

Bieži šie pienākumi ir savstarpēji saistīti, un tie ir jāizsver attiecībā pret otru. Ģimenes vardarbības gadījumā, piemēram, policijai ir jāiejaucas vainīgā tiesībās, lai aizsargātu upura tiesības, arestējot vainīgo vai neļaujot viņam(-ai) ieiet dzīvoklī vai tuvoties upurim.

Likumība, nepieciešamība un samērīgums

Policijas darbam ir saistoši skaidri, precīzi un pieejami tiesību akti. Īpaši strikti noteikumi un kontrole attiecas uz spēka pielietošanu. Spēka pielietošana ir atļauta tikai kā galējais risinājums, kad visas citas iespējas ir vai nu izsmeltas, vai uzskatītas par neefektīvām. Spēka pielietošanai un visām citām policijas darbības rīcībām strikti saistoši ir nepieciešamības un samērīguma principi.

Apmācības padoms: saskarties ar “realitāti”

Apspriežot jautājumu par to, kas ir piemērota rīcība no cilvēktiesību viedokļa, jūs bieži saskaraties ar šādu uzskatu: “viņiem (augstas pakāpes policijas amatpersonas un nevalstiskas organizācijas) nav ne jausmas par to realitāti, ar kuru mēs sastopamies ielās; ir viegli spriest, sēžot pie sava darbagalda; cilvēktiesības ir jaukas teorijā; realitāte ir citāda.”

Turpmākās norādes palīdz šo iebildumu apspriest konstruktīvi.

- Atzīstiet atšķirību starp (pagātnes) prakses loģiku un prakses analīzi, kā minēts iepriekš. Tā ir norāde uz to, ka jūs tiešām saprotat, ko dalībnieki saka. Tomēr šīs atšķirības atzīšana nenozīmē, ka pagātnes rīcības pārskatīšana ir nelikumīga vai ka to nevar pienācīgi veikt.
- Uzsveriet, ka policijas darbiniekiem ir jāapzinās viņu īpašais varas stāvoklis, ņemot vērā viņu monopola stāvokli attiecībā uz spēka pielietošanu un iespēju šo stāvokli ļaunprātīgi izmantot, kā arī saistītos politiski jutīgos jautājumus.
- Uzsveriet viņu atbildību pret sabiedrību. Koncentrējieties uz ideju par policiju kā pakalpojuma sniedzējiem un formulējiet viņu varu kā sabiedrības uzticēšanos, kas balstīta uz sociālo līgumu.

⁽⁸⁾ Dānija, Dānijas Cilvēktiesību institūts (1999), *Policija un cilvēktiesības, rokasgrāmata policijas apmācībai*, 14. lpp., pieejams: <http://www.humanrights.dk/files/pdf/Engelsk/International/macedonia.pdf>

Pārskatbildība

“Lai gan pilsoņi brīvprātīgi sniedz policijai savu piekrišanu piemērot spēka monopolu [...], demokrātiskiem policijas dienestiem ir saistības attiecībā uz to, ka sabiedrība ar pārskatbildības procesiem viņu pilnvaras pārbauda un kontrolē.”

EDSO (2008), Ceļvedis par demokrātisku policijas darbību, *Vīne*, 80. punkts, pieejams: <http://www.osce.org/spmu/23804>

Policijas lomai ir vairākas šķautnes: kā pakalpojuma sniedzējam un pamanāmākajai valdības izpaušmei, ar monopola stāvokli pielietot spēku, kā arī ar rīcības brīvību lomā, kad potenciāli sarežģītās situācijās ir jāpieņem tūlītēji lēmumi uz vietas. Šīs dažādās šķautnes uzliek policijas darbiniekiem pienākumu demonstrēt augsta līmeņa profesionālismu un būt atbildīgiem par savu rīcību.

Policijas pārskatbildības struktūras sastāv no ārējās un iekšējās kontroles un pārraudzības mehānismiem.

- Ārējie mehānismi demokrātiskā sistēmā ir šādi: tiesu iestādes, likumdošanas struktūras, piemēram, parlamentārās cilvēktiesību komitejas; ombudu iestādes vai cilvēktiesību komisijas; civiliedzīvotāju sūdzību izskatīšanas padomes; valsts preventīvie mehānismi, kas izveidoti saskaņā ar ANO Konvencijas pret spīdzināšanu Fakultatīvo protokolu; valsts vienlīdzības un nediskriminācijas iestādes; NVO un plašsaziņas līdzekļi.
- ANO un Eiropas līmenī pastāv arī starptautiskas cilvēktiesību struktūras. ECT un Eiropas Komiteja spīdzināšanas novēršanai, iespējams, ir ar vislielāko ietekmi uz policiju Eiropā.
- Iekšējās kontroles un pārskatīšanas mehānismi papildina ārējos mehānismus. Tie ietver iekšējos sūdzību izskatīšanas un izmeklēšanas mehānismus; iekšējo operāciju izvērtēšanu un pārskatīšanu, lai nodrošinātu organizācijā atgriezenisko saiti par būtiskiem rezultātiem; līderības atbildību.

Pārredzamība

Pārskatbildība sekmē policijas darba pārredzamību, kas ir vēl viens demokrātiskas policijas darbības galvenais elements. Ārējo mehānismu galvenie konstatējumi ir jāpublicē, palīdzot padarīt policijas sistēmu atvērtāku. Pārredzamība arī nozīmē to, ka policijai ir jāstrādā ar plašsaziņas līdzekļiem atbildīgā veidā, ņemot vērā datu aizsardzību un nevainības prezumpciju. Pārredzamība ietver ziņojumu, tostarp noziegumu statistikas, un iekšējo izmeklēšanas rezultātu publisku izplatīšanu, kā arī saziņas struktūru attīstīšanu ar kopienām.

Profesionālisms un efektivitāte

Lai nodrošinātu, ka cilvēktiesības ir policijas darbības etalons, ir nepieciešams profesionālisms un tendence to uzlabot. Profesionāla izlūkdatu un pierādījumu vākšana samazina kārdinājumu iegūt atziņanos spaidu kārtā un tādējādi sekmē spīdzināšanas un necilvēcīgas izturēšanās aizlieguma ievērošanu. Efektīvai aizdomās turētā noprašināšanai, kad policijas darbinieks pielāgo taktiku katrai personai, tajā pašā laikā strikti respektējot cilvēktiesību principus, ir nepieciešamas juridiskās un socioloģiskās zināšanas, kā arī dažādas prasmes: retorikas, psiholoģiskās un analītiskās prasmes. Cilvēktiesību standartu, profesionālo standartu un tehnisko policijas darbības spēju ievērošana ir savstarpēji atkarīgas prasmes. Visticamāk, ka policijas darbinieks, kuram trūkst tehniskās policijas darbības prasmes, uzvedīsies neatbilstoši, lai iegūtu rezultātus. Tāpat arī policijas darbiniekam, kurš pajaujas uz neatbilstošu uzvedību, lai iegūtu rezultātus, neizveidosies nepieciešamās tehniskās policijas darbības prasmes,

lai kļūtu par kompetentu profesionāli. Cilvēktiesības izaicina policiju, liekot piemērot paraugprakses tehniskās prasmes, lai iegūtu labus rezultātus. "Policijas darbības mākslu" var uzskatīt par centieniem sasniegt mērķus vismazāk aizskarošā veidā.

Uzticēšanās un pašlūgība

Sabiedrības uzticēšanās un pašlūgība ir vajadzīgs priekšnoteikums efektīvam policijas darbam. Efektīva policijas darbība nav iespējama, ja noteiktas iedzīvotāju daļas neuzskata, ka policija tās aizsargā un respektē.

Ir ļoti svarīgi, lai policija iesaistās uzticēšanās veidošanā un izveido ar sabiedrību piemērotas saziņas struktūras. Pasākumi, ar kuriem nodibina policijas pārredzamību un pārskatatbildību, palīdz veidot uzticēšanos. Programmas, ar kurām aktīvi uzrunāt iedzīvotājus, ietver institucionalizēta dialoga izveidi ar kopienām, piemēram, atvērto diskusiju forums, kopienas konsultatīvās padomes un atvērto durvju dienas. Kopienas policijas spēku pieeja var iedvesmot uz piemērotu saziņas struktūru izveidošanu. Acīmredzami skaidra cilvēktiesību pieņemšana un rīkošanās saskaņā ar tām ir ļoti būtiska uzticēšanās veidošanai un uzturēšanai. Jo īpaši būtisks attiecībā ar marginalizētajām grupām ir nediskriminācijas princips ⁽⁹⁾.

Papildlīteratūra

Crawshaw, R. (2009), *Police and human rights. A manual for teachers and resource persons and for participants in human rights programmes* (Policijas un cilvēktiesības. Rokasgrāmata apmācītajiem un konsultantiem, un dalībniekiem cilvēktiesību programmās), 2. pārskatītais izdevums, Bostona, Leidene, *Martinus Nijhoff Publishers*, 19.–24. lpp.

Apvienoto Nāciju Organizācija (2002), *Cilvēktiesības un tiesībaizsardzība. Rokasgrāmata par policijas cilvēktiesību apmācību*, skatīt argumentus 16. lpp., pieejams: www.ohchr.org/Documents/Publications/training5Addzen.pdf

Osse, A. (2006), *Understanding policing, a resource for human rights activists*, Amsterdam, *Amnesty International* (Policijas darbības izpratne, resurss cilvēktiesību aktivistiem), Amsterdamā, *Amnesty International*, 41.–49. lpp., pieejams: https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/01/book_1_o.pdf?x54649

⁽⁹⁾ FRA (Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra) (2010), *EU MIDIS Data in Focus*, 4. izdevums. Policijas veiktās aizturēšanas un minoritātes, pieejams: <http://fra.europa.eu/en/publication/2010/eu-midis-data-focus-report-4-police-stops-and-minorities>

Paplašinātās darbības

1. paplašinātā darbība:
*viens pret vienu intervijas
Zviedrijas Policijas
akadēmijā*

Nolūks

Zviedrijas Policijas akadēmija izmanto viens pret vienu intervijas kā intensīvāku pieeju informētības vairošanai par policijas lomu. Intervijas notur ar cilvēkiem, kuriem ir bijusi pieredze ar policiju, uzsverot to, kā citi uztver policijas mijiedarbību ar personām. Tas arī palīdz policijai izvērtēt uztverto policijas lomu un redzēt tās ietekmi uz sabiedrību.

Mērķi

Zināšanas

- Nākt klajā ar konkrētu cilvēktiesību un cilvēka cieņas jēdzienu saskarsmē ar personām, kuras bieži uztver par policijas "oponentiem", piemēram, marginalizētām un/vai sociāli atstumtām personām vai jauniešu bandu locekļiem;
- uzzināt par policijas lomu no cilvēktiesību viedokļa, pamatojoties uz personīgo pieredzi.

Attieksme

- Mācīties izvairīties no naidīguma, nicinājuma vai cinisma;
- pieredzēt daudzveidības vērtību;
- radīt emocionāli pamatotu skatu uz to, ka tiem, kuri ir sociāli atstumti, kritizē policiju vai pārkāpj likumu, arī ir tiesības, lai viņus ciena kā cilvēkus pat konflikta un stresa situācijās;
- ieaudzināt paradumu lūkoties uz policijas lomu no ārpuses, raugoties no mazākaizsargātu vai grūti aizsniezamu grupu viedokļa;
- atzīt, ka tiem, kurus bieži uzskata par "oponentiem", ir vērtīgas (un plašas) zināšanas un viedokļi, kas var būt noderīgi policijai.

Prasmes

- Sekmēt saziņas prasmes.

Prasības

- Laiks – apmēram 4 dienas; ievads – apmēram puse dienas; intervijas un rakstiskā dokumentācija – apmēram 2 dienas; turpmākais izvērtējums – apmēram 1 diena;
- intervijas paraugs;
- orientējoši jautājumi intervijai;
- tāfeles;
- grupa: 12–24 personas.

1. paplašinātās darbības apraksts: viens pret vienu intervijas Zviedrijas Policijas akadēmijā

Studentiem tiek piešķirta persona, kurai ir bijusi darīšana ar policiju un kura ir no grupas, ko bieži uztver kā policijas "oponentus" – marginalizētas vai sociāli atstumtas personas, aizdomās turētie kriminālnoziedznieki, mazgadīgie noziedznieki vai tie, kuriem ir atšķirīga etniskā izcelsme. Diviem lūdz iesaistīties sarunā.

Ar nelielu sagatavošanos studenti vada šīs sarunas. Šāds vingrinājums, ko papildina gan individuāls, gan grupas izvērtējums, nodrošina praktisko pamatu, lai izstrādātu policijas lomas teorētisko jēdzienu no cilvēktiesību viedokļa. Turklāt studenti – ar uzmanīgu un empātisku saziņu – iegūst svaigu skatījumu uz policijas darbu.

Apmācības padoms: uzlabot savstarpējo sapratni

"Intervijām ir skaidri izteikta ietekme uz uzlabotu savstarpējo sapratni starp studentiem un viņu "partneriem". Turklāt šķiet, ka tām ir dziedoša ietekme gadījumos, kad "partneri" ir pieredzējuši pazemojumu, bezspēcību un uzticēšanās trūkumu attiecībā uz policiju."

FRA DARBĪBA

Vardarbības izraisīšana

FRA analizēja diskriminācijas un sociālās atstumtības pieredzi un tās ietekmi uz attieksmi pret vardarbību trīs ES dalībvalstīs: Francijā, Spānijā un Apvienotajā Karalistē. FRA noturēja intervijas ar 3000 musulmaņu un nemusulmaņu jauniešiem un bērniem, konstatējot, ka jaunieši vecumā no 12 līdz 18 gadiem, kuri bija pieredzējuši sociālo atstumtību un diskrimināciju, iespējams, bija vairāk pakļauti fiziskai un emocionālai vardarbībai nekā tie, kuri šādi atstumtību nebija pieredzējuši. Norādes, ka musulmaņu jaunieši vairāk vai mazāk ķerties pie vardarbības nekā nemusulmaņu jaunieši, nekonstatēja. Šie konstatējumi liek domāt, ka sociālās atstumtības un diskriminācijas problēmas ir jārisina kā prioritāras attiecībā uz to ietekmi uz jauniešu noslieci uz vardarbību. Tajā pašā ziņojumā jaunieši izteica vispārēju neuzticēšanos iestādēm un formālām vietējām, valsts un starptautiskām institūcijām, tostarp krimināltiesu iestādēm, tādām kā policija un tiesas. Viszemākais uzticēšanās līmenis bija politiķiem gan vietējā, gan valsts līmenī.

FRA (2010), Diskriminācijas, sociālās marginalizācijas un vardarbības pieredze: salīdzinošais pētījums par musulmaņu un nemusulmaņu jauniešiem trīs ES dalībvalstīs, *Beļģija*, 62. lpp., pieejams: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/experience-discrimination-social-marginalisation-and-violence-comparative-study>

2. paplašinātā darbība:
*cilvēktiesību izglītība
 Vācijas policijas
 darbiniekiem nacistu
 noziegumu vēsturiskajās
 vietās; policijas darbs
 šodien un pagātnē*

Nolūks

Vācijas policija cilvēktiesību izglītību vada bijušajā nacistu koncentrācijas nometnē Neiangammē, lai strādātu pie policijas lomas. Vēsturiskā perspektīva par policijas lomu nacistu režīma laikā sekmē lielāku informētību par šodienas policijas darbu un nepieciešamību pēc uz cilvēktiesībām pamatotas policijas darbības.

Mērķi

Zināšanas

- Gūt ieskatu policijas spēku izmaiņu cēloņos pārejas periodā no demokrātiskas uz totalitāru sistēmu;
- noteikt struktūras nacistu policijas spēkos salīdzinājumā ar policijas struktūrām demokrātiskā sabiedrībā.

Attieksme

- Pētīt nacistu policijas spēku plašo varu, vairojot izpratni par to, kā valsts iestāžu neierobežota vara var apdraudēt cilvēktiesības;
- gūt izpratni par diskriminācijas, tiesību atņemšanas un atstumtības mehānismiem;
- izvērtēt pašreizējās policijas spriedzes jomas ar cilvēktiesībām.

Prasības

- Laiks: vismaz 2,5 dienas, nepieciešamas, lai izveidotu jēgpilnu saistību starp šiem sarežģītajiem jautājumiem;
- tāfele un video projektoris;
- video un audio prezentācijas;
- rakstiski un fotogrāfiju dokumenti grupas darbam;
- provokatīvi stimuli, lai izraisītu pretrunīgas diskusijas;
- grupa: 12–24 personas.

**2. paplašinātās darbības
apraksts: cilvēktiesību
izglītība Vācijas policijas
darbiniekiem nacistu
noziegumu vēsturiskajās
vietās; policijas darbs
šodien un pagātnē**

Apmācītāji vada trīs stundu ievadu policijas apmācības institūtā, kurā iepazīstina ar vēsturiskās perspektīvas iegūšanas par nacistu režīmu pašreizējo nozīmi. Divu dienu Neiengammes memoriāla apmeklējuma laikā apmācības kurss ir koncentrēts uz policiju nacionālā sociālisma laikā un, ņemot vērā šo vēsturisko perspektīvu, apspriedīs pašreizējos jautājumus. Šīs saistības ļauj kritiski izvērtēt policiju un tās mehānismus, kā arī personas uzvedību institūcijā. Semināra mērķis ir arī sekmēt sapratni par to, kā policijas spēki un to loma sabiedrībā mainās dažādās sabiedrībās. Vēl uzmanība šajā sistēmā ir pievērsta arī tiem, kuri var kalpot par pozitīvas lomas modeļiem.

Izpratne par mūsdienu demokrātisko sabiedrību uz cilvēktiesībām balstītām vērtībām, kas radās, reaģējot uz nacistu noziegumiem un citiem vēsturiskiem cilvēktiesību pārkāpumiem, palīdzēs dalībniekiem analizēt un noteikt atšķirību starp totalitārām un demokrātiskām struktūrām.

Apmācības padoms: informētības uzlabošana

Pamata nepieciešamība izvērt drošības intereses pret pilsoniskajām brīvībām policijas darbā gadās neatkarīgi no valsts konteksta. Nacistiskās Vācijas vēstures pētīšana var vairot cilvēku informētību par pamata cilvēktiesību nozīmi šodien un to, kā iestādes mainās dažādās politiskajās sistēmās.

3. MODULIS. CILVĒKTIESĪBU ANALĪZE – PIENĀKUMS IEVĒROT UN AIZSARGĀT

Ievads	73
Darbība: cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot un aizsargāt	74
1. izdales materiāls – cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot.....	76
2. izdales materiāls – cilvēktiesību analīze – pienākums aizsargāt.....	79
Kopsavilkums	82
1. Galvenie jēdzieni	82
a. Kas ir cilvēktiesību pārkāpums?.....	82
b. Ko mēs saprotam ar nepieciešamību un samērīgumu cilvēktiesībās?.....	82
2. Darbības norādes: cilvēktiesību analīze.....	84
1. izdales materiāls – pienākums ievērot	87
2. izdales materiāls – pienākums aizsargāt.....	93
Papildu materiāls	98
Paplašinātās darbības	107
1. paplašinātā darbība: scenārija apmācība Austrijas policijas akadēmijās.....	107
2. paplašinātā darbība: scenārija apmācība Vācijas Ziemeļreinas-Vestfālenes valsts policijā	109

Cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot un aizsargāt

Ievads

Šajā modulī sniegti ietvari, kuros – no cilvēktiesību viedokļa – analizēt konkrētas situācijas saistībā ar policijas darbu. Šāda strukturēta posmu pieeja vienkāršo iespējamo cilvēktiesību pārkāpumu analīzi, identificējot nespēju izpildīt pienākumu ievērot un aizsargāt.

Šādas cilvēktiesību analīzes prakse ir uz cilvēktiesībām pamatotas policijas darbības stūrakmens. Būtībā tā ir vienkāršota tiesu veiktās analīzes versija. Lai palīdzētu izskaidrot cilvēktiesību nozīmi praksē, modulis iepazīstina dalībniekus ar gadījumu izpētēm, kas iegūtas no starptautisko cilvēktiesību struktūru darba, jo īpaši no Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT).

Šie analītiskie rīki ir iedarbīgi. Tie iepazīstina policijas darbiniekus ar būtisko juridisko analīzi, palīdzot viņiem izpildīt savus pienākumus kā pienākuma turētājiem un pieprasīt savas tiesības kā tiesību turētājiem. Tie “augstos” principus pārvērš praksē, funkcionējot kā “transmisijas siksna”, lai sadalītu vispārējos policijas darbības mērķus – ievērot un aizsargāt cilvēktiesības – konkrētās vadlīnijās, ar kurām sekmē šādu darbu. Cilvēktiesību analīze praktiskās situācijās palīdz arī saskaņot attieksmi ar cilvēktiesībām un pilnveido uz cilvēktiesībām pamatotas policijas darbības prasmes, kas savukārt palīdz policijas darbiniekiem internalizēt cilvēktiesības.

Vispirms modulī pēta cilvēktiesību pārkāpuma jēdzienu, pēc tam prezentē divas analītiskās shēmas, kas ir attiecīgi pamatotas uz pienākumu ievērot un uz pienākumu aizsargāt. Katru shēmu analizē pēc kārtas, ietverot arī četras gadījumu izpētes un to analīzi. Vispārējais mērķis ir sistemātiska cilvēktiesību viedokļa iekļaušana policijas darbā un policijas domāšanā. Papildu materiāla sadaļā ir sniegta plašāka informācija par moduļa galvenajiem jēdzieniem. Lai palīdzētu izpratni paplašināt, policijas rokasgrāmatā ir iekļauti arī papildu tiesu konstatējumi par četrām izskatāmajām gadījumu izpētēm.

Darbība: cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot un aizsargāt

Nolūks

Šajā darbībā apmācītāji bieži saskaras ar jautājumu: “Vai tas ir cilvēktiesību pārkāpums, ja [..]?” Tad dalībnieks izstāsta personīgo pieredzi un vēlas, lai to novērtē cilvēktiesību izteiksmē. Bieži atbilde nebūt nav viennozīmīga. Tā ir atkarīga no daudziem apstākļiem.

Šeit sniegtās analītiskās shēmas nepiedāvā gatavas atbildes, bet tā vietā palīdz virzīt policijas darbiniekus pareizo jautājumu virzienā. Tajās sniegts “pareizo jautājumu” kontrolsaraksts, lai noteiktu vissvarīgākos šo situāciju aspektus, tad izsvērtu un nodrošinātu interešu līdzsvaru, pēc tam pieņemtu lēmumu. Shēmas ļauj policijas darbiniekiem atšķetināt bieži pretrunīgos jautājumus, kas aptver iespējamus cilvēktiesību pārkāpumus, un katrā individuālā gadījumā nolemt, vai konkrēta rīcība vai rīcības trūkums ir pārkāpums.

Mērķi

Zināšanas

- Veidot padziļinātu izpratni par policijas lomu attiecībā uz cilvēktiesībām.

Attieksme

- Pieņemt vispārējo nepieciešamības un samērīguma principu nozīmi;
- izprast cilvēktiesību principu internalizācijas svarīgumu.

Prasmes

- Būt spējīgam piemērot cilvēktiesību normas, izmantojot analītiskos rīkus konkrētās policijas darbības situācijās;
- būt spējīgam noteikt aspektus, kas atšķir pamatotu iejaušanos cilvēktiesībās no cilvēktiesību pārkāpuma;
- būt spējīgam noteikt darbības, kuras policijai jāveic, lai aizsargātu cilvēktiesības.

Prasības

- Laiks: 90–120 minūtes;
- materiāli:
 - 1. un 2. izdales materiāls ar gadījumu izpēti un cilvēktiesību analīzes rīku par pienākumu ievērot un aizsargāt (pēc vajadzības);
 - tāfele;
 - fakultatīvi: *PowerPoint* prezentācija un projektoris;
- telpa: plenārzāle ar divām darba grupu telpām;
- grupa: ne vairāk par 20–25 personām.

Darbības apraksts: cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot un aizsargāt

- ❶ Iepazīstiniet ar šīs darbības nolūku un mērķiem.
- ❷ Izdaliet analītiskās shēmas (1. un 2. izdales materiāls) un īsumā iepazīstiniet ar tām, balstoties uz reālās dzīves situācijām, kuras izklāsta dalībnieki vai ir sagatavojis koordinators (apmēram 15–20 minūtes).
- ❸ Sadaliet dalībniekus 4–6 personu grupās un izsniedziet izdales materiālus ar gadījumu izpēti, katrai grupai uzticot vienu gadījumu (apmēram 25–35 minūtes).
- ❹ Pārliecinieties, ka grupas:
 - ir labi izpratušas savu uzdevumu;
 - ir izvēlējušās ziņotāju, kurš izklāsta darba rezultātus plenārgrupai.
- ❺ Atbildiet uz jebkuriem jautājumiem, kas rodas grupas darba laikā.
- ❻ Grupas prezentē savu darbu plenārgrupai (apmēram 30 minūtes katram gadījumam).
- ❼ Vispārīgi apspriediet rezultātus, pārdomājot to, kas ir apgūts.
- ❽ Apkopojiet galvenos punktus un, ja nepieciešams, sniedziet savu pielāgotu skatījumu.

1. izdales materiāls – cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot

Gadījumu izpēte A. Arests un aizturēšana

L. kungs ir invalīds, kurš ar vienu aci ir akls, bet otrai acij ir nopietni traucēta redzes funkcija. Kādu dienu ar sava pavadoņa suņa palīdzību viņš devās uz pastu, lai pārbaudītu savas pastkastītes. Viņš atklāja, ka viņa pastkastītes bija atvērtas un tukšas. L. kungs sūdzējās pasta darbiniekiem, kas noveda pie strīda. Viens no pasta darbiniekiem izsauca policiju, apgalvojot, ka L. kungs bijis piedzēries un uzvedies aizskaroši. Policija ieradās pastā un arestēja L. kungu.

Uzskatot, ka L. kungs ir alkohola reibumā, policisti viņu aizveda uz atskurbtuvi – iestādi, kurā saskaņā ar valsts tiesību aktiem reibumā esošas personas var ievietot uz laiku, kas nepārsniedz 24 stundas. Atskurbtuvē ārsts novērtēja, ka L. kungs ir vidējā reibuma stāvoklī, un nolēma, ka ir pamatoti ieslodzīt L. kungu atskurbtuvē uz sešām stundām. Pirms pārbaudes, pēc tās vai tās laikā neveica ne asins analīzes, ne izelpas pārbaudi. Pēc 6,5 stundām L. kungam atļāva atskurbtuvi pamest, samaksājot nodevu par viņa transportēšanu uz atskurbtuvi un uzturēšanos tajā. L. kungs uzskatīja šādu izturēšanos par nelikumīgu valsts amatpersonu rīcību.

Diskusijas jautājumi

1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai situācijai?
2. Vai valsts ir aizskārusi šīs cilvēktiesības? Kā?
3. Vai ir noticis cilvēktiesību pārkāpums?
 - Vai pastāv jebkāds valsts tiesiskais pamatojums valsts rīcībai?
 - Vai šī rīcība kalpo likumīgam mērķim?
 - Vai valsts iejaukšanās ir nepieciešama un samērīga ar mērķi?
4. Padomājiet par alternatīviem veidiem šīs situācijas risināšanai. Kādas citas iespējas policija būtu varējusi apsvērt?

1. izdales materiāls – cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot (*turpinājums*)

Gadījumu izpēte B. Spēka pielietošana pret aizdomās turētiem teroristiem

A valsts valdības iestādēm bija stipras aizdomas, ka trīs vīrieši plānojuši teroristu uzbrukumu pret militārajiem spēkiem X teritorijā. Valdība nolēma ļaut aizdomās turētajiem teroristiem iekļūt X teritorijā, policijai tos novērojot. Lai palīdzētu X teritorijas vietējai policijai, uz turieni nosūtīja īpašos spēkus no A valsts. Policijai bija aizdomas par to, kad un kur iespējams uzbrukums varētu notikt. Pieņēma, ka aizdomās turētie teroristi izmantos automašīnas bumbu, kuru var kontrolēt no attāluma un detonēt uz vietas.

Dienu pēc tam, kad aizdomās turētie ieradās X teritorijā, viņi automašīnu stāvvietā atstāja automašīnu. Četri slepenie īpašo spēku darbinieki sekoja viņiem un izpētīja automašīnu no ārpuses. Viņiem bija stipras aizdomas, ka automašīnā ir bumba. Darbinieki nolēma aizturēt trīs aizdomās turētos, kad viņi atgriezīsies pie automašīnas. Kad aizdomās turētie atgriezās, policija viņus uzrunāja, bet neviens no viņiem neizrādīja nekādas padomā pazīmes. Tieši pretēji – viņu straujās kustības norādīja, ka viņi patiešām varētu detonēt bumbu. Trīs aizdomās turētos sašāva un nogalināja.

Tomēr izrādījās, ka aizdomās turētie nebija bruņoti un ka automašīnā sprāgstvielu nebija. Bet materiālus laika bumbai atrada citā automašīnā, kuru aizdomās turētie bija noīrējuši citā vietā.

Diskusijas jautājumi

1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai situācijai?
2. Vai valsts ir aizskārusi šīs cilvēktiesības? Kā?
3. Kā jūs novērtētu īpašo spēku darbinieku rīcību?
4. Kā jūs novērtētu vispārējo operāciju pret aizdomās turētajiem teroristiem?
5. Vai ir noticis cilvēktiesību pārkāpums?
6. Padomājiet par alternatīviem veidiem šīs situācijas risināšanai. Kādas citas iespējas policija būtu varējusi apsvērt, lai izvairītos no letāla spēka pielietošanas?

1. izdales materiāls – **cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot** *(turpinājums)*

Cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot

1. DAĻA. PIEMĒROJAMAS CILVĒKTIESĪBAS / VALSTS IEJAUKŠANĀS

1.1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai konkrētajai situācijai?

1.2. Vai valsts ir aizkārusi šīs cilvēktiesības? Kā?

2. DAĻA. ATTAISNOJUMS VAI PĀRKĀPUMS?

2.1. Vai pastāv jebkāds valsts tiesiskais pamatojums valsts rīcībai?

2.2. Vai šī rīcība kalpo likumīgam mērķim?

2.3. Vai valsts iejaukšanās ir nepieciešama un samērīga ar mērķi?

- Vai rīcība ir piemērota, lai sasniegtu likumīgu mērķi?
- Vai tā ir nepieciešama ("spiedīga sabiedriska vajadzība")?
- Vai tas ir vismazāk aizskarošais pasākums? Vai pastāv jebkādas citas alternatīvas?

2. izdales materiāls – cilvēktiesību analīze – pienākums aizsargāt

Gadījumu izpēte C. Demonstrācijas un pret demonstrācijas kontrolēšana

Mazā ciematīnā ārstu asociācija rīkoja kampaņu pret abortiem. Ārstu asociācija plānoja demonstrāciju un saskaņā ar valsts tiesību aktiem iesniedza policijai iepriekšēju paziņojumu par plānoto demonstrāciju. Policija bez iebildumiem deva dalībniekiem atļauju savai demonstrācijai izmantot sabiedrisko ielu. Tomēr vēlāk policija aizliedza divas citas abortu piekritēju plānotas demonstrācijas, jo tās bija plānotas tajā pašā laikā un vietā, kur bija plānota ārstu demonstrācija pret abortiem.

Baidoties, ka, neskatoties uz to, var atgadīties incidenti, demonstrācijas pret abortiem organizētāji apspriedās ar vietējām varas iestādēm, cenšoties mainīt demonstrācijas maršrutu. Policijas pārstāvji norādīja, ka pa sākotnējo maršrutu jau ir izvietoti policijas darbinieki un ka ierosinātais jaunais maršruts nav piemērots pūļa kontrolei. Policija neatteicās nodrošināt aizsardzību, bet teica, ka neatkarīgi no maršruta būs neiespējami aizkavēt pret demonstrācijas dalībniekus mest olas un traucēt gan gājienam, gan plānoto reliģisko dievkalpojumu.

Liela daļa aborta piekritēju demonstranti, kuri nebija policijai iesnieguši iepriekšēju paziņojumu, pulcējās pie baznīcas un izmantoja skaļruņus, meta olas un zāles kumšķus, lai traucētu ārstu demonstrāciju. Policija pret demonstrācijas dalībniekus neizklidēja.

Kad radās fiziskas vardarbības draudi, īpašas nemieru kontroles vienības, kas bija stāvējušas malā bez iejaukšanās, izveidoja kordonu starp opozīcijas grupām, ļaujot procesijai atgriezties baznīcā.

Diskusijas jautājumi

1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai situācijai?
2. Kas ir atbilstošie valsts pienākumi?
3. Kā jūs novērtētu policijas darbību?
4. Vai valsts ir iejaukusies cilvēktiesībās, kuras ir piemērojamas šajā situācijā? Kā?
5. Vai ir noticis cilvēktiesību pārkāpums?
6. Padomājiet par alternatīviem veidiem šīs situācijas risināšanai. Kādas citas iespējas policija būtu varējusi apsvērt?

2. izdales materiāls – cilvēktiesību analīze – pienākums aizsargāt *(turpinājums)*

Gadījumu izpēte D. Vardarbība pret sievietēm

O. kungs atkārtoti pakļāva savu sievu un viņas māti vardarbīgiem uzbrukumiem. Pēc pāris gadiem O. kunga vardarbīgā un draudīgā uzvedība nonāca varas iestāžu uzmanības lokā pēc vairākiem sišanas gadījumiem, kautiņa, kura laikā O. kungs sadūra O. kundzi septiņas reizes, un incidenta, kurā O. kungs notrieca abas sievietes ar automašīnu. Pēc katra uzbrukuma ārsti sievietes pārbaudīja un ziņoja par dažādiem miesas bojājumiem, tostarp asiņošanu, sasitumiem, puniem, skrambām un skrāpējumiem. Abu sieviešu medicīniskajā atzinumā bija norādīti ilgstoši dzīvību apdraudoši miesas bojājumi – O. kundzei īpaši vardarbīgas sišanas un naža dūrienu rezultātā, viņas mātei pēc uzbrukuma ar automašīnu.

Pret O. kungu izvirzīja kriminālsūdzību par trīs nāves draudu gadījumiem, faktiskajiem, tiešajiem un smagajiem miesas bojājumiem un slepkavības mēģinājumu. O. kungu divreiz turēja apcietinājumā un atbrīvoja, gaidot tiesas sēdi.

Reaģējot uz O. kunga neatlaidīgo spiedienu un nāves draudiem, O. kundze un viņas māte katrā no šīm tiesvedībām atsaucā savas prasības. Vietējās tiesas galu galā dažas lietas izbeidza, bet turpināja tiesvedību par uzbrukumu ar automašīnu. O. kungu notiesāja un piesprieda soda mēru – trīs mēnešus cietumā, ko vēlāk aizstāja ar naudas sodu. Par uzbrukumu ar nazi viņam piesprieda vidēji lielu naudas sodu.

Divos gadījumos O. kundze un viņas māte iesniedza sūdzības prokuratūrā par O. kunga draudiem un uzmākšanos. Viņas apgalvoja, ka viņu dzīvība ir briesmās, un lūdza varas iestādes nekaivēties rīkoties, aizturot O. kungu. Reaģējot uz šiem lūgumiem pēc aizsardzības, O. kungu nopratināja un uzklausa viņa liecību, bet pēc tam atbrīvoja.

Visbeidzot, O. kundze un viņas māte nolēma pārcelties uz citu pilsētu, bet, viņām atrodoties autofurgonā, ieradās O. kungs un piespieda furgonu apstāties. O. kungs atvēra pasažieru durvis un sašāva O. kundzes māti. Viņa mira notikuma vietā.

2. izdales materiāls – cilvēktiesību analīze – pienākums aizsargāt *(turpinājums)*

Diskusijas jautājumi

1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai situācijai?
2. Kas ir atbilstošie valsts pienākumi?
3. Kā jūs novērtētu varas iestāžu reakciju uz šīm vardarbīgiem incidentiem?
4. Vai valsts ir iejaukusies cilvēktiesībās, kuras ir piemērojamas šajā situācijā? Kā?
5. Vai ir noticis cilvēktiesību pārkāpums?
6. Padomājiet par alternatīviem veidiem šīs situācijas risināšanai. Kādas citas iespējas policija būtu varējusi apsvērt?

Cilvēktiesību analīze – pienākums aizsargāt

1. DAĻA. PIEMĒROJAMĀS CILVĒKTIESĪBAS / KĀDA VALSTS RĪCĪBA NEPIECIEŠAMA?

1.1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai konkrētajai situācijai?

1.2. Vai valstij ir pienākums veikt konkrētu rīcību, lai aizsargātu piemērojamās cilvēktiesības?

2. DAĻA. VAI VALSTS BEZDARBĪBA / DARBĪBAS TRŪKUMS IR PĀRKĀPUMS?

2.1. Vai valsts tiesību akti pienācīgi aptver piemērojamās cilvēktiesības?

2.2. Vai valsts ir veikusi vajadzīgos un piemērotos pasākumus, lai aizsargātu cilvēktiesības?

2.3. Vai valsts rīcība atbilst procesūlajiem standartiem?

Kopsavilkums (1)

Šajā kopsavilkumā sniegts analītiskais ietvars diviem izdales materiāliem, kuri ir iekļauti šajā modulī, tas ir strukturēts, kā norādīts turpmāk.

1. Galvenie jēdzieni

- a. Kas ir cilvēktiesību pārkāpums?
- b. Ko mēs saprotam ar nepieciešamību un samērīgumu cilvēktiesībās?

2. Darbības norādes: cilvēktiesību analīze

- a. 1. izdales materiāls – pienākums ievērot
- b. 2. izdales materiāls – pienākums aizsargāt

1. Galvenie jēdzieni

a. Kas ir cilvēktiesību pārkāpums?

Cilvēktiesību pārkāpums rodas, ja nav izpildīti valsts pienākumi attiecībā uz konkrētām cilvēktiesībām.

Valsts pienākums ievērot cilvēktiesības (1. izdales materiāls)

Cilvēktiesību pārkāpums rodas, ja valsts rīcība ierobežo vai aizskar cilvēktiesības, bet šī iejaukšanās nav pamatota. Pārkāpums rodas ar valsts rīcību.

Valsts pienākums aizsargāt cilvēktiesības (2. izdales materiāls)

Cilvēktiesību pārkāpums rodas, ja valsts bez pamatojuma neveic pienācīgus pasākumus, lai aizsargātu cilvēktiesības. Pārkāpums rodas ar valsts rīcības trūkumu.

Ir atšķirība starp **iejaukšanos** cilvēktiesībās un cilvēktiesību **pārkāpumiem**. Ne katra iejaukšanās cilvēktiesībās ir arī cilvēktiesību pārkāpums.

Policija var iejaukties noziedznieku cilvēktiesībās, lai aizsargātu cietušos. Iejaukšanās kļūst par pārkāpumu, ja rīcība / rīcības trūkums nav juridiski pamatots vai rīcība / rīcības trūkums ir patvaļīgs un/vai nesamērīgs (*).

Vairākumā cilvēktiesību var (vai vajag) iejaukties vai tās ierobežot zināmos apstākļos, jo vienas personas brīvība un tiesības beidzas tur, kur sākas citas personas brīvība un tiesības. Dažos juridiskajos dokumentos cilvēktiesības ir strukturētas tādā veidā, lai pieļautu iejaukšanos vai ierobežojumus zināmos apstākļos.

Tas, vai rīcība / rīcības trūkums ir cilvēktiesību pārkāpums, ir atkarīgs no dažādiem faktoriem saistībā ar konkrēto situāciju un ir jāapsver katrā atsevišķā gadījumā. Šeit sniegtie divi izdales materiāli var palīdzēt to noteikt.

b. Ko mēs saprotam ar nepieciešamību un samērīgumu cilvēktiesībās?

Nepieciešamības un samērīguma principus izmanto, lai noteiktu, vai rīcība, ar kuru iejaucas cilvēktiesībās, ir nepieciešama, lai sasniegtu mērķi, un vai izmantotie pasākumi ir samērīgi iegūstamajam mērķim.

(*) **Izņēmums:** spīdzināšana un cietsirdīga vai pazemojoša izturēšanās vai sodīšana (ECTK 3. pants) ir pilnībā aizliegta, un šo aizliegumu nevar ierobežot nekādos apstākļos (skatīt 4. moduli).

(1) 3. moduļa "Kopsavilkums" un "Papildu materiāls", tostarp analītiskās shēmas, ir pielāgota Suntinger, W. (2005), *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen, Bundesministerium für Inneres, Vln*, 49.–76. lpp., versija.

Lai noteiktu nepieciešamību un samērīgumu, ir jāapsver turpmāk norādītais.

- **Rīcības nepieciešamība.** Rīcība nedrīkst pārsniegt noteikti nepieciešamo konkrētos apstākļos un vajadzību sasniegt mērķi. Ir jāveic vismazāk aizskaroša un kaitējoša rīcība, kas tomēr ir efektīva. Lieki vai pārmērīgi pasākumi ir nesamērīgi, un no tiem ir jāizvairās.
- **Rīcības piemērotība.** Izvēlētajai rīcībai ir jābūt piemērotai, lai sasniegtu plānoto mērķi. Rīcību, ar kuru mērķi nerasniedz, var uzskatīt par neefektīvu un nesamērīgu.
- **Rīcības rezultāti.** Paredzamais rīcības rezultāts un tas, kā ar to iejaucas cilvēktiesībās, ir jāizsver pret mērķa būtiskumu. Tas arī ietver apsvēršanu, kādu iejaušanos vai kaitējumu radītu bezdarbība. Ja ar rīcību nodarītais kaitējums skaidri pārsniedz gūto labumu, no rīcības ir jāizvairās.

Lai noteiktu, vai rīcība ir nepieciešama, bieži izmanto ideju par “spiedīgo sabiedrisko vajadzību”. Demokrātiskā sabiedrībā konkrētas tiesības var ierobežot tikai tad, ja pastāv šāda spiedīga sabiedriskā vajadzība.

Samērīguma pamatideja ir ietverta parastās frāzēs, piemēram, “neizmantot veseri riekstu skaldīšanai” vai “veikt ķirurģisku operāciju ar skalpeli, nevis ar miesnieka nazi”. Galvenā ideja ir izveidot pareizas **attiecības starp izmantotajiem līdzekļiem un sasniedzamajiem mērķiem**. Mērķis **neattaisno** līdzekļus. Ir svarīgi sasniegt mērķus vismazāk aizskarošā veidā.

Nepieciešamības un samērīguma principi ir sarežģīti, bet tos var samazināt līdz vienkāršai maksimālai – zelta likumam, kas attiecas uz visām cilvēktiesībām: “izturieties pret citiem tā, kā vēlētos, lai izturas pret jums”. Nepieciešamības un samērīguma principu piesaiste zelta likumam varētu palīdzēt radīt empātiju un jutīgumu pret personām, kuras ir policijas intervences objekti.

Darīt to, ko prasa nepieciešamības un proporcionalitātes principi, ir milzīgs izaicinājums policijas darbībā, jo īpaši stresa pilnās un pat bīstamās situācijās. Policijas darbiniekiem ir svarīgi internalizēt nepieciešamības un samērīguma principus. Šo internalizāciju vislabāk var sasniegt, piemērojot cilvēktiesības jēdzienus ikdienas darbā un nepārtraukti atjaunojot savas zināšanas, prasmes un attieksmi pret cilvēktiesībām.

Apmācības padoms: vadīt gadījumu izpētes darbības

- **Gadījumu izpētes apraksti.** Dažreiz dalībniekiem var šķist, ka gadījumu izpētes aprakstos ir pārāk maz informācijas, lai izdarītu atbilstošus secinājumus. Gadījumu izpēte ir tikai īss scenārija apraksts, jo izšķirošie mācīšanās rezultāti ir atkarīgi no **būtisko analītisko jautājumu uzdošanas procesa**. Ceļš, kas noved pie secinājumiem, ir vismaz tikpat būtisks kā pats rezultāts.
- **Gadījumu izpētes apspriešana.** Apspriešanai jābūt strukturētai, tajā pašā laikā atstājot vietu dalībnieku “radošām atbildēm”. Iedrošināšana paust dažādus viedokļus nodrošina labu pamatu diskusijai par gadījumā iesaistītajiem jautājumiem un interesēm.

Kā apmācītājam valsts līmenī jums ir svarīgi izvēlēties gadījumus, kas ir atbilstoši jūsu konkrētajam apmācības kontekstam. Citas ECT vai valsts tiesu lietas var būt labāk piemērotas jūsu apmācības vajadzībām. Norādes par to, kā atrast ECT lietas, ir sniegtas šīs rokasgrāmatas pielikumā.

Pienākuma turētājs — ir jāievēro pienākums ievērot un aizsargāt citu cilvēku cilvēktiesības.

Tiesību turētājs — ir jāapzinās pašiem savas cilvēktiesības, lai varētu tās pieprasīt.

2. Darbības norādes: cilvēktiesību analīze

Šie divi izdales materiāli piedāvā policijas darbiniekiem posmos iedalītu “navigācijas rīku”, kas ir līdzīgs analītiskajai pieejai, kuru izmanto tiesas. Tie palīdz attīstīt policijas darbinieku spējas izpildīt savus pienākumus (kā pienākuma turētājiem) un pieprasīt savas tiesības (kā tiesību turētājiem).

Katra izdales materiāla mērķis ir:

- nodrošināt ietvaru pamattiesību principu ieviešanu praksē, sadalot vispārējos principus praktiskās vadlīnijās;
- sniegt rīku konstruktīvai cilvēktiesību izmantošanai un praktisku cilvēktiesību jautājumu atbildēšanai;
- iemācīt, kā līdzsvarot konfliktējošas intereses objektīvā veidā, nodrošinot “pareizo jautājumu” kopumu, kurus var uzdot, lai noteiktu situācijas vissvarīgākos pamattiesību aspektus un izsvērtu iesaistīto personu intereses;
- izklāstīt cilvēktiesību internalizācijas atbalsta metodi, izstrādājot pozitīvas attieksmes un prasmju kopumu, kas palīdz piemērot cilvēktiesības;
- spējina policijas darbiniekus ar rīku, lai noteiktu un analizētu situācijas ar līdzīgu pieeju, kādu izmanto tiesas un/vai nevalstiskas organizācijas, tajā pašā laikā arī dodot policijas darbiniekiem iespēju noteikt, vai viņu tiesības ir ievērotas.

Apmācības padoms: izmantot policijas praksi, iepazīstinot ar cilvēktiesību perspektīvu

Daudzi policijas darbinieki analizē konkrētas situācijas no valsts obligāto likumu, piemēram, krimināllikuma un likuma par policiju, kā arī policijas noteikumu, perspektīvas. Novērojot vai iejaucoties konkrētās situācijās, viņi parasti apsver turpmāk norādītos jautājumus.

- Kurš likums ir piemērojams šajā situācijā?
- Kādas man ir iespējas, pamatojoties uz piemērojamajām tiesiskajām normām?
- Vai protestētāja uzvedība ir pietiekami vardarbīga un agresīva, lai arests saskaņā ar konkrētu likumu būtu attaisnojams?

Daudziem policijas darbiniekiem jau piemīt analītiskās prasmes, kas nepieciešamas cilvēktiesību viedokļa pieņemšanai. Analīze no šī viedokļa nozīmē, ka cilvēktiesību normas piemēro tādas, kādas tās ir konstitucionālajos un/vai starptautiskajos cilvēktiesību instrumentos, un situācijas skaidro cilvēktiesību valodā. Mērķis ir saprast, vai konkrēta rīcība vai rīcības trūkums ir cilvēktiesību pārkāpums. Ar šo viedokli nedaudz atkāpjas no obligātajiem likumiem un apsver situāciju no plašākas cilvēktiesību tiesību aktu sfēras.

a. 1. izdales materiāls — pienākums ievērot

Šī analīze attiecas uz gadījumu izpētēm 1. izdales materiālā.

1. izdales materiālā ir sniegts ietvars pienākuma ievērot analīzei, un tas sastāv no divām daļām.

- 1. daļa — iejaukšanās:** novērtēt, vai situācija ietilpst cilvēktiesību jomā un vai valsts rīcība aizskar šīs tiesības.
- 2. daļa — pārkāpums:** novērtēt, vai šī iejaukšanās ir attaisnojama vai veido cilvēktiesību pārkāpumu.

Katra daļa satur jautājumus, kas ir noderīgi, lai izpētītu ar cilvēktiesībām saistītas situācijas un sadalītu to sarežģīto raksturu saprotamās daļās.

1. DAĻA. PIEMĒROJAMAS CILVĒKTIESĪBAS / VALSTS IEJAUŠANĀS

1.1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai konkrētajai situācijai?

Lai noteiktu, kuras cilvēktiesības ir saistītas ar situāciju un tai piemērojamas, ir nepieciešamas konkrētas zināšanas, kuras var iegūt, atbildot uz turpmāk norādītajiem jautājumiem.

- Kuras cilvēktiesības garantē ar valsts un starptautiskajiem dokumentiem?
- Kāda ir cilvēktiesību normas piemērošanas joma? Tā kā cilvēktiesības ir formulētas plaši, tiesu prakse nosaka cilvēktiesību normu piemērošanas jomu.

1.2. Vai kāda valsts rīcība aizskar piemērojamās cilvēktiesības?

Lai atbildētu uz šo jautājumu, nepieciešams apskatīt valsts rīcības intensitāti un/vai kvalitāti. Parasti šāda valsts rīcība veido iejaušanos:

- sodi, kas pamatoti uz konkrētas uzvedības aizliegumu, ko nosaka ar krimināllikumu vai administratīvo likumu, piemēram, naudas sodi un aizturēšana/ieslodzījums;
- policijas rīcība, kas pamatota uz krimināllikumu vai policijas tiesību aktiem, piemēram, arests, ķermeņa pārmeklēšana, dzīvesvietas pārmeklēšana, identitātes pārbaudes;
- jebkura policijas rīcība vai nevajadzīga un fiziska spēka pielietošana.

Policijas rīcība tās potenciāli uzmācīgās dabas dēļ kopumā ir tuvu cilvēktiesību aizskārumam.

2. DAĻA. ATTAISNOJUMS VAI PĀRKĀPUMS?

2. daļas galvenais jautājums ir: vai ir kādi attaisnojami iemesli iejaukties cilvēktiesībās? Ar analītiskajiem jautājumiem 2. daļā mēģina izprast rīcības pamatā esošos iemeslus, jo īpaši attiecībā uz nepieciešamības un samērīguma principiem. No atbildēm var nolemt, vai iejaušanās cilvēktiesībās ir pamatota. Iejaušanās:

- **ir pamatota**, ja atbildes uz visiem jautājumiem ir “**JĀ**”;
- **nav pamatota** un ir uzskatāma par cilvēktiesību pārkāpumu, ja atbilde uz vienu vai vairākiem jautājumiem ir “**NĒ**”.

2.1. Vai pastāv jebkāds valsts tiesiskais pamatojums valsts rīcībai?

Lai atbildētu uz šo jautājumu, ir jāapsver attiecīgie tiesību akti, kas saistīti ar valsts rīcību, un šīs rīcības radītais aizskārumam attiecīgajām cilvēktiesībām.

Tas jāveic tāpēc, ka ikvienam cilvēktiesību aizskārumam jābūt pamatotam ar kādu juridisku noteikumu. Tas izriet no tiesiskuma un likumības pamatprincipiem.

2. daļu piemēro tikai konkrētām cilvēktiesībām. Absolūto cilvēktiesību, piemēram, spīdzināšanas aizlieguma (ECTK 3. pants), aizskārumam nav nekāda attaisnojuma. Katra iejaušanās absolūtajās cilvēktiesībās ir arī šo tiesību pārkāpums.

2.2. Vai šī rīcība kalpo likumīgam mērķim/interesei?

Jebkuram cilvēktiesību aizskārumam ir jābūt ar likumīgu mērķi vai interesi. Tas var ietvert turpmāk norādīto (bet ne tikai):

- valsts drošība;
- teritoriālā neaizskaramība vai sabiedrības drošība;
- nekārtību vai noziedzības novēršana;
- veselības vai morāles aizsardzība;
- citu cilvēku reputācijas aizsardzība.

Lai palīdzētu noteikt, vai situācijā ir iesaistīts likumīgs mērķis vai interese, jāapsver uz situāciju attiecināmie tiesību akti un cilvēktiesības. Atbildēšana uz 1. daļas un 2. daļas pirmās sadaļas jautājumiem palīdzēs jums šo informāciju noteikt.

2.3. Vai valsts iejaukšanās ir nepieciešama un samērīga ar mērķi?

Lai valsts iejaukšanās būtu attaisnojama, rīcībai, kas veido aizskārumu, ir jābūt nepieciešamai un samērīgai ar tās cēloni un sasniedzamo mērķi. Iejaukšanās nedrīkst pārsniegt noteikti nepieciešamo vajadzībā sasniegt mērķi.

Lai noteiktu nepieciešamību un samērīgumu, uzdodiet turpmāk norādītos jautājumus.

- Vai rīcība ir piemērota, lai sasniegtu likumīgo mērķi?

Atbildot uz šo jautājumu, izpētiet, vai pasākums ir piemērots un efektīvs. Neefektīvi pasākumi nav samērīgi.

- Vai tā ir nepieciešama ("spiedīga sabiedriska vajadzība")? Vai tas ir vismazāk aizskarošais pasākums? Vai pastāv jebkādas citas alternatīvas?

Pārmērīgi pasākumi ir nesamērīgi.

1. izdales materiāls – pienākums ievērot

Gadījumu izpēte A. Arests un aizturēšana – tiesības uz brīvību un drošību

Šī analīze ir pamatota uz ECT 2000. gada 4. aprīļa spriedumu lietā *Witold Litwa* pret Poliju, Nr. 26629/95.

1. DAĻA. PIEMĒROJAMĀS CILVĒKTIESĪBAS / VALSTS IEJAUŠANĀS

1.1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai konkrētajai situācijai?

Eiropas Cilvēktiesību konvencija

5. pants. Tiesības uz brīvību un drošību

1. Ikvienam ir tiesības uz personisko brīvību un drošību. Nevienam nedrīkst atņemt brīvību, izņemot sekojošos gadījumos un saskaņā ar likumā noteikto kārtību: [..]

e) ja persona tiek tiesiski aizturēta ar nolūku aizkavēt infekcijas slimību izplatīšanos vai arī tā ir garīgi slima persona, alkoholiķis vai narkomāns, vai klaidonis [..]

1.2. Vai kāda valsts rīcība aizskar piemērojamās cilvēktiesības?

Jebkuru policijas veikto arestu uzskata par iejaukšanos tiesībās uz brīvību un drošību.

Tādējādi L. kunga ieslodzīšana pret viņa gribu atskurbtuvē skaidri veido "brīvības atņemšanu" ECTK 5. panta 1. punkta izteiksmē, kā to atzina ECT savā nolēmumā lietā *Witold Litwa* pret Poliju (46. punkts).

2. DAĻA. ATTAISNOJUMS VAI PARKĀPUMS?

2.1. Vai pastāv jebkāds tiesisks pamatojums valsts rīcībai?

Attiecīgais jautājums ir par to, vai ir pienācīgs tiesisks pamatojums arestēt personu, kuras rīcība un uzvedība alkohola reibumā rada draudus sabiedrībai vai viņam(-ai).

Saskaņā ar Polijas valsts regulējumu: "personas, kas atrodas apreibinošu vielu ietekmē un uzvedas aizskaroši sabiedriskā vietā vai darbavietā, ir tādā stāvoklī, kas apdraud viņu dzīvību vai veselību, vai pašas apdraud citu cilvēku dzīvību vai veselību, drīkst aizvest uz atskurbtuvi vai valsts veselības aprūpes iestādi, vai uz viņu dzīvesvietu." (2) Šajā gadījumā policija, arestējot pieteikuma iesniedzēju un aizvedot viņu uz atskurbtuvi, ievēroja procedūru, kas noteikta ar valsts tiesību aktiem.

Valsts tiesību aktiem ir arī jāatbilst ECTK 5. panta 1. punkta a)–f) apakšpunktam. Piemērojamie valsts tiesību akti atbilst 1. punkta e) apakšpunktam:

Polijas 1982. gada 25. oktobra likums par atturības izglītību un alkoholisma apkarošanu

1. punkta e) apakšpunkts: ja persona tiek tiesiski aizturēta ar nolūku aizkavēt infekcijas slimību izplatīšanos vai arī tā ir garīgi slima persona, alkoholiķis vai narkomāns, vai klaidonis

(2) Polijas 1982. gada 25. oktobra likums par atturības izglītību un alkoholisma apkarošanu, 40. pants.

Pamatojoties uz to, ECT secināja, ka pieteikuma iesniedzēja aizturēšana ir attiecināma uz ECTK 5. panta 1. punkta e) apakšpunktu. (*Witold Litwa* pret Poliju, 3. iepriekšējā piezīme, 64. punkts). Pieteikuma iesniedzēja aizturēšanai ir tiesisks pamatojums arī valsts tiesību aktos (74. punkts).

2.2. Vai šī rīcība kalpo likumīgam mērķim/interesei?

Veicot arestu, likumīgs mērķis ir aizsargāt sabiedrību vai attiecīgās personas veselību un personīgo drošību.

2.3. Vai valsts iejaukšanās ir nepieciešama un samērīga ar mērķi?

Lai gan mērķis var būt likumīgs, tomēr ir svarīgi pārbaudīt, vai izmantotie līdzekļi, lai sasniegtu mērķi, ir nepieciešami un samērīgi.

- Vai rīcība ir piemērota, lai sasniegtu likumīgu mērķi?
- Vai tā ir nepieciešama ("spiedīga sabiedriska vajadzība")? Vai tas ir vismazāk aizskarošais pasākums? Vai pastāv jebkādas citas alternatīvas?

Uz šiem diviem jautājumiem, kurus izmanto, lai palīdzētu noteikt nepieciešamību un samērīgumu, šajā gadījumā var atbildēt kopā.

"Tiesa atkārtoti uzsver, ka aizturēšanas "likumības" nepieciešamais elements 5. panta 1. punkta e) apakšpunkta nozīmē ir patvaļas trūkums. Personas aizturēšana ir tik nopietns pasākums, ka tas ir attaisnojams tikai tad, ja ir apsvērti un uzskatīti par nepietiekamiem citi, mazāk nopietni pasākumi, lai aizsargātu personas vai sabiedrības intereses, kas varētu radīt nepieciešamību šo personu aizturēt. Tas nozīmē, ka nepietiek, ka brīvības atņemšanu izpilda saskaņā ar valsts tiesību aktiem, bet tai ir arī jābūt nepieciešamai tajos apstākļos" (78. punkts).

L. kunga arestu uzskatīja par patvaļu un ECTK 5. panta 1. punkta e) apakšpunkta pārkāpumu, jo:

- bija nopietnas šaubas par to, vai L. kungs faktiski radīja šādus draudus savai personīgajai brīvībai vai sabiedrības brīvībai, lai attaisnotu brīvības atņemšanu, un
- policija nebija apsvērusi mazāk aizskarošus pasākumus, lai nodrošinātu sabiedrisko kārtību, lai gan valsts tiesību aktos ir izklāstītas alternatīvas un mazāk aizskarošas pieejas.

Kopsavilkums

Analīze rāda, ka L. kunga arests un aizturēšana bija viņa cilvēktiesību aizskārums saskaņā ar ECTK 5. pantu, ņemot vērā, ka jebkuru arestu uzskata par iejaukšanos cilvēktiesībās. Novērtējot šā aresta nepieciešamību un samērīgumu, analīze atklāj, ka to uzskatīja par patvaļu un tādējādi L. kunga tiesību pārkāpumu saskaņā ar ECTK 5. panta 1. punkta e) apakšpunktu.

Gadījumu izpēte B. Letāla spēka izmantošana pret aizdomās turētiem teroristiem – tiesības uz dzīvību

Šī analīze ir pamatota uz ECT 1995. gada 27. septembra spriedumu lietā *Mc Cann un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 18984/91.

1. DAĻA. PIEMĒROJAMĀS CIVĒKTIESĪBAS / VALSTS IEJAUŠANĀS

1.1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai konkrētajai situācijai?

Ir svarīgi uzsvērt, ka ECTK 2. pantā, kā daudzās cilvēktiesībās, ir ietverts noteikums, kas atļauj iejaukties šajās tiesībās atkarībā no apstākļiem.

Eiropas Cilvēktiesību konvencija 2. pants. Tiesības uz dzīvību

2. Dzīvības atņemšana nav uzskatāma par šī panta pārkāpumu, ja tā notiek spēka pielietošanas rezultātā, nepārsniedzot galējas nepieciešamības robežas:

- a) lai aizstāvētu jebkuru personu pret nelikumīgu vardarbību;
- b) lai veiktu tiesisku aizturēšanu vai aizkavētu tiesiski aizturētas vai apcietinātas personas izbēgšanu;
- c) lai saskaņā ar likumu savaldītu dumpi vai apvērsumu.

1.2. Vai valsts ir aizskārusi šīs cilvēktiesības? Kā?

Dzīvības zaudēšana ir neatgriezenisks kaitējums attiecīgajai personai un viņa(-as) radniekiem. Tādējādi mērķim iejaukties tiesībās uz dzīvību ir jābūt ļoti svarīgam un absolūti nepieciešamam. Jebkura iejaukšanās tiesībās uz dzīvību ir rūpīgi jāizvērtē, lai noteiktu, vai tā ir absolūti nepieciešama. 2. daļas jautājumi var palīdzēt noteikt šo nepieciešamību.

2. DAĻA. ATTAISNOJUMS VAI PĀRKĀPUMS?

2.1. Vai pastāv jebkāds tiesisks pamatojums valsts rīcībai?

Var pieņemt, ka policijas rīcība ir pamatota uz tiesību normām, kas iestrādātas valsts konstitūcijā un valsts tiesību aktos saistībā ar policijas pilnvarām un spēka pielietošanu. Var arī pieņemt, ka šie valsts juridiskie instrumenti un tādējādi arī policijas rīcība ir saskaņā ar ECTK mērķiem un uzdevumiem.

2.2. Vai šī rīcība kalpo likumīgam mērķim?

Lēmums pielietot letālu spēku bija pamatots ar pieņēmumu, ka tas bija nepieciešams, lai aizsargātu civilos iedzīvotājus un policijas darbiniekus no iespējamās bumbas. Analizējot lietas faktus, varas iestādes ņēma vērā vairākus faktorus, piemēram, pagātnes teroristu uzbrukumus X teritorijai, aizdomās turēto teroristu sodāmību un informāciju, ko bija savākušas novērošanas vienības. Tās nonāca pie secinājuma, ka pastāv liels risks, ka iespējamā bumba var nogalināt vai smagi ievainot ievērojamu skaitu civilo iedzīvotāju X teritorijā.

Saskaņā ar ECTK 2. panta 2. punkta a) apakšpunktu iejaukšanās tiesībās uz dzīvību, lai "aizstāvētu jebkuru personu pret nelikumīgu vardarbību", ir pieņemama tikai tad, kad tā ir absolūti nepieciešama.

Tādējādi policijas aizsardzībai šajā gadījumā ir likumīgs mērķis.

"Ir jāpārbauda dzīvības atņemšanas gadījumi visrūpīgākajai pārbaudei, ja ar nodomu pielieto letālu spēku, ņemot vērā ne tikai valsts aģentu rīcības, bet arī apkārtējos apstākļus, tostarp pārbaudāmo rīcību plānošanu un kontroli (treknraksts pievienots)."

*ECT 1995. gada 27. septembra spriedums lietā *Mc Cann un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 18984/91*

2.3. Vai valsts iejaukšanās ir nepieciešama un samērīga ar mērķi?

Pretēji gadījumu izpētei A šajā gadījumā uz jautājumiem par nepieciešamību un samērīgumu ir jāatbild atsevišķi.

- Vai rīcība ir piemērota, lai sasniegtu likumīgo mērķi?

Letāla spēka pielietošana bija laicīga un izbeidza sagaidāmo tūlītējo eksplodējošas bumbas risku.

- Vai tā ir nepieciešama ("spiedīga sabiedriska vajadzība")? Vai tas ir vismazāk aizskarošais pasākums? Vai pastāv jebkādas citas alternatīvas?

Aizdomās turētos teroristus nošāva no tuva attāluma pēc tam, kad policistam A un B šķita, ka viņi izdara draudošas roku kustības, kas liecināja, ka viņi grasās bumbu detonēt (*Mc Cann*, 196. punkts). Pēc tam tomēr atklājās, ka aizdomās turētie bija neapbruņoti. Viņiem nebija detonēšanas ierīces, kā arī automašīnā nebija bumbas.

Lietā *Mc Cann* un citi pret Apvienoto Karalisti ECT pieņēma, ka "policisti no sirds ticēja, ņemot vērā informāciju, kas viņiem bija sniegta, [...] ka bija nepieciešams aizdomās turētos nošaut, lai neļautu viņiem detonēt bumbu un radīt ievērojamus dzīvības zaudējumus. [...] Ņemot vērā dilemmu, ar kuru šīs lietas apstākļos saskārās varas iestādes, policistu reakcija pati par sevi neveido 2. panta pārkāpumu" (200. pants).

Kā minēts šā piemēra analīzes 1. daļā, ECT "ir jāpakļauj dzīvības atņemšanas gadījumi visrūpīgākajai pārbaudei, ja ar nodomu pielieto letālu spēku", kas nozīmē, ka ir jāapsver ne tikai iesaistīto policistu darbības, bet arī darbības, kuras veica attiecīgā organizācija pirms un pēc operācijas. Tādējādi radās jautājums, "vai pretterorisma operāciju kopumā kontrolēja un organizēja veidā, ar kuru ievēroja 2. panta prasības, un vai policistiem sniegtajā informācijā un instrukcijās, kas faktiski neizbēgami beidzās ar letāla spēka pielietošanu, bija pienācīgi ņemtas vērā trīs aizdomās turēto tiesības uz dzīvību" (201. pants).

"Apkopojot iepriekšminēto, ņemot vērā lēmumu nenovērst aizdomās turēto ieceļošanu (X teritorijā), varas iestāžu nespēju pietiekami pieļaut iespēju, ka viņu izlūkdienestu pieņēmumi vismaz kaut kādā ziņā varētu būt kļūdaini, un automātisko letālā risinājuma pielietošanu, kad policisti atklāja uguni, ECT nebija pārliecināta, ka trīs teroristu nogalināšana bija spēka pielietošana, nepārsniedzot galējās nepieciešamības robežas, lai aizstāvētu personas pret nelikumīgu vardarbību ECTK 2. panta 2. punkta a) apakšpunkta nozīmē [mainīts]" (213. pants).

Tāpēc tiesa uzskatīja, ka ir pārkāpts ECTK 2. pants. Nevis faktiskā policistu šaušana veidoja pārkāpumu, bet drīzāk to veidoja vispārējā operācijas plānošana un izpilde, jo varēja veikt mazāk aizskarošus pasākumus.

Kopsavilkums

Analīze rāda, ka letāla spēka pielietošana pret aizdomās turētajiem bija iejaukšanās viņu tiesībās uz dzīvību, kā noteikts ECTK 2. pantā. Uzskatīja, ka policisti bija iejaukušies tiesībās uz dzīvību, nevis tās pārkāpuši, jo viņi pieņēma, ka pastāvēja tūlītējas briesmas un dzīvības zaudējuma potenciāls. Tomēr uzskatīja, ka ar vispārējo operācijas plānošanu un izpildi pārkāpa 2. pantu, jo vispirms varēja veikt mazāk aizskarošus alternatīvus pasākumus.

b. 2. izdales materiāls – pienākums aizsargāt

Šī analīze attiecas uz gadījumu izpēti 2. izdales materiālā.

2. izdales materiālā ir sniegts ietvars pienākuma aizsargāt analizēšanai, tas sastāv no divām daļām.

- 1. daļa – nepieciešamā valsts rīcība:** novērtēt, vai situācija ietilpst cilvēktiesību jomā un vai valstij ir pienākums rīkoties, lai aizsargātu šīs tiesības.
- 2. daļa – pārkāpums:** novērtēt, vai valsts rīcības trūkums / nespēja aizsargāt ir pamatots(-a) vai tas ir cilvēktiesību pārkāpums.

Tāpat kā 1. izdales materiāls, arī 2. izdales materiāls ir sadalīts divās daļās. Katra daļa satur jautājumus, kas ir noderīgi, lai izpētītu ar cilvēktiesībām saistītas situācijas un sadalītu to sarežģīto raksturu saprotamās daļās.

1. DAĻA. PIEMĒROJAMĀS CIVĒKTIESĪBAS / KĀDA VALSTS RĪCĪBA NEPIECIEŠAMA?

1. daļas galvenais jautājums ir: vai valstij ir jārikojas, lai aizsargātu piemērojamās cilvēktiesības?

Ja uz visiem jautājumiem 1. daļā atbilde ir **“JĀ”**, tad:

- situācijai piemēro vienu vai vairākas cilvēktiesības;
- konstatējams valsts rīcības trūkums / nespēja aizsargāt piemērojamās cilvēktiesības, lai gan valsts pienākums pastāv. (**Piezīme:** tas nebūt nenozīmē, ka ir noticis pārkāpums; 2. daļa palīdz noteikt pārkāpumus.)

1.1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai konkrētajai situācijai?

Tāpat kā attiecībā uz 1. izdales materiāla pienākumu ievērot, arī šeit jānosaka ar situāciju saistītās un piemērojamās cilvēktiesības. Tās var konstatēt, atbildot uz turpmāk norādītajiem jautājumiem.

- Kuras cilvēktiesības garantē ar starptautiskajiem dokumentiem?
- Kāda ir cilvēktiesību normas precīza piemērošanas joma? Tā kā cilvēktiesības ir formulētas plaši, tiesu prakse nosaka cilvēktiesību normu piemērošanas jomu.

Cilvēktiesību jomas noteikšana ir ļoti svarīga, jo tā palīdz noskaidrot valsts pienākumu.

1.2. Vai valstij ir pienākums veikt konkrētu rīcību, lai aizsargātu piemērojamās cilvēktiesības?

Šis jautājums tieši attiecas uz konkrētiem pienākumiem, kādi ir valstij, aizsargājot cilvēktiesības konkrētā situācijā. Piemēri par pienākumiem saistībā ar cilvēktiesībām:

- pieņemt tiesību aktus, lai izskatītu lietas par vardarbību ģimenē (cietsirdīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas aizliegums);
- aizsargāt demonstrantus no pretdemonstrācijas uzbrukumiem (tiesības uz pulcēšanās brīvību);
- nodrošināt policijas aizsardzību nopietnu draudu gadījumos (tiesības uz dzīvību).

Personām ir tiesības būt pasargātām no valsts vardarbības un būt pasargātām no citu privātu personu izdarītiem tiesību pārkāpumiem. Valstij ir pienākums aktīvi rīkoties aizsardzības nodrošināšanā, un to tā var darīt ar likumdošanas, administratīviem, tiesu un praktiskiem pasākumiem. Attiecībā uz policijas darbību viens no vissvarīgākajiem šā pienākuma elementiem ir aizsargāt cilvēktiesības no citu privātu personu uzbrukumiem.

2. DAĻA. VAI VALSTS BEZDARBĪBA / DARBĪBAS TRŪKUMS IR PĀRKĀPUMS?

2. daļā esošā analīze palīdz noteikt, vai valsts darbības trūkums / nespēja rīkoties ir cilvēktiesību pārkāpums vai nav. Pamata jautājums ir: vai ir jebkādi iemesli, kas pietiekami pamato valsts bezdarbību / darbības trūkumu attiecībā uz pamattiesībām?

Valsts darbības trūkumu / bezdarbību uzskata par cilvēktiesību pārkāpumu, ja atbilde uz vienu vai vairākiem jautājumiem 2. daļā ir "NĒ".

2.1. Vai valsts tiesību akti pienācīgi aptver piemērojamās cilvēktiesības?

Tāpat kā ar 1. izdales materiālu, lai atbildētu uz šo jautājumu, ir jāapsver attiecīgie tiesību akti un valsts tiesību normas un tas, vai šie tiesību akti nodrošina pienācīgu cilvēktiesību aizsardzību vai ne.

2.2. Vai valsts ir veikusi vajadzīgos un piemērotos pasākumus, lai aizsargātu cilvēktiesības?

Šajā posmā intereses ir jālīdzsvaro saskaņā ar samērīguma principu.

No vienas puses, ir jāapsver attiecīgās personas intereses.

- Ar ko riskē attiecīgā persona?
- Kādā mērā šī persona ir apdraudēta?
- Kuras cilvēktiesības ir liktas uz spēles?

No otras puses, ir jāņem vērā valsts spējas nodrošināt aizsardzību.

- Kāda informācija valstij ir / kādai informācijai valstij ir jābūt par konkrēto risku/draudiem attiecīgajai personai?
- Kādas spējas valstij ir / kādām spējām valstij ir jābūt, lai reaģētu uz šiem draudiem?
- Kādi ir piemēroti līdzekļi aizsardzības nodrošināšanai?
- Vai valsts ir veikusi visus vajadzīgos un piemērotos pasākumus?

Valstij ir pienākums veikt visus vajadzīgos pasākumus, ar kuriem varēja novērst notikuma atgadišanos.

2.3. Vai valsts rīcība atbilst procesuālajiem standartiem?

Izmeklēšanas procedūrām ir jāatbilst visiem savlaicīguma, objektivitātes un neatkarības standartiem. Ļaundara sodīšanai jābūt atbilstošai, kā arī jānodrošina atbilstoša kompensācija. Ja šie standarti nav izpildīti, ir pārkāptas piemērojamās cilvēktiesības, kā arī tiesības uz efektīvu tiesisko aizsardzību (plašākai informācijai skatīt 4. moduli par spīdzināšanas aizliegumu).

2. izdales materiāls – pienākums aizsargāt

Gadījumu izpēte C. Demonstrācijas un pret demonstrācijas kontrole – tiesības uz pulcēšanās brīvību

Šī analīze ir pamatota uz ECT 1988. gada 21. jūnija spriedumu lietā *Plattform Ärzte für das Leben* pret Austriju, Nr. 10126/82.

1. DAĻA. PIEMĒROJAMĀS CIVĒKTIESĪBAS / KĀDA VALSTS RĪCĪBA NEPIECIEŠAMA?

1.1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai konkrētajai situācijai?

Eiropas Cilvēktiesību konvencija 11. panta 1. punkts. Tiesības uz pulcēšanās brīvību

Jebkuram cilvēkam ir tiesības uz miermīlīgu pulcēšanās un biedrošanās brīvību, ieskaitot tiesības dibināt arodbiedrības un iestāties tajās, lai aizstāvētu savas intereses.

1.2. Vai valstij ir pienākums veikt konkrētu rīcību, lai aizsargātu piemērojamās cilvēktiesības?

Attiecībā uz tiesībām uz pulcēšanās brīvību ECT prasa, lai valsts aizsargā demonstrantus no tiem, kuri vēlas iesaistīties demonstrācijā vai traucēt to.

Šajā gadījumā valstij ir pienākums saskaņā ar ECTK 11. pantu aizsargāt demonstrantus pret citu uzbrukumiem.

Jautājums ir par to, vai policija darīja pietiekami, lai aizsargātu tiesības uz pulcēšanās brīvību. Nespēja izkliedēt lielu skaitu pret demonstrantu, kuri bez iepriekšēja paziņojuma bija sapulcējušies baznīcas priekšā un traucēja gājienu, ir uzskatāma par šādu darbības trūkumu.

2. daļa palīdzēs novērtēt, vai šāds darbības trūkums ir arī cilvēktiesību pārkāpums.

2. DAĻA. VAI VALSTS BEZDARBĪBA / DARBĪBAS TRŪKUMS IR PĀRKĀPUMS?

2.1. Vai valsts tiesību akti pienācīgi aptver piemērojamās cilvēktiesības?

Jā. Lietā *Plattform Ärzte für das Leben* pret Austriju ECT pauda nostāju, ka "Kriminālkodeksa 284. un 285. pantā ir paredzēts, ka, ja kāda persona izkliedē, novērš vai traucē sanāksmi, kas nav aizliegta, tad tas ir pārkāpums, un Pulcēšanās akta 6., 13. un 14. panta 2. punktu, ar kuriem dod pilnvaras varas iestādēm konkrētos gadījumos aizliegt, izbeigt vai izkliedēt pulcēšanos ar spēku, arī piemēro protesta demonstrācijām pret citām demonstrācijām" (33. punkts).

2.2. Vai valsts ir veikusi vajadzīgos un piemērotos pasākumus, lai aizsargātu cilvēktiesības?

Valstij ir pienākums piemērot vajadzīgus un piemērotus pasākumus, lai aizsargātu tiesības uz pulcēšanās brīvību, bet šo pienākumu nevar skaidrot kā garantiju, ka nekādi traucējumi nenotiks. Valsts ieskatos ir lemt, kādu taktiku izmantot.

“Tiesai nav jāvērtē policijas pieņemto taktiku ātrums vai efektivitāte šādos gadījumos, bet tikai jānosaka, vai var apstrīdēt, ka attiecīgās iestādes neveica vajadzīgos pasākumus” (36. punkts).

Tiesa noteica, ka bija veikti vajadzīgie un piemērotie pasākumi, lai aizsargātu demonstrantus. Tādējādi policija veica vajadzīgos un piemērotos pasākumus attiecībā uz pienākumu aizsargāt saskaņā ar 11. pantu.

Kopsavilkums

Šīs lietas analīze rāda, ka valstij ir pienākums saskaņā ar ECTK 11. pantu aizsargāt demonstrantus pret citu uzbrukumiem. Nespējot izkliedēt lielu un neparedzētu pretdemonstrantu pūli, policija neveica darbību; tomēr šis darbības trūkums nebija ECTK 11. panta pārkāpums, jo policija bija veikusi vajadzīgos un piemērotos pasākumus, lai izpildītu savu pienākumu saskaņā ar šo pantu.

Gadījumu izpēte D. Vardarbība pret sievietēm – tiesības uz dzīvību un spīdzināšanas un diskriminācijas aizliegums

1. DAĻA. PIEMĒROJAMĀS CILVĒKTIESĪBAS / KĀDA VALSTS RĪCĪBA NEPIECIEŠAMA?

Šī analīze ir pamatota uz ECT 2009. gada 9. jūnija spriedumu lietā *Opuz* pret Turciju, Nr. 33401/02. Paskaidrojumi par tiesas pamatojumu galvenokārt ir ņemti no sprieduma kopsavilkuma, kas publicēts ziņu izlaidumā.

1.1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai konkrētajai situācijai?

Par O. kundzes mātes neaizsargāšanu, kas noveda pie viņas nāves:

Eiropas Cilvēktiesību konvencija **2. pants. Tiesības uz dzīvību**

1. Ikviens tiesības uz dzīvību aizsargā likums.

Par O. kundzes un viņas mātes neaizsargāšanu pret O. kunga uzbrukumiem un draudiem.

Eiropas Cilvēktiesību konvencija **3. pants. Spīdzināšanas aizliegums**

Nevienam nedrīkst spīdzināt vai cietsirdīgi vai pazemojoši pret viņu apieties vai sodīt.

Par vispārēju aizsardzības trūkumu no varas iestāžu puses, kas galvenokārt ietekmēja sievietes, un tādējādi ir jāapsver saskaņā ar nediskriminācijas principu.

Eiropas Cilvēktiesību konvencija **14. pants. Diskriminācijas aizliegums**

Šajā konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošana ir nodrošināma bez jebkādas diskriminācijas neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, ticības, politiskajiem vai citiem uzskatiem, valstiskās vai sociālās izcelsmes, piederības pie kādas nacionālās minoritātes, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai jebkura cita stāvokļa.

1.2. Vai valstij ir pienākums veikt konkrētu rīcību, lai aizsargātu piemērojamās cilvēktiesības?

Attiecībā uz 2. pantu par tiesībām uz dzīvību valstij ir pienākums apsvērt jebkurus reālus un tūlītējus draudus personas tiesībām uz dzīvību neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, ticības, politiskajiem vai citiem uzskatiem, valstiskās vai sociālās izcelsmes. Tad valstij ir pienākums darīt visu, ar ko varētu pamatoti sagaidīt, ka tas novērsīs nāvi.

Attiecībā uz 3. pantu valstij ir jāsniedz aizsardzība efektīvas atturēšanas veidā pret tādiem nežēlīgas izturēšanās veidiem, kādi notika lietā *Opuz* pret Turciju (161. punkts). Pienākums aizsargāt pret nežēlīgu izturēšanos attiecas arī uz visneaizsargātākajiem sabiedrības locekļiem, kuriem ir tiesības uz to pašu aizsardzību no likuma, policijas un tiesu sistēmas viedokļa.

2. DAĻA. VAI BEZDARBĪBA IR PĀRKĀPUMS?

2.1. Vai valsts tiesību akti pienācīgi aptver piemērojamās cilvēktiesības?

Līdz 1998. gadam valsts tiesību aktos, kas attiecas uz šo lietu, vēl nebija paredzēti speciāli administratīvie un policijas darbības pasākumi, lai aizsargātu ievainojamas personas pret vardarbību ģimenē. 1998. gada janvārī spēkā stājās valsts tiesību akts, ar kuru izveidoja pamatu to personu aizsardzībai, kuras apdraud vardarbība ģimenē.

Lietā *Opuz* pret Turciju uzbrukumi notika laikā no 1995. līdz 2002. gadam. Pirms 1998. gada likuma par vardarbību ģimenē valsts nebija izpildījusi savu pienākumu par pienācīgiem tiesību aktiem attiecībā uz vardarbību ģimenē. Tā kā laika posmā no 1995. līdz 1998. gadam nebija valsts tiesību aktu, lai aizsargātu pret vardarbību ģimenē, uzbrukumi O. kundzei un viņas mātei šajā laikā bija izskatāmi saskaņā ar ECTK un tādējādi bija ECTK 3. panta pārkāpums.

Pēc 1998. gada, lai gan attiecīgais likums bija stājies spēkā, varas iestādes vēl nebija efektīvi piemērojušas pasākumus un sankcijas, lai aizsargātu O. kundzi no vardarbības ģimenē. Šīs analīzes turpinājums palīdzēs novērtēt uzbrukumus, kas notika laikā no 1998. līdz 2002. gadam.

2.2. Vai valsts ir veikusi vajadzīgos un piemērotos pasākumus, lai aizsargātu cilvēktiesības?

Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 2. un 3. pants

O. kungs bija zināms ar savu vardarbīgo uzvedību un sodāmību par viņa rīcību pret savu sievu un viņas māti. Viņš nepārtraukti apdraudēja viņu veselību un dzīvību. Ņemot to vērā, bija ne tikai iespējams, bet pat paredzams, ka O. kunga vardarbīgā uzvedība turpināsies un saasināsies.

Tādējādi tiesa secināja, ka valsts varas iestādes nebija izrādījušas pienācīgu rūpību, lai novērstu vardarbību pret O. kundzi un viņas māti, jo īpaši, neierosinot krimināllietu vai neveicot citus piemērotus profilakses pasākumus pret O. kungu (199. punkts).

Nenovēršot to, ka O. kungs nogalināja O. kundzes māti, valsts varas iestādes pārkāpa 2. pantu par tiesībām uz dzīvību. Ņemot vērā draudus O. kundzes mātei, varas iestādes būtu varējušas veikt piemērotos un vajadzīgos aizsardzības pasākumus, lai izvairītos no šāda iznākuma.

Vēl ECT secināja, ka bija pārkāpts 3. pants, jo varas iestādes neveica efektīvus atturēšanas pasākumus, lai aizsargātu O. kundzi no O. kunga fiziskajiem uzbrukumiem.

Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 14. pants

O. kundzes un viņas mātes gadījums rosina domāt par ļoti vispārēju problēmu. Šādas ģimenes vardarbības pieļaušana un nespēja ar to efektīvi tikt galā pārkāpj sievietes tiesības uz vienlīdzīgu aizsardzību saskaņā ar likumu.

ECT uzskatīja, ka ir noticis arī ECTK 14. panta pārkāpums. *“Paturot prātā tās iepriekš minētos konstatējumus, ka vispārējā un diskriminējošā tiesu iestāžu pasivitāte (gadījumu izpēti valstī), lai gan netīša, tomēr galvenokārt ietekmēja sievietes, tiesa uzskata, ka pieteikuma iesniedzējas un viņas mātes izciesto vardarbību var*

uzskatīt par vardarbību, kas pamatota uz dzimumu, kas ir viens no diskriminācijas veidiem pret sievietēm” (200. punkts).

Kopsavilkums

Šīs lietas analīze rāda, ka valstij ir pienākums aizsargāt personu no vardarbības ģimenē, lai aizsargātu tiesības uz dzīvību (ECTK 2. pants) un efektīvi atturētu no nežēlīgas rīcības (ECTK 3. pants). Valstij ir arī pienākums izveidot un piemērot sistēmu, ar kuru pietiekami aizsargā cietušos un soda par vardarbību ģimenē, pat tādās situācijās, kad cietušie savas prasības atsauc. Analīze arī atklāja, ka tas, ko uzskatīja par varas iestāžu pasivitāti gadījumu izpētes valstī, galvenokārt ietekmēja sievietes, ko skaidroja kā veicinošu faktoru uz dzimumu pamatotai vardarbībai, kas ir diskriminācijas pret sievietēm paveids (ECTK 14. pants).

2.3. Vai valsts rīcība atbilst procesuālajiem standartiem?

Neskatoties uz to, ka cietušās savas sūdzības atsauc, tiesiskajam regulējumam bija jānodrošina iespēja prokuratūrai ierosināt krimināllietu pret O. kungu, jo viņa vardarbīgā uzvedība nepārtraukti bija apdraudējusi sieviešu fizisko neaizskaramību un bija pietiekami nopietna, lai uzsāktu kriminālvajāšanu. Jo nopietnāks pārkāpums vai jo lielāks turpmāku pārkāpumu risks, jo lielākai būtu jābūt iespējai, ka prokuratūra turpinās savu izmeklēšanu sabiedrības interesēs pat tad, ja cietušie savas apsūdzības atsauks.

Šajā gadījumā valsts neizveidoja un efektīvi nepiemēroja sistēmu, ar kuru sodīt par visu veidu vardarbību ģimenē un pietiekami aizsargāt cietušos (169. punkts).

Papildu materiāls

Šajā sadaļā sniegta padziļināta informācija par šajā modulī sniegtajiem galvenajiem analītiskajiem jēdzieniem. Pēc šīs detalizētākās diskusijas ir izskatīti papildu tiesas konstatējumi par šīm četrām gadījumu izpētēm, lai bagātinātu apmācības kursa diskusijas.

Iejaukšanās relatīvajās pamattiesībās

Dažas cilvēktiesības ir **absolūtas**, un tās nevar ierobežot vai aizskart nekāda iemesla dēļ, piemēram, spīdzināšanas aizlieguma dēļ. Citas ir strukturētas tā, lai pie zināmiem apstākļiem pieļautu to aizskaršanu vai ierobežošanu. Tās ir **relatīvās cilvēktiesības**, kuras var (vajag) zināmos apstākļos ierobežot, ievērojot maksimu, ka vienas personas brīvība/tiesības beidzas tur, kur sākas citas personas brīvība/tiesības.

Loģiskajam pamatam iejaukties relatīvajās tiesībās jābūt pamatotam uz likumu un nepieciešamības un samērīguma principiem. Eiropas Savienības Pamattiesību hartā šis loģiskais pamatojums ir formulēts, kā norādīts turpmāk.

ES Pamattiesību harta

52. panta 1. punkts. Garantēto tiesību joma

Visiem šajā Hartā atzīto tiesību un brīvību izmantošanas ierobežojumiem ir jābūt noteiktiem tiesību aktos, un tajos jāievēro šo tiesību un brīvību būtība. Ievērojot proporcionalitātes principu, ierobežojumus drīkst uzlikt tikai tad, ja tie ir nepieciešami un patiešām atbilst vispārējas nozīmes mērķiem, ko atzinusi Savienība, vai vajadzībai aizsargāt citu personu tiesības un brīvības.

ECTK 8. pantā par tiesībām uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību ir sniegts konkrētais turpmāk norādītais piemērs.

Eiropas Cilvēktiesību konvencija

8. pants. Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību

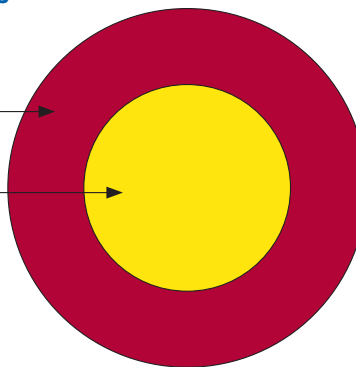
1. Ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību.
2. Publiskās iestādes nedrīkst traucēt nevienam izmantot šīs tiesības, izņemot gadījumus, kas ir paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts vai sabiedrisko drošību vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai tikumību vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.

Lejaukšanās vai pārkāpums

Lejaukšanās →

Pārkāpums →

Ārējais aplis pārstāv cilvēktiesības, iekšējais – tiesību pamatkodolu, kas vienmēr ir jāaizsargā. Pirmā bulta simbolizē rīcību, ar kuru iejaucas tiesībās, otrā – rīcību, ar kuru pārsniedz lejaukšanos, radot pamatkodola pārkāpumu. Piemēram, ar arestu iejaucas ECTK 5. panta tiesībās uz brīvību un drošību, bet ar to ne vienmēr pārkāpj aizdomās turētā tiesības, ja tas ir pamatots ar likumu, kā arī tiek ievēroti nepieciešamības un samērīguma principi.

Policijas iejaukšanās un cilvēktiesības

Pētot ideju par policijas traucējumu un iejaukšanos cilvēktiesībās, kopsavilkumā ir minēts, ka “policijas rīcības to potenciāli uzņēmīgās dabas dēļ kopumā ir “tuvu” cilvēktiesību aizskārumam”. Šeit ir saraksts ar dažiem piemēriem no ar policiju saistītiem dažādu cilvēktiesību aizskārumiem. Tā var būt noderīga atsauce, lai noteiktu, kuras tiesības ir liktas uz spēles dažādos scenārijos.

3.1. tabula. Ar policiju saistīti piemēri par iejaukšanos konkrētās cilvēktiesībās

Pamattiesības	Policijas iejaukšanās
Tiesības uz dzīvību (ECTK 2. pants; ES Hartas 2. pants)	<ul style="list-style-type: none"> Jebkura letāla spēka pielietošana no policijas puses (skatīt gadījumu izpēti B)
Spīdzināšanas aizliegums (ECTK 3. pants; ES Hartas 4. pants)	<ul style="list-style-type: none"> Spīdzināšana (skatīt 4. moduli)
Tiesības uz brīvību un drošību (ECTK 5. pants; ES Hartas 6. pants)	<ul style="list-style-type: none"> Jebkurš formāls arests Fiziskas pārvietošanās ierobežojums uz noteiktu ilgumu (skatīt gadījumu izpēti A)
Tiesības uz taisnīgu tiesu (ECTK 6. pants; ES Hartas 47. un 48. pants)	<ul style="list-style-type: none"> Jebkurš sods, kas pamatots uz krimināllikumu vai administratīvo likumu Policijas izmeklēšana
Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskārumu, tostarp datu aizsardzību (ECTK 8. pants; ES Hartas 7. un 8. pants)	<ul style="list-style-type: none"> Identitātes pārbaude Identitātes kartes atņemšana Apturēšana un pārmeklēšana Privātu telpu pārmeklēšana Aizliegums ģimenes vardarbībā vainīgajam tuvoties upurim vai ieiet kopējā dzīvoklī Videonovērošana vai sarunu noklausīšanās Personas datu apstrāde, datizrace
Tiesības uz pulcēšanās un biedrošanās brīvību (ECTK 11. pants; ES Hartas 12. pants)	<ul style="list-style-type: none"> Policijas iestāžu uzlikts aizliegums demonstrācijām Demonstrācijas izkliešana Aizliegums politiskajām partijām vai apvienībām

Tiesiskums un likumība

Iejaukšanās cilvēktiesībās ir jāpamato ar likumu. Tas izriet no tiesiskuma un likumības pamata principa. Tiesiskums nozīmē, ka valstij/policijai jārikojas saskaņā ar likumu un ka pastāv mehānismi, ar kuriem var apstrīdēt valsts rīcības vai darbības trūkuma likumību. Likumības princips ir pamata aizsardzība pret patvaļīgu valsts rīcību. Tiesiskums un likumība ir cilvēktiesību sistēmas un tiesiskās sistēmas kopumā centrālais pilārs.

Iejaukšanās cilvēktiesībās ir jāveic saskaņā ar konkrētām prasībām. Apmērs un nianse, kādās ar likumu nosaka iejaukšanos, ir atkarīgi no konkrētām apdraudētajām tiesībām. Dažas tiesības var likumīgi ierobežot zināmos apstākļos (ECTK 8. pants par tiesībām uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību vai ECTK 11. pants par pulcēšanās brīvību, piemēram), bet citas drīkst likumīgi ierobežot tikai ļoti ierobežotos apjomos (ECTK 5. pants par tiesībām uz brīvību un drošību) vai dažos gadījumos vispār nedrīkst ierobežot (ECTK 3. pants par spīdzināšanas aizliegumu).

Lai paskaidrotu šo jautājumu: tiesību uz personisko brīvību ierobežojumus pieņem tikai saskaņā ar ierobežotiem nosacījumiem, kas uzskaitīti ECTK 5. pantā.

Eiropas Cilvēktiesību konvencija

5. pants. Tiesības uz brīvību un drošību

“[.]

- a) ja persona tiek tiesiski aizturēta uz kompetentas tiesas sprieduma pamata;
- b) ja persona tiek tiesiski aizturēta vai apcietināta par nepakļaušanos likumīgam tiesas spriedumam vai lai nodrošinātu jebkuru likumā paredzētu saistību izpildi;
- c) ja persona tiek tiesiski aizturēta vai apcietināta ar nolūku nodot viņu kompetentām tiesību aizsardzības iestādēm, balstoties uz pamatotām aizdomām, ka šī persona ir izdarījusi sodāmu nodarījumu, vai ja ir pamatots iemesls uzskatīt par nepieciešamu aizkavēt viņu izdarīt likumpārkāpumu vai nepieļaut viņa bēgšanu pēc likumpārkāpuma izdarīšanas;
- d) ja tiesiski tiek aizturēts nepilngadīgais vai nu pāraudzināšanas nolūkā, vai lai nodotu viņu kompetentām tiesību aizsardzības iestādēm;
- e) ja persona tiek tiesiski aizturēta ar nolūku aizkavēt infekcijas slimību izplatīšanos vai arī tā ir garīgi slima persona, alkoholiķis vai narkomāns, vai klaidonis;
- f) ja persona tiek likumīgi aizturēta vai apcietināta ar nolūku neļaut tai nelikumīgi ieceļot valstī vai ja pret personu tiek veiktas darbības ar nolūku viņu izraidīt no valsts vai izdot citai valstij.”

Nepieciešamība un samērīgums

Nepieciešamības un samērīguma principi bieži ir cilvēktiesību analīzes centrālie elementi. Tie ir arī profesionālas policijas darbības pamatprincipi un ir ietverti – atšķirīgās terminoloģijās – valsts policijas tiesību aktos (daļēji) pirms cilvēktiesību tiesību aktiem.

Policijai ir jo īpaši svarīgi saprast nepieciešamības un samērīguma principus, jo tai ir efektīvi un pienācīgi jāizmanto pareizie pasākumi, lai tiktu galā ar briesmām vai apdraudējumiem citiem un pašiem. Gadījumos, kad policija pielieto spēku, jo īpaši letālu spēku, ir īpaši būtiski rūpīgi izskatīt galvenos nepieciešamības un samērīguma apsvēršanas punktus. Samērīguma principa ievērošana ir viens no

polīcijas galvenajiem izaicinājumiem: domāt par dažādām izvēlēm, līdzsvarot dažādās iesaistītās intereses, noteikt vismazāk aizskarošus pasākumus un noteikt pareizo pasākumu, kuru veikt. Tas ir īpaši grūti stresa pilnās vai bīstamās situācijās, kurās notikumi norit strauji.

Samērīguma princips ir jāinternalizē; tam ir jāklūst par “otro ādu”. Šādai internalizācijai ir nepieciešams praktiski piemērot cilvēktiesību teorijas un apgūt visas trīs dimensijas: zināšanas, prasmes un attieksmi.

Viedokļi par nepieciešamību un samērīgumu

Ex ante. Ar šo cilvēktiesību analīzes elementu apsver momentu, kad policija veic rīcību. Tas nozīmē, ka, veicot situācijas cilvēktiesību analīzi, ir jādomā, vai rīcība brīdī, kad to veica, bija vajadzīga un samērīga, pat tad, ja vēlāk kļūst skaidrs, ka policijas pieņēmumi vai informācija, piemēram, par konkrētām briesmām, bija nepareiza.

Organizatoriskā nolaidība. Samērīguma novērtēšana ietver vairāk nekā pēdējo policijas operācijas posmu, kad policijas darbiniekiem ir jārīkojas/jāreaģē uz faktiskiem vai uztvertiem draudiem. Ir jāņem vērā arī visas operācijas piemērotība – tās plānošana un izpilde.

1. izdales materiāls – pienākums ievērot

Gadījumu izpēte A. Arests un aizturēšana – tiesības uz personas brīvību

ECTK 5. pants par tiesībām uz brīvību un drošību bija galvenās uz spēles liktās cilvēktiesības gadījumu izpētē A, pamatojoties uz lietu *Witold Litwa* pret Poliju.

Nosakot tiesisko pamatojumu valsts rīcībai...

“Tiesa atgādina, ka konvencijas 5. panta 1. punkts satur sarakstu ar pieļaujamo pamatu brīvības atņemšanai – sarakstu, kas ir visaptverošs. Tātad neviena brīvības atņemšana nebūs likumīga, ja vien tā nebūs balstīta uz vienu no pamatojumiem, kas izklāstīti 5. panta a)–f) apakšpunktā” (Witold Litwa pret Poliju, 3. iepriekšējā piezīme, 49. punkts).

“Tiesa novēro, ka vārds “alkoholiķis” pēc tā parastā lietojuma apzīmē personu, kurai ir atkarība no alkohola. No otras puses, konvencijas 5. panta 1. punktā šis termins ir lietots kontekstā, kas ietver atsauci uz vairākām citām personu kategorijām, tas ir, personām, kuras izplata infekcijas slimību, personām, kuras ir garīgi slimas, narkomāni un klaidoņi. Starp visām šīm personām pastāv saikne, ka tām drīkst atņemt brīvību vai nu sakarā ar medicīniskas ārstēšanas nodrošināšanas nepieciešamību vai sabiedriskās politikas apsvērumu dēļ, vai arī gan medicīnisku, gan sabiedrisku iemeslu dēļ. Tādējādi ir likumīgi no šī konteksta secināt, ka galvenais iemesls, kāpēc ar konvenciju atļauj 5. panta 1. punkta e) apakšpunktā minētajām personām atņemt brīvību, ir ne tikai tāpēc, ka tās ir bīstamas sabiedrības drošībai, bet arī tāpēc, ka viņu pašu interesēs aizturēšana var būt nepieciešama” (turpat, 60. punkts).

“[...] Tiesa uzskata, ka saskaņā ar konvencijas 5. panta 1. punkta e) apakšpunktu personas, kuras medicīniski nediagnosticē kā “alkoholiķus”, bet kuru uzvešanās un uzvedība alkohola ietekmē rada draudus sabiedrībai vai pašām personām, var apcietināt, lai aizsargātu sabiedrības vai viņu pašu intereses, piemēram, viņu veselību vai personīgo brīvību” (turpat, 61. punkts).

“Tas nenozīmē, ka konvencijas 5. panta 1. punkta e) apakšpunktu var skaidrot kā tādu, ar kuru ļauj aizturēt personu tikai tāpēc, ka persona ir lietojusi alkoholu. Tomēr tiesa uzskata, ka 5. panta tekstā nav nekas tāds, kas liktu domāt, ka ar šo pantu aizliedz valstij piemērot šo pasākumu personai, kura lieto alkoholu, lai mazinātu alkohola radīto kaitējumu pašai personai un sabiedrībai vai novērstu bīstamu uzvedību pēc dzeršanas. Šajā sakarā tiesa novēro, ka nav šaubu, ka kaitīgā alkohola lietošana rada draudus sabiedrībai un ka persona, kura ir alkoholisko vielu iedarbībā, var radīt briesmas sev un citiem, neatkarīgi no tā, vai šai personai ir alkohola atkarība vai nav” (turpat, 62. punkts).

“Tiesa atgādina, ka saskaņā ar konvencijas 5. pantu jebkurai brīvības atņemšanai ir jābūt “likumīgai”, kas ietver prasību, ka tā jāīsteno “saskaņā ar likumā noteikto procedūru”. Šajā sakarā konvencijā galvenokārt atsaucas uz valsts tiesību aktiem un uzliek pienākumu izpildīt tās būtiskos un procesuālos noteikumus” (turpat, 72. punkts).

Šajā gadījumā bija skaidrs, ka policija, arestējot L. kungu un aizvedot viņu uz atskurbtuvi, ievēroja procedūru, kas paredzēta valsts likumā un skan šādi:

“Personas, kas atrodas apreibinošu vielu ietekmē un uzvedas aizskauroši sabiedriskā vietā vai darbavietā, ir tādā stāvoklī, kas apdraud viņu dzīvību vai veselību, vai pašas apdraud citu cilvēku dzīvību vai veselību, drīkst aizvest uz atskurbtuvi vai valsts veselības aprūpes iestādi, vai uz viņu dzīvesvietu.”

Polijas 1982. gada 25. oktobra likums par izglītību atturībā un alkohola apkarošānu, 40. pants

Nosakot, vai valsts iejaukšanās ir nepieciešama un samērīga ar mērķi...

“[...] Tiesa ļoti šaubās, vai var teikt, ka pieteikuma iesniedzējs alkohola reibuma ietekmē uzvedās tā, ka radīja draudus sabiedrībai vai sev, vai ka viņa paša veselība, labklājība vai personīgā drošība bija apdraudēta. Tiesas šaubas pastiprina diezgan triviālais faktiskais pamatojums aizturēšanai un fakts, ka pieteikuma iesniedzējs ir gandrīz aklš.”

Witold Litwa pret Poliju, 3. iepriekšējā piezīme, 77. punkts

Šajā gadījumā piemērojamie valsts tiesību akti “paredz dažādus pasākumus, kurus var piemērot alkohola reibumā esošai personai, no kuriem aizturēšana atskurbtuvē ir vissekstrēmākais. Patiešām, saskaņā ar to sadaļu alkohola reibumā esošai personai nav noteikti jāatņem brīvība, jo tikpat labi policija var šādu personu aizvest uz valsts veselības aprūpes iestādi vai uz tās dzīvesvietu” (turpat, 79. punkts).

Kā teikts kopsavilkumā, tā kā nevienu no šiem pasākumiem neapsvēra, ir pārkāpts ECTK 5. panta 1. punkta e) apakšpunkts.

Gadījumu izpēte B. Letāla spēka izmantošana pret aizdomās turētiem teroristiem – tiesības uz dzīvību

Gadījumu izpētes B analīze rāda, ka primārās uz spēli liktās cilvēktiesības bija ECTK 2. panta tiesības uz dzīvību.

Nosakot, vai ar rīcību sasniedza likumīgu mērķi...

“Saskaņā ar saņemto informāciju varas iestādes saskārās ar lielu dilemmu: no vienas puses, viņiem bija jāpilda savs pienākums aizsargāt Gibraltāra iedzīvotāju dzīvību, tostarp savu militāro spēku darbinieku dzīvību, no otras puses, par letāla spēka pielietošanu pret aizdomās turētajiem bija jādomā kā par pēdējo iespēju, ņemot vērā saistības, kas izriet gan no valsts, gan starptautiskajiem tiesību aktiem.”

Mc Cann un citi pret Apvienoto Karalisti, 8. iepriekšējā piezīme, 192. punkts

Nosakot, vai valsts iejaukšanās ir nepieciešama un samērīga ar mērķi...

“Varas iestādes saskārās ar IRA [Īru republikāņu armija, pievienots] aktīvā dienesta vienību, kas sastāvēja no personām, kuras bija sodītas par sprādzienu pārkāpumiem, un slavena sprāgstvielu eksperta. IRA, spriežot pēc tās rīcības pagātnē, bija demonstrējusi necieņu pret cilvēku dzīvību, tostarp pret savu biedru dzīvību” (Mc Cann, 193. punkts).

“Kareivji, kuri šāva (A, B, C un D), no vadības saņēma informāciju, ka automašīnā bija bumba, kuru varēja detonēt jebkurš no aizdomās turētajiem, izmantojot radiovadāmu ierīci, kura varēja būt noslēpta pie kādas no personām; ka ierīci var aktivizēt, nospiežot pogu; ka viņi, visticamāk, detonēs bumbu, ja viņus izaicinās, tādējādi radot smagus dzīvības zudumus un nopietnus ievainojumus, un bija arī noteikti bruņoti un pretosies arestam” (turpat, 195. punkts).

“Rīcības, ko viņi veica, izpildot vadības pavēles, tādējādi uztvēra kā pilnīgi nepieciešamas, lai aizsargātu nevainīgas dzīvības. Tā uzskatīja, ka valsts aģentu veikto spēka pielietošanu mēģinājumā sasniegt vienu no 2. panta 2. punktā minētajiem mērķiem var attaisnot saskaņā ar šo noteikumu, ja tā ir balstīta uz patiesu pārliecību, kuru pamatotu iemeslu dēļ uztver par patiesu tajā brīdī, bet kura vēlāk izrādās maldīga. Uzskatīt citādi nozīmētu uzlikt valstij un tās tiesībaizsardzības darbiniekiem nereālu slogu viņu pienākumu izpildē, iespējams, kaitējot viņu un citu personu dzīvībai.”

“Varas iestādēm bija saistošs to pienākums ievērot aizdomās turēto tiesības uz dzīvību, īstenot vislielāko rūpību to rīcībā esošās informācijas novērtēšanā, pirms to nodot kareivjiem, kuru šaujamo izmantošana automātiski ietvēra šaušanu, lai nogalinātu” (turpat, 211. punkts).

“Kareivju reakcijai šajā būtiskajā aspektā trūka pienācīgās piesardzības attiecībā uz šaujamo izmantošanu, ko vajadzētu sagaidīt no tiesībaizsardzības darbiniekiem demokrātiskā sabiedrībā, pat tad, kad jātiek galā ar bīstamiem teroristiskiem aizdomās turētajiem. Šī varas iestāžu nespēja liecina par pienācīgas rūpības trūkumu aresta operācijas kontrolē un organizācijā.” (turpat, 212. punkts)

2. izdales materiāls – pienākums aizsargāt ⁽³⁾

Gadījumu izpēte C. Demonstrācijas un pret demonstrācijas kontrole – tiesības uz pulcēšanās brīvību

Gadījumu izpētes C analīze parādīja, ka ECTK 11. panta tiesības uz pulcēšanās brīvību bija galvenās iesaistītās cilvēktiesības šajā gadījumā.

“Demonstrācija var kaitināt vai aizvainot personas, kas iebilst pret idejām vai prasībām, kuras cenšas šajā demonstrācijā popularizēt. Tomēr demonstrācijas dalībniekiem ir jāspēj noturēt demonstrāciju bez bailēm, ka oponenti viņus pakļaus fiziskai vardarbībai; šādas bailes varētu atturēt asociācijas vai citas grupas, kas atbalsta kopīgas idejas vai intereses, no atklātas viedokļu paušanas par ļoti strīdīgiem jautājumiem, kas ietekmē sabiedrību. Demokrātijā tiesības uz pret-demonstrāciju nevar būt paplašinātas uz demonstrācijas rīkošanas tiesību īstenošanas kavēšanu.

Patiesu, efektīvu miermīlīgas pulcēšanās brīvību tādējādi nevar samazināt uz vienkāršu valsts pienākumu neiejaukties: tīri negatīva koncepcija nebūtu atbilstoša 11. panta mērķim un nolūkam.”

Plattform Ärzte für das Leben pret Austriju, 14. iepriekšējā piezīme, 32. punkts

Nosakot, vai valsts ir veikusi vajadzīgos un piemērotos pasākumus, lai aizsargātu piemērojamās cilvēktiesības...

“Lai gan tas ir līgumslēdzēju valstu pienākums veikt vajadzīgos un piemērotos pasākumus, lai dotu iespēju likumīgām demonstrācijām noritēt miermīlīgi, tās pilnībā to nevar garantēt, un tām ir plaša rīcības brīvība izmantojamo līdzekļu izvēlē” (turpat, 34. punkts).

Aplūkosim pāris iemeslu, kāpēc ECT uzskatīja, ka policija veica vajadzīgos un piemērotos pasākumus, lai aizsargātu demonstrantus.

“Vispirms jānorāda, ka aborta atbalstītāju plānotā demonstrācija, kurai bija jānotiek tajā pašā vietā, kur Platform demonstrācijai, kā arī tajā pašā laikā, bija aizliegta. Turklāt gar sākotnēji plānoto demonstrācijas maršrutu bija izvietots liels skaits uniformās un civilā apģērbā ģērbtu policistu un policijas pārstāvji neliedza pietiekuma iesniedzēja asociācijai aizsardzību pat pēc tam, kad tā nolēma mainīt maršrutu, neskatoties uz viņu iebildumiem. Visbeidzot, nekāds kaitējums netika nodarīts, kā arī nebija nopietnu sadursmju; pret-demonstranti skaitīja saukļus, vicināja reklāmkarogus un svieda olas vai zāles kumšķus, kas neliedza procesijai un reliģiskajam brīvības dievkalpojuma noritēt līdz beigām; īpašas nemieru kontroles vienības nostājās starp abām grupām brīdī, kad emocijas sasniedza punktu, kad radās vardarbības draudi” (turpat, 37. punkts).

⁽³⁾ De Schutter, O. (2010), *International Human Rights Law*, Kembridža un citi, Kembridžas universitātes prese, 365. lpp.

Gadījumu izpēte D. Vardarbība pret sievietēm – tiesības uz dzīvību

Gadījumu izpētes D (lieta *Opuz* pret Turciju) analīze parādīja, ka ECTK 2. panta tiesības uz dzīvību bija galvenās iesaistītās cilvēktiesības šajā gadījumā.

“Tiesa atkārtoti uzsver, ka 2. panta 1. punkta pirmais teikums aicina valsti ne tikai atturēties no tišas un nelikumīgas dzīvības atņemšanas, bet arī veikt piemērotus pasākumus, lai aizsargātu to cilvēku dzīvību, kuri atrodas šīs valsts piekritībā. Tas ietver valsts primāro pienākumu aizsargāt tiesības uz dzīvību, ieviešot efektīvus krimināltiesību noteikumus, lai atturētu no pārkāpumu izdarīšanas pret personu, kurus papildina ar tiesībaizsardzības mašīnēriju šāda noteikuma pārkāpumu novēršanai, apspiešanai un sodīšanai. Piemērotos apstākļos tas arī paplašinās līdz varas iestāžu pozitīvam pienākumam veikt profilakses operatīvos pasākumus, lai aizsargātu personu, kuras dzīvība ir apdraudēta citas personas noziedzīgo darbību rezultātā.”

Opuz pret Turciju, 19. iepriekšējā piezīme, 128. punkts

“Kad varas iestādes atkārtoti lēma izbeigt kriminālprocesu pret O. kungu, tās ekskluzīvi atsaucās uz vajadzību atturēties no iejaušanās situācijā, ko tās uztvēra par “ģimenes lietu”. Acīmredzot varas iestādes nebija apsvērušas, kādi bija motīvi sūdzību atsaukšanai, neskatoties uz O. kundzes un viņas mātes apgalvojumiem kriminālvajāšanas iestādēm, ka viņas jutās spiestas to darīt O. kunga nāves draudu un spiediena dēļ. Tāpat bija pārsteidzoši, ka cietušās savas sūdzības bija atsaukušas tad, ka O. kungs bija brīvībā vai tūlīt pēc viņa atbrīvošanas no apcietinājuma” (turpat, 143. punkts).

Nosakot, vai valsts ir veikusi vajadzīgos un piemērotos pasākumus, lai aizsargātu piemērojamās cilvēktiesības...

“Paturot prātā policijas darbības grūtības modernās sabiedrībās, cilvēka uzvedības neparedzamību un operatīvās izvēles, kas jāveic prioritāšu un resursu izteiksmē, pozitīvā pienākuma joma jāskaidro veidā, kas neuzliek neiespējamu vai neproporcionālu slogu uz varas iestādēm. Tādējādi ne katrs apgalvojums par risku dzīvībai var dot tiesības varas iestādēm izmantot konvencijas prasību veikt operatīvos pasākumus, lai novērstu šī riska materializēšanos. Lai rastos pozitīvs pienākums, ir jākonstatē, ka tajā brīdī varas iestādes zināja, vai tām būtu bijis jāzina, ka pastāvēja reāls un tūlītējs risks noteiktas personas dzīvībai no trešās personas veiktajām noziedzīgajām darbībām un ka tās neveica pasākumus atbilstoši to pilnvarām, kuri, kā varētu sagaidīt, ja saprātīgi spriež, būtu ļāvuši izvairīties no šī riska” (turpat, 129. punkts).

Vietējās varas iestādes tiešām būtu varējušas veikt aizsardzības pasākumus vai izdot rīkojumu, ar kuru aizliedz O. kungam kontaktēties, sazināties ar vai tuvoties O. kundzes mātei vai ieiet noteiktās teritorijās. Pretēji tam, reaģējot uz O. kundzes mātes atkārtotajiem lūgumiem pēc aizsardzības, varas iestādes, izņemot to, ka uzklaušoja O. kunga liecības un pēc tam viņu atbrīvoja, turpināja būt pasīvas. Turklāt krimināltiesību sistēmai šajā lietā nebija nekādas atturošas ietekmes.

Paplašinātās darbības

1. paplašinātā darbība: *scenārija apmācība Austrijas policijas akadēmijās*

Nolūks

Austrijas policijas akadēmijas izmanto scenārija apmācību, lai palīdzētu dalībniekiem internalizēt samērīguma principu. Īsās lomu spēles sērijās (automašīnas apturēšana, vardarbība ģimenē, apturēšana un pārmeklēšana utt.) dalībnieki izspēlē situāciju un tad izvērtē savas spējas piemērot cilvēktiesību standartus praksē, jo īpaši samērīguma principu, atbilstoši policijas darbinieku lomai kā cilvēktiesību aizsargātājiem un pakalpojuma sniedzējiem.

Mērķi

Zināšanas

- Izprast samērīguma principu cilvēktiesību analīzē un zināt attiecīgos ar to saistītos jautājumus;
- izprast, kas ir domāts ar cilvēktiesību viedokļa pieņemšanu un saskaņošanu ar policijas lomu demokrātiskā sabiedrībā.

Attieksme

- Pārdomāt savu uztveri un uzvedību, reaģējot uz izaicinošām situācijām, nonākot pie apzinātākas un informētākas domāšanas par paša motivāciju rīkoties un reaģēt;
- pieredzēt situāciju no atšķirīgas perspektīvas (kā vainīgais, kā cietušais);
- empātiski analizēt partneri, lai varētu tikt galā ar situāciju;
- novērtēt atgriezeniskās saites un personīgā izvērtējuma izmantošanu kā pastāvīgu mācīšanās instrumentu profesionālā vidē.

Prasmes

- Veidot saziņas prasmes sarežģītās situācijās;
- piemērot cilvēktiesību analīzi, darbojoties konkrētā situācijā;
- mācīties pielietot spēku samērīgā veidā neatkarīgi no izaicinājumiem, kurus rada partneris.

Prasības

- Laiks: viss kurss aizņem vairākas dienas;
- apmēram divas dienas ievadam;
- apmēram vienas dienas diskusija par lasāmvielu, ko izmanto kā kopsavilkumu;
- viena diena katram scenārijam (tostarp izvērtēšanai) atkarībā no grupas lieluma.

Materiāli

- Tehniskais aprīkojums video lomu spēlei un atkārtotai spēlei plenārgrupā;
- norādošo principu kopums, ar kuriem apraksta policijas lomu;
- kopsavilkums/lasāmviela;
- grupa: 20–25 personas.

1. paplašinātās darbības
apraksts: *scenārija
apmācība Austrijas policijas
akadēmijās*

- 1 **Ievads.** Pārdomājiet policijas lomu, policijas darbības mērķus un policijas darba principus attiecībā uz scenārija apmācību.
- 2 **Scenāriji.** Izveidojiet scenārijus. Norīkotie apmācīšanas praktiķi spēlē partneru galvenās lomas un virza rīcību vēlamajā virzienā, dalībnieki viņus atbalsta, arī uzņemoties iesaistīto personu lomas. Dalībniekiem, kuri spēlē policijas darbiniekus, ir jātiek galā ar situāciju un jānonāk pie piemērotiem risinājumiem. Pēc katra scenārija norīkoto apmācīšanas praktiķu uzraudzībā uz vietas notiek iztaujāšanas sesija.
- 3 **Video atgriezeniskā saite un pārdomas.** Pēc tam, kad visi dalībnieki ir izspēlējuši scenāriju, dalībnieki sapulcējas plenārgrupā. Katru scenāriju ieraksta video un parāda plenārgrupā. Dalībniekiem atkārtoti lūdz sniegt atsauksmes, un viņiem ir iespēja mācīties no savas rīcības detalizētas analīzes. Scenārijus "skaidro" no cilvēktiesību viedokļa būtiskos aspektos.

Apmācības padoms: scenārija apmācības izmantošana

Scenārija apmācības mērķis ir apvienot (cilvēktiesību) teoriju un praksi. Tikai šādi studenti ņems vērā savus pienākumus izvairīties no potenciālas turpmākas dienesta stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas un cilvēktiesību pārkāpumiem. Tikai tad, kad studenti saskaras ar scenārijiem, kuros viņiem jātiek galā ar sadarbībā neieinteresētiem un agresīviem oponentiem, viņi sāk patiesi saprast situāciju un saikni ar cilvēktiesībām.

2. paplašinātā darbība:
*scenārija apmācība Vācijas
Ziemeļreinas-Vestfālenes
valsts policijā*

Nolūks

Policijas apmācības prakse Vācijā ir līdzīga kā Austrijā. Uz scenārijiem un lomu spēlēm pamatotas cilvēktiesību apmācības mērķis ir pārdomāt faktisko policijas darbības kontekstu. Tomēr atšķirībā no Austrijas Vācijā profesionāli ārējie aktieri spēlē cietušo un/vai vainīgo lomas, bet apmācības dalībnieki spēlē tikai policijas darbinieku lomas – reakcija uz bažām, ka cietušā/vainīgā lomas varētu novest pie to dalībnieku stigmatizācijas, kuri tās spēlē ārpus apmācības kursa. Ar sagatavotiem scenārijiem aktieriem nosaka rīcības gaitu, kuru tad dalībnieki retrospektīvi analizē.

Prasības

- Laiks: apmēram 2 stundas katrai divu personu lomu spēlei (ietverot norādes un atgriezenisko saiti);
- pirms lomu spēle sākas, vairāku nedēļu garumā piedāvā teorētisku sagatavošanu.

Materiāli

- Lomu spēles izveidošana (pēc iespējas reālāka), telpas, aksesuāri utt.;
- grupa: 12 personas (vēlams – jaunie policijas darbinieki).

2. paplašinātās darbības
apraksts: *scenārija
apmācība Vācijas
Ziemeļreinas-Vestfālenes
valsts policijā*

- 1 **Teorētiskais pamatojums:** vairāku nedēļu garumā dalībnieki iegūst teorētisko pamatu būtiskajos jautājumos, kurus māca lomu spēlē.
- 2 **Lomu spēles:** scenārijus izveido kā reālās dzīves situācijas šim nolūkam piemērotās vietās. Profesionāli ārējie aktieri spēlē partneru lomas, ievērojot sagatavotus scenārijus, kas ietver dažādas eskalācijas pakāpes. Divi dalībnieki spēlē policijas darbiniekus, kuriem jātiek galā ar situāciju.
- 3 **Atgriezeniskā saite:** uzreiz pēc lomu spēles šie divi policijas darbinieki sniedz atgriezenisko saiti par sasniegtajiem rezultātiem un savām izjūtām šajā situācijā. Tad atgriezenisko saiti sniedz aktieri no sava viedokļa. Tālāk komentārus sniedz visi pārējie dalībnieki, kuri vēroja lomu spēli. Beigās apmācītāji izsaka savus secinājumus. Tad sākas jauna lomu spēle.

Apmācības padoms: pārdomāt iespējamās reālās dzīves situācijas

Ir ārkārtīgi svarīgi, lai scenāriji un lomu spēles pēc iespējas reālāk atspoguļo iespējamās reālās dzīves situācijas. Sadarbība ar profesionāliem aktieriem, kurus dalībnieki nepazīst, efektīvi stimulē policijas mijiedarbību ar sabiedrību. Vienlīdz svarīga ir sagatavošanās pirms lomu spēlēm un to izvērtēšana pēc tam.

4. MODULIS. SPĪDZINĀŠANAS UN NECILVĒCĪGAS VAI PAZEMOJOŠAS IZTURĒŠANĀS VAI SODĪŠANAS AIZLIEGUMS

levads.....	113
Darbības 1. versija: apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos; 2. versija: nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte	114
Izdales materiāls – darbības 1. versija: apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos.....	117
Izdales materiāls – darbības 2. versija: nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte A un B	119
Kopsavilkums	121
1. Galvenie jēdzieni	121
2. Kas ir necilvēcīga vai pazemojoša izturēšanās vai sodīšana?	122
3. Darbības 1. versija: apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos.....	123
a. Milgrama eksperiments	124
b. Stenfordas cietuma eksperiments.....	124
4. Darbības 2. versija: nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte A un B	125
Papildu materiāls.....	127

Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas aizliegums

Levads

Šajā modulī aplūko tematu par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas aizliegumu un tā saistību ar cilvēktiesībām un policijas darbību. Tiesības būt brīvam no spīdzināšanas un nežēlīgas izturēšanās ir absolūtas, tas nozīmē, ka tās nevar ne aizskart, ne pārkāpt. Jo īpaši būtiski tas ir policijas darbam, jo, pretēji citām personām, policijai ir atļauts pielietot spēku vai ierobežot konkrētas tiesības, ja vajadzīgs, piemēram, arestu vai aizdomās turēto nopratināšanas laikā. Šādas situācijas var izraisīt jautājumus, kas ir saistīti ar spīdzināšanas un nežēlīgas izturēšanās aizliegumu.

Šajā modulī cenšas atšķetināt temata sarežģītos tiesiskos, ētiskos un sistēmiskos slāņus, lai palīdzētu policijas darbiniekiem saprast, kā un kāpēc dažādās situācijās notiek spīdzināšana un nežēlīga izturēšanās. Šīs zināšanas var palīdzēt viņiem efektīvāk novērst un aizsargāt pret šā aizlieguma pārkāpumiem, kādus potenciāli var radīt viņu pašu un/vai citu personu uzvedība.

Lai kļiedētu iespējami emocionāli uzlādēto jautājumu un koncentrētu uzmanību uz personīgo vainu un moralizēšanu, modulī vispirms ir pētīti sistēmiskie vai situācijas faktori, kas attur vai neattur policiju no amatpārkāpumiem. Šādu ārējo spēku analīze ļauj ieņemt diferencētu nostāju pret policijas amatpārkāpumiem.

Moduļa mērķis ir arī sniegt zināšanas par spīdzināšanas definīciju, absolūto spīdzināšanas aizliegumu un atšķirību starp likumīgu izturēšanos un necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos. Tāpat modulī aplūko saikni starp spīdzināšanas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās aizliegumu un nepieciešamības un samērīguma principiem, policijas amatpārkāpumiem un to sekām.

Darbības 1. versija: apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos; 2. versija: nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte

Nolūks

Tiesības uz brīvību no spīdzināšanas un citas nežēlīgas izturēšanās ir vienas no galvenajām cilvēktiesībām, un liela daļa ar policiju saistītu diskusiju par cilvēktiesību pārkāpumiem kaut kādā veidā ir saistīta ar šīm tiesībām. Šis jautājums ir "klasiskais" temats policijas apmācībā, un tas ir rūpīgi jāizskata. Tas izraisa svarīgus un savstarpēji saistītus tiesiskos, ētiskos un sociāli zinātniskos aspektus.

Mērķi

Zināšanas

- Saprast spīdzināšanas un citas nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai sodīšanas tiesisko jēdzienu;
- zināt konkrētos policijas pienākumus ievērot, aizsargāt un izpildīt šīs cilvēktiesības;
- zināt sistēmiskos apstākļus/situāciju spēkus, kuri mēdz:
 - veicināt amatpārkāpumus;
 - novērst amatpārkāpumus.

Attieksme

- Ar pamatotu nostāju par spīdzināšanas un citas nežēlīgas izturēšanās kā policijas darbības likumīgiem rīkiem noraidīšanu.

Prasmes

- Spēt ar citiem policijas darbiniekiem apspriest ētiskās dilemmas, kas ietilpst šajā sensitīvajā jomā.

Prasības

- Laiks: 70-100 minūtes;
- materiāli:
 - 1. un 2. izdales materiāls ar diskusijas jautājumiem, lomu spēli un gadījumu izpēti;
 - fakultatīvi: *PowerPoint* prezentācija un projektors;
- telpa: plenārzāle ar divām darba grupu telpām;
- grupas lielums:
 - 1. versija — ne vairāk kā 20-25 personas; vidējais vadības līmenis līdz augstākajam vadības līmenim;
 - 2. versija — ne vairāk kā 15-30 personas; dažādas perspektīvas atbilstoši grupas lielumam.

Darbības 1. versijas apraksts – **apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos**

- 1 Iepazīstiniet ar šīs darbības nolūku un mērķiem.
- 2 Paskaidrojiet un īsumā apspriediet spīdzināšanas un citas nežēlīgas izturēšanās definīciju un tās tiesiskos, ētiskos un sociāli zinātniskos aspektus (apmēram 15–20 minūtes).
- 3 Izdaliet 4. moduļa – darbības 1. versijas – izdales materiālus.
- 4 Sadaliet dalībniekus 4–5 personu grupās un apspriediet apgalvojumus (apmēram 30 minūtes).
- 5 Atbildiet uz jebkuriem jautājumiem, kas rodas grupas darba laikā.
- 6 Lai grupas prezentē savu darbu plenārgrupai.
- 7 Apkopojiet galvenos punktus un sniedziet savu pielāgotu skatījumu, pēc vajadzības balstoties uz kopsavilkumā sniegto informāciju.

Darbības 2. versijas (1) apraksts – nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte

1. **Prezentējiet lomu spēli un izdaliet izdales materiālu (5 minūtes).**
2. **Izveidojiet sešas darba grupas (katra grupa izvēlas lomu: cietušā vecāki; aizdomās turētā vecāki; aizdomās turētā advokāts; galvenais policijas konstebls; policijas vienības pārstāvis, kurš pārstāv policistu, kurš atteicās izpildīt galvenā konstebļa pavēli; cilvēktiesību NVO), un no katras grupas norīko vienu pārstāvi. Pārstāvis spēlē attiecīgo tēlu televīzijas diskusijā. Darba grupa atbalsta pārstāvi, sagatavojot argumentus atbilstoši viņa(-as) lomai diskusijā. Kāds ir viņa(-as) viedoklis? Vai viņš(-a) atbalsta policijas reakciju vai neatbalsta? (Apmēram 20 minūtes.)**
3. **Apaļā galda diskusija. Dalībnieki diskusijā ir:**
 - cietušā vecāki, aizdomās turētā vecāki, aizdomās turētā advokāts, galvenais policijas konstebls; policijas vienības pārstāvis (kurš pārstāv policistu, kurš atteicās izpildīt galvenā konstebļa pavēli), cilvēktiesību NVO.
 - Ja nepieciešams, var pievienot turpmākas/citas lomas. Apmācītājs vada televīzijas diskusiju (apmēram 20 minūtes).
4. **Īsumā izstāstiet par lomu spēli, apskatot jautājumus, kas izklāstīti izdales materiālā (apmēram 20 minūtes).**
5. **Lūdziet dalībniekus individuāli izskatīt gadījumu izpēti A un B (apmēram 5–10 minūtes).**
6. **Apspriediet lomu spēli un abas gadījumu izpētes, lūdzot dalībniekus tās salīdzināt un atrast atšķirības, koncentrējoties uz izpratni par to, kā dažādos apstākļos var rasties spīdzināšana/nežēlīga izturēšanās.**
7. **Apspriediet lomu spēli un divas gadījumu izpētes, un spīdzināšanas aizlieguma absolūtās dabas pamatā esošo pamatojumu.**
8. **Apkopojiet galvenos punktus un sniedziet savu pielāgotu skatījumu, pēc vajadzības balstoties uz kopsavilkumā sniegto informāciju (apmēram 25 minūtes).**

(1) Šo vingrinājumu izstrādājis Austrijas policijas komandieris *Günther Berghofer* un šīs rokasgrāmatas projekta līdzautore *Guđrun Rabussay-Schwald*.

Izdales materiāls – darbības 1. versija ⁽²⁾: apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos

Sociālo zinātņu pētījumos policijas vardarbības jomā ir noteikti vairāki strukturāli nosacījumi, kas attiecas uz policijas amatpārkāpumu atgādīšanos. Turpmākajā sarakstā sniegti daži no galvenajiem nosacījumiem.

Nosacījumi, kas mēdz veicināt amatpārkāpumus

- Relatīva organizācijas izolācija no citas organizācijas un sabiedrības.
- Slēgtu organizatorisko vienību eksistence.
- Vīriešu dzimuma dalībnieku pārsvars, bieži no zemākām sociālekonomiskajām nozarēm.
- Darba vide, kurai raksturīga neelastīga attieksme, kas centrēta uz sabiedriskās dzīves problemātiskajiem aspektiem.
- Neatbilstība starp to, kas ir likumīgs un kas šķiet likumīgs un taisnīgs ("viņi vienalga izbēgs no soda").
- Relatīvi noteikti priekšstati par to, kuri ir "citi" policijas darbā (stereotipu veidošana par grupām un pārliecība par noteiktiem rīcības veidiem).
- "Citu" reakcija mēdz nostiprināt šos priekšstatus (paredzējums, kas piepildās pats no sevis).
- "Citu" varu un iespēju saņemt efektīvas sūdzības no šādiem "citiem" uzskata par nelielu.
- Spēcīgas (sub-)kultūras zināšanas, kas atšķiras no "oficiālā" viedokļa.
- Vāji attīstītas policijas un/vai "citu" saziņas prasmes.

Nosacījumi, kas mēdz novērst amatpārkāpumus

- Jauktas funkcionālās un organizatoriskās grupas (no dažādām policijas vienībām).
- Labi attīstītas saziņas struktūras starp vadību un policijas darbiniekiem.
- Daudzveidīga darba vide.
- Vadība atzīst un uzslavē labu policijas darbu.
- Skaidra informētība par cilvēka cieņu kā cilvēktiesību un policijas rīcības principu.
- Pārredzamība un daudzveidība sabiedriskajās attiecībās ar policiju.
- Daudzi un dažādi kontakti ar dažādām sabiedrības grupām, tostarp mazākumtautību grupām.
- Spēcīga identitātes izjūta ar vietējo vidi.
- Maza koncentrēšanās uz paša grupu (draugi, aktivitātes utt.).
- Sastāva viendabīgums/daudzveidība (vecums, dzimums, etniskā izcelsme, seksuālā orientācija).
- Viegli piekļūstamu konsultāciju struktūru pieejamība.
- Psiholoģiski sociālais atbalsts/izvērtējums pēc smagiem ar darbu saistītiem notikumiem, ilgtermiņa operācijām.

⁽²⁾ Izdales materiāla elementi ir pamatoti uz Behr, R. (2006), *Polizeikultur. Routinen – Rituale – Reflexionen. Bausteine zu einer Theorie der Praxis der Polizei*, Visbādene, 88. un turpmākās lpp.

Izdales materiāls – darbības 1. versija: **apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos** (*turpinājums*)

Diskusijas jautājumi

1. Pamatojoties uz savu konkrēto darba pieredzi, kuri no šiem faktoriem jums šķiet būtiski?
2. Pamatojoties uz savu konkrēto darba pieredzi, kuri no šiem faktoriem jums nešķiet būtiski?
3. Ja jums lūgtu sākt strādāt pie viena no šiem faktoriem, ar ko jūs sāktu?

Izdales materiāls – darbības 2. versija: nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte A un B

Lomu spēle. Nolaupīšanas gadījums

Nezināms vainīgais (vainīgie) nolaupa sešus gadus vecu zēnu un pieprasa milzīgu izpirkuma naudu. Policija uzsāk tūlītēju izmeklēšanu, kuru veic, piesaistot sabiedrības uzmanību, jo zēnam ir astma, viņam ātri vajag zāles, citādi viņš varētu nosmakt. Pilsētas policijas priekšnieka vietnieks un viņa komanda arestē vīrieti, kuru redzēja kopā ar bērnu uzreiz pēc tam, kad viņš pazuda. Arī citi pierādījumi liek domāt, ka aizdomās turētais ir iesaistīts. Tomēr nopratināšanā viņš noliedz jebkādu saistību ar bērna nolaupīšanu. Policijas priekšnieka vietnieks, baidoties par zēna drošību un ņemot vērā spēcīgos pierādījumus un laika ierobežojumu, izdod pavēli piedraudēt aizdomās turētajam ar spīdzināšanu, ja viņš turpinās atteikties atklāt, kur noslēpis bērnu. Viņš uzskata, ka viņa metode šajos apstākļos bija attaisnojama. Policijas darbinieks atsakās izpildīt viņa pavēles tiesisku un ētisku iemeslu dēļ.

Jautājumi, kas jā sagatavo televīzijas diskusijai

Ko jūs domājat par šo situāciju savā lomā kā XYZ tēls?

Kāds ir jūsu viedoklis par šajā situācijā iesaistīto policijas darbinieku veiktajām rīcībām (policijas priekšnieka vietnieks; darbinieks, kurš atsakās)?

Vai ir pamatoti šajā situācijā draudēt aizdomās turētajam ar spīdzināšanu? Kāpēc jā vai nē?

Kā jūs būtu rīkojies(-usies) šajā situācijā (kā policijas darbinieks / kā cietušā radnieks)?

Kā jūs vēlētos, lai policija rīkojas šajā situācijā?

Izdales materiāls – darbības 2. versija: nežēlīgas izturēšanās gadījumu izpēte A un B – medicīniskās aprūpes un narkotiku tirdzniecības gadījumi (*turpinājums*)

Gadījumu izpēte A. Aizturēšana

1989. gada 5. oktobrī seši policijas darbinieki arestēja H. kungu ⁽³⁾. Viņi iemeta apdullinošo granātu, iegāja H. kunga dzīvoklī un piespieda viņu nogulties zemē, uzlika viņam rokudzelžus, uzmauca galvā maisu un tad aizveda uz policijas iecirkni nopratināšanai. Tikai pēc ierašanās cietumā nākamajā dienā viņš varēja pārgērbties. Trešajā dienā viņš lūdza ārsta apmeklējumu, taču medicīnisko apskati viņam veica tikai astoņas dienas pēc aresta, kad rentgenā atklājās, ka viņam bijis ribas lūzums.

Gadījumu izpēte B. Nopratināšana

Policija arestēja R. kungu par narkotiku tirdzniecību ⁽⁴⁾. R. kungs teica, ka policijas darbinieki, kuri viņu nopratināja, rupji viņu apvainojuši un pēc tam atkārtoti viņam uzbrukuši, lai izspiestu atzišanos. Viņi viņam sita pa galvu, nierēm un labo roku, kā arī spēra pa augšstilbu un nierēm, pēc tam aiz matiem norāva zemē un daudzja viņa galvu pret grīdu.

Taču policijas darbinieki ziņoja, ka R. kungs, saslēgts rokudzelžos, izkāpjot no mašīnas, paslīdējis un ar labo roku atsities pret auto-mašīnas aizmugurējām durvīm. Miesas bojājumi bija radušies pirms nopratināšanas.

Pēc atbrīvošanas R. kungs devās uz slimnīcu, lai izietu medicīnisko apskati, kur ārsti konstatēja sasitumus gan labās rokas iekšpusē, gan ārpusē.

Netiek apšaubīts, ka R. kungs miesas bojājumus guva aizturēšanas laikā policijas apcietinājumā. Aizturēšanas laikā viņš pilnībā atradās policijas darbinieku kontrolē. Tā kā pierādījumu nebija, nevienu atsevišķu policijas darbinieku par vainīgu neatzina. Tomēr tas neatbrīvo X valsti no tās pienākumiem saskaņā ar ECTK sniegt ticamu paskaidrojumu par pieteikuma iesniedzēja miesas bojājumu cēloni.

⁽³⁾ Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) 1994. gada 28. janvāra spriedums lietā *Hurtado* pret Šveici, Nr. 17549/90.

⁽⁴⁾ ECT 1995. gada 4. decembra spriedums lietā *Ribitsch* pret Austriju, Nr. 18896/91.

Kopsavilkums

Šajā kopsavilkumā sniegtas vadlīnijas par moduļa darbībām un izdales materiāliem, kas aptver spīdzināšanas vai necilvēcīgas un pazemojošas izturēšanās, vai sodīšanas tematu. Kopsavilkums ir strukturēts, kā norādīts turpmāk.

1. Galvenie jēdzieni
2. Kas ir necilvēcīga vai pazemojoša izturēšanās?
3. Darbības 1. versija — apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos
 - a. Milgrama eksperiments
 - b. Stenfordas cietuma eksperiments
4. Darbības 2. versija — nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte A un B

1. Galvenie jēdzieni

Eiropas Cilvēktiesību konvencija, 3. pants
ES Pamattiesību harta, 4. pants

Nevienu nedrīkst spīdzināt vai cietsirdīgi vai pazemojoši pret viņu apieties vai sodīt.

Spīdzināšanas vai necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās, vai sodīšanas aizliegums ir nostiprināts Eiropas Cilvēktiesību konvencijas (ECTK) 3. pantā un Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 4. pantā. Pretēji lielākajai daļai pārējo tiesību spīdzināšanas vai necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās, vai sodīšanas aizliegums ir absolūts. Tas nozīmē, ka nav attaisnojami izturēties pret personām tādā veidā, kas ietver spīdzināšanu vai necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos, vai sodīšanu.

Detalizētāku informāciju par spīdzināšanas definīciju var atrast arī CAT 1. pantā. Šo definīciju Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) ir izmantojusi attiecībā uz tiesu praksi, kas saistīta ar ECTK 3. pantu.

Konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem
1. pants

“Spīdzināšana” nozīmē jebkādu aktu, ar kuru kādai personai tieši tiek nodarītas spēcīgas fiziskas vai garīgas sāpes vai ciešanas, lai no tās vai no kādas trešās personas iegūtu ziņas vai atzišanos, lai sodītu par kādu darbību, kuru šī persona vai kāda trešā persona veikusi vai par kuras veikšanu šo personu vai kādu trešo personu tur aizdomās, lai šo personu vai kādu trešo personu iebaidītu vai uz šo personu vai kādu trešo personu izdarītu spiedienu vai jebkāda cita iemesla dēļ, kura pamatā ir jebkāda veida diskriminācija, ja šādas sāpes vai ciešanas nodara valsts amatpersona vai kāda cita persona, kas rīkojas kā valsts amatpersona, vai ja tās tiek nodarītas šādu personu veiktas kūdišanas dēļ vai ar to tiešu vai netiešu piekrišanu. Šis termins nenozīmē sāpes vai ciešanas, ko rada tikai un vienīgi likumīgas sankcijas, kas ir šādu sankciju daļa vai kas rodas saistībā ar šādām sankcijām.

2. Kas ir necilvēcīga vai pazemojoša izturēšanās vai sodīšana?

Par atsauces punktu izmantojot ECT tiesu praksi, lai izturēšanos uzskatītu par "necilvēcīgu vai pazemojošu":

- personas ciešanām un pazemojumam ir jāpārsniedz tas neizbēgamais ciešanu un pazemošanas elements, kas ir saistīts ar likumīgas izturēšanās vai sodīšanas doto veidu ⁽⁵⁾;
- nežēligai attieksmei pret personu ir jāsniedz minimālais smaguma līmenis ⁽⁶⁾, kas ir atkarīgs no gadījuma konkrētiem apstākļiem saistībā ar, cita starpā:
 - izturēšanās ilgumu;
 - fizisku un/vai garīgu ietekmi uz personu;
 - dzimumu, vecumu un personas veselības stāvokli ⁽⁷⁾.

Attiecībā uz personām, kurām ir atņemta brīvība, jebkura vēršanās pie fiziska spēka izmantošanas, kas nav noteikti nepieciešama šo personu uzvedības dēļ, mazina cilvēka cieņu un principā ir ECTK 3. panta pārkāpums ⁽⁸⁾.

ECT, novērtējot, vai saskaņā ar ECTK 3. pantu sodīšana vai izturēšanās ir "pazemojoša", apsver:

- vai izturēšanās mērķis ir pazemot un morāli samaitāt personu ⁽⁹⁾ un alternatīvi
- vai, ciktāl tas attiecas uz sekām, tas negatīvi ietekmē viņa(-as) personību veidā, kas ir neatbilstošs 3. pantam ⁽¹⁰⁾;
- pazemojošu izturēšanos uzskata arī par iesaistošu izturēšanos, kas izraisa baiļu, nemiera un mazvērtības kompleksa izjūtas, kas spēj pazemot vai morāli samaitāt upuri un, iespējams, salauzt viņa(-as) fizisko vai morālo pretestību ⁽¹¹⁾. Uzskatīja, piemēram, ka ārsta saslēgšana rokudzelžos viņa ģimenes un kaimiņu acu priekšā bez jebkādiem pierādījumiem, ka viņš rada briesmas, izraisīja šādas izjūtas, un tādējādi tā bija pazemojoša izturēšanās ⁽¹²⁾.

Kā tiesas skaidro saskaņā ar ANO CAT definīciju, ar "spīdzināšanu":

- tiek sagādātas stipras fiziskas vai morālas sāpes vai ciešanas
- tīši,
- ar noteiktu nolūku: iegūt ziņas, atzišanos, sodīt, iebiedēt, vai diskriminējošu iemeslu dēļ;
- ja šādas sāpes vai ciešanas sagādā valsts amatpersona vai tās tiek sagādātas šādas amatpersonas izdarītās kūdišanas dēļ (ir jābūt kaut kāda veida valsts amatpersonu iesaistei vai nu ar tiešu rīcību, vai nespēju veikt piemērotu rīcību, lai novērstu citu personu izdarītu spīdzināšanu).

Kā var noteikt atšķirību starp spīdzināšanu un necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos?

Nosakot, vai rīcība ir spīdzināšana vai necilvēcīga/pazemojoša izturēšanās, ir jāapsver trīs galvenie nosacījumi.

- 1. Tīšums.** Ir jāapsver personas rīcības pamatā esošie nodomi. Spīdzināšana nevar notikt "nejauši". Turpretī necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos var izraisīt nolaidība vai neplānotas rīcības sekas, piemēram, netīši radot aizturētajai personai sāpes vai ciešanas.

⁽⁵⁾ ECT 2000. gada 26. oktobra spriedums lietā *Kudla* pret Poliju, Nr. 30210/96, 92. punkts.

⁽⁶⁾ ECT 1978. gada 25. aprīļa spriedums lietā *Tyrer* pret Apvienoto Karalisti, Nr. 5856/72, 30. punkts.

⁽⁷⁾ ECT 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā *Keenan* pret Apvienoto Karalisti, Nr. 27229/95, 108. punkts; 1982. gada 25. februāra spriedums lietā *Campbell un Cosans* pret Apvienoto Karalisti, Nr. 7511/76; 7743/76, 30. punkts.

⁽⁸⁾ ECT 1995. gada decembra spriedums lietā *Ribitsch* pret Austriju, Nr. 18896/91, 38. punkts.

⁽⁹⁾ ECT 1982. gada 25. februāra spriedums lietā *Campbell un Cosans pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 7511/78; 7743/76, 30. punkts.

⁽¹⁰⁾ Turpat.

⁽¹¹⁾ ECT 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā *Keenan* pret Apvienoto Karalisti, Nr. 27229/95, 109. punkts.

⁽¹²⁾ ECT 2007. gada 6. marta spriedums lietā *Yagiz* pret Turciju, Nr. 27473/02.

2. Sāpju smagums. Nežēlīgai izturēšanās ir jāsasniedz smaguma minimālais līmenis, lai tā ietilptu ECTK 3. panta jomā⁽¹³⁾. Šī minimālā līmeņa novērtējums ir relatīvs: tas ir atkarīgs no izturēšanās ilguma, tās ietekmes uz fizisko un/vai garīgo veselību un dažos gadījumos no dzimuma, vecuma un upura veselības stāvokļa⁽¹⁴⁾. Tādējādi, lai noteiktu, vai konkrēta izturēšanās sasniedz ECTK 3. pantā noteikto minimālo līmeni, ir nepieciešams aplūkot visus konkrētā gadījuma apstākļus. Jo īpaši grūti ir novilkt robežu starp smaguma līmeņiem, kas attiecas uz spīdzināšanu vai necilvēcīgu izturēšanos. Turklāt, tā kā cilvēktiesības ir "dzīvs instruments", mainīta sabiedrības informētība un attieksme ietekmē to, kur šo robežu novelk. Tādējādi nav pārsteidzoši, ka sabiedrība karsti debatē par vajadzīgā smaguma būtiskumu un pakāpi. Eiropas kontekstā ECT tiesu prakse ir visbūtiskākā.

- 20. gadsimta 70. gados ECT noteica augstu smaguma līmeni labi zināmā un daudz kritizētā lietā Īrija pret Apvienoto Karalisti, klasificējot maņu atņemšanas tehnikas, kādas izmantoja aizdomās turēto teroristu nopratināšanā (maisa uzmaukšana galvā, pakļaušana nepārtrauktam un monotonam troksnim, miega liegšana, pārtikas un ūdens atņemšana, stāvēšana pret sienu), kā necilvēcīgu izturēšanos, nevis spīdzināšanu⁽¹⁵⁾.
- Pašreiz šo augsto sliekšni nepiemēro; pašreizējo standartu noteica *Selmouni* lietā. Policija sita *Selmouni* kungu, draudēja viņam un pazemoja vairākas dienas, mēģinot piespiest viņu atzīties pārkāpumā. Šī fiziskā un garīgā vardarbība bija pietiekami smaga, lai ko klasificētu kā spīdzināšanu⁽¹⁶⁾.
- Ņemot vērā nolēmumu *Selmouni* lietā, ir skaidrs, ka tikko aprakstītās maņu atņemšanas tehnikas, kuras praktizē vairākas valstis cīņā pret terorismu, jo īpaši kopš 2001. gada septembra uzbrukumiem Amerikas Savienotajās Valstīs, ir spīdzināšana⁽¹⁷⁾.
- Starp fizisku un garīgu spīdzināšanu atšķirības nav. Tādējādi smagu psiholoģisku ciešanu nodarīšanu, "tikai" draudot ar spīdzināšanu, arī uzskata par spīdzināšanu⁽¹⁸⁾.

3. Nolūks. Spīdzināšana atšķirībā no nežēlīgas izturēšanās ir darbība, kuru veic ar konkrētu nolūku: iegūt ziņas, piemēram, atzīšanos; sodīt; iebiedēt; un diskriminēt. Kā minēts iepriekš, pārmērīga spēka pielietošana var novest pie nežēlīgas izturēšanās pat tad, ja tāds nebija nolūks.

3. Darbības 1. versija: apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos

1. darbībā uzsvērts, ka strukturālie apstākļi, kā arī personas rīcība ir faktori, kas veicina amatpārkāpumu, tostarp aizliegtas uzvedības, piemēram, citu personu spīdzināšanas un/vai nežēlīgas izturēšanās pret tām, atgadišanos.

⁽¹³⁾ ECT 1987. gada 25. aprīļa spriedums lietā *Tyrer* pret Apvienoto Karalisti, Nr. 5856/72, 30. punkts.

⁽¹⁴⁾ ECT 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā *Keenan* pret Apvienoto Karalisti, Nr. 27229/95, 108. punkts; ECT 1982. gada 25. februāra spriedums lietā *Campbell* un *Cosans* pret Apvienoto Karalisti, Nr. 7511/76 un 7743/76, 30. punkts.

⁽¹⁵⁾ ECT 1978. gada 18. janvāra spriedums lietā Īrija pret Apvienoto Karalisti, Nr. 5310/71, 96. punkts.

⁽¹⁶⁾ ECT 1999. gada 28. jūlija spriedums lietā *Selmouni* pret Franciju, Nr. 25803/94, skatīt tālāk *Reid* (2007. gads), 574. un 575. lpp.

⁽¹⁷⁾ Skatīt ANO CAT (1997. gads), 257. punktu; McArthur un Nowak (2008. gads), *Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret spīdzināšanu. Komentārs*, Oksfordas universitātes prese, Ņujorka.

⁽¹⁸⁾ ECT 2000. gada 10. oktobra spriedums lietā *Akkoc* pret Turciju, Nr. 22947 un 22948/93, 116. punkts un 2010. gada 1. jūnija spriedums lietā *Gäffgen* pret Vāciju (Nr. 22978/05).

Sociālpsihologi ir mēģinājuši radīt zināmu skaidrību par šo tematu, pētot amatpārskāpumus saistībā ar cilvēka uzvedību un organizatoriskajām struktūrām, piemēram, hierarhiju ar autoritātēm. Viņi apsvēra trīs galvenos atribūtus analīzei: “ko personas ienes jebkuros apstākļos, kā situācijas spēki piespiež viņus rīkoties un kā sistēmas spēki rada un uztur situācijas”⁽¹⁹⁾. Tas nozīmē, ka ne vienmēr personas rīcība(-as) ir vienīgais iemesls amatpārskāpumam, piemēram, spīdzināšanai un/vai nežēlīgai attieksmei. Situācijas spēki var būt tik spēcīgi, ka pārvērs parastus cilvēkus vainīgajos. Divu slavenu sociālo eksperimentu rezultāti atspoguļo, kā struktūra var ietekmēt uzvedību.

a. Milgrama eksperiments

Milgrama eksperiments faktiski ir sociālpsiholoģisko eksperimentu sērija, kas veikti 20. gadsimta 60. gados, lai novērtētu dalībnieku gatavību klausīt autoritatīvu cilvēku pavēlēm pat tad, ja šīs pavēles, visticamāk, ir pretrunā ar dalībnieka personīgajām vērtībām.

Eksperiments. Dalībniekiem deva norādes pielietot sāpīgu elektrisko šoku līdz 450 voltiem pret citu personu, ja viņš(-a) nepareizi atbild uz jautājumu⁽²⁰⁾. Ar nelielu autoritatīvu personu spiedienu daudzi dalībnieki izpildīja pavēles un pielietoja elektriskās strāvas triecienu, lai gan saprata, ka šis trieciens otram personai sāpēja. No visiem dalībniekiem 65 % pielietoja eksperimenta augstāko līmeni – 450 voltu elektriskās strāvas triecienu. Lai gan viņi nejutās ērti, dalībnieki parasti noliedza personīgo atbildību un attaisnoja savu rīcību, sakot, ka tikai darījuši savu darbu vai tikai izpildījuši pavēles.

Rezultāti. Autoritatīvas personas eksperimentā secināja, ka, neskatoties uz skaidru pierādījumu, ka dalībnieku “rīcība (ir) nesavienojama ar ētikas pamata standartiem, salīdzinoši maz cilvēkiem ir nepieciešamie resursi, lai pretotos autoritātei”⁽²¹⁾.

b. Stenfordas cietuma eksperiments

Stenfordas cietuma eksperimentu 1971. gadā veica pētnieku komanda, kuri centās saprast, kā personīgās rakstura iezīmes ietekmē cilvēka uzvedību cietuma vidē. Viņi izmeklēja arī psiholoģiskos efektus, kas saistīti ar cilvēku iejušanos cietumnieka un cietuma sarga lomā.

Eksperiments. Dalībnieku grupu sadalīja un izlases veidā piešķīra cietumnieku vai sargu lomas simulētā cietuma vidē. Dalībnieku spējas pielāgoties lomām pat pārspēja pētnieku cerības. “Sargi” ieņēma savas autoritatīvu personu lomas, kontrolējot “cietumniekus”, bez piepūles sodot par nepaklausību ar dažādām psiholoģiskām un fiziskām taktikām. “Cietumnieki” iesaistījās līdzīgi, sākumā cenšoties pretoties sargu taktikai, tad internalizējot savas lomas kā pasīvi cietumnieki un paciešot vardarbību. Pēc “cietumniekus” tas tik ļoti satrieca, ka viņi agri pameta eksperimentu. Galu galā visa eksperimenta ētika tika apšaubīta, un to pēkšņi pārtrauca pēc sešām dienām plānoto divu nedēļu vietā⁽²²⁾.

⁽¹⁹⁾ Zimbardo, P. (2007), *The Lucifer effect: Understanding how good people turn evil*, (Lucifera efekts: saprast, kā labi cilvēki kļūst ļauni), Ņujorka, 9. lpp.

⁽²⁰⁾ Milgram, S. (1974), *Obedience to authority: An experimental view* (Pakļaušanās autoritātei: eksperimentāls viedoklis), Ņujorka, Harper & Row.

⁽²¹⁾ Turpat.

⁽²²⁾ Stenfordas cietuma eksperimenta prezentāciju skatīt: www.prisonexp.org/

Rezultāti. Pētnieki atklāja, ka dalībnieki kļūst viegli ietekmējami un paklausīgi, kad tiek ieģrūsti tādā sabiedriskajā un institucionālajā vidē, kas legalizē specifiskas ideoloģijas piemērošanu. Zinātnieki secināja, ka dalībnieku uzvedību drīzāk izraisa situācija, nevis personas rakstura īpašības. Eksperiments rāda autoritātes spēku.

Apmācības padoms: sociālās psiholoģijas eksperimentu izmantošana apmācībasursos

Spīdzināšana un/vai nežēlīga izturēšanās nav pierasta lieta vairākuma cilvēku dzīvē. Tādējādi viena vai abu eksperimentu aprakstīšana dalībniekiem var palīdzēt labāk saprast, kā parastus cilvēkus var ietekmēt struktūras un autoritatīvi cilvēki ap viņiem. Amatpārskāpuma novērtēšana no šīs perspektīvas var palīdzēt dalībniekiem:

- atzīt, ka spīdzināšana un/vai nežēlīga izturēšanās ne vienmēr ir vienkārši jautājums par to, vai cilvēki ir "ļaudi" vai "slikti", bet ka arī saturam ir ietekme;
- just, ka ir veidi, kā novērst amatpārskāpumus, jo atbildība ne vienmēr gulstas uz personas pleciem, vairāki taustāmi faktori var potenciāli ietekmēt viņu uzvedību.

4. Darbības 2. versija: nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte A un B

Scenārijs un divas gadījumu izpētes darbības 2. versijas izdales materiālā ir piemēri ar policiju situācijās, kas saistītas ar spīdzināšanu un/vai necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos. Policijai ir jāatšķir šī smalkā robeža starp cilvēktiesību respektēšanu un aizsargāšanu un spēka pielietošanu. Tādējādi viņiem ir jāsaprot un jāpiemēro nepieciešamības un samērīguma principi, lai nodrošinātu, ka likumīga spēka pielietošana neklūst par pārmērīgu spēka pielietošanu, piemēram, spīdzināšanu vai necilvēcīgu/pazemojošu izturēšanos. Kad pielieto spēku, gan mērķiem, gan līdzekļiem jābūt arī atbilstīgiem valsts tiesību aktiem, policijas noteikumiem un starptautiskajiem cilvēktiesību tiesību aktiem ⁽²³⁾.

Tādējādi policijai ir lietderīgi atcerēties, ka ir svarīgi:

- nodrošināt, ka apstākļi personām, kuras ir aizturētas, atbilst cilvēktiesību standartiem;
- veikt tūlītēju, objektīvu un efektīvu izmeklēšanu par spīdzināšanas un nežēlīgas izturēšanās apgalvojumiem;
- aizsargāt pret citu personu veiktu spīdzināšanu un nežēlīgu izturēšanos.

Līdzīgi, ANO Konvencijā pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem (CAT) arī galvenajos vilcienos ir aprakstītas norādes par to, kā autoritātēm, piemēram, policijai, ir jārisina situācijas saistībā ar spīdzināšanu vai necilvēcīgu/pazemojošu izturēšanos.

⁽²³⁾ ANO Uzvedības kodekss tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonām, 3. pants, pieejams: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/LawEnforcementOfficials.aspx>, un ANO Pamatprincipi tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem par spēka un šaujammieroču pielietošanu (1990), 9.–11. princips, pieejams: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/UseOfForceAndFirearms.aspx>

ANO Konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem

12. pants

Katra dalībvalsts nodrošina, lai tās kompetentās iestādes ātri un objektīvi veiktu izmeklēšanu, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka jebkurā tās jurisdikcijai pakļautajā teritorijā notikusi spīdzināšana.

ANO Konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem

13. pants

Katra dalībvalsts nodrošina jebkurai personai, kas apgalvo, ka tā tikusi spīdzināta jebkurā šīs valsts jurisdikcijai pakļautajā teritorijā, tiesības iesniegt sūdzību šīs valsts kompetentajām varas iestādēm un šādas sūdzības ātru un objektīvu izskatīšanu minētajās iestādēs. Tiek veikti pasākumi, lai nodrošinātu prasītāja un liecinieku aizsardzību pret jebkāda veida sliktu apiešanos vai iebiedēšanu sakarā ar viņa sūdzību vai jebkurām liecinieku liecībām.

“Lai novērstu izmeklēšanas metožu, ar kurām pārkāpj 3. pantu, izmantošanu un efektīvi aizsargātu pret tām personas, tādējādi ir arī parasti nepieciešams izslēgt no izmantošanas tiesā reālus pierādījumus, kas iegūti jebkura 3. panta pārkāpuma rezultātā, pat tad, ja šie pierādījumi ir daudz tālāk no 3. panta pārkāpuma nekā pierādījumi, kas iegūti nekavējoties minētā panta pārkāpuma rezultātā. Pretējā gadījumā visa tiesa kopumā ir netaisna. Tomēr tiesa uzskata, ka tikai tad ir likts uz spēles krimināllietas tiesas taisnīgums un absolūtā aizlieguma efektīva aizsardzība saskaņā ar 3. pantu šajā kontekstā, ja ir pierādīts, ka 3. panta pārkāpums ir ietekmējis tiesvedības iznākumu nelabvēlīgi atbildētājam, tas ir, ja tas ir ietekmējis viņa(-as) notiesāšanu vai piespriesto sodu.”

ECT 2010. gada 1. jūnija spriedums lietā Gäfgen pret Vāciju, (Nr. 22978/05, 178. punkts)

Lomu spēlē spīdzināšanas draudus izmantoja, lai izvilkto no aizdomās turētā informāciju. Centienos aizliegt spīdzināšanu un/vai necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos, tajā pašā laikā aizsargājot tiesības uz taisnīgu tiesu, pierādījumus, kas iegūti ar spīdzināšanu vai nežēlīgu izturēšanos, uzskata par prettiesiskiem un nepieņemamiem tiesās.

Tādējādi izvairīšanās no policijas amatpārkāpumiem ir svarīga ne tikai tāpēc, ka atspoguļo galvenās demokrātisku sabiedrību pamatvērtības, kas balstītas uz tiesiskumu, bet arī tāpēc, ka tas ir nepieciešams efektīvai policijas darbībai, jo pierādījumus, kas iegūti ar spīdzināšanu vai nežēlīgu izturēšanos, kriminālprocesos izmantot nevar.

ECTK 3. un 6. pants par spīdzināšanas aizliegumu un tiesībām uz taisnīgu tiesu un CAT 15. pants paredz šādus nosacījumus par pierādījumiem.

ECT tiesu praksē aprakstīts, kāda ir tiesas pieeja šim jautājumam, un kopsavilkumā var secināt, ka:

- jebkura liecība, kas iegūta spīdzināšanas vai nežēlīgas izturēšanās rezultātā, ir nepieņemama;
- jebkuri reāli pierādījumi, kas iegūti spīdzināšanas rezultātā, ir nepieņemami;
- jebkuri pierādījumi, kas iegūti nežēlīgas izturēšanās rezultātā, ir nepieņemami, ja tiem ir ietekme uz notiesāšanu vai piespriesto sodu.

Papildu materiāls

Darbības 1. versija – apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos

1. darbībā minētie strukturāli faktori, kurus izstrādājis sociologs, un Milgrama un Stenfordas cietuma sociālpsiholoģiskie eksperimenti nosaka dehumanizāciju un personīgās atbildības trūkumu par faktoriem, kas rada spīdzināšanas un nežēlīgas izturēšanās risku.

- Genocīda un smagas spīdzināšanas upurus uzskata par dehumanizētiem objektiem – ar konkrētu valodu propagandā un ideoloģijā, kas ļauj viņus neuzskatīt par cilvēkiem.
- Personas, kuras veic spīdzināšanu, bieži neizjūt personīgo atbildību par savu rīcību. Viņi var mēģināt uzgrūst savu morālo atbildību augstāk stāvošai personai. Šī mentalitāte “tikai pildu savu pienākumu” vai “tikai izpildu pavēles” kropļo personas morālo kompasu un liek viņam(-ai) būt līdzdalībniekam(-cei) rīcībās, kuras viņš(-a) parasti neveiktu.

Papildliteratūra

Plašākai informācijai skatīt Zimbardo, P. (2008), *The Lucifer effect: Understanding how good people turn evil*, Ņujorka, pieejams: www.lucifereffect.com/

Plašākai informācijai par Milgrama eksperimentu skatīt Milgram, S. (1974), *Obedience to authority: An experimental view*, Ņujorka, Harper & Row; kā arī https://en.wikipedia.org/wiki/Milgram_experiment, kas parāda eksperimenta fiziskos apstākļus. Tas varētu noderēt, lai ilustrētu eksperimentu.

Plašāku informāciju par Stenfordas cietuma eksperimentu skatīt: <http://www.prisonexp.org/>

Darbības 2. versija: nežēlīgas izturēšanās lomu spēle un gadījumu izpēte A un B

Spīdzināšanas un citas nežēlīgas rīcības aizliegums ir absolūts un bez izņēmuma. Visās situācijās spīdzināšana nekad nav attaisnojama vai pieņemama, pat vissarežģītākajos apstākļos, piemēram, saskaroties ar teroristu uzbrukumiem vai organizēto noziedzību ⁽²⁴⁾.

Tomēr šā aizlieguma absolūtā daba ir apšaubīta, tostarp ES dalībvalstīs. Šīs debates spēcīgi parādījās 2002. gada lietā par *Magnus Gäfgen*, kurš Vācijā nolaupīja 11 gadus veco *Jakob von Metzler*; uz šo lietu ir pamatota šā moduļa lomu spēle. Daži vadošie tieslietu speciālisti diskutēja par spīdzināšanas piemērošanu ļoti ierobežotos apstākļos.

Dalībnieki varētu apspriest jautājumus arī saistībā ar pilnīgo aizliegumu, iebilstot, ka spīdzināšanas draudi ir daudz nekaitīgāki nekā faktiskā spīdzināšana.

Piemēram, dalībnieki varētu uzskatīt par pieņemamu izdarīt pret aizdomās turēto spēcīgu spiedienu, nenodarot personai miesas bojājumus, jo īpaši, ja nolaupītā bērna tiesības arī ir apdraudētas. Bet CAT teksts ir skaidrs, definējot spīdzināšanu kā: “[...] jebkādu aktu, ar kuru [...] tīši tiek nodarītas stipras fiziskas vai garīgas sāpes vai ciešanas [...].”

Jebkura fiziska spīdzināšana nav vienīgais vai pat ne smagākais kaitējuma avots, kā to palīdz ilustrēt šis piemērs. Iedomāsimies, ka nopratināšanas laikā policijas darbinieks pret aizdomās turēto izdara spiedienu: “Mēs zinām, kur strādā tava sieva un kuru skolu tavi bērni apmeklē. Ja tu nerunāsi, es aizsūtīšu kādu pēc viņiem. Mums ir nežēlīga vienība, kas ir pieradusi efektīvi tikt galā ar šādām situācijām. Esmu pārliecināts, ka tava sieva ir skaista sieviete, kura labprāt gribētu ar viņiem papriecāties. Varbūt arī tavi bērni gribētu?” Lai gan nekāds fizisks kaitējums nav nodarīts, ir viegli iedomāties to smago garīgo stresu, kādu šie draudi rada un kā ar tiem varētu salauzt personas gribu.

Spīdzināšanas upuri bieži ziņo arī, ka viņu pieredzes vistraumatiskākā daļa ir psiholoģiskais efekts par atrašanos spīdzinātāja un viņa(-as) patvaļas varā, bezspēcības un iebiedēšanas sajūta. Ja spīdzināšanu ierobežotu tikai uz fizisku kaitējumu, tas neļautu saprast spīdzināšanas dabu un upura viedokli.

Vēl viens jautājums, kuru dalībnieki varētu apspriest, ir tiesību līdzsvarošanas aspekts. Citiem vārdiem sakot:

“Vai ir pareizi piemērot spīdzināšanu, lai glābtu nevainīgu cilvēku dzīvību?” Konkrētos apstākļos var ierobežot pat pamattiesības uz dzīvību. Kāpēc lai to pašu nepiemērotu attiecībā uz spīdzināšanu?”

Turpmāk ir sniegts saraksts ar argumentiem, kas izrādījušies noderīgi, diskutējot par absolūto spīdzināšanas aizliegumu.

Pandoras lāde

Vēsture ir pierādījusi, ka spīdzināšanas izmantošana var ātri kļūt nekontrolējama. Lai gan spīdzināšana var sākties kā metode, kuru izmanto tikai izņēmuma gadījumos, pastāv risks, ka tā var paplašināties un attīstīties par vispārēju praksi. Pietiek tikai atvērt Pandoras lādi, lai lietas ātri kļūtu nekontrolējamas. Spīdzināšanas institucionalizācija, lai kā arī to nosauktu, piemēram, “vidējs fizisks spiediens”,

⁽²⁴⁾ ECT 1996. gada 15. novembra spriedums lietā *Chahal* pret Apvienoto Karalisti, Nr. 70/1995/576/662.

ir izrādījies slidens ceļš, pa kuru ejot tiek grauti galvenie pamata tiesiskie principi, uz kuriem ir dibināta uz tiesiskumu pamatota demokrātiska valsts.

Traumatiskās sekas upuriem

Spīdzināšanas sekas bieži ir traumatiskas un ir daudz smagākas par tūlītējām sāpēm. Daudzi upuri cieš no pēctraumas stresa traucējumiem ar tādiem simptomiem kā atmiņu uzplaiksnījumi, smags nemiers, bezmiegs, murgi, depresija un atmiņas zudums. Spīdzināšanas upuri bieži izjūt vainu un kaunu, ko izraisa pazemojums, kuru viņi ir izcietuši. Daudziem šķiet, ka viņi ir nodevuši sevi vai savus draugus un ģimeni. Visi šie simptomi ir normāla cilvēku reakcija uz nenormālu un necilvēcīgu izturēšanos ⁽²⁵⁾.

Neefektīvs rīks

Gan vecāku, gan nesenāku lietu izpēte rāda, ka informācija, kas iegūta ar spīdzināšanu, parasti nesekmē efektīvu izmeklēšanu. Pirmkārt, spīdzināšanas laikā persona mēdz atzities visā, ko vien pratinātājs vēlas, lai viņš(-a) pateiktu, neatkarīgi no tā, vai tā ir taisnība vai nav, lai tikai izbeigtu ciešanas. Piespiežot neīsto personu atzities lietās, ko viņš(-a) nav izdarījis, nozīmē, ka īsto vainīgo pie atbildības nesauc. Otrkārt, liecības vai reālus pierādījumus, kas iegūti ar spīdzināšanu, kriminālprocesā izmantot nevar. Treškārt, ļaujoties uz spīdzināšanu, policijas darbinieki nespēj uzlabot savas profesionālās policijas darbības prasmes, ar kurām viņi varētu iegūt daudz ticamākus pierādījumus.

Kur novilkt robežu?

Pat tad, ja uzskatāt, ka spīdzināšana ir nepieciešamais pēdējais resurss, lai glābtu dzīvību – kā lomu spēlē par jaunā *Jakob von Metzler* nolaupīšanu, vienalga ir jānosaka apstākļi, kādos spīdzināšanu var piemērot. Ko tad, ja piedraudēšana ar spīdzināšanu nesaasniedz plānoto rezultātu? Ko tad, ja aizdomās turētais pēc tam, kad liekat viņam(-ai) smagi ciest, vēl aizvien nesniedz vajadzīgo informāciju? Kurā brīdī jūs apstātos? Kā paliek ar samērīguma principu praksē? Ko mēs uzskatām par "piemērotu" spīdzināšanu?

Spīdzināšana kā darba apraksts?

Spīdzināšanas kā piemērotas nopratināšanas un izmeklēšanas metodes īstenošana (pat tad, ja tas varētu būt izņēmums, nevis noteikums) nozīmē, ka tai būtu jābūt daļai no policijas darbinieka darba, vismaz kādās speciālās vienībās. Viņa(-as) pienākumos tad ietilptu spīdzināšanas piemērošana konkrētos apstākļos. Pētījums ir parādījis, ka cilvēki, kuri faktiski piemēro spīdzināšanu, riskē iegūt psiholoģisku kaitējumu. Lai gan varētu būt saprotams, ka *Jakob von Metzler* vecāki lūgtu policijai ķerties pie jebkuriem līdzekļiem, lai iegūtu nepieciešamo informāciju bērna atrašanai, krimināltiesību sistēma nefunkcionē uz šādu emocionālu lūgumu pamata. Tā vietā profesionāli lietas risina atbilstoši objektīvajiem standartiem, izmantojot profesionālo distanci, nevis tieši iesaistīto personu emocijas.

⁽²⁵⁾ Skatīt Starptautisko Spīdzināšanas upuru rehabilitācijas padomi, pieejams: <http://www.irct.org/what-is-torture/effects-of-torture.aspx>

Kāpēc spīdzināšanas aizliegums ir absolūtas tiesības, bet tiesības uz dzīvību nav?

Policijai ir tiesības iejaukties vainīgā tiesībās uz dzīvību, lai aizsargātu citu cilvēku dzīvību (salīdzināt ar ETK 2. pantu). Piemēram, bankas laupītājs saņem ķīlniekus un draud viņus nogalināt. Mēģinot izglābt ķīlniekus, policijai – kā galēju līdzekli – atļauj laupītāju nošaut. Kāpēc tad nevar piemērot spīdzināšanu lomu spēlē, kas pamatota uz *Metzler* lietu? Tāpēc, ka *Metzler* lietā nepastāv tieša perceptuāla/sensora saikne starp vainīgo un cietušo. Nekad nevar būt pārliecināts, ka aizdomās turētais faktiski ir vainīgais, turpretī bankas laupītājs acīmredzami tieši apdraud citu cilvēku dzīvību.

Eiropas Cilvēktiesību konvencija

2. pants. Tiesības uz dzīvību

1. Ikviens tiesības uz dzīvību aizsargā likums. Nevienam nedrīkst ar nolūku atņemt dzīvību, izņemot gadījumu, kad tiek izpildīts tiesas spriedums pēc apsūdzības noziegumā, par kuru likums paredz šādu sodu.
2. Dzīvības atņemšana nav uzskatāma par šī panta pārkāpumu, ja tā notiek spēka pielietošanas rezultātā, nepārsniedzot galējas nepieciešamības robežas:
 - a. lai aizstāvētu jebkuru personu pret nelikumīgu vardarbību;
 - b. lai veiktu tiesisku aizturēšanu vai aizkavētu tiesiski aizturētas vai apcietinātas personas izbēgšanu;
 - c. lai saskaņā ar likumu savaldītu dumpi vai apvērsumu.

Cilvēka cieņa

Spīdzināšana ir tiešs cilvēka cieņas aizskārums. Ar to personu padara bezpersonisku, pakļaujot viņa(-as) labklājību absolūtai citas personas varai. Papildus fiziskiem miesas bojājumiem spīdzināšana ar galīgo varas ļaunprātīgo izmantošanu padara cilvēku pazemotu, bezpalīdzīgu un aizskartu. Ņemot vērā zelta likumu kā vienkāršotu cilvēktiesību principu, kļūst pilnīgi skaidrs, ka spīdzināšana nekad nevar būt saskaņā ar cilvēktiesību standartiem. Var ņemt klasisko Imanuela Kanta otrā kategoriskā imperatīva formulējumu: "Rīkojies tā, lai tu cilvēcīgumu gan savā personā, gan jebkura cita personā vienmēr uzskatītu nevis vienkārši kā līdzekli, bet vienmēr vienlaikus kā mērķi."

Policijas spēka pielietošana saskaņā ar noteiktu nepieciešamības un samērīguma apsvēršanu

Ja policijas darbinieki pārmērīgi pielieto spēku, tas varētu novest pie ETK 3. panta pārkāpuma. Situācijas, kurās varētu atgadīties nežēlīga izturēšanās, ietver aizdomās turēto saslēgšanu rokdzelžos aresta laikā vai pēc tā, fiziska spēka pielietošanu, lai pārvarētu pretestību, vai ieroču izmantošanu. Lai gan galvenais policijas darbs nav saistīts ar spēka pielietošanu, tas ir policijas darba svarīgs elements ar potenciāli nopietnām sekām sabiedrībai, kā arī pašiem policijas darbiniekiem.

Spēka pielietošana ir attaisnojama vienīgi tad, kad ir pilnīgi nepieciešama, un tikai tādā mērā, kāds nepieciešams policijas pienākumu pildīšanai. Policijai vispirms ir jāmēģina panākt miermīlīgu konflikta risinājumu, izmantojot tādas saziņas prasmes kā pārrunas, mediācija vai pārliecināšana. Tikai tad, kad šie miermīlīgie līdzekļi ir neefektīvi vai nesola sasniegt plānoto rezultātu, var piemērot vairāk aizskaurošus līdzekļus, tostarp fiziska spēka pielietošanu. Letāli ieroči ir jāizmanto tikai kā galējais līdzeklis, ja ir apdraudētas dzīvības.

Papildus ECTK 3. pantam citos starptautiskos tiesību aktos, kas koncentrēti uz policijas uzvedību, arī ir iztirzāts spēka pielietošanas jautājums. Viens no šiem instrumentiem ir Eiropas Policijas ētikas kodekss, kuru Eiropas Padome pieņēma 2001. gadā. Lai gan nav juridiski saistošs, 37. pants paredz: "Policija drīkst izmantot spēku vienīgi tad, ja tas ir galēji nepieciešams, un tikai tādā mērā, lai sasniegtu likumīgo mērķi."

"Iesākumā vienmēr ir jābūt tiesiskam pamatam policijas operācijām, tostarp spēka pielietošanai. Patvaļīgu spēka pielietošanu nekad nevar pieņemt.

Turklāt esošais pants norāda, ka policijas spēka pielietošana vienmēr jāuzskata par izņēmuma pasākumu un, ja tas ir nepieciešams, drīkst pielietot spēku, nepārsniedzot galējās nepieciešamības robežas.

Tas nozīmē, ka pielietotajam spēkam jābūt samērīgam ar likumīgo mērķi, kas sasniedzams ar spēka pielietošanu. Attiecīgi ir jābūt pienācīgam līdzsvaram starp spēka pielietošanu un situāciju, kurā pielieto spēku. Praktiski tas nozīmē, ka fizisku spēku vispār nevajag pielietot, ja vien tas nav galēji nepieciešams, ieročus nevajag izmantot, ja vien tas nav galēji nepieciešams, un, ja uzskata par nepieciešamu izmantot letālus ieročus, tos nedrīkst izmantot lielākā mērā, nekā uzskata par absolūti nepieciešamu. Parasti valsts tiesību aktiem un noteikumiem būtu jāsaturo noteikumi par spēka pielietošanu, pamatojoties uz nepieciešamības un samērīguma principiem."

Eiropas Padome, Ministru komiteja (2001), paskaidrojuma raksts — Ministru komitejas ieteikums Rec(2001) 10 dalībvalstīm par Eiropas Policijas ētikas kodeksu, 37. pants.

Apmācības padoms: piemērota spēka pielietošana

Piemērota spēka pielietošana problemātiskās situācijās, kad var būt apdraudēta policijas darbinieku personīgā drošība, ir viens no visbūtiskākajiem un jutīgākajiem praktiskās cilvēktiesību piemērošanas jautājumiem. Noderēs, ja būs sagatavoti piemēroti piemēri un gadījumu izpēte. Ir svarīgi vairojot dalībnieku informētību par spēka pielietošanas striktu ierobežošanu un policijas pārskatatbildību, kad tā šo šauru līniju pārkāpj.

Apspriežot nepieciešamības un samērīguma principus spēka pielietošanā, dalībniekiem varētu rasties bažas, ka viss viegli noiet greizi ar smagām sekām konkrētam darbiniekam. Lai gan ir svarīgi vairojot informētību par policijas darbinieku pienākumiem, tikpat svarīgi ir nodot ziņojumu, ka ar cilvēktiesībām nenosaka nereāli augstus standartus; tie ir līdzvērtīgi profesionālas policijas darbības standartu izpildei. Lai būtu skaidrs, nepieciešams salīdzināt valsts tiesību aktus par spēka un šaujamo lietošanu ar starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem un/vai sniegt praktiskus piemērus par spēka pielietošanu, kā arī apskatīt tos no cilvēktiesību viedokļa, piemēram, personas arests vai sabiedriskās kārtības pārvaldība.

Pienākums aizsargāt pret spīdzināšanu un nežēlīgu izturēšanos

Papildus policijas pienākumam ievērot spīdzināšanas aizliegumu un pielietot spēku tikai tad, ja tas ir nepieciešams, ievērojot samērīguma principu, pastāv arī pozitīvi pienākumi attiecībā uz spīdzināšanas un nežēlīgas izturēšanās aizliegumu. Gan gadījumu izpētē A par aizturēšanu, gan gadījumu izpētē B par nopratināšanu ir apskatīti dažādi aizsardzības aspekti.

Gadījumu izpētē A aplūko uzmanības trūkumu, ko aizturēšanas vietā izjūt ievainots vīrietis. ECT šajā gadījumā secināja, ka ECTK 3. pants ir pārkāpts, jo H. kungu ārsts apskatīja tikai astoņas dienas pēc viņa aresta. Nepienācīga to personu medicīniskā aprūpe, kuras ir aizturētas, var veidot ECTK 3. panta pārkāpumu. Valstij ir jāaizsargā personu neaizskaramība, kuru tiesības uz personas brīvību ir ierobežotas.

“Tiesa uzskata, ka šajos apstākļos, kad persona iesniedz strīdīgu prasību par to, ka policija vai citas šādas valsts amatpersonas pret viņu ir ļoti nežēlīgi izturējušās, nelikumīgi un pārkāpjot 3. pantu [...], netieši norāda uz to, ka ir jābūt efektīvai oficiālai izmeklēšanai. Ar šo izmeklēšanu, tāpat kā ar izmeklēšanu saskaņā ar 2. pantu, jāspēj novest pie atbildīgo personu noteikšanas un sodīšanas [...]. Ja tas tā nav, tad vispārējais tiesiskais spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas aizliegums, neskatoties uz tā galveno nozīmi [...], praksē būtu neefektīvs un dažos gadījumos valsts amatpersonām būtu iespēja faktiski bez sodīšanas aizskart to personu tiesības, kuras ir viņu kontrolē.”

ECT 1998. gada 28. oktobra spriedums lietā Assenov un citi pret Bulgāriju, Nr. 24760/94, 102. punkts

Pienākums aizsargāt

Bērnu aizsardzība pret seksuālo vardarbību

Varas iestādes uzzināja, ka bērna patēvs viņu ir sitis ar nūju. Pieteikuma iesniedzēju pārbaudīja ārsts, kurš konstatēja vairākus sasitumus, kas norādīja, ka zēns ir sits ar dārza nūju, piemērojot ievērojamu spēku, un vairāk nekā vienu reizi. Patēvam izvirzīja apsūdzību uzbrukumā, kā rezultātā ir nodarīti miesas bojājumi, un viņu tiesāja. Aizstāvība neapstrīdēja, ka patēvs ir zēnu sitis, bet apgalvoja, ka tas ir līdzvērtīgi saprātīgam sodam, kas ir iespējams aizstāvības arguments saskaņā ar Anglijas likumiem par apsūdzību vecāka uzbrukumā bērnam. Pieteikuma iesniedzējs sūdzējās, ka ar Anglijas likumiem nespēj viņu pienācīgi aizsargāt pret patēva nežēlīgu izturēšanos.

ECT uzskatīja, ka patēva izturēšanās pret pieteikuma iesniedzēju bija pietiekami smaga, lai sasniegtu to līmeni, kas aizliegts ar 3. pantu. Turklāt tiesa uzskatīja, ka valsts jāsauc pie atbildības saskaņā ar ECTK, tā kā bērni un citas mazākaizsargātas personas jo īpaši ir tiesīgas uz aizsardzību, ko nodrošina efektīvas atturēšanas veidā no šādas nežēlīgas izturēšanās. Anglijas likumi, kas paredz, ka apsūdzībai ir jāpierāda, ka uzbrukums bērnam ir pārsniedzis saprātīga soda robežas, nenodrošināja pieteikuma iesniedzējam pienācīgu aizsardzību. Tādējādi ir bijis 3. panta pārkāpums.

Avots: ECT 1998. gada 23. septembra spriedums lietā A pret Apvienoto Karalisti, Nr. 25599/94.

Attiecībā uz gadījumu izpēti B, kurā aplūko apstrīdama cēloņa aizturēšanas laikā nodarītus miesas bojājumus, ECT konsekventi ir uzskatījusi, ka pozitīvie pienākumi saskaņā ar ECTK 2. panta tiesībām uz dzīvību un 3. panta spīdzināšanas aizliegumu nozīmē, ka valstij ir pienācīgi jāizmeklē ikviens apgalvojums par nežēlīgu izturēšanos.

Papildliteratūra

Plašākai informācijai par *Jakob von Metzler* lietu skatīt: Jessberger, F. (2005), *Bad Torture – Good Torture?* (Slikta spīdzināšana – laba spīdzināšana?), *Journal of International Criminal Justice*, 3. sējums, 5. punkts, 1059.–1073. lpp., pieejams: <http://jicj.oxfordjournals.org/content/3/5/1059.full.pdf+html>

ECT 2010. gada 1. jūnija spriedums lietā *Gäfgen* pret Vāciju (Nr. 22978/05).

Spīdzināšanas novēršanas asociācija (2007), *Defusing the ticking bomb scenario – Why we must say no to torture, always*, Ženēva.

5. MODULIS. DAUDZVEIDĪBA, VIENLĪDZĪBA UN NEDISKRIMINĀCIJA

Ievads.....	135
1. darbības 1. versija: kreīļi/labroči.....	136
1. darbības 2. versija: daudzas identitātes.....	139
Izdales materiāls – 1. darbības 2. versija: daudzas identitātes.....	141
2. darbība: lomu spēle – darba pieteikumi.....	142
Izdales materiāls – 2. darbība: lomu spēle – darba pieteikumi.....	145
3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija.....	146
Izdales materiāls – 3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija.....	148
Kopsavilkums	151
1. Galvenie jēdzieni.....	151
a. Daudzveidība un identitāte.....	151
b. Vienlīdzības un nediskriminācijas pamatjēdzieni.....	154
c. Diskriminācija un profilēšana.....	158
2. Analītiskā shēma – nediskriminācija.....	160
Izdales materiāls – 3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija.....	161
Papildu materiāls.....	165

Daudzveidība, vienlīdzība un nediskriminācija

Ievads

Šis modulis sākas ar fokusu uz daudzveidību mūsdienu Eiropas Savienības (ES) sabiedrībās, nodrošinot platformu kritiskiem jautājumiem par vienlīdzību un nediskrimināciju – jēdzieniem, kas ir katras modernas un uz cilvēktiesībām balstītas sabiedrības un uz cilvēktiesībām balstītas policijas darbības pamatā.

Šis modulis iepazīstina ar nediskriminācijas analītisko shēmu, kas palīdz analizēt policijas praksi, tostarp policijas varas izmantošanu, no nediskriminācijas perspektīvas. Līdzīgi 3. moduļa analītiskajām shēmām par cilvēktiesību respektēšanu un aizsardzību nediskriminācijas analītiskā shēma palīdz dalībniekiem uzdot pareizos jautājumus, nevis cenšas sniegt gatavas atbildes. Shēma palīdzēs dalībniekiem noteikt, vai ir notikusi diskriminācija.

Modulis iepazīstina ar divām gadījumu izpētēm un pakāpenisku katra gadījuma būtisko aspektu analīzi, lai palīdzētu pilnveidot attiecīgās policijas darbības prasmes.

Papildinot gadījumu izpēti, modulī ir arī lomu spēle, kas ne tikai palīdz dalībniekiem labāk saprast diskriminācijas jautājuma niansas dzimuma un vecuma diskriminācijas veidā, bet arī ļauj aplūkot diskriminācijas jautājumu policijas struktūrās. Policijas darbinieki paši var būt diskriminācijas upuri, bet temata iztirzāšana no šīs perspektīvas nodrošina efektīvu veidu, kā saprast to, kā ir justies diskriminētam.

Lai spētu risināt šo tematu profesionālā veidā, ir būtiski skaidri saprast, kas ir diskriminācija un kā darbojas analītiskais process. Šāda sapratne ir sniegta kopsavilkumā apmācītājiem. Modulī īpaša uzmanība ir pievērsta arī “diskriminējošai etniskajai profilēšanai”, ņemot vērā šā jautājuma jutīgo dabu un nozīmi policijas darbības kontekstā.

1. darbības 1. versija: kreīļi/labroči (1)

Apmācības padoms: izvirzīt daudzveidību priekšā un centrā

Šis vingrinājums ir īpaši ieteicams, ja esat nepieredzējis daudzveidības apmācītājs. Tas interaktīvā veidā iepazīstina ar daudzveidību un tās sekām. Ja vingrinājumu vada veiksmīgi, efektīvi var risināt galvenos jautājumus saistībā ar daudzveidīgām sabiedrībām, tostarp to cilvēktiesību dimensijas.

Nolūks

Šodienas ES daudzveidība ir realitāte. Pieaugošu globālo kontaktu un mijiedarbības visās jomās, jo īpaši migrācijas jomā, rezultātā katrā ES dalībvalstī līdzās pastāv aizvien vairāk daudzveidīgu dzīves stilu un kultūras prakšu. Šajā vingrinājumā dalībnieki drošā mācīšanās vidē izpētīs jautājumus par apzinātiem un neapzinātiem aizspriedumiem un to ietekmi.

Mērķi

Zināšanas

- Uzlabot zināšanas par daudzveidīgu sabiedrību realitāti;
- uzlabot sapratni par izmaiņu iemesliem sabiedrībās un to, kā šīs izmaiņas notiek (piem., migrācijas vēsture, darbaspēka vajadzība, piemēram, veselības aprūpes nozarē);
- saprast, kā topošas sabiedriskās izmaiņas, piemēram, migrācija (piem., neregulāru migrantu, kuri nelegāli nodarbināti darba nozarē, tiesības) vai demogrāfiskās pārmaiņas (piem., vecāka gadagājuma cilvēku tiesības), un cilvēktiesības ir saistītas;
- iegūt izpratni par kultūras ietekmi, piemēram, valodu un piekļuvi informācijai attiecīgajās valodās procesu un taisnu tiesu kontekstā;
- iegūt pamata izpratni par cilvēktiesību nozīmi policijas darbības nodrošināšanai daudzveidīgās/daudz kultūru sabiedrībās.

Attieksme

- Uzlabot empātiju pret citiem, jo īpaši pret minoritāšu grupām, saprast daudzveidību kā realitāti šodienas sabiedrībās un pieņemt vajadzību šos jautājumus konstruktīvi risināt.

Prasmes

- Izvērtēt pašiem savus apzinātos un neapzinātos aizspriedumus;
- apspriest daudzveidības, identitātes un policijas darbības jautājumus policijas vidē.

Prasības

- Laiks: 35–40 minūtes;
- materiāli:
 - tāfele;
 - fakultatīvi: *PowerPoint* prezentācijas un projektors;
- telpa: plenārzāle ar divām darba grupu telpām;
- grupa: ne vairāk par 20–25 personām.

(*) Šo vingrinājumu izstrādājis *Gamal Turawa*, Londonas pilsētas policijas dienesta konsultants un apmācītājs atšķirības sekmēšanas jautājumos.

1. darbības 1. versijas apraksts: kreiļi/labroči

- 1 Uzrakstiet uz tāfeles apgalvojumu apmēram ar 10 vārdiem. Tad lūdziet dalībniekiem apgalvojumu pārrakstīt.
- 2 Tad lūdziet viņiem to atkal uzrakstīt – pirms viņi sāk, norādot izmantot otru roku (vienmēr sakiot "otru roku", lai novērtētu gan kreīļus, gan labročus). Klusējot vērojiet dalībnieku reakciju uz uzdevumu, kas var ietvert smieklus, sarkastiskus komentārus un dažos gadījumos pilnīgu noraidīšanu.
- 3 Kad tas ir paveikts, izpētiet uzdevumu no šādām četrām perspektīvām un atbildes uzrakstiet uz tāfeles (apmēram piecas minūtes).
 - Kā jūs jutāties, kad jūs pirmo reizi pārrakstījāt apgalvojumu?
 - Kādas bija jūsu domas, kad jums lūdza mainīt rokas?
 - Kādas bija sajūtas, kad rakstījāt apgalvojumu otro reizi?
 - Kam būtu jānotiek, lai jūs izmantotu savu otru roku?
- 4 Vingrinājuma instruktāža: ierosinātie jautājumi/jomas apspriešanai.
 - Lūdziet grupu iedomāties sabiedrību, kurā pārsvarā ir labroči, bet visi tiesību akti, normas, politikas un kultūra atspoguļo tikai viņu vajadzības. Vai tas būtu veselīgi?
 - Ja šajā sabiedrībā būtu neliela kreīļu grupiņa, kā viņi justos?
 - Un, ja viņi maksā nodokļus un dod ieguldījumu sabiedrībā, bet nejūtas tai piederīgi vai novērtēti, kā tas būtu?
 - Ko varētu darīt, lai ļautu kreīļiem justies iekļautiem labroču sabiedrībā?
 - Kurš jūsu sabiedrībā/valstī ir kreīļu grupā(-ās) un kāpēc?
 - Ko teiksiet par kreīļu grupas cilvēktiesībām? Kuras tiesības ir īpaši būtiskas? Vai šīs tiesības vienmēr respektē vai novērtē?
 - Kam būtu jānotiek, lai labroču grupa ņemtu vērā kreīļu grupas vajadzības un tiesības?
 - Kā var atrast līdzsvaru starp abām grupām?
 - Vai jūs jebkad esat bijis "kreīlis" grupā vai sabiedrībā?
 - No kurienes rodas jūsu priekšstati par kreīļiem?
 - Vai labroču grupa jebkādā veidā gūst labumu no kreīļiem (piemēram, kultūra, mūzika, ēdiens vai mode)?

- 5 Daži galvenie nododamie vēstījumi
 - Izskaidrojiet attieksmi un šķēršļus pārmaiņām, izmantojot jo īpaši atbildes no vingrinājuma pirmās daļas.
 - Uzsveriet, ka vajadzību pēc pārmaiņām var būt grūti saprast, jo īpaši, ja cilvēki no pārmaiņām sagaida negatīvas sekas.
 - Aizspriedumi ne vienmēr ir apzināti vai ļauni. Dažreiz nosacītu uzvedību un domas var būt grūti mainīt.
 - Lai sāktos pārmaiņas, mums ir tiesību akti, tostarp cilvēktiesību tiesību akti, tiesu lietas, lobiju grupas, apņēmīgi cilvēki un – ārkārtējā gadījumā – sacelšanās, dumpji un nāve.
- 6 Iekļaujiet diskusijā dažus vispārīgākus tematus, kas minēti kopsavilkumā:
 - Daudzveidības sekas policijas darbībai un policijas organizācijām
 - Cilvēktiesības kā piemērojami standarti šajā kontekstā

1. darbības 2. versija: **daudzas identitātes** ⁽²⁾

Apmācības padoms: koncentrēšanās uz identitāti

Šī darbība ir ieteicama pieredzējušiem daudzveidības apmācītājiem. Tā ir koncentrēta uz identitāti un tās uzbūvi, aicinot dalībniekus izpaust diezgan personīgus jautājumus un runāt par savām emocijām. Tādējādi grupā ir nepieciešama drošība un komforts. Ja viss notiek, kā paredzēts, tas var būt ļoti jaudīgs rīks pašizvērtējumam un sevis apzināšanās sekmēšanai.

Nolūks

Šis vingrinājums izraisa svarīgu jautājumu par personu un grupu (paš-)tēliem un identitātēm sabiedrībā, kā arī par līdzāspastāvēšanas pamatnoteikumiem daudzveidīgās sabiedrībās. Diskriminācija var rasties no vienpusīgas koncentrēšanās tikai uz vienu personas identitātes aspektu; šis vingrinājums skaidri parāda, ka mums visiem mūsu identitātes ir daudzšķautņainas.

Mērķi

Zināšanas

- Uzlabot zināšanas par daudzveidīgu sabiedrību realitāti un identitāšu nozīmi;
- uzzināt, kā identitātes ir saistītas ar cilvēka vajadzībām un cilvēktiesībām;
- iegūt pamata izpratni par cilvēktiesību nozīmi policijas darbības nodrošināšanai daudzveidīgās/daudz kultūru sabiedrībās.

Attieksme

- Uzlabot apzināšanos par sava paša identitāti un kā tā ietekmē to, kā mēs redzam pasauli;
- vairo empātiju pret citiem, jo īpaši pret cilvēkiem no minoritāšu grupām;
- saprast daudzveidību kā realitāti šodienas sabiedrībās un pieņemt vajadzību šos jautājumus konstruktīvi risināt.

Prasmes

- Pārdomāt savas piederības/identitātes un to emocionālo nozīmi;
- apspriest daudzveidības, identitātes un policijas darbības jautājumus policijas vidē.

Prasības

- Laiks: 40–60 minūtes;
- materiāli:
 - 1. izdales materiāls ar diagrammu;
 - fakultatīvi: *PowerPoint* prezentācija un projektors;
- telpa: plenārzāle ar divām darba grupu telpām;
- grupa: ne vairāk par 15–20 personām.

⁽²⁾ Pielāgots no Pretapmelošanas līgas
A *World of Difference, Diversity Training*.

1. darbības 2. versijas apraksts: daudzas identitātes

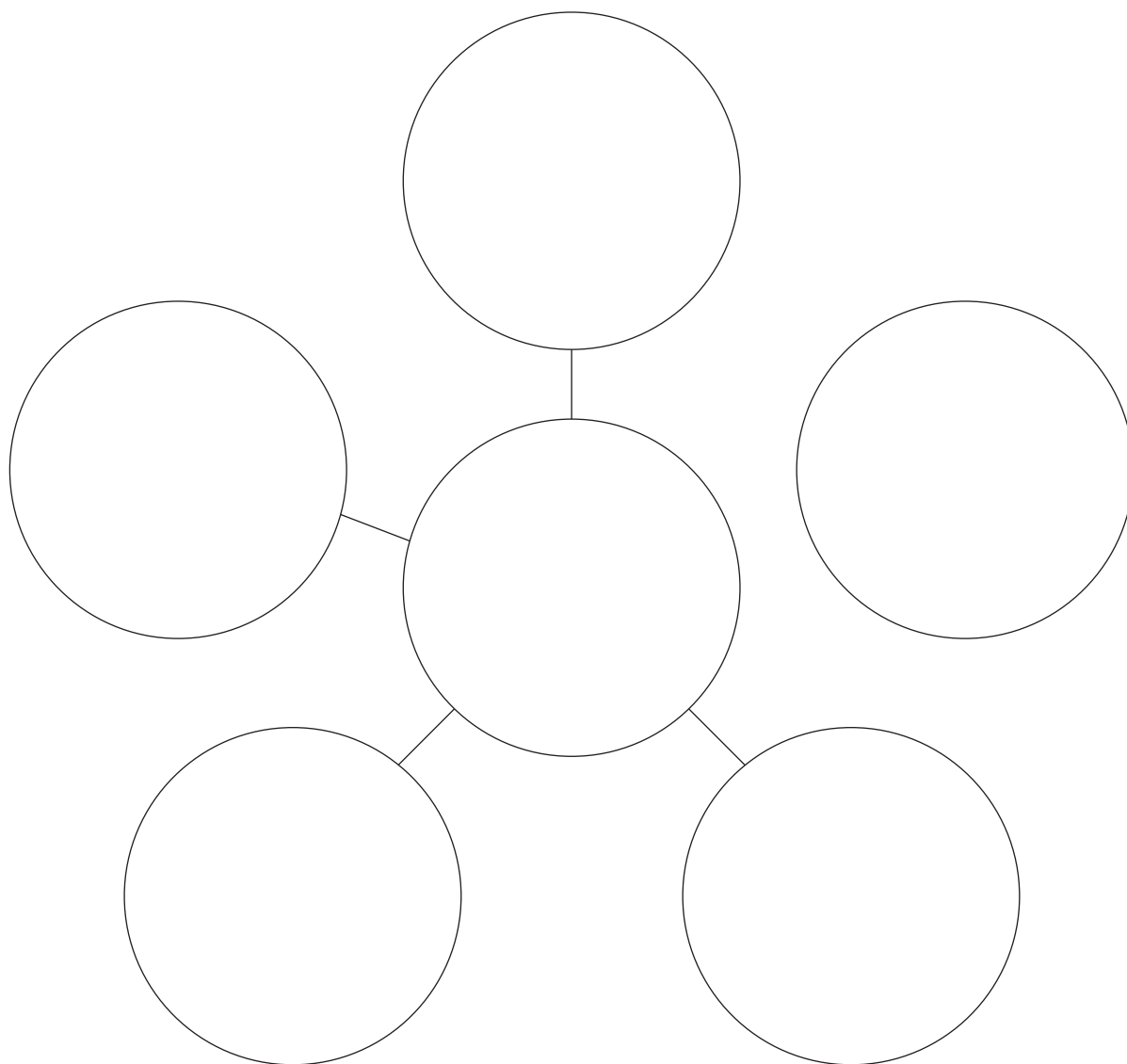
- 1 Izdaliet izdales materiālu. Piebilstiet, ka atbildēm jābūt ātrām un spontānām (apmēram piecas minūtes).
- 2 Lūdziet viņiem pasvītrot centrālo grupu, ar kuru šobrīd viņi sevi identificē.
- 3 3-4 dalībniekiem ir jāizveido grupa un jāapspriež rezultāti.
 - Bija grūti vai viegli identificēt šīs piecas grupas?
 - Kā ir justies grupas loceklim? Ērti? Problemātiski?
- 4 Nolasiet dažādas identitāšu kategorijas un lūdziet dalībniekus piecelties, ja viņi ir atzīmējuši nolasīto kategoriju.

ģimene	fiziskās īpašības / spējas
profesija	politiskais viedoklis / piederība
dzimums	brīvprātīgā darbs (NVO)
seksuālā orientācija	valoda
tautība / nacionālā izcelsme	draugu grupas
etniskā izcelsme	hobiji / brīvā laika aktivitātes / sports
relīģija	sociālais stāvoklis / īpašums
vecums	jebkura cita grupa, ko nepieminēja; kura?

- 5 Jautājiet tiem, kuri stāv, kura no nosauktajām grupām bija viņu centrālā kategorija. Tām personām jāturpina stāvēt, pārējie var atkal apsēsties.
- 6 Instruējiet par stāvēšanas darbību. Daži būtiski jautājumi:
 - Kā bija piecelties? Viegli? Problemātiski?
 - Kā ir piecelties lielā grupā, salīdzinot ar piecelšanos vienam?
 - Vai pamanījāt ko tādu, ar ko vēlētos dalīties ar grupu?
- 7 Noturiet vispārēju instruktāžu. Daži būtiski jautājumi:
 - Kā bija veikt šo vingrinājumu?
 - Bija grūti vai problemātiski identificēt šīs piecas grupas?
 - Vai, veicot šo darbību, guvāt kādus jaunus ieskatus? Kurus?
 - Kāda loma identitātēm ir policijas darbībā?
 - Kāda ir identitāšu nozīme iekšējās policijas struktūrās?
 - Vai ir vēl kādi jautājumi, kurus jūs gribētu pieminēt?
- 8 Iekļaujiet diskusijā dažus vispārīgākus tematus, kas minēti kopsavilkumā.
 - Daudzveidības sekas policijas darbībai un policijas organizācijām
 - Cilvēktiesības kā piemērojami standarti šajā kontekstā

Izdales materiāls – 1. darbības 2. versija: daudzas identitātes

Instrukcijas

1. Centrālajā aplī ierakstiet savu vārdu.
2. Ārējos apļos ierakstiet tās piecas būtiskās sociālās kategorijas/ grupas (plašākajā nozīmē, piem., šaha spēlētāju grupa), pie kurām jūs, pēc sava viedokļa, piederat vai pie kurām jūs piederat pēc citu domām.
3. Pasvītrojiet to grupu, kuru jūs pašreiz uzskatāt par savu centrālo identifikācijas kategoriju.

2. darbība: lomu spēle – darba pieteikumi ⁽³⁾

Nolūks

Ņemot vērā pieaugošos globālos kontaktus un mijiedarbību visās jomās, jo īpaši migrācijas jomā, katrā ES dalībvalstī līdzās pastāv aizvien vairāk daudzveidīgi dzīves stili un kultūras prakses. Šajā vingrinājumā dalībnieki pētīs jautājumus par diskrimināciju darbā pieņemšanas procesā.

Mērķi

Zināšanas

- Saprast vienlīdzības un nediskriminācijas principa, kas jāpieņem ikdienas situācijās, pamata nozīmi un iezīmes;
- saprast diskriminācijas jautājumu piemērojamību iekšējām struktūrām;
- saprast cilvēktiesību un nediskriminācijas principa sniegto labumu.

Attieksme

- Sajust, kā tas ir, kad tiesības liedz vai nerespektē;
- iegūt spēju vairāk pieņemt citu cilvēktiesības, atzīstot paša tiesības;
- vairot apņemšanos ievērot vienlīdzību;
- attīstīt dziļāku izpratni par minoritāšu grupām.

Prasmes

- Spēt piemērot diskriminācijas analīzi organizatoriskajām struktūrām un praksēm.

Prasības

- Laiks: 50–60 minūtes;
- materiāli:
 - izdales materiāls – lomu apraksts;
 - fakultatīvi: *PowerPoint* prezentācijas un projektors;
- telpa: plenārzāle ar divām darba grupu telpām;
- grupa: ne vairāk par 15–25 personām.

(3) Šo darbību izstrādājis Austrijas policijas komandieris *Günther Berghofer*.

2. darbības apraksts: lomu spēle – darba pieteikumi

- 1 Pirms sākas sesija, izvēlieties divus dalībniekus, kuri uzņemsies pieteikuma iesniedzēju lomas darba intervijā. Uzticiet katram no viņiem lomu vai piešķiriet tās lomas, kas sniegtas lomu spēles izdales materiālā, un ļaujiet viņiem kādu brīdi savas lomas sagatavot.

Apmācības padoms: lomu spēļu pielāgošana

Lomu spēles aprakstus var grozīt atbilstoši problēmām, kas pastāv attiecīgajā policijas organizācijā (piemēram, diskriminācija, pamatojoties uz seksuālo orientāciju, etnisko/religisko izcelsmi vai politisko piederību).

- 2 Šie divi “pieteikuma iesniedzēji” paliek ārpus klases. Pārējie dalībnieki sapulcējas klasē. Lūdziet, lai dalībnieki vēro scēnu, un sniedziet šādu paskaidrojumu: policijas departamentā ir amata vakance, un uz šo amatu ir pieteikušies vairāki policijas darbinieki. Lai noskaidrotu vispiemērotāko kandidātu, notiek intervija.
- 3 Sauciet iekšā pirmo “pieteikuma iesniedzēju” un izspēlējiet darba pieteikuma scenāriju. Sāciet interviju godīgā gaisotnē, tad pakāpeniski kļūstiet diskriminējošs (atkarībā no lomu sadales, diskriminējiet, pamatojoties uz dzimumu, vecumu vai seksuālo orientāciju). Intervijas beigās lūdziet pieteikuma iesniedzēju ieņemt vietu plenārzālē.
- 4 Tādā pašā veidā novadiet otro interviju.
 - a. Lomu spēles instruktāža. Jautājiet “pieteikuma iesniedzējiem” viņu iespaidus par interviju. Kā viņi jutās, kad viņus diskriminēja? Kādas emocijas diskriminācija izraisīja? Kā jūs reaģētu šādā situācijā?
 - b. Sāciet plenārgrupas apspriedi. Kā auditorija jutās attiecībā uz šīm intervijām? Vai kaut kas tāds būtu iespējams realitātē? Kāpēc jā vai nē? Kādā sakarā šī situācija ir būtiska cilvēktiesībām?
 - c. Šo pieredzi izmantojiet par sākuma punktu turpmākiem apsvērumiem par diskriminācijas jautājumiem, pamatojoties uz kopsavilkumu.

Apmācības padoms: lomu spēļu vadīšana ar jutīgumu

Intervija jānovada ļoti uzmanīgi: jums jābūt pietiekami jutīgam, lai neizturētos pret pieteikuma iesniedzēju pārāk diskriminējošā veidā, lai viņš(-a) nejustos personīgi aizvainots(-a). No otras puses, jums jābūt pietiekami tiešam, lai neadekvātā uzvedība būtu redzama.

Sagatavošanās intervijām

Diskriminācija dzimuma dēļ

- Vai plānojat veidot ģimeni?
- Kad būsiet bērna kopšanas atvaļinājumā, kā jums šķiet, kurš pildīs jūsu pienākumus?
- Vai pēc atgriešanās no bērna kopšanas atvaļinājuma strādāsiet tikai nepilnu darba laiku?
- Kāpēc lai es izvēlētos policijas darbinieku – sievieti, kura ļoti drīz aizies atvaļinājumā?
- Ja jūs būtu manā vietā, vai jūs nedarītu tāpat?
- Man nav nekā pret jums personīgi, es domāju, ka jūsu līdzšinējā darbība ir laba, bet es tiešām neuzskatu, ka jūsu privātā situācija atbilst darba prasībām.

Diskriminācija vecuma dēļ

- Saka – vecāki cilvēki nav pietiekami elastīgi, lai tiktu galā ar ikdienas problēmām. Kāpēc man izvēlēties jūs, nevis jaunākus un, iespējams, dinamiskākus policijas darbiniekus?
- Kāpēc jūs interesē šī amata vakance, ja esat jau pusceļā uz pensiju?
- Mūsu policijas spēki ir moderna un dinamiska organizācija. Kā kāds jūsu vecumā varētu iederēties šajā ainā?
- Kāpēc man būtu jāizvēlas vecāka gadagājuma policijas darbinieks, kurš, visticamāk, nespēs ātri aptvert šā amata būtiskās prasības?
- Man nekā nav pret jums personīgi, es domāju, ka jūsu līdzšinējā darbība ir laba, bet es tiešām neuzskatu, ka jūsu pašreizējais vecums ir piemērots amata prasībām.

Izdales materiāls – 2. darbība: lomu spēle – darba pieteikumi

1. DARBA PIETEIKUMS

Jūs esat 28 gadus veca policijas darbiniece. Jums ir izcila profesionālā pieredze, un jūs piesakāties uz vakanto vidēja līmeņa vadības amatu policijā. Jūs esat precējusies un tuvākajā nākotnē plānojat bērnus.

Jūs varat sniegt papildu informāciju par privāto un profesionālo dzīvi, ja vien pieturaties pie iepriekš sniegtajiem faktiem.

2. DARBA PIETEIKUMS

Jūs esat 53 gadus vecs policijas darbinieks. Jums ir laba profesionālā pieredze, un jūs piesakāties uz vakanto vidēja līmeņa vadības amatu policijā. Jums ir daudzu gadu pieredze kā policijas patruļniekam. Jums ir motivācija tikt galā ar jauniem izaicinājumiem.

Jūs varat sniegt papildu informāciju par privāto un profesionālo dzīvi, ja vien pieturaties pie iepriekš sniegtajiem faktiem.

3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija

Nolūks

Vienlīdzības un nediskriminācijas princips ir cilvēktiesību jomas centrā. Tas ir ļoti būtisks šodienas daudzveidīgo Eiropas sabiedrību kontekstā. Skaidrai izpratnei par to, kā analizēt situācijas no nediskriminācijas perspektīvas, ir jābūt daļai no policijas darbinieku pamata prasmēm. Šāda izpratne vainagosies ar efektīvāku un lietderīgāku policijas darbību un palīdzēs izvairīties no sliktas prakses un sūdzībām.

Mērķi

Zināšanas

- Saprast vienlīdzības un nediskriminācijas principa pamata nozīmi un iezīmes;
- saprast, ko nozīmē diskriminējoša etniskā profilēšana, un tās negatīvo ietekmi uz minoritāšu grupām un efektīvu policijas darbību.

Attieksme

- Pieņemt vajadzību konstruktīvi risināt daudzveidības un diskriminācijas novēršanas jautājumus;
- gūt stiprāku atbalstu policijas darbā būt iejūtīgam pret vienlīdzību;
- padziļināt zināšanas par minoritātēm.

Prasmes

- Spēt analītiski novērtēt, kad atšķirīga izturēšanās ir aizliegta un kad tā ir pamatota (atsaucoties uz vispārējo izturēšanos);
- spēt atšķirt diskriminējošu etnisko profilēšanu no likumīgām policijas metodēm (jo īpaši atsaucoties uz profilēšanu).

Prasības

- Laiks: 60–90 minūtes;
- materiāli:
 - izdales materiāli;
 - fakultatīvi: *PowerPoint* prezentācijas un projektors;
- telpa: plenārzāle ar divām darba grupu telpām;
- grupa: ne vairāk par 20–25 personām.

3. darbības apraksts: **cilvēktiesību analīze – nediskriminācija**

- ❶ Iepazīstiniet ar šīs darbības nolūku un mērķiem.
- ❷ Izdaliet analītisko shēmu un īsumā iepazīstiniet ar to (izdales materiāls – cilvēktiesību analīze: nediskriminācija), balstoties uz dalībnieku reālās dzīves situācijām vai koordinatora sniegto informāciju saistībā ar reālās dzīves situācijām (apmēram 15 minūtes).
- ❸ Sadaliet dalībniekus grupās un izdaliet izdales materiālus ar gadījumu izpēti (apmēram 25–35 minūtes). Pārliecinieties, ka grupas:
 - ir labi izpratušas savu uzdevumu;
 - ir iecēlušas ziņotāju, kurš izklāsta darba rezultātus plenārgrupai.
- ❹ Atbildiet uz jebkuriem jautājumiem, kas rodas grupas darba laikā.
- ❺ Lai grupas prezentē savu darbu plenārgrupai.
- ❻ Vispārēji apspriediet rezultātus, pārdomājot to, kas ir apgūts.
- ❼ Apkopojiet galvenos punktus un sniedziet savu pielāgotu skatījumu, balstoties uz kopsavilkumā sniegto informāciju, jo īpaši attiecībā uz diskriminējošu etnisko profilēšanu.

Izdales materiāls – 3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija

Gadījumu izpēte A. Robežkontroles punktā liek atgriezties

B valsts pilsonis T. kungs ar etniskās minoritātes izcelsmi kopā ar savu automašīnas vadītāju brauca no vienas B valsts provinces uz otru. Provinces robežu policijas robežkontroles punktā policija apturēja viņa automašīnu un lika T. kungam atgriezties, bet citas automašīnas šķērsoja robežkontroles punktu bez jebkādām problēmām. Turpmākajiem notikumiem ir divas dažādas versijas.

T. kunga viedoklis: ceļu satiksmes inspekcijas amatpersonas atteica viņam iebraukšanu, atsaucoties uz provinces varas iestāžu mutiskiem norādījumiem neielaiet nevienu, kuram ir tāda pati etniskā izcelsme.

Varas iestāžu viedoklis: T. kungs mēģināja apbraukt automašīnu rindu, kas gaidīja, lai šķērsotu robežkontroles punktu, un, kad viņam atteica prioritāru attieksmi, viņš griezās atpakaļ.

Diskusijas jautājumi

1. Vai ir jebkāda atšķirība policijas attieksmē pret T. kungu un citiem autovadītājiem? Ja ir, kā tā izpaužas?
2. Ja ir atšķirība attieksmē, vai ir arī saikne ar jebkuru aizsardzības iemeslu? Kuru?
 - a. T. kunga versijā
 - b. Valsts versijā
3. Ja ir atšķirīga attieksme, kas saistīta ar aizsardzības iemeslu, vai to var attaisnot vai arī tā ir diskriminējoša?

Izdales materiāls – 3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija (turpinājums)

Gadījumu izpēte B. Identitātes pārbaude dzelzceļa stacijā

W. kundze ieradās E valsts dzelzceļa stacijā kopā ar savu vīru un dēlu. Pēc izkāpšanas no vilciena pie viņas pienāca policijas darbinieks un palūdza uzrādīt viņas valsts identitātes apliecību. Policijas darbinieks nevienai citai personai, kura tobrīd atradās uz perona, tostarp viņas vīram un dēlam, identitātes apliecības nepārbaudīja. W. kundze lūdza policijas darbiniekam paskaidrot iemeslus identitātes pārbaudei; darbinieks atbildēja, ka viņam ir pienākums pārbaudīt tādu "krāsaino cilvēku" kā viņa identitāti, jo daudzi no viņiem ir nelegālie imigranti. W. kundzes vīrs uzskatīja, ka tā ir rasu diskriminācija, bet policijas darbinieks to noliedza, apgalvojot, ka viņam jāveic identitātes pārbaudes, jo E valstī dzīvo liels skaits nelegālo imigrantu. Viņi lūdza policijas darbiniekam uzrādīt pašam savu valsts identitātes apliecību un policijas nozīmīti, bet viņš atbildēja – ja viņi nemainīšot savu attieksmi, viņš viņus arestēs. Policijas darbinieks viņus aizveda uz iecirkni dzelzceļa stacijā, kur pierakstīja viņu personas datus, tad arī viņš parādīja savu identitātes nozīmi. W. kundze, kuras izcelsme ir X valstī, E valsts pilsonību bija ieguvusi pirms 20 gadiem.

Diskusijas jautājumi

1. Vai ir jebkāda atšķirība attieksmē? Ja ir, kā tā izpaužas?
2. Ja ir atšķirība attieksmē, vai ir arī saikne ar jebkuru aizsardzības iemeslu? Kuru?
3. Ja ir atšķirīga attieksme, kas saistīta ar aizsardzības iemeslu, vai to var attaisnot vai arī tā ir diskriminējoša?

Izdales materiāls – 3. darbība: **cilvēktiesību analīze – nediskriminācija** (turpinājums)

Cilvēktiesību analīze – nediskriminācija

1. DAĻA. VIENLĪDZĪGA ATTIEKSME VAI ATŠĶIRĪGA ATTIEKSME?

1.1. Vai ir kādi rādītāji par atšķirīgu attieksmi?
Vai līdzīgās situācijās izturas atšķirīgā veidā?
Vai atšķirīgās situācijās izturas līdzīgā veidā?

1.2. Vai atšķirīga izturēšanās notiek, pamatojoties uz aizsardzības iemeslu?

Aizsardzības iemesli: dzimums, "rase", ādas krāsa, etniskā vai sociālā izcelsme, ģenētiskās īpatnības, valoda, reliģija vai pārliecība, politiskie vai jebkuri citi uzskati, piederība pie nacionālās minoritātes, īpašums, izcelsme, invaliditāte, vecums vai dzimumorientācija.

2. DAĻA. ATTAISNOJUMS VAI DISKRIMINĀCIJA

2.1. Vai atšķirība ir pamatota uz pamatotiem un objektīviem iemesliem?

- Vai atšķirīgā attieksme kalpo likumīgam mērķim?
- Vai tā ir piemērota? Vai tā ir nepieciešama? Vai tas ir vismazāk aizskarošais pasākums? Vai pastāv jebkādas citas alternatīvas?

Kopsavilkums

Šajā kopsavilkumā sniegta noderīga informācija par četrām darbībām, kuras ir iekļautas šajā modulī, tas ir strukturēts, kā norādīts turpmāk.

1. Galvenie jēdzieni

- Daudzveidība un identitāte
- Vienlīdzība un nediskriminācija: pamatjēdzieni
- Diskriminācija un profilēšana

2. Analītiskā shēma – nediskriminācija

- 3. darbība – gadījumu izpēte A un B

1. Galvenie jēdzieni

a. Daudzveidība un identitāte

Daudzveidība šobrīd ir ļoti svarīgs ES aspekts. Demogrāfiskie dati liecina par skaidru tendenci pretī vēl lielākai daudzveidībai. Šī realitāte rada ES konkrētus izaicinājumus, jo vecie sabiedriskās dzīves parametri, kas palīdzēja radīt sabiedrisko mieru, izgaist, dodot ceļu aizvien spēcīgākai kontroles trūkuma un nedrošības izjūtai. ES dalībvalstīm jāveido integrējoša un iekļaujoša sabiedrība visiem cilvēkiem, kuri dzīvo šajās valstīs, pielāgojot šai realitātei valdības struktūras, kā arī sabiedrību kopumā.

Šajā kontekstā jo īpaši būtisks ir jautājums par (sociālo) identitāti un to, kā cilvēki raugās uz sevi un citiem. Identitāte ir tik svarīgs jēdziens, jo diskriminācija dažādu iemeslu dēļ, etniskā vai rasu vardarbība un daudzi citi cilvēktiesību pārkāpumi ir cieši saistīti ar identitātes jautājumiem.

No psiholoģiskās perspektīvas identitāte ir cilvēka pamatvajadzība. Šī "paša izjūta" rada piederības izjūtu un darbojas kā pašcieņas avots. "Vajadzība pēc pozitīvas identitātes ir vajadzība pēc labi attīstīta ego un pozitīvas uztveres par to, kas mēs esam un kas mēs gribam būt" (4).

Identitātes vajadzības ir svarīgs jēdziens miera un konflikta pētījumos, un tās veido vienu no četrām pamatvajadzībām kopā ar izdzīvošanu, labklājību un brīvību (5). Ja kāda identitāti nevērtē, neatzīst par likumīgu vai uzskata par zemāku, tad rodas saziņas problēmas un sabiedriskie konflikti gan personiskajā mijiedarbībā, gan starptautiskajās attiecībās. Pēdējos gadu desmitos sabiedriskie konflikti saistībā ar identitāti, piemēram, ir plaši izplatīti.

- Pilsoņu kariem bijušajā Dienvidslāvijā 20. gadsimta 90. gados papildus plašākiem ar varu saistītiem faktoriem bija spēcīga reliģiskā/etniskā dimensija.
- Identitāte nospēlēja arī galveno lomu pilsoniskajos nemieros vairākās ES dalībvalstīs, piemēram, Brikstonas nemieros Apvienotajā Karalistē.

"Viens no galvenajiem jautājumiem [attiecībā uz "multikulturālismu un brīvību"] ir par to, kā raugās uz cilvēkiem. Vai viņi ir jāklasificē pēc mantotajām tradīcijām, jo īpaši mantotās reliģijas, pēc kopienas, kurā viņiem ir sanācis piedzimt, uzskatot šo neizvēlēto identitāti par automātisku prioritāti salīdzinājumā ar citu piederību, tostarp politikai, profesijai, klasei, dzimumam, valodai, literatūrai, sociālajām saistībām un daudzām citām saistībām? Vai viņi ir jāsaprot kā personas ar daudzām piederībām un saistībām, kuru relatīvās prioritātes viņiem pašiem ir jāizvēlas (uzņemoties atbildību, kas izriet no pārdomātas izvēles)?"

Amartya Sen (2006), Identity and Violence, Ņujorka, Londona, Norton, 150. lpp.

(4) Staub, E. (2004), *Basic Human Needs, Altruism, and Aggression* (Cilvēka pamatvajadzības, altruisms un agresija), Miller, A. (red.), *The Social Psychology of Good and Evil* (Labā un ļaunā sociālā psiholoģija), Ņujorka, Guilford prese, 56. lpp.

(5) Galtung, J. (2004), *Transcend and Transform, An Introduction to Conflict Work* (Pārspēj un pārvērties. Ievads konflikta situācijā), Boulder, Paradigm Publisher, 2. lpp.

Daudzas identitātes

Ir grūti samazināt personas identitāti tikai uz vienu vai diviem elementiem, piemēram, etnisko izcelsmi vai reliģiju, un izdarīt plašus secinājumus, pamatojoties uz šo raksturojumu, citiem vārdiem sakot, ieliekot cilvēkus etniskā vai reliģiskā "rāmī". Šādu cilvēka identitātes samazināšanu uz vienu galveno kategoriju var redzēt arī civilizācijas plašajā cilvēku klasifikācijā ⁽⁶⁾.

Izpētot sīkāk, atklājas, ka mums visiem ir daudzas piederības vai identitātes, kas kopā veido dažādas mūsu identitātes daļas. Persona var būt, piemēram, Francijas pilsonis ar Alžīrijas etnisko izcelsmi, policijas darbinieks, triatlona sportists, neprecējies, reliģisks un labs pavārs.

Nosakot, kuras piederības/identitātes cilvēks uzskata par būtiskām un kā cilvēks tās sarindo pēc svarīguma, izšķiroša ir gan individuāla izvēle, gan sabiedriskais konteksts. Ārējie faktori un konteksti var būt īpaši svarīgi identitātes veidošanā, jo īpaši tad, kad šie ārējie faktori veido pamatu diskriminējošai attieksmei, kas grauj cilvēka identitātes svarīgas daļas atzīšanu.

Daudzveidība un policijas darbība

Pieaugošā daudzveidība atstāj tālejošas sekas gan uz valsts iestādēm, gan uz sabiedrību kopumā. Roterdamas harta ir pirmais sistemātiskais mēģinājums tikt galā ar daudzveidības ietekmi uz policijas darbību ES vidē. 1996. gada "Roterdamas harta: policijas darbība daudznacionālā sabiedrībā" – Roterdamas policijas, Roterdamas pilsētas domes un diskriminācijas novēršanas organizācijas *Radar* iniciatīva – satur konkrētas vadlīnijas par to, kā risināt šo jautājumu.

"Šajā etniskās un kultūras daudzveidības pasaulē policijas loma ir izšķiroša. Ar savu īpašo atbildību par likumības un kārtības uzturēšanu sabiedrībā policija ir svarīgi mūsu sabiedriskās sistēmas sargi. Tā ir arī visredzamākā no aģentūrām, kas veic pilsoniskus uzdevumus. Tam ir divas galvenās sekas."

"Pirmkārt, policijai vienmēr jārikojas un jābūt redzamai, rīkojoties ar neapšaubāmu taisnīgumu pret visām grupām un ar skaidru cieņu pret etnisko un kultūras daudzveidību. Savas lielās redzamības dēļ policijai ir jāpieņem, ka tai ir jābūt par paraugu visām valsts aģentūrām pamattiesību sekmēšanā."

"Otrkārt, ja minoritātes grib pārvarēt šos draudus [būt par despotiskas un diskriminējošas attieksmes objektu] un pilnvērtīgi piedalīties sabiedrības dzīvē, policijai ir jācenšas izmantot savas speciālās un unikālās pilnvaras, lai atbalstītu daudznacionālus ideālus. Tai ir pilnībā jāizmanto tiesību akti, lai apkarotu darbības, kuru motīvi ir rasisms un ksenofobija. Policijai ir arī jāstrādā proaktīvā veidā, lai novērstu šādas rīcības un palīdzētu etniskajai un sociālajai integrācijai."

Robin Oakley (1997. gads), neatkarīgs konsultants rasu vienlīdzības jautājumos, kurš palīdzēja izstrādāt Roterdamas hartu, levads Roterdamas hartai – policijas darbība daudznacionālā sabiedrībā, pieejams: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8562>

⁽⁶⁾ Sen, A. (2006), *Identity and Violence*, Ņujorka, Londona, Norton, 40. lpp. un turpmāk.

Aizvien daudzveidīgāka sabiedrība policijas organizācijām izvirza īpašas prasības. Lai sniegtu pakalpojumus, kas ir vienlīdz piemērojami un pieejami visiem pilsoņiem, policijas organizācijai ir jāpielāgo tās:

- operatīvais darbs, pakalpojumu kvalitāte un plašāki pienākumi nepārtraukti mainīgās populācijas vajadzībām;
- organizatoriskās struktūras, tostarp darbā pieņemšana un patu-rēšana, karjeras kāpnes un snieguma indikatori, iekšējās telpas daudzveidībai (tādas kā geju policijas apvienības);
- sākotnējā apmācība un apmācība darbavietā, un konkrēti informētības vairošanas pasākumi kā papildinoši pasākumi (kas nevar kompensēt bezdarbību operatīvajā un organizatoriskajā līmenī).

Apmācības padoms: 1. un 2. darbības izmantošana, lai iepazīstinātu ar galvenajiem jēdzieniem

1. un 2. darbība ir noderīgi rīki, lai iepazīstinātu dalībniekus ar moduļa galvenajiem jēdzieniem, ja dalībniekiem tie nav zināmi vai ir jāatsvaidzina atmiņā. Darbībās lietota pieeja "viegli sasaistīt ar", lai palīdzētu dalībniekiem šos jēdzienus saprast. Pirms risināt abstraktākus jautājumus, kas sniegti 3. darbībā, ir lietderīgi gūt labu izpratni par šīm pamata idejām.

FRA DARBĪBA

Uzlabot policijas un minoritāšu attiecības

2. modulī apsprieda, cik svarīgas ir uzticēšanās attiecības starp policiju un visām sabiedrības daļām, kuru atslēga ir vienlīdzīgi izturēties pret visiem un nediskriminējošā veidā. FRA pētījumā, Eiropas Savienības minoritāšu un diskriminācijas apsekojumā (EU-MIDIS, 2010. gads), aptaujāja 23 500 imigrantu un etnisko minoritāšu grupas locekļu par viņu diskriminācijas un kriminālās viktimizācijas pieredzi un atklāja steidzamu vajadzību un plašas iespējas uzlabot policijas un minoritāšu attiecības. Pētījums sniedza pierādījumu par vairākiem jautājumiem, tostarp policijas veikto personu apturēšanu, parādot:

- vajadzību "uzlabot minoritāšu uztveri par policiju kā valsts dienestu, kas spēj risināt noziedzības upuru vajadzības un jo īpaši rasistiskās viktimizācijas upuru vajadzības";
- ka "ir jāstrādā, lai risinātu un uzlabotu minoritāšu attiecības", kas izriet no uztvertās diskriminējošās etniskās profilēšanas augstā līmeņa;
- ka personām no minoritāšu grupām, kuru uztverē policija viņas aptur viņu etniskās izcelsmes dēļ, ir zemāks uzticēšanās līmenis policijai; tā ir kaitīga sociālā ietekme, jo tas var graut minoritāšu uzticēšanos policijai un viņu pieņemumus par taisnīgu attieksmi; tajā pašā laikā tas noved pie tā, ka imigrantu un etnisko minoritāšu grupu locekļi nepietiekami ziņo par noziegumiem.

Plašākai informācijai skatīt FRA (2010. gads), EU-MIDIS "Dati fokusā", 4. izdevums. Policijas veiktās apturēšanas un minoritātes, 2010. gada oktobris, 14., 17. lpp., pieejams: <http://fra.europa.eu/en/publication/2010/eu-midis-data-focus-report-4-police-stops-and-minorities>

b. Vienlīdzības un nediskriminācijas pamatjēdzieni

Tiesību avoti

Vienlīdzības un nediskriminācijas princips ir jo īpaši svarīgs cilvēktiesību jomā. Pirmajos divos Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas (UDHR) pantos ir uzsvērts vienlīdzības būtiskums.

Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

1. pants

Visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi savā cieņā un tiesībās.

2. pants

Katram cilvēkam jābūt apveltītam ar visām tiesībām un visām brīvībām, kas pasludinātas šajā deklarācijā, neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai citas izcelsmes, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita stāvokļa. [..]

Vienlīdzības pamatideja ir viegli saprotama. Tas vienkāršais fakts, ka personai ir konkrētas raksturiezīmes, piemēram, ādas krāsa, dzimums vai reliģija, nedrīkst novest pie atšķirīgas/mazāk labvēlīgas attieksmes salīdzinājumā ar citām personām salīdzināmā situācijā. Tomēr piemērot šo vienkāršo ideju konkrētos gadījumos ir daudz grūtāk. Kā tas vispārīgi ir ar cilvēktiesībām, ir jāņem vērā un jāizsver viens pret otru visi būtiskie apstākļi.

Visām cilvēktiesībām jābūt garantētām uz nediskriminācijas pamata. Juridiskā valodā šis tā sauktais "papildu" diskriminācijas aizliegums ir ietverts visos vispārējos cilvēktiesību līgumos, piemēram, ECTK 14. pantā. Tas nozīmē, ka, piemēram, tiesības uz personīgo brīvību un tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību nedrīkst traucēt diskriminējošā veidā, piemēram, sistemātiski apturot un pārmeklējot melnādainos cilvēkus.

Turklāt tiesības uz vienlīdzību un nediskrimināciju ir garantētas kā atsevišķas un neatkarīgas tiesības, garantējot aptverošāku aizsardzību pret diskrimināciju, piemēram, ES Pamattiesību hartas 20. un 21. pantā, ECTK 12. papildu protokolā un ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. pantā.

Konkrēti tiesību akti starptautiskā un ES līmenī nodrošina detalizētu regulējumu diskriminācijas apkarošanai ar plašu pasākumu klāstu.

ANO līmenis

- Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu (1965. gads)
- ANO Konvencija par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu (1979. gads)
- Starptautiskā konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (2006. gads)

ES līmenis

- *Dzimumu vienlīdzības direktīva par sociālo nodrošinājumu*: Padomes 1978. gada 19. decembra Direktīva 79/7/EEK par pakāpenisku vienlīdzīgas attieksmes principa pret vīriešiem un sievietēm īstenošanu sociālā nodrošinājuma jautājumos
- *Rasu vienlīdzības direktīva*: Padomes 2000. gada 29. jūnija Direktīva 2000/43/EK, ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības
- *Nodarbinātības vienlīdzības direktīva*: Padomes 2000. gada 27. novembra Direktīva 2000/78/EK, ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju
- *Dzimumu vienlīdzības direktīva par precēm un pakalpojumiem*: Padomes 2004. gada 13. decembra Direktīva 2004/113/EK, ar kuru īsteno principu, kas paredz vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm attiecībā uz pieeju precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu
- *Dzimumu vienlīdzības direktīva (pārstrādāta redakcija)*: Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 5. jūlija Direktīva 2006/54/EK par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta redakcija)
- *Pamatlēmums par rasismu*: Padomes 2008. gada 28. novembra Pamatlēmums 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm

Aizsardzības iemesli

Visplašākais pašreizējais saraksts ar aizsardzības iemesliem ir atrodams Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 21. pantā. Tas satur šādus iemeslus: "dzimums, rase, ādas krāsa, etniskā vai sociālā izcelsme, ģenētiskās īpatnības, valoda, reliģija vai pārliecība, politiskie vai jebkuri citi uzskati, piederība pie nacionālās minoritātes, īpašums, izcelsme, invaliditāte, vecums vai dzimumorientācija".

Pienākumi, kas izriet no nediskriminācijas principa

Valstīm saskaņā ar nediskriminācijas tiesību aktiem ir šādi pienākumi:

- respektēt vienlīdzību (vienlīdzība likuma priekšā): tas nozīmē, ka izpildvarai un tiesu varai tiesību akti ir jāpiemēro nediskriminējošā veidā;
- aizsardzība pret diskrimināciju tiesību aktu līmenī (vienlīdzīga likuma aizsardzība);
- veikt administratīvus un politikas pasākumus efektīvai aizsardzībai pret diskrimināciju, tostarp:
 - privātpersonu aizsardzība pret diskrimināciju, piemēram, piekļuve nodarbinātībai un pieejamība darbavietā, un piekļuve preču piegādei un pakalpojumu sniegšanai, tostarp mājoklim; ES Rasu vienlīdzības direktīva, piemēram, šādu aizsardzību sniedz;
 - aizliegt ar likumu jebkuru publisku kūdīšanu uz vardarbību vai naidu, kas vērsti pret personām (personu grupām), pamatojoties uz viņu "rasi", ādas krāsu, reliģiju, izcelšanos vai valsti vai etnisko izcelsmi; ES Pamatlēmums par rasismu, piemēram, paredz šādus aizliegumus;
 - ieviest speciālus vai konkrētus pasākumus, lai pārvarētu pagātnes trūkumus vai kompensētu par šodienas trūkumiem, vai tos novērstu, kā arī lai paātrinātu progresu pretī konkrētu grupu vienlīdzībai; šādu "konkrētu pasākumu" pieņemšana un uzturēšana spēkā, kas varētu nonākt rubrikā "pozitīva diskriminācija", "apstiprinoša darbība" vai "labvēlīga attieksme", ir skaidri atļauta cilvēktiesību tiesību aktos un pati par sevi nav diskriminācija; konkrētu pasākumu pieņemšana, lai risinātu ilglaicīgus diskriminējošos modeļus, kas, piemēram, ietekmē sievietes; tomēr tiem pēc dabas jābūt pagaidu pasākumiem, un tie nedrīkst pārsniegt pasākumus, kas ir nepieciešami, lai risinātu attiecīgo nevienlīdzību; atkal samērīguma princips šeit ir ļoti svarīgs.

Policijas darbības kontekstā vienlīdzības princips likuma priekšā ir jo īpaši svarīgs. Tāpat arī cilvēktiesību pienākumu veikt efektīvu rīcību, lai aizsargātu pret diskrimināciju, piemēram, rīkoties pret naida noziegumiem, arvien vairāk uzskata par izšķirošu cīņā pret diskrimināciju. 2008. gada Pamatlēmums par rasismu atspoguļo pastiprinātu apzināšanos par vajadzību veikt pozitīvu rīcību.

"Policija savus uzdevumus veic taisnīgā veidā, jo īpaši vadoties pēc objektivitātes un nediskriminācijas principiem."

Eiropas Policijas ētikas kodekss, Eiropas Padome, Ministru komiteja, Rec(2001) 10

“Tiesa savā tiesu praksē ir nodibinājusi, ka, lai rastos jautājums saskaņā ar 14. pantu [diskriminācijas aizliegums uz noteikta pamata], ir jābūt atšķirībai attieksmē pret cilvēkiem būtiski līdzīgās situācijās [...]. Šāda attieksmes atšķirība ir diskriminējoša, ja tai nav objektīva un saprātīga attaisnojuma; citiem vārdiem sakot, ja tā nekalpo likumīgam mērķim vai nepastāv saprātīgas samērīguma attiecības starp izmantotajiem līdzekļiem un mērķi, kuru cenšas realizēt.”

ECT 2008. gada 29. aprīļa spriedums lietā Burden pret Apvienoto Karalisti, Nr. 13378/05, 60. punkts

Diskriminācijas definīcijas (7)

Diskrimināciju var uzskatīt par:

- atšķirību attieksmē pret cilvēkiem, kuri ir līdzīgā situācijā;
- atšķirīga attieksme ir saistīta ar “aizsardzības” iemeslu;
- šai atšķirīgajai attieksmei nav objektīva un saprātīga attaisnojuma.

ES tiesību aktos ir noteikta atšķirība starp tiešu un netiešu diskrimināciju.

Tieša diskriminācija: “tiek pieņemts, ka tiešā diskriminācija iestājas tad, kad salīdzināmā situācijā pret vienu personu izturas, ir izturējušies vai izturētos sliktāk nekā pret otru personu rasu vai etniskas piederības dēļ”.

Netieša diskriminācija: “tiek pieņemts, ka netiešā diskriminācija iestājas tad, kad acīmredzami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse nostāda kādas rasu vai etniskas piederības personas īpaši nelabvēlīgā situācijā, salīdzinot ar citām personām, ja vien šāds noteikums, kritērijs vai prakse nav objektīvi attaisnojama ar tiesisku mērķi un ja vien tas nav proporcionāls un vajadzīgs šāda mērķa sasniegšanas līdzeklis.”

Avots: Padomes 2000. gada 29. jūnija Direktīva 2000/43/EK, ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības (Rasu vienlīdzības direktīva), 2. panta 2. punkts, pieejams: <http://data.europa.eu/eli/dir/2000/43/oj>

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) tiešu diskrimināciju definē kā atšķirību attieksmē pret personām līdzīgās situācijās, kurās pienācīgi nerespекtē likumības un samērīguma principu. Netieša diskriminācija ir koncentrēta uz neitrāliem noteikumiem, kritērijiem vai praksēm, un tad jautā, vai tiem ir negatīva ietekme uz grupām, ko definē ar “aizsardzības iemeslu”. Šis netiešas diskriminācijas jēdziens tagad ir atrodams arī ECT judikatūrā (8).

FRA DARBĪBA

Daudzpusīgas diskriminācijas uzskaitē

Daudzpusīga diskriminācija ir diskriminācija, kas pamatota uz vairākiem aizsardzības iemesliem, piemēram, personu diskriminē, jo viņa ir sievietē vai romu tautības cilvēks. Lielākā daļa ES tiesu izskata tikai vienu tiešas vai netiešas diskriminācijas iemeslu katrā lietā. Jēdziena “daudzpusīga diskriminācija” ieviešana tiesību aktos varētu palīdzēt labāk saskaņot tiesību aktus ar cilvēku diskriminācijas pieredzi, tā rāda FRA pētījums.

Plašākai informācijai par daudzpusīgu diskrimināciju skatīt šā moduļa “Papildu materiāla” sadaļu un FRA (2013. gads), Nevienlīdzība un daudzpusīga diskriminācija veselības aprūpes piekļuvei un kvalitātei, Luksemburga: Publikāciju birojs, pieejams: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/inequalities-discrimination-healthcare>

(7) Pamatots uz FRA un Eiropas Padomes (2011. gads) *Rokasgrāmatu par Eiropas nediskriminācijas tiesībām*, Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs (Publikāciju birojs), 21.–55. lpp., pieejams: <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/handbook-european-non-discrimination-law>

(8) ECT 2007. gada 13. novembra spriedums lietā D. H. un citi pret Čehijas Republiku, Nr. 57325/05.

Mazāk labvēlīgas attieksmes attaisnojums/aizstāvība – atšķirīgas, tomēr līdzīgas pieejas ECTK un ES tiesību aktos

Turpmākais ECT citāts satur vispārēju aizstāvības vai attaisnojuma frāzi visu veidu diskriminācijai, "ja [atšķirīgai attieksmei] nav objektīva un pamatota attaisnojuma". Citiem vārdiem sakot, atšķirīga attieksme ir diskriminējoša, ja tai nav objektīva un pamatota attaisnojums. Savukārt ar ES tiesību aktiem šo vispārējo aizstāvību piemēro tikai netiešai diskriminācijai. Attiecībā uz tiešu diskrimināciju vērā jāņem tikai konkrēta un ierobežota aizstāvība.

Lai gan tās formulē dažādos veidos, pieejas pēc būtības ir diezgan līdzīgas: konkrētās aizstāvības saskaņā ar ES tiesību aktiem var iekļaut plašākā vispārējās aizstāvības kontekstā saskaņā ar ECT tiesu praksi. Citiem vārdiem sakot, konkrētie iebildumi saskaņā ar nediskriminācijas direktīvām ir konkrēti vispārējo iebildumu aspekti ⁽⁹⁾.

Tādējādi šī analītiskā shēma attiecībā uz nediskrimināciju ir veidota uz "vispārējo iebildumu" pieejas.

Apmācības padoms: 3. darbības izmantošana, lai izpētītu nediskriminācijas jautājumus

3. darbība ir labs rīks, lai palīdzētu dalībniekiem iepazīties ar nediskriminācijas un taisnīgas attieksmes idejām. Tās dod viņiem iespēju interaktīvi redzēt piemērus par to, kā diskriminācija var rasties un kā risināt jautājumus saistībā ar šo tematu.

c. Diskriminācija un profilēšana

Valsts iestādēm, tostarp policijai, īstenojot savas funkcijas, ir jārespektē vienlīdzība. Šajā sakarā ļoti būtisks ir jautājums par to, ka policija veido profilus saskaņā ar etniskajām iezīmēm un citiem kritērijiem.

Kas ir profilēšana?

- Vispārējā līmenī profilēšana ir personu klasificēšana pēc to raksturiezīmēm, vai tās ir "nemainīgas" (tādas kā dzimums, vecums, etniskā izcelsme, garums) vai "mainīgas" (tādas kā paradumi, izvēle un citi uzvedības elementi).
- Lai gan pati par sevi profilēšana ir vērtīgs rīks, tā var novest pie kļūdām, ja konkrētas raksturiezīmes sasaista ar konkrētām izvēlēm vai uzvedību.
- Sociālās psiholoģijas pētījums ir parādījis, ka cilvēki mēdz uz "citiem" attiecināt stereotipus un, pamatojoties uz to, ātri un nepareizi izdarīt secinājumus ⁽¹⁰⁾.

⁽⁹⁾ Plašākai informācijai par šo skatīt *FRA un Eiropas Padomes (2011) Rokasgrāmatu par Eiropas nediskriminācijas tiesību aktiem*, Luksemburga: Publikāciju birojs, 43. lpp. un turpmāk, pieejams: <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/handbook-european-non-discrimination-law>

⁽¹⁰⁾ Hogg, M. un Vaughan, G. (2011), *Sociālā psiholoģija*, 6. izdevums, Esekse, Pearson Education Limited, 356. lpp. un turpmāk.

Profilēšana policijas darbā

Profilēšana var būt likumīgs rīks, lai aizturētu aizdomās turētos pārkāpējus pēc tam, kad ir izdarīts noziegums. Tāpat profilēšana var būt pamatota ar apzinātiem pieņēmumiem, kas atvasināti no pieredzes un apmācības, koncentrējoties drīzāk uz uzvedību, nevis rases, etniskajām vai reliģiskajām raksturiezīmēm. Piemēram, policijas darbinieki var strādāt ar profiliem, kuros ir norādes meklēt personas, kuras atkārtoti apmeklē konkrētas vietas, kuras uzvedas neprognozējami vai nervozi vai kuras atkārtoti veic lielus iepirkumus, izmantojot tikai skaidru naudu.

Profilēšana var kļūt problemātiska, ja tāds aizsardzības iemesls kā etniskā izcelsme, "rase" vai reliģiskā piederība, piemēram, ir vienīgais vai galvenais iemesls, lai policijas darbiniekam rastos aizdomas. Policijas darbiniekam var būt dotas norādes koncentrēties uz konkrētām grupām vai ieteikums apsvērt vienu no šiem atribūtiem, veicot pasākumus, bet šiem aizsardzības iemeslu veidiem nav jābūt policijas rīcības primārajai motivācijai. Policijas rīcībai ir jābūt pamatotai ar citiem faktoriem, kurus nosaka ar valsts tiesību aktiem. Parasti sākuma punkts, lai veidotu "aizdomas", ir balstīts uz tādu "pamatotu iemeslu" noteikšanas kā aizdomīga vai neparasta uzvedība dotajā kontekstā. Pretējā gadījumā rīcība, kas veikta ar profilēšanu, kura pamatota ar konkrētiem aizsardzības iemesliem, var būt diskriminējoša.

Kas ir diskriminējoša etniskā profilēšana?

Etniskā profilēšana ir kļuvusi par nozīmīgu tematu kopš teroristu uzbrukumiem Ņujorkā, Pensilvānijā un Vašingtonā (2001. gadā), Madridē (2004. gadā) un Londonā (2005. gadā). Tādas starptautiskās organizācijas kā ANO, Eiropas Padome un ES, kā arī NVO ir paudušas bažas par to, un tā rezultātā dalībniekiem var būt īpaša interese par šo tematu. Tādējādi ir noderīgi būt pazīstamam ar šo konkrēto profilēšanas veidu.

FRA ir publicējusi ceļvedi "Saprast un novērst diskriminējošu etnisko profilēšanu", kurā šis temats ir apskatīts, un tas satur šādu terminoloģiju.

"Diskriminējoša etniskā profilēšana ietver:

izturēšanos pret personu mazāk labvēlīgi nekā pret citiem, kuri ir līdzīgā situācijā (citiem vārdiem sakot, diskriminējoši), piemēram, īstenojot tādas policijas pilnvaras kā apturēšanu un pārmeklēšanu; ja lēmums par policijas pilnvaru īstenošanu ir pamatots tikai vai galvenokārt uz šīs personas rasi, etnisko izcelsmi vai reliģiju."

Avots: FRA (2010), *Saprast un novērst diskriminējošu etnisko profilēšanu. Ceļvedis*, Publikāciju birojs, 2010. gada oktobris, 15. lpp., pieejams: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/understanding-and-preventing-discriminatory-ethnic-profiling-guide>

2. Analītiskā shēma – nediskriminācija ⁽¹¹⁾

Tagad pievērsīsimies jautājumam par to, kā analizēt, vai konkrētā situācijā ir diskriminācija.

Tāpat kā ar cilvēktiesību analīzi 3. modulī, noder divu soļu pieeja. Analīzes soļi atšķiras no tiem, kas sniegti 3. modulī par pienākumiem ievērot un aizsargāt. Tomēr ir arī daudzas līdzības attiecībā uz samērīguma principu.

1. daļa. Vai nevienlīdzīga attieksme ir saistīta ar personas īpašajām iezīmēm?   2. daļa. Vai ir jebkādi objektīvi vai pamatoti iemesli šai nevienlīdzīgajai attieksmei?

Šī analīze ir virzīta uz 3. darbības un 3. izdales materiāla pabeigšanu. Tomēr informācija var būt noderīga saistībā ar visām šajā modulī esošajām darbībām.

Analītiskais process

1. DAĻA. VIENLĪDZĪGA ATTIEKSME VAI ATŠĶIRĪGA ATTIEKSME?

- 1.1. Vai ir kādi rādītāji par atšķirīgu attieksmi?
Vai līdzīgās situācijās izturas atšķirīgā veidā?
Vai atšķirīgās situācijās izturas līdzīgā veidā?**

Atbildēšana uz šiem jautājumiem palīdz atklāt līdzības un atšķirības attieksmē. Redzot, kā šīs attieksmes pārklājas un atšķiras, vieglāk var koncentrēt analīzi uz tiem elementiem, kas var būt iesaistīti diskriminējošā attieksmē.

- 1.2. Vai atšķirīga izturēšanās notiek, pamatojoties uz aizsardzības iemeslu?**

Aizsardzības iemesli: dzimums, "rase", ādas krāsa, etniskā vai sociālā izcelsme, ģenētiskās īpatnības, valoda, reliģija vai pārliecība, politiskie vai jebkuri citi uzskati, piederība pie nacionālās minoritātes, īpašums, izcelsme, invaliditāte, vecums vai seksuālā orientācija.

2. DAĻA. ATTAISNOTA ATŠĶIRĪGA ATTIEKSME VAI DISKRIMINĀCIJA

Ja analīzes 1. daļā nosaka atšķirīgu attieksmi, kas saistīta ar aizsardzības iemesliem, tad 2. daļu var izmantot, lai noteiktu pamatojumu atšķirīgajai attieksmei un to, vai šī attieksme ir attaisnota. Saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību tiesību aktiem atšķirību attieksmē var attaisnot tikai tad, ja tai ir pamatoti un objektīvi iemesli. Atbildēšana uz turpmākajiem jautājumiem var palīdzēt to noteikt:

- Visi jautājumi atbildēti ar "**JĀ**": atšķirīgā attieksme ir attaisnota.
- Viens vai vairāki jautājumi atbildēti ar "**NĒ**": atšķirīgā attieksme nav attaisnota un to uzskata par diskrimināciju.

- 2.1. Vai atšķirība ir pamatota uz pamatotiem un objektīviem iemesliem?**

- Vai atšķirīgā attieksme kalpo likumīgam mērķim?
- Vai tā ir piemērota? Vai tā ir nepieciešama? Vai tas ir vismazāk aizskarošais pasākums? Vai pastāv jebkādas citas alternatīvas?

⁽¹¹⁾ Pamatota uz Suntinger, W. (2005), *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, Vine, Bundesministerium für Inneres, 84.-88. lpp.

Izdales materiāls – 3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija

Gadījumu izpēte A. Robežkontroles punktā liek atgriezties

Šī analīze ir pamatota uz ECT 2005. gada 13. decembra spriedumu lietā *Timishev* pret Krieviju, Nr. 55762/00 un 55974/00.

Šis gadījums labi atspoguļo...

...faktoros, kas atšķirīgu attieksmi pārvērš diskriminācijā;

...ka tas ir likumīgi izturēties pret cilvēkiem atšķirīgi, pamatojoties uz pamatotiem un objektīviem iemesliem, piemēram, uzvedību, bet tas ir diskriminējoši izturēties pret cilvēkiem atšķirīgi, pamatojoties uz aizsardzības iemesliem, piemēram, etnisko izcelsmi.

Analīze

1. DAĻA. VIENLĪDZĪGA ATTIEKSME VAI ATŠĶIRĪGA ATTIEKSME?

1.1. Vai ir kādi rādītāji par atšķirīgu attieksmi? Vai līdzīgās situācijās izturas atšķirīgā veidā? Vai atšķirīgās situācijās izturas līdzīgā veidā?

T. kungam atteica ieceļošanu Ka-Ba, B valsts provincē, bet citiem autovadītājiem – personām tādā pašā situācijā – ļāva šķērsot administratīvo robežu un iebraukt Ka-Ba.

1.2. Vai atšķirīga izturēšanās notiek, pamatojoties uz aizsardzības iemeslu?

Šajā gadījumā strīdīgs ir jautājums par to, vai atšķirīgā attieksme bija aizsardzības iemeslu dēļ. T. kungs ieceļošanas atteikumu saistīja ar viņa etnisko izcelsmi, kas ir aizsardzības iemesls, kur etniskā izcelsme pārklājas ar "rasi". Varas iestādes palika pie sava, ka atšķirība attieksmē nebija saistīta ar šādu iemeslu, bet drīzāk, ka T. kunga uzvedība to izprovocēja.

ECT ticēja pieteikuma iesniedzēja notikumu versijai, ko pastiprināja neatkarīgas izmeklēšanas, kuras veica prokuratūra un policijas iestādes (turpat, 44. punkts).

"Pievēršoties apstākļiem šajā lietā, tiesa norāda, ka [Ka-Ba] vecākais policijas darbinieks deva satiksmes policijas darbiniekiem rīkojumu neieļaut ["Etniskā izcelsme X"]. Tā kā valdības iesniegumā [valsts B] identitātes dokumentos personas etniskā izcelsme nekur nav minēta, ar šo rīkojumu aizliedza ieceļošanu ne tikai jebkurai personai, kurai faktiski ir [X] etniskā izcelsme, bet arī tām, kuras vienkārši uzskatīja par piederīgām šai etniskajai grupai. Nav bijuši apgalvojumi, ka citu etnisko grupu pārstāvji ir bijuši pakļauti līdzīgiem ierobežojumiem [..]. Tiesa uzskata, ka šāda attieksme ir skaidra attieksmes nevienlīdzība pārvietošanās tiesību izmantošanā, balstoties uz kāda etnisko izcelsmi" (turpat, 54. punkts).

2. DAĻA. ATĀKŠĪRĪGA ATTIEKSME VAI DISKRIMINĀCIJA

2.1. Vai atšķirība ir pamatota uz pamatotiem un objektīviem iemesliem?

Ja konstatē, ka bija atšķirīga attieksme saistībā ar aizsardzības iemeslu, tad valstij ir jārāda, kā šo atšķirību var attaisnot. Citiem vārdiem sakot, valstij ir jāparāda labi iemesli, kurus var uzskatīt par pamatotiem un objektīviem.

Šajā gadījumā *“aldība nepiedāvāja nekādu attaisnojumu atšķirībai attieksmē starp personām ar [X] etnisko izcelsmi un personām, kurām nav [X] etniskās izcelsmes viņu pārvietošanās brīvības tiesību izmantošanā. Jebkurā gadījumā tiesa uzskata, ka nevienu atšķirību attieksmē, kas ir pamatota tikai un vienīgi vai izšķirošā mērā uz personas etnisko izteiksmi, nevar objektīvi attaisnot mūsdienu demokrātiskā sabiedrībā, kas būvēta uz plurālisma principiem un dažādu kultūru respektēšanu” (turpat, 58. punkts).*

Attiecīgi tiesa konstatēja, ka atšķirība attieksmē ir diskriminācija.

Gadījumu izpēte B: identitātes pārbaude dzelzceļa stacijā

Šī analīze ir pamatota uz Apvienoto Nāciju Organizācijas Cilvēktiesību komitejas tiesvedību lietā *Williams* pret Spāniju, Nr. 1493/2006, 2009. gada 17. augusts.

Šis gadījums labi atspoguļo...

...galvenās policijas veiktās aizliegtās etniskās profilēšanas iezīmes: rīkojoties tikai vai galvenokārt, pamatojoties uz personas "rasi", etnisko izcelsmi vai reliģiju [...];

...etnisko profilēšanu kā attiecīgo personu cilvēka cieņas aizskārumu.

Papildinformācija par lietu

W. kundze par policijas attieksmi pret viņu valstī E ierosināja lietu tiesās, kuras uzskatīja, ka policijas veiktā identitātes pārbaude izlases veidā ir likumīga, jo to var attaisnot ar likumīgu nelegālās imigrācijas kontrolēšanas mērķi. W. kundze iesniedza sūdzību ANO Cilvēktiesību komitejā, kas uzrauga Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām īstenošanu. Viņa uzskatīja, ka valsts E ir pārkāpusi CCPR 26. pantu, ar kuru aizliedz diskrimināciju.

Analīze

1. DAĻA. VIENLĪDZĪGA ATTIEKSME VAI ATŠĶIRĪGA ATTIEKSME?

1.1. Vai ir kādi rādītāji par atšķirīgu attieksmi? Vai līdzīgās situācijās izturas atšķirīgā veidā? Vai atšķirīgās situācijās izturas līdzīgā veidā?

Nebija strīda par to, ka W. kundze bija vienīgais pasažieris, kuru policijas darbinieks apturēja un pārbaudīja identitāti. Tādā veidā pret viņu izturējās atšķirīgi nekā pret citiem pasažieriem, kurus nepārbaudīja.

1.2. Vai atšķirīga izturēšanās notiek, pamatojoties uz aizsardzības iemeslu?

Vai bija iemesli pret W. kundzi izturēties atšķirīgi?

Valsts tiesvedībā kļuva skaidrs, ka policijas darbinieks viņu apturēja un pārbaudīja viņas ādas krāsas dēļ. Policijas darbinieks atklāti to atzina. Valsts tiesās šo faktu neapstrīdēja. Neatbildēts palika jautājums, vai policijas darbinieks bija rīkojies saskaņā ar rakstisku pavēli. Pat ja tā būtu bijis, tas nemainītu galveno jautājumu: skaidro saikni starp ādas krāsu un policijas darbinieka izturēšanos pret W. kundzi.

Cilvēktiesību komiteja paziņoja:

"Šajā lietā no lietas materiāliem var secināt, ka attiecīgā identitātes pārbaude bija vispārējas dabas. Autore apgalvo, ka nevienai citai personai viņas tiešā tuvumā identitāti nepārbaudīja un ka policijas darbinieks, kurš viņu apturēja un izjautāja, atsaucās uz viņas fiziskajām īpašībām, lai paskaidrotu, kāpēc viņai (bet nevienam citam viņas tuvumā) prasīja parādīt viņas identitātes apliecību. Administratīvās un tiesu iestādes, kurām autore iesniedza savu lietu, vai arī tiesvedībā komitejā šos apgalvojumus nenoraidīja."

Apvienoto Nāciju Organizācija, Cilvēktiesību komitejas tiesvedība lietā Nr. 1493/2006, Williams pret Spāniju, 2009. gada 17. augusts, 7.4. punkts

"Valsts starptautiskais pienākums attiecībā uz Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām pārkāpšanu ir jāvērtē objektīvi, un tas var izrietēt no rīcības vai rīcības trūkuma no jebkuru tās varas iestāžu puses. Šajā lietā, lai gan neizskatās, ka būtu bijusi kāda rakstiska pavēle [valstī E], kurā skaidri pieprasīts policijas darbiniekiem veikt identitātes pārbaudes, pamatojoties uz ādas

krāsas kritēriju, šķiet, ka policijas darbinieks pats uzskatīja, ka rīkojas saskaņā ar šo kritēriju, kas ir kritērijs, kuru tiesas, kas izskatīja šo lietu, uzskatīja par attaisnojamu” (turpat, 7.3. punkts).

“Šajos apstākļos komiteja var tikai secināt, ka autori izvēlējās attiecīgajai identitātes pārbaudei, tikai pamatojoties uz viņas rases īpašībām, un ka šīs īpašības bija izšķirošais faktors turēt viņu aizdomās par nelikumīgu rīcību” (turpat, 7.4. punkts).

2. DAĻA. ATTAISNOTA ATŠĶIRĪGA ATTIEKSME VAI DISKRIMINĀCIJA?

Ja atšķirīga attieksme patiesi ir saistīta ar aizsardzības iemeslu, vēl aizvien atliek jautājums par šīs atšķirīgās attieksmes iespējamo attaisnojumu. Saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību tiesību aktiem atšķirību attieksmē var attaisnot tikai tad, ja tai ir pamatoti un objektīvi iemesli.

Cilvēktiesību komiteja: *“[...] atgādina tās judikatūru, ka ne katra attieksmes atšķirība būs diskriminācija, ja šādas atšķirības kritēriji ir pamatoti un objektīvi un ja mērķis ir sasniegt nolūku, kas ir likumīgs saskaņā ar paktu.”*

2.1. Vai atšķirība ir pamatota uz pamatotiem un objektīviem iemesliem?

E valsts varas iestādes argumentēja, ka šajā gadījumā identitātes pārbaudes veikšana bija pilnībā likumīga un tā kalpoja likumīgam nelegālās imigrācijas kontrolēšanas mērķim. Ja pieņem, ka šis mērķis ir likumīgs, tad ir jāpieņem arī, pēc viņu viedokļa, ka *“šim nolūkam veiktajās policijas pārbaudēs ar pienācīgu cieņu un nepieciešamo samērīguma izjūtu var ņemt vērā konkrētas fiziskas vai etniskas īpašības kā saprātīgu norādi par personas izcelsmi, kas nav [valsts E]” (turpat, 4.3. punkts).*

Lai gan komiteja piekrita valdībai par nelegālās imigrācijas kontrolēšanas nolūka likumību, tā nepiekrita viedoklim, ka policijas rīcību izraisīja tikai fiziskās un etniskās īpašības.

“Apsveramajā lietā komiteja uzskata, ka pamatotības un objektivitātes kritēriji nav ievēroti. Turklāt autorei nepiedāvāja nekādu apmierinājumu, piemēram, atvainošanās veidā” (turpat).

Šo pamatotības un objektivitātes trūkuma konstatējumu pieņēma, neskatoties uz šādas attieksmes zināmo ietekmi: *“Ja rīkotos citādi [mērķējot tikai uz cilvēkiem ar konkrētām īpašībām], tas ne tikai negatīvi ietekmētu attiecīgo personu cieņu, bet arī sekmētu ksenofobisku attieksmju izplatīšanos sabiedrībā kopumā, kā arī būtu pretrunā efektīvai policijas darbībai, kuras mērķis ir apkarot rasu diskrimināciju” (turpat, 7.2. punkts).*

Apmācības padoms: pienācīgi nopietni uztvert dalībnieku bažas

Daži dalībnieki varētu iebilst, sakot, ka policijai ir jāņem vērā ārējās īpašības, lai darītu savu darbu. Viņi varētu pamatoti jautāt, vai šis nolēmums nozīmē, ka viņi nekad nevar izmantot ādas krāsu vai citas fiziskas īpatnības kā būtiskus policijas darba kritērijus. Citi varētu jautāt, kur novilkt robežu starp ārējo īpašību pienācīgu izmantošanu un aizliegto profilēšanu.

Šie komentāri skaidri pauž, kāpēc ir tik grūti risināt etniskās profilēšanas jautājumus policijas apmācības apstākļos, jo uzskata, ka ar tiem apšaubā dažus no galvenajiem pamata pieņēmumiem par to, kas ir laba policijas darbība. Un tas varētu radīt nedrošības sajūtu, uz kuru dalībnieki bieži reaģē ļoti emocionāli.

Tādējādi ir arkārtīgi būtiski apmācības situācijā spēt iejusties dalībnieku ādā un viņu bailes uztvert nopietni.

Papildu materiāls

Aizsardzības iemesli – “klasiskie” un “jaunie”

Vēsturiskajā Eiropas perspektīvā vienlīdzības princips galvenokārt bija vērst uz privilēģijām, kas bija saistītas ar konkrētām grupām sabiedrībā, piemēram, vīriešiem, personām ar augstāku izcelsmes statusu vai personām ar īpašumu. Daudzās ES dalībvalstīs konstitucionālo tiesību aktu noteikumi atspoguļo šo vēsturi.

Šos iemeslus var uzskatīt par “klasiskajiem” iemesliem. 20. gadsimts ir pieredzējis nozīmīgu atšķirību aizliegto iemeslu saraksta paplašināšanos. Visaptverošākais šā brīža saraksts ir atrodams Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 21. pantā, kurā ietverti šādi iemesli: “dzimums, rase, ādas krāsa, etniskā vai sociālā izcelsme, ģenētiskās īpatnības, valoda, reliģija vai pārliecība, politiskie vai jebkuri citi uzskati, piederība pie nacionālās minoritātes, īpašums, izcelsme, invaliditāte, vecums vai dzimumorientācija”. Invaliditāte, vecums, dzimumorientācija vai ģenētiskās īpašības nav skaidri iekļautas ETK 14. pantā, tekstu sagatavoja 1950. gadā. Bet ir jāatceras, ka aizliegto iemeslu saraksti vairākumā cilvēktiesību dokumentu nav izsmelši, fakts, kas ļauj tos paplašināt ar tiesu praksi.

Kāpēc ir vērts uzsvērt šo iemeslu saraksta paplašināšanu? Tas ir interesants divu savstarpēji saistītu jautājumu izvērtējums:

- sociālā izpratne un vērtības nepārtraukti mainās, un tas atspoguļojas cilvēktiesību attīstības dinamiskajā raksturā,
- šo paplašināšanu izraisīja sociālie spēki vai kustības. Tie izmanto cilvēktiesību valodu, lai stiprinātu savas prasības: kā to darīja sieviešu tiesību kustība un pavisam nesen lesbiešu, geju, biseksuāļu un transpersonu kustība.

Apmācības padoms: saraksta paplašināšana

Policijas kultūrai ir tendence raksturoties ar konkrētu konservatīvu skatījumu, ja jāmaina sociālā izpratne. “Instinktīva pretestība” ir sastopama bieži, apspriežot šos jautājumus. Pieredze rāda, ka iemeslu saraksta paplašināšanas apspriešana var būt noderīgs veids, kā parādīt plašāku ainu. Tas palīdz risināt šo sarežģīto tematu konstruktīvā veidā.

Daudzpusīga diskriminācija

Cilvēki, kuri pieder pie “redzamām” minoritātēm, piemēram, romu tauta vai cilvēki ar Āfrikas izcelsmi, biežāk nekā citas minoritātes cieš no daudzpusīgas diskriminācijas, tas ir, diskriminācijas, kas pamatota ar vairākiem iemesliem. Sociālekonomiskie faktori, piemēram, zems ienākumu līmenis, arī var cilvēkus padarīt mazāk aizsargātus pret daudzpusīgu diskrimināciju.

Kā minēts kopsavilkumā, vairākums ES tiesu risina tikai vienu diskriminācijas iemeslu lietā. Tas nozīmē, ka daudzpusīgas diskriminācijas upuriem ir grūtāk aizstāvēt savu lietu tiesā un saņemt atlīdzību par visiem dažādajiem izciestajiem diskriminācijas veidiem. Jēdziena "daudzpusīga diskriminācija" ieviešana tiesību aktos varētu palīdzēt labāk saskaņot tiesību aktus ar sarežģīto diskriminācijas pieredzi, ar kuru cilvēki faktiski saskaras.

FRA DARBĪBA

Atrast diskriminācijas pierādījumus

FRA Eiropas Savienības minoritāšu un diskriminācijas apsekojumā (EU-MIDIS, 2010. gads), kurā aptaujāja 23 500 imigrantu un etnisko minoritāšu grupas locekļu par viņu diskriminācijas un kriminālās viktimizācijas pieredzi, atklāja, ka viens no četriem etniskās minoritātes vai imigrantu atbildētājiem ES 12 mēnešos pirms apsekojuma jutās diskriminēts, pamatojoties uz vienu vai vairākiem iemesliem. Viņu atbildes klasificēja etnisko vai imigrantu izcelsmi kā vissvarīgāko iemeslu piedzīvotajai diskriminācijai. Apsekotās diskriminācijas iemesli bija šādi: etniskā vai imigrantu izcelsme, dzimums, seksuālā orientācija, vecums, reliģija vai pārliecība, invaliditāte un citi iemesli, kas svarīgi atbildētājam.

Plašākai informācijai skatīt FRA (2011. gads), EU-MIDIS "Dati fokusā" 5. izdevums. Daudzpusīga diskriminācija, Luksemburga: Publikāciju birojs, pieejams: <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/eu-midis-data-focus-report-5-multiple-discrimination>

Profilēšana — definīcijas un potenciālā ietekme

Etniskā profilēšana

FRA DARBĪBA

Izvairīšanās no diskriminējošas etniskās profilēšanas

Diskriminējoša etniskā profilēšana ir prakse, par kuru vispārēji maz ziņo un maz saprot. FRA publikācija "Saprast un novērst diskriminējošu etnisko profilēšanu": ceļvedī aplūkota profilēšana kā prakse tiesībsardzības kontekstā un skaidrots, kā profilēšanu, kurā izmanto rasi, etnisko izcelsmi vai reliģiju, uzskata par diskriminējošu un tādējādi pretlikumīgu.

Plašākai informācijai skatīt FRA (2010. gads), Saprast un novērst diskriminējošu etnisko profilēšanu. Ceļvedis, Luksemburga: Publikāciju birojs, pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1133-Guide-ethnic-profiling_EN.pdf

Kā minēts kopsavilkumā, FRA ceļvedi sniegta "etniskās profilēšanas" terminoloģija. Tā ir pamatota uz definīcijām un paskaidrojumiem, kurus sniegušas dažādas struktūras, piemēram:

- Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI) ir pieņēmusi Vispārējās politikas ieteikumu Nr. 11 *Rasisma un rasistiskās diskriminācijas apkarošana policijā*, kurā "rasistiskā profilēšana" ir definēta šādi ⁽¹²⁾:

"Policijas prakse kontroles, uzraudzības vai izmeklēšanas darbību īstenošanā bez objektīva un pamatota attaisnojuma izmantot tādu iemeslus kā rase, ādas krāsa, valoda, reliģija, valstspiederība vai nacionālā vai etniskā izcelsme."

- ECT par šo jautājumu galvenajā spriedumā izteica šādu apgalvojumu:

"[...] ka nevienam atšķirību attieksmē, kas ir pamatota tikai un vienīgi vai izšķirošā mērā uz personas etnisko izteiksmi, nevar objektīvi attaisnot mūsdienu demokrātiskā sabiedrībā, kas būvēta uz pluralisma principiem un dažādu kultūru respektēšanu ⁽¹³⁾."

- ANO Cilvēktiesību komiteja par šo tematu ir teikusi šādi:

"[...] Kad varas iestādes veic šādas [identitātes] pārbaudes, šai pārbaudei pakļauto personu fiziskās vai etniskās raksturiezīmes pašas par sevi nav jāuzskata par norādošām uz viņu iespējamo nelegālo klātbūtni valstī. Kā arī tās nav jāveic tādā veidā, lai mērķētu tikai uz personām ar konkrētām fiziskām vai etniskām raksturiezīmēm. "Ja rīkotos citādi, tas ne tikai negatīvi ietekmētu attiecīgo personu cieņu, bet arī sekmētu ksenofobisku attieksmju izplatīšanos sabiedrībā kopumā un būtu pretēji efektīvai policijas darbībai, kuras mērķis ir apkārt rasu diskrimināciju ⁽¹⁴⁾."

Policijas profilēšanas trīs veidi

- **Profili, kas pamatoti uz konkrētiem izlūkdatiem par aizdomās turēto pārkāpēju.** Profilēšana neapšaubāmi ir likumīgs rīks, lai aizturētus aizdomās turētos pārkāpējus pēc tam, kad ir izdarīts noziegums. Profila, kurā uzskaitītas konkrētiem aizdomās turētajiem piemītošās raksturiezīmes, izmantošanu par rīku, lai viņus aizturētu, parasti uzskata par "veselā saprāta" pieeju policijas darbībai. Tas ir pamatots uz pierādījumiem, kas savākti attiecībā uz konkrētu notikumu vai notikumu ķēdi.
- **Profili, kas nav pamatoti uz konkrētiem izlūkdatiem.** Profilēšana var arī būt likumīgs un noderīgs rīks, lai identificētu personas, kuras var veikt pārkāpumu "slēptā veidā", piemēram, slēpjot aizliegtus priekšmetus, vai, visticamāk, veiks pārkāpumu nākotnē, piemēram, virzoties uz laupīšanu. Profilus, kas ir spēcīgi pamatoti uz uzvedības veidu, diez vai uzskatīs par diskriminējošiem, pamatojoties uz "rasi", etnisko izcelsmi un reliģiju.
- **Profilēšana, pamatojoties uz vispārīnāšanu.** Tas var atgadīties kā organizatoriskās politikas sekas, piemēram, ja izdod skaidras rakstiskas vai mutiskas instrukcijas pievērsties konkrētām grupām. Tas var arī atgadīties operatīvajā līmenī, ja atsevišķi darbinieki piemēro stereotipus vai vispārīnāšanu, pamatojoties uz "rasi", etnisko izcelsmi vai reliģiju. To var apzināti motivēt personiskie aizspriedumi, vai var būt tā, ka darbinieki neapzinās to pakāpi, kādā viņi piemēro vispārīnāšanu un stereotipus.

⁽¹²⁾ Eiropas Padome, Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (2007), *Rasisma un rasistiskās diskriminācijas apkarošana policijā*, CRI(2007) 39, Strasbūra, Eiropas Padome, 2007. gada 29. jūnijs.

⁽¹³⁾ ECT 2005. gada 13. decembra spriedums lietā *Timishev* pret Krieviju, Nr. 55762/00 un 55974/00, 58. punkts.

⁽¹⁴⁾ Apvienoto Nāciju Organizācija, Cilvēktiesību komiteja, 2009. gada 17. augusta tiesvedība lietā *Williams* pret Spāniju, Nr. 1493/2006, 7.2. punkts.

Atšķirība starp pieņemamu profilēšanu un diskriminējošu etnisko profilēšanu

Ja darbinieki aptur personas un šī izvēle ir pamatota tikai vai galvenokārt uz personas "rasi", etnisko izcelsmi vai reliģiju, tā ir tieša diskriminācija un ir pretlikumīga. Kas ir domāts ar "galveno iemeslu", ir tas, ka darbinieks nebūtu apturējis šo personu, ja tā nebūtu viņu "rase", etniskā izcelsme vai reliģija. Lai gan ir pieņemami, ka "rase", etniskā izcelsme vai reliģija ir viens no faktoriem, kurus darbinieks ņem vērā, tas nevar būt vienīgais vai galvenais iemesls, lai personu apturētu ⁽¹⁵⁾.

Piemērs no FRA publikācijas "Saprast un novērst diskriminējošu etnisko profilēšanu. Ceļvedis": "Pēc sērījveida brutālām laupīšanām Austrijas galvaspilsētā Vīnē, ko it kā veica divi tumšādaini vīriešu dzimuma vainīgie, tiesībsardzības amatpersonām pavēlēja apturēt visus melnādainos vīriešus, kuri bija grupās, lai pārbaudītu identitāti. Pēc sabiedrības protestiem pavēli pārorientēja uz "melnādainiem afrikāņiem, apmēram 25 gadus veciem un 170 cm augumā, slaidiem, kuri valkā [...] plānas dūnu jakas". Vienā dienā policija apturēja un pārmeklēja 135 melnādainus vīriešus, bet ne par vienu no viņiem nekonstatēja, ka būtu kāda saistība ar laupīšanu. Personu apturēšanu, pamatojoties uz sākotnējo aizdomās turēto aprakstu, drīzāk uzskatīs par tiešas diskriminācijas piemēru, bet otrā profila izmantošanu, iespējams, ka neuzskatīs. Acīmredzami, ka aizdomās turētā etniskā izcelsme ir svarīga, lai viņus identificētu. Tomēr tas nevar būt vienīgais pamats tiesībsardzības pasākumiem pret personu. No iepriekšminētajiem gadījumiem izriet, ka policijas "aizdomas" ir jārada personas uzvedībai vai līdzīgam faktoram, kas viņu izceļ, nevis tādām raksturiezīmēm kā "rase", etniskā izcelsme vai reliģija" (turpat, 22. lpp.).

Tīša diskriminācija – diskriminējoša ietekme

Apspriežot etnisko profilēšanu, jūs varētu saskarties ar iebildumiem, apgalvojot, ka etniskā profilēšana nevar būt diskriminējoša, jo nav nodoma diskriminēt. Atbildē jāuzsver divi punkti.

- Starptautiskie cilvēktiesību tiesību akti skaidri nosaka, ka diskriminācija attiecas ne tikai uz gadījumiem, kuros ar nolūku pret personu izturas mazāk labvēlīgi, bet arī uz tām situācijām, kur mazāk labvēlīga attieksme vienkārši ir konkrētas rīcības ietekme bez jebkāda "ļauna nodoma".
- Tādējādi policijai, kura izprot vienlīdzības jautājumu, ir jāapsver, kā viņu partneris uztver un pieredz viņu rīcību.

Kāpēc diskriminējoša etniskā profilēšana ir kaitīga un neproduktīva ⁽¹⁶⁾

- **Negatīva ietekme individuālā līmenī.** Tas ir kaitīgi cilvēka cieņai un var pazemot vai pat traumatizēt personas. Plašā profilēšanā neņem vērā unikālo individualitāti katrā no mums. Saskaņā ar tiesību aktiem pret katru cilvēku ir jāizturas kā pret personību. Lai gan var būt taisnība, ka islāmiskie teroristi ekstrēmisti, kuri saistās ar attiecīgajiem draudiem, mēdz būt musulmaņu vai aziātu izskata, tas nevar dot iemeslu pieņemumam, ka visi tie, kuriem ir musulmaņu vai aziātu izskats, ir teroristi.
- **Negatīva ietekme kopienas līmenī.** Līdzīgu iemeslu dēļ diskriminējošu etnisko profilēšanu var uzskatīt arī par neproduktīvu. Ja rīcību veic, pamatojoties uz pretlikumīgu profilēšanu, tā var pastiprināt rasistisko spriedzi, uzkurinot minoritāšu grupu

⁽¹⁵⁾ http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1133-Guide-ethnic-profiling_EN.pdf

⁽¹⁶⁾ Pamatots uz minēto 37. un turpmākajām lpp.

nicinājumu pret policiju un lielāko sabiedrības daļu. Sasummējot šī "individuālā pieredze var pārvērsties negatīvā grupas ietekmē". Ja piemēro rasistisku, etniskās izcelsmes vai reliģijas profilu, minoritāšu grupai var rasties negatīva uztvere par sevi iekšēji, bet — ārēji — plašākai sabiedrībai var rasties negatīva uztvere par šo kopienu. Minoritāšu grupa var kļūt par "aizdomās turēto kopienu", kuru sabiedrība saista ar noziedzību. Tā rezultātā var rasties papildu negatīvas sekas, piemēram, pastiprināti rasistiskie aizspriedumi. Policija var tērēt neproporcionālu resursu daudzumu, uzraugot minoritāšu grupu, kas savukārt noved pie lielāka arestu skaita, radot attiecības starp intensīvu policijas darbību un augstāku arestu līmeni, kas izpildās pašas.

Negatīva ietekme uz efektīvu policijas darbību. Divi jautājumi norāda uz diskriminējošas etniskās profilēšanas negatīvo ietekmi uz policijas efektivitāti.

- Etniskā profilēšana var pazemināt policijas veiktās aizturēšanas un arestu līmeni. Daži pierādījumi no pētījuma, kas veikts par narkotiku kurjeriem, rāda, ka "rases" vai etniskās izcelsmes noņemšana no vispārējā kriminālā profila, nevis no konkrēta aizdomās turētā profila, kā arī prasība darbiniekiem skatīt konkrētus ar etnisko izcelsmi nesaistītus kritērijus, var palīdzēt uzlabot efektivitāti vai policijas veiktās aizturēšanas un arestu līmeni, tajā pašā laikā izvairoties no diskriminējošas attieksmes. Profilus var gan paredzēt, gan apiet. Pārāk liela paļaušanās uz stereotipa profilu var faktiski paaugstināt vispārējo noziedzības līmeni laika gaitā divu iemeslu dēļ.
 - Pirmkārt, grupas, kuras nesaista ar konkrētiem noziegumiem, var šos noziegumus veikt, kamēr policijas uzmanība paliek koncentrēta uz citu grupu. Tādējādi, pat ja tiesībsardzība var sasniegt zināmu aizturēšanas un arestu līmeni starp minoritātēm, pārkāpuma līmenis lielākajā daļā sabiedrības var pieaugt tieši tāpēc, ka tās locekļiem nepievērš uzmanību, un tādā veidā ir mazākas izredzes, ka tos noķers.
 - Otrkārt, cilvēku grupas, kurām pievērš uzmanību kā tādām, kuras var pastrādāt noziegumus, var arī izpildīt šo stereotipu — process, kuru sociologi un kriminologi caur teorijām skaidro kā "apzīmogošanu".
- Etniskā profilēšana var novest pie sadarbības trūkuma, kas var pazemināt policijas darbības efektivitāti: policijas darbība ir ļoti atkarīga no vispārējās sabiedrības sadarbības; ja pārliecība un uzticēšanās policijai ir iedragāta, diez vai pastāvēs sadarbība. Tiesībsardzības iestādes paļaujas uz sabiedrību ne tikai kā lieciniekiem noziegumu izmeklēšanā, bet arī incidentu novēršanā un atklāšanā. Bez sabiedrības sadarbības tiesībsardzības amatpersonas reti identificē vai aiztur aizdomās turētos, vai panāk notiesāšanu. Pētījums Apvienotajā Karalistē un Savienotajās Valstīs rāda, ka tad, ja sabiedrības locekļi jūtas nelaimīgi par sastapšanos ar policiju, tas grauj sabiedrības pārliecību un sadarbību ar tiesībsardzības iestādēm. Tas ir tāpēc, ka attiecīgās personas var dalīties savā pieredzē ar ģimenes locekļiem, draugiem un sabiedrotajiem.

6. MODULIS. POLICIJAS DARBINIEKU CIVĒKTIESĪBAS

levads.....	173
1. darbība: cilvēktiesību pieredze	174
2. darbība: gadījumu izpēte – diskriminācija darbavietā	176
Izdales materiāls – 2. darbība: gadījumu izpēte – diskriminācija darbavietā.....	178
Kopsavilkums	180
1. Galvenie jēdzieni	180
a. Vai policijas darbiniekiem ir cilvēktiesības?	180
b. Problēmas ar policijas darbinieku cilvēktiesībām.....	182
c. Kuras cilvēktiesības ir jo īpaši būtiskas policijas darbiniekiem?.....	183
2. Darbības norādes: cilvēktiesību analīze.....	185

Policijas darbinieku cilvēktiesības

Ievads

Jautājums par policijas darbinieku cilvēktiesībām ir svarīgs elements apmācībā un tāds, kas parādās gandrīz katrā cilvēktiesību apmācības kursā: “Un kā ar manām cilvēktiesībām? Kurš par tām rūpējas?” Ja šīs bažas uztver nopietni, tas var sekmēt to, ka policijas darbinieki pieņem cilvēktiesību sistēmu kopumā. Policijas darbiniekiem ir jāsaprot cilvēktiesību labums ne tikai priekš citiem, bet arī priekš sevis. Veicot savu darbu, policijas darbinieki saduras ar daudziem cilvēktiesībām būtiskiem jautājumiem; viņus tie arī tieši ietekmē, kad runa ir par viņu pašu tiesībām.

Varētu apsvērt iespēju uzsākt apmācības kursu ar šo moduli, lai parādītu dalībniekiem, ka viņu bažas uztver nopietni. Tas palīdzētu samazināt cilvēktiesību morālo “lādiņu” un veicinātu pozitīvu pieeju cilvēktiesībām apmācības kursa laikā.

Dalībnieku bažas dažreiz izriet no sajūtas, ka ne sabiedrība, ne policijas iestādes nerespektē vai nenovērtē viņu darbu. Diskusijā varētu būt lietderīgi lūgt dalībniekus nākt klajā ar konkrētiem piemēriem un apskatīt tos no cilvēktiesību viedokļa. Lai jūs pēc iespējas vairāk dotu devumu diskusijai, iepazīstieties ar valsts noteikumiem un regulējumu, kas ir izveidoti konkrēti policijas darbinieku aizsardzībai, piemēram, krimināllikumā, iekšējos organizācijas noteikumos attiecībā uz darba apstākļiem, operatīvajos pasākumos policijas darbinieku aizsardzībai un policijas arodbiedrības darbībās.

1. darbība: cilvēktiesību pieredze

Nolūks

Policijas darbinieki bieži cilvēktiesību apmācības laikā jautā par savām cilvēktiesībām, jo viņiem nešķiet, ka viņi ar tām ir aizsargāti. Tādējādi laba ideja ir proaktīvi pieiet šim jautājumam un ietvert to apmācības agrīnā posmā.

Mērķi

Zināšanas

- Saprast policijas darbinieku priekšstatu par cilvēktiesībām.

Attieksme

- Iegūt uzlabotu citu personu cilvēktiesību pieņemšanu caur savu pašu cilvēktiesību atzišanu;
- Vairot informētību par viņu pašu tiesībām un cilvēktiesību spējināšanas funkciju;
- Justies daļai no cilvēktiesību sistēmas, nevis tās oponentiem.

Prasmes

- Spēt veikt organizatorisko struktūru un prakses cilvēktiesību analīzi.

Prasības

- Laiks: 60–70 minūtes;
- materiāli:
 - tāfeles ar diskusijas jautājumiem;
 - fakultatīvi: *PowerPoint* prezentācija un projektors;
- telpa: plenārzāle ar divām darba grupu telpām;
- grupa: 15–20 personas.

1. darbības apraksts: cilvēktiesību pieredze

- 1 Iepazīstiniet ar šīs darbības nolūku un mērķiem.
- 2 Lūdziet dalībniekus individuāli padomāt par 2–3 piemēriem, kur viņi paši pieredzēja vai dzirdēja no kāda, kad viņu kā policijas darbinieku cilvēktiesības respektēja vai aizsargāja, un izdomāt citus 2–3 piemērus, kad to nedarīja. Abas kategorijas uzrakstiet uz tāfeles (apmēram 10 minūtes).
- 3 Sniegtajiem piemēriem jābūt pēc iespējas konkrētākiem, aprakstot organizatorisko praksi, kārtību, faktisko situāciju vai īsu scenāriju/gadījumu. Citiem vārdiem sakot, dodiet priekšroku konkrētam piemēram: “pagājušajā nedēļā mans priekšnieks pasauca mani un uzrunāja [...]”; salīdzinājumā ar daudz vispārīgāku – “priekšniekiem nerūp darbinieku vajadzības”.
- 4 Lai dalībnieki veido diskusiju grupas no 3–4 personām, apspriest savu pieredzi un atlasa 2–3 pozitīvus un negatīvus piemērus, kurus prezentēt plenārgrupā (apmēram 25 minūtes).
- 5 Atbildiet uz jebkuriem jautājumiem, kas rodas grupas darba laikā.
- 6 Lai grupas prezentē savus piemērus plenārgrupai. Apspriediet tos (Kāds ir pārējo dalībnieku iespaids? Vai šo piemēru var attiecināt arī uz citu dalībnieku darba vidi?). Aplūkojiet piemērus no cilvēktiesību viedokļa: kā šie piemēri ir saistīti ar cilvēktiesībām? Kādas tiesības ir iesaistītas? Kādas organizatoriskās struktūras mēdz sekmēt vai kavēt to, ka policijas darbinieki pilnībā izmanto savas cilvēktiesības? (Apmēram 30 minūtes)
- 7 Apkopojiet galvenos punktus un sniedziet savu pielāgotu skatījumu, pēc vajadzības balstoties uz kopsavilkumā sniegto informāciju.

2. darbība: gadījumu izpēte – diskriminācija darbavietā

Nolūks

Policijas darbinieki bieži cilvēktiesību apmācībā jautā par savām cilvēktiesībām, jo viņiem nešķiet, ka tās viņus aizsargā. Tādējādi laba ideja ir proaktīvi pieiet šim jautājumam un ietvert to apmācības agrīnā posmā.

Mērķi

Zināšanas

- Saprast policijas darbinieku priekšstatu par cilvēktiesībām;
- zināt cilvēktiesību analīzes būtiskākos jautājumus attiecībā uz pašu tiesībām.

Attieksme

- iegūt uzlabotu citu personu cilvēktiesību pieņemšanu caur savu pašu cilvēktiesību atzišanu;
- vairot informētību par viņu pašu tiesībām un cilvēktiesību spējināšanas funkciju;
- justies daļai no cilvēktiesību sistēmas, nevis tās oponentiem.

Prasmes

- Spēt lūkoties uz pašu tiesībām no cilvēktiesību viedokļa;
- spēt uzdot būtiskos jautājumus, ko piemēro cilvēktiesību analīzei, un izmantot to dalībnieku pašu organizatoriskajos kontekstos.

Prasības

- Laiks: 60–90 minūtes;
- materiāli:
 - 1. izdales materiāls ar gadījumu izpēti un uzvedinošiem jautājumiem;
 - fakultatīvi: *PowerPoint* prezentācija un projektors;
 - tāfele;
- telpa: plenārzāle ar divām darba grupu telpām;
- grupa: 15–20 personas.

2. darbības apraksts: gadījumu izpēte – diskriminācija darbavietā

- 1 Iepazīstiniet ar šīs darbības nolūku un mērķiem.
- 2 Prezentējiet gadījumu plenārgrupai.
- 3 Izdaliēt izdales materiālu (gadījumu izpēte un uzvedinošie jautājumi).
- 4 Lūdziet dalībniekus individuāli padomāt par viņu pieeju gadījumu izpētes jautājumu risināšanā.
- 5 Dalībnieki veido grupu no 5–6 personām, lai apspriestu gadījumu.
- 6 Atbildiet uz jebkuriem jautājumiem, kas rodas grupas darba laikā.
- 7 Lai grupas prezentē savus rezultātus plenārgrupai. Apspriediet ierosinātos risinājumus – dažus galvenos punktus pierakstiet uz tāfeles.
- 8 Apkopojiet galvenos punktus un sniedziet savu pielāgotu skatījumu, pēc vajadzības balstoties uz kopsavilkumā sniegto informāciju.

Izdales materiāls – 2. darbība: gadījumu izpēte – diskriminācija darbavietā

Gadījumu izpēte. Diskriminācija darbavietā

Neskatoties uz neskaitāmiem pieteikumiem septiņu gadu laikā, galvenā konstabla palīdzi *Alison Halford* nepaaugstināja. Viņa uzskata, ka viņas priekšnieks, galvenais konstabls, nepaaugstināja viņu tāpēc, ka viņš iebilst pret viņas uzskatiem par vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm. Tāpēc viņa uzsāka tiesvedību par diskrimināciju, pamatojoties uz dzimumu.

Turpmāko mēnešu laikā viņa juta, ka daži viņas departamenta locekļi uzsāka pret viņu "kampaņu" viņas sūdzības dēļ. Viņa apgalvoja, ka viņas privātā biroja fiksēto tālruni noklausās, lai iegūtu informāciju, kuru izmantot pret viņu šajā diskriminācijas tiesvedībā. Viņa iesniedza pierādījumus, lai pamatotu savus apgalvojumus, un uzstāja, ka ir pārkāptas viņas cilvēktiesības.

Diskusijas jautājumi

1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas?
2. Vai biroja tālruņa noklausīšanās ir iejaukšanās cilvēktiesībās?
3. Vai biroja tālruņa noklausīšanās ir cilvēktiesību pārkāpums?
4. Kādas (konfliktējošas) intereses ir iesaistītas?
5. Kādas vēl spriedzes jomas varētu rasties attiecībā uz cilvēktiesībām darbavietā?

Izdales materiāls – 2. darbība: **gadījumu izpēte – diskriminācija darbavietā** (turpinājums)

1. DAĻA. PIEMĒROJAMĀS CILVĒKTIESĪBAS / VALSTS IEJAUKŠANĀS?

1.1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai konkrētajai situācijai?

1.2. Vai kāda valsts rīcība aizskar piemērojamās cilvēktiesības?

2. DAĻA. ATTAISNOJUMS VAI PĀRKĀPUMS?

2.1. Vai pastāv valsts tiesiskais pamatojums valsts rīcībai?

Kopsavilkums

Šajā kopsavilkumā ir apspriestas policijas darbinieku cilvēktiesības. Pēc tam tiek analizēta gadījumu izpēte par cilvēktiesību respektēšanu, izmantojot 3. modulī sniegto analītisko shēmu.

1. Galvenie jēdzieni

- a. Vai policijas darbiniekiem ir cilvēktiesības?
- b. Problēmas ar policijas darbinieku cilvēktiesībām.
- c. Kuras cilvēktiesības ir jo īpaši būtiskas policijas darbiniekiem?

2. Darbības norādes: cilvēktiesību analīze

- Cilvēktiesību analīze, jo īpaši samērīguma principa piemērošana attiecībā uz policijas darbinieku cilvēktiesībām.

1. Galvenie jēdzieni

a. Vai policijas darbiniekiem ir cilvēktiesības?

Runājot par cilvēktiesībām, vissvarīgākais apsvērums ir par attiecībām starp privātām personām un valsti. Runājot par cilvēktiesībām un policiju, pirmais apsvērums ir, ka policija rīkojas kā valsts aģenti, un tādējādi tai ir pienākums ievērot un aizsargāt cilvēku tiesības. Tomēr paši policijas darbinieki bieži jautā, vai, tā kā viņi pilda savus pienākumus, viņi arī ir tiesību turētāji. Atbilde ir vienkārši "jā".

- Policijas darbiniekiem ir tiesības uz tām pašām tiesībām un brīvību kā citām personām, un viņus aizsargā ar cilvēktiesībām, kad viņi pilda savu darbu. Viņi var atsaukties uz savām tiesībām, kas noteiktas dažādos starptautiskos cilvēktiesību dokumentos, piemēram: Eiropas Cilvēktiesību konvencijā (ECTK) vai Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (ICCPR). Uz policijas darbinieku cilvēktiesībām attiecas tie paši principi, kas attiecas uz cilvēktiesībām kopumā. Policijas tiesības var būt ierobežotas, bet tikai tad, ja tās ir relatīvās tiesības un to ierobežojums ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai policija darbotos saskaņā ar likumu un samērīguma principa ievērošanu ⁽¹⁾.
- Cilvēktiesības ir nedalāmas un attiecas uz visiem cilvēkiem to iedzimtās cieņas dēļ. Pievienošanās policijas organizācijai vai uniformas uzvilšana nenozīmē, ka ir jāziedo cilvēktiesības par labu organizācijas iekšējiem noteikumiem. Agrāk bija skaidrojums, ka policijas darbiniekiem cilvēktiesības nepiemēro ⁽²⁾, bet šī ierobežojošā koncepcija tagad ir novecojusi.
- Vienu šī vispārējā priekšstata par policijas darbinieku cilvēktiesībām izņēmumu var atrast ECTK 11. pantā ⁽³⁾, kas attiecas uz pulcēšanās un bēdrosānās brīvības tiesībām. 11. panta 2. punkts neliedz valstīm uzlikt likumīgus ierobežojumus bruņoto spēku locekļiem, policijai vai valsts pārvaldei izmantot tiesības uz pulcēšanās un bēdrosānās brīvību. Tā kā valsts aģenti ieņem konkrētus amatus, viņu tiesības uz pulcēšanās un bēdrosānās

⁽¹⁾ Eiropas Padome, Ministru komiteja (2001), Paskaidrojuma raksts, Ministru komitejas ieteikums CM/Rec(2001) 10 dalībvalstīm par Eiropas Policijas ētikas kodeksu, 2009. gada 18. novembris.

⁽²⁾ Tas arī attiecas, piemēram, uz valsts aģentiem, bruņoto spēku locekļiem, kā arī notiesātajiem.

⁽³⁾ Skatīt arī: Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO), Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (ICCPR), 1966. gada 16. decembris, 22. panta 2. punkts.

brīvību var pakļaut stingrākiem ierobežojumiem nekā attiecībā uz parastu pilsoni. Tas atspoguļo valsts interesi būtiskām drošības funkcijām piešķirt prioritāti salīdzinājumā ar personīgajām interesēm. Pilnīgu pulcēšanās un biedrošanās brīvības noliegumu tomēr nevarētu attiecināt uz ECTK 11. panta 2. punktu. Ierobežojumiem jābūt saskaņā ar valsts tiesību aktiem, un tie nedrīkst būt patvaļīgi ⁽⁴⁾. Ungārijas konstitucionālo aizliegumu policijas darbinieku politiskajām aktivitātēm un dalībai politiskajās partijās neuzskatīja par ECTK 10. un 11. panta pārkāpumu, jo tas kalpoja likumīgam mērķim nodrošināt policijas depolitizāciju pēc komunistu ēras un tas nebija neproporcionāls pārejas laikā no totalitāra režīma uz plurālistisku demokrātiju ⁽⁵⁾.

Atrašanās problemātiskās situācijās ir daļa no policijas darbinieka darba. Ir saprotams, ka šāda situācija var izraisīt emocijas, piemēram, dusmas vai agresiju. Apmācības laikā dalībnieki var izmantot šādus argumentus: "Kā policijas darbiniekam man ir jāpieņem, ka cilvēki uz mani kliedz, spļauj, neciena mani, met ar akmeņiem, bet man vienalga ir jāpaliek cieņas pilnam, pieklājīgam un mierīgam. Tas ir par daudz."

Tādējādi policijas organizācijai ir jānodrošina, lai tās policijas darbinieki saņem pietiekamu operatīvo vadību, pirms tie nonāk šādās situācijās. Pēc grūtām policijas operācijām ir jādod arī laiks tās izvērtēt. Apmācība piedāvā iespēju vairot policijas darbinieku informētību par to, kāpēc tas ir svarīgi pašiem, policijai un sabiedrībai kopumā, ka cilvēktiesības aizsargā un respektē pat grūtās situācijās.

Policijas darbinieki agresijas izrādīšanu pret policiju bieži uzskata par cilvēktiesību pārkāpumu, bet mēs nevaram runāt par cilvēktiesību pārkāpumiem attiecībā uz personu rīcību pret policijas darbiniekiem. Attiecīgo cilvēktiesību asi faktiski novelk starp policijas darbinieku un policijas organizāciju. Kā policijas darbinieki ir sagatavoti operācijā? Ar kādiem pasākumiem viņus aizsargā bīstamās situācijās? Kāds aprīkojums viņiem ir nepieciešams? Kādi stratēģiskie operatīvie pasākumi ir ieviesti?

Eiropas Policijas ētikas kodekss, Ministru komiteja, Rec(2001) 10

Panti

31. Policijas personāls parasti izmanto tās pašas pilsoniskās un politiskās tiesības kā pārējie pilsoņi. Šo tiesību ierobežojumi var notikt tikai tad, kad tie ir nepieciešami policijas darbību īstenošanai demokrātiskā sabiedrībā saskaņā ar likumu un atbilstīgi Eiropas Cilvēktiesību konvencijai.
32. Policijas personāls kā valsts ierēdņi pēc iespējas pilnīgi izmanto sociālās un ekonomiskās tiesības. Jo īpaši personālam ir tiesības organizēt vai piedalīties pārstāvības organizācijās, saņemt piemērotu atalgojumu un sociālo nodrošinājumu un izmantot īpašus veselības aprūpes un drošības pasākumus, ņemot vērā policijas darba konkrēto raksturu.
33. Pret policiju vērstie disciplinārie pasākumi ir pakļauti neatkarīgas struktūras vai tiesas izskatīšanai.
34. Valsts iestādes atbalsta policijas darbiniekus, kuri ir pakļauti nepamatoti apvainojumiem attiecībā uz viņu pienākumiem.

⁽⁴⁾ Grabenwarter, C. (2005), *Europäische Menschenrechtskonvention*, Vīne, Verlag C. H. Beck, 263. un 271. lpp.

⁽⁵⁾ ECT 1999. gada 20. maija spriedums lietā *Rekvényi* pret Ungāriju, Nr. 25390/94.

b. Problēmas ar policijas darbinieku cilvēktiesībām

- Ja ar darba apstākļiem un organizatoriskajām struktūrām vai pasākumiem nespēj nodrošināt vai pat grauj/pārkāpj policijas darbinieka cilvēktiesības. "Mans priekšnieks tikai izdod pavēles. Viņš vienmēr saka: ja nepatīk, vari iet prom. Bet, kamēr esi šeit, tu izpildi manas komandas." Vai "Mums prasīja iesniegt savus DNS paraugus, tas ir pret mūsu cilvēktiesībām."

Policijas vadītāji ir atbildīgi par jautājumu risināšanu attiecībā uz savu darbinieku cilvēktiesībām. Strukturālie faktori un policijas dienesta kultūra arī ietekmē policijas darbinieku pilsoniskās, ekonomiskās un sociālās tiesības, piemēram, darba apstākļi/stundas, sociālais nodrošinājums, pārredzamība un līdzdalība saziņas un vadības procesos, cilvēkresursu pārvaldība, vadītāja atbildība vai apmācība un izglītība. Rūpīgāka organizācijas izpēte no cilvēktiesību viedokļa sniedz svarīgu informāciju par to, vai šie apstākļi sekmē policijas darbinieku cilvēktiesības vai nesekmē.

- Ja policijas darbinieki saduras ar agresīvu, ļoti provocējošu vai vardarbīgu uzvedību un viņiem aizliedz, no viņu viedokļa, apvaldīt šādu uzvedību. "Protestu laikā man ir jāstāv līnijā. Protestētāji provocē mūs, spļauj uz mums, met mums ar priekšmetiem un rīkojas vardarbīgi, bet viss, ko mums atļauj darīt, ir paslēpties aiz vairogiem."

Veicot policijas funkcijas, jo īpaši piemērojot policijas pilnvaras, policijas darbinieks nerīkojas kā privātpersona, bet gan kā valsts struktūra. Tādējādi valsts pienākumam ievērot aizsargāt cilvēktiesības ir tieša ietekme uz tām izvēlēm, kas jāizdara policijas darbiniekam, reaģējot uz agresiju. Policijas darbinieku tiesības, kuri varētu riskēt ar savu veselību vai dzīvību, pildot savus pienākumus, arī ir jārespektē un jāaizsargā, piemēram, nodrošinot aizsargapriekojumu, rūpīgi plānojot policijas operācijas vai ieviešot profilakses pasākumus. Viņa/viņas tiesību ierobežojumi varētu būt nepieciešami, lai pildītu policijas funkcijas, bet jebkuram šādam ierobežojumam ir jāatspoguļo samērīguma princips. Ņemot vērā viņu īpašo kā valsts struktūras lomu, policija varētu saskarties ar lielākiem viņu tiesību ierobežojumiem nekā "parasts pilsonis". Atgriežoties pie piemēra par demonstrāciju, kas kļuva vardarbīga, "parasts pilsonis" varētu aizbēgt vai meklēt palīdzību, bet policijas darbiniekam ir pienākums aizsargāt citu cilvēku cilvēktiesības un atjaunot sabiedrisko kārtību.

- Ja policijas darbinieks saskaras ar apgalvojumiem par nežēlīgu izturēšanos vai viņu sauc pie atbildības par rīcību/rīcības trūkumu viņa(-as) pienākumu izpildē.

Parasti policijas darbinieka priekšnieki sauc viņu pie atbildības ar disciplināro procesu organizācijā. Ja policijas rīcības rezultātā ir iestājušās nopietnas sekas, policijas darbiniekam ir jāuzņemas individuāla atbildība par savu rīcību vai rīcības trūkumu krimināltiesību sistēmā un jāsaņem sods, tostarp ieslodzījums. Tādos gadījumos pastāv būtisko interešu konflikts: ikvienam ir tiesības rūpīgi pārbaudīt policijas rīcību un pieprasīt kompensāciju amatpārkāpuma gadījumā, bet policijas darbiniekiem ir tiesības uz taisnīgu tiesu, tostarp nevainības prezumpciju. Šis konfliktējošās intereses ir jālīdzsvaro, ņemot vērā policijas funkcijas un samērīguma principu. Starptautisko cilvēktiesību tiesu judikatūras izstrādātie standarti sekmē taisnīgu procedūru šādos gadījumos.

Apmācības padoms: risināt jautājumu par izjūtu “mums nav nekādu tiesību, nevienam mēs nerūpam”.

- Uzsveriet, ka policijas darbiniekiem ir likumīgas tiesības uz cilvēktiesībām, pamatojoties uz cilvēktiesību tiesību aktiem.
- Izskaidrojiet policijas darbinieka individuālo atbildību un pārskatbilstību par viņa(-as) rīcībām un apspriediet sekas.
- Izmantojiet gadījumu izpēti, piemēram, *Halford* lietu, par policijas darbinieku cilvēktiesībām.
- Uzsauciet dienu ar situāciju, kurā policijas darbiniekiem jārisina šis jautājums, piemēram, uzklausišana tiesas sēdē.
- Scenārija apmācībā paskaidrojiet un skaidri norādiet, ka policijas darbinieku cilvēktiesības arī ir aizsargātas.
- Pieminiet, ka uzraudzības iestādes, piemēram, Eiropas Komiteja spīdzināšanas novēršanai, ņem vērā darba apstākļus un organizatoriskās struktūras saistībā ar policijas darbinieku cilvēktiesībām.
- Izskaidrojiet valsts procedūras, kas paredzētas policijas darbinieku tiesību aizsargāšanai no cilvēktiesību viedokļa (darba tiesības, policijas arodbiedrības, drošības noteikumi, sociālā nodrošinājuma jautājumi, diskriminācijas un uzmācšanās novēršanas procedūras).

Cilvēktiesības un demokrātija nosaka policijas darbības lomu un mērķus, tostarp policijas pienākumus un to, kā tie jāveic. Policijas darbinieku cilvēktiesību atzīšana ir tiesiskuma svarīgs elements, un tas palīdz iekļaut policiju sabiedrībā, kurai tie kalpo ⁽⁶⁾.

Policijas darbinieku cilvēktiesības ir vērtība pati par sevi, un policijas darbinieku tiesību aizstāvēšana ir saistīta ar viņu cilvēktiesību izpildi. Eiropas Komiteja spīdzināšanas novēršanai, piemēram, uzrauga aizturēšanas vietas visā Eiropā, koncentrējoties uz aizturēto apstākļiem. Lai to darītu, tā arī apseko aizturēšanas vietu darbinieku darba apstākļus. Tādi faktori kā personāla trūkums, darba stundas un materiālie nosacījumi arī visi ir svarīgi cilvēktiesību izpildei.

c. Kuras cilvēktiesības ir jo īpaši būtiskas policijas darbiniekiem?

Valsts tiesību akti un iekšējās organizatoriskās direktīvas nosaka policijas darbinieku cilvēktiesības. Turklāt cilvēktiesību perspektīva pastāv arī no augstāka līmeņa. Daudzās policijas organizācijās par policijas darbinieku tiesībām runā, kad nonāk pie konkrētiem normatīviem un noteikumiem, kas saistīti ar tādiem jautājumiem kā alga, virsstundas, atvaļinājums vai darba apstākļi. Bet šīs debates reti notiek cilvēktiesību valodā. *Halford* lieta ir labs atšķirīgas pieejas piemērs. Tā rāda, ka cilvēktiesības ir svarīgas iekšējiem organizatoriskajiem standartiem.

Policijas darbinieku tiesību ierobežojumam ir jābūt pamatotam uz tiesību aktiem un pieļaujamam tikai tad, kad ir likumīgs mērķis un ievērots samērīguma princips.

⁽⁶⁾ Eiropas Padome, Ministru komiteja (2001), Paskaidrojuma raksts, Ministru komitejas ieteikums CM/Rec(2001) 10 dalībvalstīm par Eiropas Policijas ētikas kodeksu, 2001. gada 19. septembris, 30. lpp.

6.1. tabula. Policijas darbinieku cilvēktiesību piemēri

<p>Tiesības uz dzīvību ECTK 2. pants Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (ES Pamattiesību hartas) 2. pants ICCPR 6. pants</p>	<p>Tiesības būt aizsargātam bīstamās situācijās. Aprikojums, apmācība, profesionālas policijas operācijas, pietiekamu resursu piešķiršana, efektīva izmeklēšana, ja policijas darbinieks pienākumu veikšanas laikā ir miris.</p>
<p>Tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu ECTK 6. pants ES Pamattiesību hartas 47. un 48. pants ICCPR 14. un 15. pants</p>	<p>Ja policijas darbiniekam jāstājas tiesas priekšā kriminālprocesā viņa kā amatpersonas veikto rīcību rezultātā, piemēro visus taisnas tiesas elementus (tiesības būt informētam par apsūdzību, tiesības uz aizstāvību, tostarp tiesības klusēt, juridiskā palīdzība, nevainīguma prezumpcija, izskatīšana neatkarīgā iestādē).</p>
<p>Tiesības uz privātumu, tostarp datu aizsardzību ECTK 8. pants ES Pamattiesību hartas 7. un 8. pants ICCPR 17. pants</p>	<p>Saprātīgi cerēt uz privātumu darbavietā (<i>Halford</i> pret Apvienoto Karalisti). Jūtīgi jautājumi: darbavietas uzraudzība, e-pastu un tālrunu kontrole, narkotiku pārbaude, prasības iesniegt DNS paraugus, pirkstu nospiedumus, noteikumi par izskatu.</p>
<p>Izteiksmes brīvība ECTK 10. pants ES Pamattiesību hartas 11. pants ICCPR 19. pants</p>	<p>Policijas darbinieku politiskās aktivitātes attiecībā uz politiskās neitralitātes nodrošināšanu ar policijas dienestiem, oficiālās informācijas konfidencialitāte.</p>
<p>Pulcēšanās un biedrošanās brīvība ECTK 11. pants ES Pamattiesību hartas 12. pants Eiropas Sociālās hartas (ESC) 5. un 6. pants ICCPR 21. un 22. pants Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (ICESCR) 8. pants</p>	<p>Policijas darba organizāciju veidošana. Vai policijas darbiniekiem ir atļauts streikot?</p>
<p>Diskriminācijas aizliegums ECTK 14. pants, ES Pamattiesību hartas 20. un 21. pants ESC 26. pants ICCPR 2. un 24. pants ICESCR 2. panta 2. punkts</p>	<p>Diskriminējošas darbā pieņemšanas procedūras, darba apstākļi, paaugstināšanas prakse, vienlīdzīga samaksa vīriešiem un sievietēm, atlaišanas prakse, uzmākšanās.</p>
<p>Tiesības uz godīgiem un taisnīgiem darba apstākļiem ESC 2., 3. un 4. pants ES Pamattiesību hartas 31. pants ICESCR 7. pants</p>	<p>Saprātīgas darba stundas, atpūtas periodi, apmaksāts atvaļinājums, adekvāts atalgojums, veselības un drošības noteikumi.</p>
<p>Sociālais nodrošinājums ESC 8., 12., 27. un 32. pants ES Pamattiesību hartas 34. pants ICESCR 9. panta 10. punkts</p>	<p>Pensiju sistēma, slimības atvaļinājums (īpaši attiecībā uz negadījumiem, kas gūti pienākumu veikšanas laikā), invaliditātes apdrošināšana, bērna kopšanas atvaļinājums, bērna aprūpes pienākumi.</p>

Avots: informācija šajā tabulā galvenokārt ir ņemta no Eiropas Padomes, Eiropas Policijas un cilvēktiesību platformas, "Arī policijas darbiniekiem ir tiesības!", Strasbūra, Eiropas Padome.

2. Darbības norādes: cilvēktiesību analīze

Gadījumu izpēte: diskriminācija darbavietā

Šis gadījums labi atspoguļo to,...

...ka cilvēktiesības piemēro arī policijas darbiniekiem. ECT ir lietas par to, vai policijas darbinieku cilvēktiesības ir ievērotas un/vai aizsargātas.

...ka ir saprātīgas cerības uz privātumu darba telpās/policijas iecirkņos. Iejaukšanās ECTK 8. panta tiesībās jāveic saskaņā ar tiesību aktiem, tai jāatspoguļo likumīgs mērķis, un tajā jābūt pienācīgi ņemtam vērā samērīguma principam.

Analīze

Galvenā konstebla palīdzes *Halford* lieta attiecas uz valsts pienākumu ievērot viņas cilvēktiesības. Mēs piemērojam cilvēktiesību analīzes rīku, ar ko iepazīsimies 3. modulī, lai uzzinātu, vai iejaukšanās ir attaisnota vai arī ir bijis cilvēktiesību pārkāpums.

1. DAĻA. PIEMĒROJAMĀS CILVĒKTIESĪBAS / VALSTS IEJAUKŠANĀS?

1.1. Kuras cilvēktiesības ir piemērojamas šai konkrētajai situācijai?

Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 12. papildu protokols

1. pants

1. Jebkuru likumā noteikto tiesību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskajiem vai citiem uzskatiem, nacionālās vai sociālās izcelsmes, saistības ar kādu nacionālo minoritāti, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita statusa.
2. Valsts institūcijas nevienu nedrīkst diskriminēt, pamatojoties uz 1. punktā minētiem iemesliem.

ECTK 12. papildu protokols satur vispārēju diskriminācijas aizliegumu, kas attiecas uz paaugstināšanas trūkumu. Tomēr laikā, kad šis atgadījums notika, 12. protokols vēl nebija stājies spēkā. Valsts tribunāls galvenā konstebla palīdzēi *Halford* piešķīra kompensāciju par diskrimināciju attiecībā uz paaugstināšanas trūkumu. Viņa savu ECT lietu bija koncentrējusi uz viņas biroja tālruņa noklausīšanos. Šobrīd ECTK 12. papildu protokols ir saistošs septiņām ES dalībvalstīm. Līdzvērtīgs noteikums ICCPR 26. pantā attiecas uz visām ES dalībvalstīm.

Eiropas Cilvēktiesību konvencija

8. pants. Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību

1. Ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību.
2. Publiskās iestādes nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumus, kas ir paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts vai sabiedrisko drošību vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai tikumību vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.

Attiecībā uz 8. pantu ECT norādīja, ka uz "tālruņa zvaniem, kas veikti no darba telpām, kā arī no mājām, var attiecināt priekšstatus "privātā dzīve" un "sarakste".

ECT 1997. gada 25. jūnija spriedums lietā Halford pret Apvienoto Karalisti, 44. punkts

8. pants satur dažādus privātās dzīves aspektus, piemēram, privāto autonomiju un identitāti, dzīvokli, ģimeni, laulību un sarakstes slepenību. Lai gan saraksti sākotnēji attiecināja uz rakstiskām vēstulēm, tagad tā aptver visus modernos saziņas veidus un datu pārraidi, tostarp tālruņa zvanus un e-pastus.

1.2. Vai kāda valsts rīcība aizskar piemērojamās cilvēktiesības?

Jebkura privātās sarakstes aizturēšana, cenzūra, pārbaude vai publikācijas pārtveršana ir aizskārums (?).

Galvenā konstebla palīdzē Halford teica, ka viņas biroja tālruņus noklausās. Tādējādi rodas jautājums par to, vai privātuma priekšstats attiecas arī uz darba telpām vai – šajā konkrētajā gadījumā – uz policijas iecirkņiem.

Nebija pierādījumu, ka Halford kundzei kā iekšējās telekomunikācijas sistēmas, kas darbojās viņas departamentā, lietotājam būtu dots kāds brīdinājums, ka zvani, kas veikti šajā sistēmā, būtu pārtverami (turpat, 45. punkts). "Viņa būtu varējusi pamatoti cerēt uz šādu zvanu privātumu" (turpat), teica ECT.

ECT nepiekrita atbildētāja viedoklim, ka "darba devējam principā, bez darbinieka iepriekšējas zināšanas, ir jābūt spējīgam uzraudzīt pēdējā veiktos zvanus pa tālruņiem, kurus nodrošina darba devējs" (turpat, 43. punkts).

ECT secināja, ka "Halford kundzes veiktās tālruņa sarunas no viņas biroja tālruņa ietilpst "privātās dzīves" un "sarakstes" priekšstatā un tādējādi šai sūdzības daļai ir piemērojams 8. pants". ECT teica, ka "bija pamatota ticamība, ka viņas departaments pārtvēra zvanus ar galveno mērķi savākt materiālus, lai palīdzētu aizstāvētai diskriminācijas tiesvedībā".

Nebija šaubu, ka tas attiecas uz "publisko institūciju iejaukšanos" (turpat, 48. punkts).

(?) Parlamentu savienība (IPU)/ANO Augstā komisāra cilvēktiesību jautājumos birojs (OHCHR) (2005), *Cilvēktiesības. Rokasgrāmata parlamentāriešiem*, IPU/OHCHR, 104. un turpmākās lpp.

2. DAĻA. ATTAISNOJUMS VAI PĀRKĀPUMS?

2.1. Vai pastāv valsts tiesiskais pamatojums valsts rīcībai?

Nākamais solis ir noteikt, vai šī iejaukšanās bija "saskaņā ar likumu". Lai aizsargātu pret patvaļīgu iejaukšanos, "valsts tiesību aktiem ir jābūt pietiekami skaidriem, lai dotu pilsoņiem pienācīgu norādi uz apstākļiem un nosacījumiem, kādos publiskas institūcijas ir pilnvarotas ķerties pie jebkādiem šādiem slepeniem pasākumiem" (turpat, 49. punkts). Saskaņā ar ECT nodibināto tiesu praksi šis izteikums ne tikai "padara par nepieciešamu atbilstību valsts tiesību aktiem, bet arī attiecas uz šo tiesību aktu kvalitāti, pieprasot, lai tā būtu atbilstīga tiesiskumam" (turpat).

"Saistībā ar valsts iestāžu veiktajiem slepenās novērošanas vai sarakstes pārtveršanas pasākumiem, tā kā pietrūkst sabiedrības uzraudzības un pastāv risks par varas ļaunprātīgu izmantošanu, valsts tiesību aktiem ir jāsniedz kaut kāda aizsardzība personai pret patvaļīgu iejaukšanos 8. panta tiesībās" (turpat).

Šajā gadījumā ar valsts tiesību aktiem nebija noteikts regulējums par tālruņa noklausīšanos iekšējās saziņas sistēmās, kuru operators ir valsts iestādes. Tādējādi noteikumi, kas nodibināti sabiedriskajām telekomunikāciju sistēmām, neattiecas uz iekšējām saziņas sistēmām, ko izmanto policija.

Tādā veidā iejaukšanās *Halford* kundzes tiesībās nebija "saskaņā ar likumu, jo valsts likumi nesniedza nekādu regulējumu par tādu zvanu pārtveršanu, kas veikti telekomunikāciju sistēmās, kas neietilpst publiskajā tīklā" (turpat, 50. punkts).

ECT secināja, ka tiesiskā regulējuma trūkums, ar kuru konkretizē valsts iestāžu izvēles iespējas iejaukties tiesībās uz privātās dzīves neaizskaramību šajā konkrētajā kontekstā, nozīmēja, ka ir bijis 8. panta pārkāpums. Tādējādi turpmākie soļi – pārbaudīt, vai piemērotais pasākums sasniedza likumīgo mērķi un atbilda samērīguma principam, – nebija nepieciešami, lai noteiktu, vai ir bijis pārkāpums.

Šī lieta ir vadošā lieta saistībā ar policijas darbinieku tiesībām un jautājumu, uz kuru tā ir koncentrēta: tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ir piemērojamas arī saistībā ar policijas organizāciju. Tas skaidri parāda, ka nav atšķirības starp policijas darbinieku tiesībām un pilsoņu tiesībām. Attiecas tas pats princips.

Citi jautājumi, kas saistīti ar policijas darbinieku tiesībām uz privātumu:

- darbavietas novērošana (videokameras, e-pasta un tālruņa kontrole);
- privāto mobilo tālruņu izmantošana;
- obligātā narkotiku pārbaude;
- obligātā asinsanalīze attiecībā uz HIV;
- DNS vai pirkstu nospiedumu paraugu iesniegšana;
- ierobežojumi personas izskatam/ieradumiem (tādiem kā frizūra, tetovējumi, kosmētika, reliģiskie simboli, auskari, smēķēšana sabiedriskās vietās).

PIELIKUMI

1. pielikums. Darbsemināru programmas	191
2. pielikums. Pamata norādes apmācītājiem	198
3. pielikums. Gadījumu izpētes sagatavošana – padomi.....	202
4. pielikums. Prakšu apkopojums	206

1. pielikums.

Darbsemināru programmas

Mērķa grupa

Policijas darbinieki, kuru pakāpe ir zemāka par komandieri.
Grupa: 18–20 personas.

Mērķi

Zināšanas

- Saprast cilvēktiesību galvenos jēdzienus un atbilstošos pienākumus;
- saprast policijas pienākumu ievērot un aizsargāt cilvēktiesības demokrātiskā sabiedrībā;
- saprast nediskriminācijas principa nozīmi un iezīmes.

Attieksme

- Pieņemt cilvēktiesības par policijas darbības pamatu un mērķi;
- pieņemt pozitīvāku attieksmi pret cilvēktiesībām un nediskriminācijas principu;
- attīstīt spēcīgas saistības ievērot vienlīdzību un jutīgumu policijas darbībā.

Prasmes

- Piemērot cilvēktiesību normas un nediskriminācijas principu praksē, izmantojot cilvēktiesību analītisko rīku, lai aplūkotu konkrētas policijas darbības situācijas.

Darbseminārs A (divarpus dienas)

Darbseminārs A ir izstrādāts kā standarta pieeja uz cilvēktiesībām pamatotai policijas darbībai. Cilvēktiesību jautājumus apskata iedarbīgā, tomēr drošā veidā. Ja esat apmācītājs ar nelielu pieredzi cilvēktiesību apmācībā vai vispār bez pieredzes, šī kursa mācību programma ir ieteicama.

1. DIENA

Rīta sesija (apmēram 3,5 stundas)

1 vienība (50 minūtes)	Iepazīstināšana ar semināru	Iepazīstināšana ar apmācītāju un dalībniekiem Apmācības sagaidāmie rezultāti un mērķis (tāfele – cilvēktiesību izglītības trīsstūris) Organizatoriskie jautājumi	
10 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1 vienība (50 minūtes)	Iepazīstināšana ar tematu Policijas un cilvēktiesību apspriešana <i>Vai slepkavība ir cilvēktiesību pārkāpums?</i>	Policijas darbība no cilvēktiesību viedokļa Grupas darbs, turpinājumā diskusija plenārgrupā	2. modulis 1. darbība
10 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1 vienība (50 minūtes)	Cilvēktiesību pamata idejas un jēdzieni <i>“Cilvēktiesību ideja ir tikpat vienkārša, cik pārliecinoša: attiekties pret cilvēkiem ar cieņu”</i>	Cilvēktiesību pamatu izpratne Grupas darbs, turpinājumā diskusija plenārgrupā, apmācītājs sniedz savu pielāgotu viedokli	1. modulis Izdales materiāls
10 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1/2 vienība (25 minūtes)	Cilvēktiesību analīze Cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot Cilvēktiesību analīze – pienākums aizsargāt <i>Kas ir cilvēktiesību pārkāpums?</i>	Iepazīstināšana ar cilvēktiesību analītiskajām shēmām (ievērot un aizsargāt), izmantojot gadījumu izpēti Absolūtās un relatīvās cilvēktiesības	3. modulis 1. izdales materiāls 2. izdales materiāls
90 minūtes	<i>Pusdienu pārtraukums</i>		

Pēcpusdienas sesija (apmēram 3 stundas)

1/2 vienība (25 minūtes)	Gadījumu izpēte: A un B par pienākumu ievērot C un D par pienākumu aizsargāt	Grupas darbs Četras gadījumu izpētes (ievērot un aizsargāt), četras grupas	3. modulis 1. izdales materiāls 2. izdales materiāls
1 vienība (50 minūtes)	Gadījumu izpēte (turpinājums) Kopsavilkums 2. Darbības norādes: cilvēktiesību analīze Papildu materiāls	Prezentācija un diskusija plenārgrupā, apmācītājs sniedz savu pielāgotu viedokli	3. modulis
20 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1 vienība (50 minūtes)	Gadījumu izpēte (turpinājums)	Prezentācija un diskusija plenārgrupā, apmācītājs sniedz savu pielāgotu viedokli	3. modulis
15 minūtes	Noslēgums, neatbildēti jautājumi, īsa atgriezeniskā saite		

2. DIENA

Rīta sesija (apmēram 3,5 stundas)

1 vienība (50 minūtes)	Policijas darbinieku cilvēktiesības <i>Cilvēktiesību pieredze: kur policijas darbinieku cilvēktiesības respektē vai noliedz</i>	Grupas darbs, izvērtējums, diskusija plenārgrupā	6. modulis 1. darbība
1 vienība (50 minūtes)	Gadījumu izpēte – diskriminācija darbavietā	Grupas darbs, turpinājumā diskusija plenārgrupā	6. modulis 2. darbība
20 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1 vienība (50 minūtes)	Daudzveidība, vienlīdzība un nediskriminācija <i>Kreiji/labroči</i>	Izvērtējums un diskusija plenārgrupā	5. modulis 1. darbības 1. versija
10 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1/2 vienība (25 minūtes)	Cilvēktiesību analīze <i>Analītiskā shēma: nediskriminācija</i>	Iepazīstināšana ar analītisko shēmu par diskrimināciju, izmantojot reālās dzīves piemērus un gadījumu izpēti	5. modulis 3. darbība
90 minūtes	<i>Pusdienu pārtraukums</i>		

Pēcpusdienas sesija (apmēram 3 stundas)

1/2 vienība (25 minūtes)	Gadījumu izpētes: A – robežkontroles punktā liek atgriezties B – identitātes pārbaude dzelzceļa stacijā	Grupas darbs, divas gadījumu izpētes/četras grupas	5. modulis 3. darbība
1 vienība (50 minūtes)	Gadījumu izpēte (turpinājums) Kopsavilkums 2. Analītiskā shēma – nediskriminācija 3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija Papildu materiāls	Prezentācija un diskusija plenārgrupā, apmācītājs sniedz savu pielāgotu viedokli	5. modulis
20 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1 vienība (50 minūtes)	Gadījumu izpēte (turpinājums)	Prezentācija un diskusija plenārgrupā, apmācītājs sniedz savu pielāgotu viedokli	5. modulis
(15 minūtes)	Noslēgums, neatbildēti jautājumi, īsa atgriezeniskā saite		

3. DIENA

Rīta sesija (apmēram 3,5 stundas)

1,5 vienības (75 minūtes)	Apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos Apaļā galda diskusija, spīdzināšanas aizliegums	Grupas darbs un diskusija plenārgrupā	4. modulis Darbības 1. versija
20 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1 vienība (50 minūtes)	Policijas darbība no cilvēktiesību viedokļa <i>Praktisku piemēru izvērtējums, lai saprastu policijas lomu cilvēktiesību aizsardzībā</i>	Grupas darbs, turpinājumā izvērtējums un diskusija plenārgrupā	2. modulis 2. izdales materiāls
10 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1/2 vienība (25 minūtes)	Nobeiguma jautājumi, atgriezeniskā saite, semināra noslēgums		

Darbseminārs B (divarpus dienas)

Darbseminārā B uz cilvēktiesībām balstītas pieejas elementus vairāk sasaista ar daudzveidības un nediskriminācijas jautājumiem. Tādējādi jums kā apmācītajam būs nepieciešams tikt galā ar sarežģītāku projektu, veidojot saistību starp dažādiem jautājumiem.

Dažiem no ierosinātajiem vingrinājumiem ir nepieciešamas uzlabotas koordinatora prasmes un drošības un komforta izjūta ar grupu. Ja esat pieredzējis cilvēktiesību un daudzveidības apmācītājs, šim darbsemināram jābūt piemērotam jūsu prasmēm.

1. DIENA

Rīta sesija (apmēram 3,5 stundas)

1 vienība (50 minūtes)	Daudzveidība, vienlīdzība un nediskriminācija <i>Kreiļi/labroči</i>	Izvērtējums un diskusija plenārgrupā	5. modulis 1. darbības 1. versija
1 vienība (50 minūtes)	Iepazīstināšana ar semināru	Iepazīstināšana ar apmācītāju un dalībniekiem Apmācības sagaidāmie rezultāti un mērķi Organizatoriskie jautājumi	
20 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1 vienība (50 minūtes)	Cilvēktiesību pamati <i>Cilvēktiesību pamata idejas un jēdzieni</i>	Grupu darbs, četras grupas, diskusija plenārgrupā	1. modulis Izdales materiāls
1/2 vienība (25 minūtes)	Policijas un cilvēktiesību apspriešana <i>Vai slepkavība ir cilvēktiesību pārkāpums?</i>	Diskusija plenārgrupā	2. modulis 1. izdales materiāls
90 minūtes	<i>Pusdienu pārtraukums</i>		

Pēcpusdienas sesija (apmēram 3 stundas)

1 vienība (50 minūtes)	(turpinājums) Kopsavilkums 1. Galvenie jēdzieni Papildu materiāls Cilvēktiesību analīze Cilvēktiesību analīze – pienākums ievērot Cilvēktiesību analīze – pienākums aizsargāt <i>Kas ir cilvēktiesību pārkāpums?</i>	Policijas divkāršā loma (pienākums ievērot un aizsargāt) Absolūtās un relatīvās cilvēktiesības Iepazīstināšana ar cilvēktiesību analītiskajām shēmām (ievērot un aizsargāt), izmantojot īsus piemērus vai gadījumu izpēti	2. modulis 3. modulis 3. modulis 1. izdales materiāls 2. izdales materiāls
1/2 vienība (25 minūtes)	Gadījumu izpēte: A un B par pienākumu ievērot C un D par pienākumu aizsargāt	Grupu darbs Divas gadījumu izpētes (ievērot, aizsargāt), četras grupas	3. modulis
20 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1 vienība (50 minūtes)	Gadījumu izpēte (turpinājums) Kopsavilkums 2. Analītiskā shēma – nediskriminācija 3. darbība: gadījumu izpēte A un B Papildu materiāls	Prezentācija un diskusija plenārgrupā, apmācītājs sniedz savu pielāgotu viedokli	3. modulis
(15 minūtes)	Noslēgums, neatbildēti jautājumi, īsa atgriezeniskā saite		

2. DIENA

Rīta sesija (apmēram 3,5 stundas)

1 vienība (50 minūtes)	Gadījumu izpēte (turpinājums)	Prezentācija un diskusija plenārgrupā, apmācītājs sniedz savu pielāgotu viedokli	3. modulis
10 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1 vienība (50 minūtes)	Daudzveidība, vienlīdzība un nediskriminācija <i>Daudzas identitātes</i>	Grupu darbs un diskusija plenārgrupā	5. modulis Izdales materiāls – 1. darbības 2. versija
10 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1/2 vienība (25 minūtes)	Cilvēktiesību analīze <i>Cilvēktiesību analīze – nediskriminācija</i>	Iepazīstināšana ar analītisko shēmu par diskrimināciju, izmantojot reālās dzīves piemērus un gadījumu izpēti	5. modulis Izdales materiāls – 3. darbība
1/2 vienība (25 minūtes)	Gadījumu izpēte: A – robežkontroles punktā liek atgriezties B – identitātes pārbaude dzelzceļa stacijā	Grupu darbs, divas gadījumu izpētes/četras grupas	5. modulis Izdales materiāls – 3. darbība
1/2 vienība (25 minūtes)	Gadījumu izpēte (turpinājums) Kopsavilkums 2. Analītiskā shēma – nediskriminācija 3. darbība: cilvēktiesību analīze – nediskriminācija Papildu materiāls	Gadījumu izpētes apspriešana plenārgrupā	5. modulis
90 minūtes	<i>Pusdienu pārtraukums</i>		

Pēcpusdienas sesija (apmēram 3,5 stundas)

1,5 vienības (75 minūtes)	Gadījumu izpēte (turpinājums)	Gadījumu izpētes apspriešana plenārgrupā (turpinājums)	5. modulis
20 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1,5 vienības (75 minūtes)	Apstākļi, kas veicina vai novērš nežēlīgu izturēšanos	Grupās darbs un diskusija plenārgrupā	4. modulis Darbības 1. versija
(15 minūtes)	Noslēgums, neatbildēti jautājumi, īsa atgriezeniskā saite		

3. DIENA**Rīta sesija (apmēram 3,5 stundas)**

1 vienība (50 minūtes)	Lomu spēle: darba pieteikumi	Nediskriminācijas princips, arī būtisks policijas darbinieku cilvēktiesībām	5. modulis 2. darbība 6. modulis
10 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1 vienība (50 minūtes)	Policijas darbinieku cilvēktiesības (turpinājums) Cilvēktiesību pieredze: kur policijas darbinieku cilvēktiesības respektē vai noliedz	Grupās darbs un diskusija plenārgrupā	6. modulis 1. darbība
10 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1 vienība (50 minūtes)	Policijas darbība no cilvēktiesību viedokļa <i>Praktiski cilvēktiesību piemēri, lai saprastu policijas lomu cilvēktiesību aizsardzībā</i>	Grupās darbs, izvērtējums un diskusija plenārgrupā par cilvēktiesībām un to efektivitāti	2. modulis 2. izdales materiāls
10 minūtes	<i>Pārtraukums</i>		
1/2 vienība (25 minūtes)	Nobeiguma jautājumi, atgriezeniskā saite, semināra noslēgums		

2. pielikums. Pamata norādes apmācītājiem

Šis pielikums jums var būt noderīgs, ja...

...jums nav lielas pieredzes cilvēktiesību apmācībā vai

...jūs esat vadījis daudz apmācību, kuras nebija saistītas ar cilvēktiesībām, vai

...jūs vēlētos atsvaidzināt savas apmācības zināšanas un pieejas.

Vispārējas piezīmes par to, kā vadīt policijas apmācības kursu par cilvēktiesībām

Kas ir mana mērķgrupa?

Pirms sākas jūsu apmācības sesija, centieties iegūt par dalībniekiem pēc iespējas vairāk informācijas. Jo vairāk jūs par viņiem zināt, jo labāk jūs varat analizēt viņu vajadzības un ar apmācību saistītās cerības un attiecīgi pielāgot savu apmācības kursa projektu. Progresīvas zināšanas par turpmākajiem aspektiem var palīdzēt jums analizēt un sagatavoties savai apmācības grupai.

- Dienesta pakāpe: jaunpieņemtie darbinieki, darbinieki, kuru pakāpe ir zemāka par komandieri, vidējā līmeņa vadība, augstākais vadības līmenis.
- Funkcijas: speciālists, erudīts.
- Personiskās īpašības: vecums, dzimums.
- Iepriekšēja apmācība: cilvēktiesību apmācība, pieredzes līmenis ar cilvēktiesību apmācību.
- Motivācija/cerības: kas motivē dalībniekus iziet šo apmācību? Ko viņi cer iegūt no šīs apmācības?
- Viendabība un daudzveidība: kā un kādos veidos jūsu grupa ir viendabīga? Kā un kādos veidos tā ir daudzveidīga? Kā jūsu grupas viendabība un/vai daudzveidība var palīdzēt jums pareizi ievirzīt apmācību?

Apsveriet, ko pats sagaidāt no dalībniekiem un apmācības. Pārdomājiet jebkurus pieņēmumus, kas jums var būt par apmācību un dalībniekiem, un attiecīgi pielāgojiet savu viedokli.

Kādi ir šīs konkrētās dalībnieku grupas apmācības mērķi?

Kad domājat par apmācības mērķiem, apsveriet visas trīs mācīšanās dimensijas: zināšanas, attieksmi un prasmes. Pielāgojiet tās savai mērķa grupai un apmācības ilgumam. Esiet reāls! Koncentrējieties uz 2–3 galvenajiem mācīšanās mērķiem, kurus varat sadalīt mazākos blokos.

Kāds valsts un/vai kultūras konteksts var būt būtisks šai apmācības grupai?

Apmācības sesijas šajā rokasgrāmatā ir jāpielāgo to valstu valsts kontekstam, kurās to lieto: Tas nozīmē:

- jutīgumu pret valsts kultūras niansēm, izskatot visus cilvēktiesību un nediskriminācijas jautājumus. Homofobijas jautājums, piemēram, ir jāapspriež ar konkrētu pieeju, ja vispārējā informētība par šo tematu valsts apstākļos ir ierobežota;
- informētību par pašreizējiem notikumiem un tematiem saistībā ar cilvēktiesībām, kas var rasties apmācības laikā;
- ar policijas darbu saistīto valsts noteikumu un normatīvo aktu zināšanas;
- valsts tiesu prakses izmantošanu kā papildinājumu Eiropas tiesu praksei vai ECT tiesu praksei attiecībā uz apmācības valsti (plašākai informācijai par tiesu prakses atrašanu un gadījumu izpēti izstrādāšanu skatīt 3. pielikumu).

Vispārēji padomi apmācības sesijas vadīšanai

Cieņa

Apmācības sesijas laikā jūsu pienākums ir nodrošināt, ka pret visiem dalībniekiem izturas ar cieņu pat tad, ja diskusijas kļūst emocionālas, kas var atgadīties ar cilvēktiesību jautājumiem. Katra semināra sākumā dalībniekiem ir jāvienojas, ka cieņa ir pamata noteikums, kas tad ļauj jums vieglāk viņiem šo noteikumu atgādināt vēlāk apmācības kursā. Cienīt nenozīmē, ka dalībniekiem jāpiekrīt vienam otram, cienīt nozīmē izturēties pret citiem dalībniekiem ar cieņu un iecietību. Runājiet ar dalībniekiem arī par personīgo pieredzi un stāstiem, kurus viņi diskusijā izstāsta, vienojoties ar viņiem, ka viss runātais paliek grupā un nekur citur to neapspriež. Jo īpaši būtiski tas ir grupām, kurās ir policijas darbinieki, kuri strādā kopā. Kā apmācītājam jums jācenšas radīt uzticēšanās vidi. Ja kāds dalībnieks izsaka nepiemērotu vai diskriminējošu apgalvojumu, ar cieņu uz to reaģējiet, lai palīdzētu nodrošināt cieņas pilnu vidi.

Internalizācija

Veidojiet savu apmācību ap šo pieņemumu: cilvēktiesībām ir praktiska vērtība policijas darbinieku darbā. Zināšanas, attieksme un prasmes ir galvenās mācīšanās dimensijas jūsu apmācībā. Nepietiek tikai ar zināšanām vien par cilvēktiesību normām un instrumentiem; personai ir jābūt ar pieņemošu attieksmi pret cilvēktiesībām, kā arī ar prasmēm piemērot cilvēktiesību standartus praksē. Visu trīs mācīšanās dimensiju apgūšana palīdz dalībniekiem internalizēt cilvēktiesības, kas ir cilvēktiesību izglītības vispārējais mērķis.

Sesijas vadīšana

Modulī sniegtās interaktīvās apmācības metodoloģijas bieži liek apmācītājam ieņemt koordinatora lomu. Jūs uzsāksiet diskusiju, jautāsiet "pareizos" jautājumus, strādāsiet ar dažādiem dalībnieku viedokļiem un pieredzi, papildināsiet diskusiju ar savu viedokli, izdarīsiet secinājumus un izskaidrosiet tos dalībniekiem. Lai jūsu darbs būtu efektīvs, vispirms jums jārada uzticēšanās gaisotne, kurā dalībnieki jūtas pietiekami droši paust savus viedokļus un saglabāt progresīvu domāšanu par citu viedokļiem. Ja nepieciešams, atgādiniet dalībniekiem izturēties ar cieņu un būt ar atvērtu prātu.

Elastīgums

Jums rūpīgi jāplāno savas apmācības sesijas un jācenšas jau iepriekš paredzēt visus būtiskos faktorus. Tomēr, kad jūs ierodaties uz sesiju, viss var notikt citādi, nekā plānots. Saglabājiet elastīgumu. Darbs ar grupu pie cilvēktiesību jautājumiem ir dinamisks process, kas liek apmācītājam pielāgot metodoloģiju un saturu atbilstoši grupas darba tempam. Turieties pie saviem mērķiem, bet esat gatavs būt elastīgs attiecībā uz to, kā ievērojat savu dienas kārtību. Sagatavojiet alternatīvas darbības un tematus, lai jums būtu izvēles iespējas tikt galā ar dažādām apmācības situācijām.

Apmācības sesijas atklāšana

Pirmais iespaids ir svarīgs. Labs pirmais iespaids var palīdzēt veidot stabilu apmācības pamatu un noteikt toni visam turpmākajam kursam. Lai nodrošinātu, ka apmācības sesijas sākums ir labs, pamēģiniet:

- **Radīt pozitīvu, mācībām draudzīgu un uzticēšanās pilnu gaisotni.** Dalībniekiem ir jājūtas "droši", lai viņi spētu mācīties un aptvert jaunas idejas. Ir jānosaka un jāvienojas par semināra noteikumiem. Orientējiet dalībniekus un apspriediet kursa mērķus un programmu, lai palīdzētu radīt stabilu ietvaru, kurā ikviens jūtas ērti.
- **Pievērsiet viņu uzmanību.** Iegūstiet dalībnieku interesi, jo īpaši, ja sastopaties ar grupu, kas izrāda negatīvu vai noraidošu attieksmi pret jūsu apmācību. Izmantojiet frāzes, kas "salauž ledu", vai uzsāciet diskusiju, lai palīdzētu radīt pozitīvāku gaisotni.
- **Saprotiet viņu vajadzības un cerības.** Atklāšanas sākumā mēģiniet saprast, kas ir jūsu dalībnieki, lai saprastu viņu vajadzības un cerības. Ar šo informāciju jūs spēsiet attiecīgi pielāgot vai koriģēt savu apmācību.
- **Uzskicējiet skaidru apmācības sesijas gaitu.** Kā apmācītājs jūs vadāt dalībniekus cauri kursam. Tādējādi ir svarīgi, lai jums ir skaidra ideja par to, ko jūs vēlētos darīt apmācības sesijas laikā, un jūs pārliecināties, ka dalībnieki var viegli sekot līdzi un saprast, kurp ved sesija. Ja jums nav skaidrības par savu apmācības sesiju un kā vadīt dalībniekus, tas var radīt neskaidrību un apgrūtināt viņiem apskatāmo tematu apgūšanu un saprašanu.

Apmācības prakšu apkopojumā 4. pielikumā (pieejams tikai tiešsaistē) ir sniegtas dažas idejas par to, kā atklāt apmācības sesiju.

Nobeigums

Ieplānojiet nelielu papildu laiku semināra beigās, lai atbildētu uz jebkuriem neatbildētiem jautājumiem. Ja pietrūkst laika, bet vēl aizvien ir neatbildēti jautājumi, mēģiniet palīdzēt dalībniekiem apspriest šos jautājumus, piemēram, individuāli sazinoties

ar dalībniekiem, nosūtot informāciju grupai vai izskatot šo tematu nākamajā apmācības sesijā.

Runājiet ar dalībniekiem un lūdziet viņiem sniegt atgriezenisko saiti par sesiju. Novērtējiet mācīšanās mērķus, kurus uzstādījāt apmācības sesijas sākumā: kādā mērā tie ir sasniegti? Pierakstiet dalībnieku atbildes un uzskatiet viņu komentārus par vērtīgu informāciju, kas palīdzēs jums uzlabot un pielāgot jūsu nākamo apmācību.

Papildliteratūra

ANO Augstais komisārs cilvēktiesību jautājumos (2002), *Cilvēktiesības un tiesībaizsardzība. Apmācītāja ceļvedis par policijas cilvēktiesībām*, Ženēva, pieejams: www.ohchr.org/Documents/Publications/trainin-g5Add2en.pdf

EDSO, *Apmācītāja prasmju kurss apmācītājiem cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā* (12 mācību stundu kurss, ko izstrādājusi EDSO Blakusefektu uzraudzības misijas Skopjē Policijas attīstības vienība), pieejams: <https://polis.osce.org/node/4051> (nepieciešama reģistrēšanās)

UNHCR (2011), *Aizsardzības apmācības rokasgrāmata Eiropas robežsargiem un ieceļošanas lietu dienestu amatpersonām*, pieejams: www.unhcr.org/4d948c736.html

3. pielikums. Gadījumu izpētes sagatavošana – padomi

Šajā rokasgrāmatā sniegtas dažas gadījumu izpētes, kas ņemtas no Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) judikatūras saistībā ar pienākumu ievērot un aizsargāt cilvēktiesības, ar nediskrimināciju un policijas darbinieku cilvēktiesībām. Atkarībā no jūsu apmācības kursa mērķiem un jūsu mērķu grupas jūs varat vēlēties izmantot citas gadījumu izpētes, nevis tās, kas sniegtas šajā rokasgrāmatā. Turpmāk sniegti daži noderīgi ieteikumi, kā izstrādāt jūsu pašu gadījumu izpēti. ECT tiesu prakse var kalpot par pamatu jūsu gadījumu izpētei. Noderīgi var būt arī apskatīt valsts tiesu praksi.

Gadījumu izpētes sagatavošana

ECT spriedums ietver pilnīgu lietas analīzi, juridisko terminoloģiju un informāciju. Tomēr oriģinālie spriedumi sava garuma un juridiskās terminoloģijas dēļ nav piemēroti apmācības kursam. Tie ir jāsadala skaidrās daļās, kas dalībniekiem ir saprotamas.

1. Kā atrast Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) judikatūru

HUDOC judikatūras datubāze

HUDOC datubāze nodrošina brīvu piekļuvi ECT tiesu praksei: <http://HUDOC.echr.coe.int>. Tā ir pieejama angļu un franču valodā un nodrošina lietotājam draudzīgu meklētājprogrammu.

HUDOC palīdzības lapā ir pieejamas videoapmācības un lietotāja rokasgrāmatas. Lai atvieglotu meklēšanas funkcijas un izvēles, lietotāji var novietot peles rādītāju uz , lai iegūtu vairāk informācijas un piemērus.

Atsauces uz judikatūru šajā rokasgrāmatā sniedz lasītājam visaptverošu informāciju, kas ļaus viņam vai viņai viegli atrast sprieduma vai lēmuma pilnu tekstu.

Pirms sākt meklēšanu, lūdzu, ņemiet vērā, ka noklusējuma iestatījumi virspalātas vai palātas spriedumus rāda apgrieztā hronoloģiskā secībā. Lai meklētu citās kolekcijās, piemēram, lēmumus, lietotājam ir jāieklikšķina attiecīgajā lodziņā “*Document collections*” laukā, kas parādās ekrāna augšējā kreisajā pusē.

Vienkāršākais veids, kā atrast lietas, ir ievadīt pieteikuma numuru “*Application number*” laukā zem sadaļas “*Advanced search*” ekrāna augšējā labajā pusē un tad uzklikšķināt uz zilās “*Search*” pogas.

Lai piekļūtu turpmākai judikatūrai, kas saistīta ar citiem jautājumiem, piemēram, patvēruma jautājumiem, lietotājs var izmantot meklēšanas lauku, kas norādīts ar palielināmo stiklu ekrāna augšējā labajā pusē. Meklēšanas laukā lietotājs var meklēt, izmantojot:

- vienu vārdu (piem., patvērums, bēgļi);
- frāzi (piem., "patvēruma meklētāji");
- lietas nosaukumu;
- valsti;
- Būla frāzi (UN, VAI, NAV un TUVU).

Alternatīvi lietotājs var atvērt vienkāršo Būla meklēšanu, noklikšķinot uz bultas, kas parādās meklēšanas laukā. Vienkāršā Būla meklēšana piedāvā sešas meklēšanas iespējas: šis konkrētais vārds vai frāze, visi šie vārdi, jebkurš no šiem vārdiem, neviens no šiem vārdiem, tuvu šiem vārdiem vai Būla meklēšana. Veicot Būla meklēšanu, ir svarīgi atcerēties, ka frāzēm jābūt pēdējās, bet Būla operatoram vienmēr jābūt ar lielajiem burtiem.

Kad meklēšanas rezultāti parādās, lietotājs var sašaurināt rezultātus, izmantojot filtrus, kas parādās "Filters" laukā ekrāna kreisajā pusē, piemēram, "Language" vai "State". Filtrus var izmantot individuāli vai kombinācijā, lai vēl vairāk sašaurinātu rezultātus. "Keywords" filtrs var būt noderīgs rīks, jo tas bieži satur terminoloģiju, kas iegūta no ECTK teksta un ir tieši saistīta ar ECT pamatojumiem un secinājumiem.

Piemērs. Kā atrast ECT tiesu praksi par patvēruma meklētāju izraidīšanu, kas pakļauj viņus spīdzināšanas vai necilvēcīgas vai degradējošas rīcības vai sodīšanas riskam saskaņā ar ECTK 3. pantu.

1. Vispirms ievadiet frāzi "asylum seekers" (patvēruma meklētāji) "Search" laukā un uzklikšķiniet uz zilās "Search" pogas.
2. Pēc tam, kad parādās rezultāti, izvēlieties "3" zem "Violation" (pārkāpums) lauka "Filters" laukā, lai sašaurinātu rezultātus uz tiem, kas saistīti ar 3. pantu.
3. Tad atlasiet atslēgvārdus zem "Keywords" filtra, lai sašaurinātu rezultātus uz tiem, kas būtiski 3. pantam, piemēram, atslēgvārdus "(3. pants) Spīdzināšanas aizliegums".

Svarīgākām lietām HUDOC ir pieejams juridiskais kopsavilkums. Kopsavilkumā ietverta aprakstoša galvenā piezīme, precīzs fakts un likumu uzskaitījums ar uzsvaru uz tiesiskās intereses jautājumiem. Ja lietai ir kopsavilkums, rezultātos kopā ar saiti uz sprieduma tekstu vai lēmumu parādīsies arī saite uz kopsavilkumu. Alternatīvi lietotājs var meklēt tikai juridiskos kopsavilkumus, atzīmējot "Document Collections" laukā "Legal Summaries" lodziņu.

Ja ir publicēti neoficiāli konkrētās lietas tulkojumi, rezultātos kopā ar saiti uz sprieduma tekstu vai lēmumu parādīsies arī saite uz tulkojumiem. HUDOC sniedz saites arī uz trešo personu interneta vietnēm, kurās ir citi ECT tiesu prakses tulkojumi. Plašākai informācijai skatīt "Language versions" HUDOC "Help" sadaļā.

Papildu avoti tiesu prakses informācijai

ECT HUDOC "Press release page" (**Paziņojums presei**): labs sākuma punkts kopsavilkumiem un ECT spriedumu būtībai. Lapa pieejama: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press#>

Eiropas Savienības Tiesas judikatūra: ES Tiesa nodrošina *Curia* judikatūras datubāzi, kas nodrošina brīvu piekļuvi ES Tiesas judikatūrai (http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/). Meklētājprogrammu var izmantot, lai meklētu visus dokumentus, kuros ir informācija saistībā ar pabeigtām vai izskatīšanā esošām Tiesas, Vispārējās tiesas un Civildienesta tiesas lietām.

Nīderlandes Cilvēktiesību institūts: šajā avotā ir dažādu cilvēktiesību tiesu un komiteju spriedumu apkopojums. Pieejams: <https://www.uu.nl/en/research/netherlands-institute-of-human-rights-sim>

Valsts dienesta iestādes un NVO: šīs struktūras bieži apkopo būtiskus cilvēktiesību spriedumus un varētu būt labi resursi, lai izstrādātu gadījumu izpēti apmācībai.

2. Gadījumu izpēti izstrādāšana

Tagad, kad esat izvēlēties(-usies), kuru gadījumu(-us) izmantot apmācībā, jums jānosaka, kuri šā/šo gadījuma(-u) akti ir būtiski jūsu apmācības mērķiem. Uzrakstiet visus gadījumu izpēti faktus uz darblapas dalībniekiem, bet atcerieties: mazāk ir vairāk! Neapkopojiet par daudz informācijas par gadījumu. Mērķis ir apkopot pietiekami informācijas, lai palīdzētu dalībniekiem saprast cilvēktiesību dažādās dimensijas, kamēr viņi strādā pie gadījumu izpēti, lai analizētu lietas informāciju un lai izvērtētu tiesas pamatojumus. Pārāk daudz informācijas varētu apgrūtināt gadījumu izpēti saprašanu.

Izmantojiet moduļos atrodamo analītisko shēmu kā ceļvedi gadījumu izskatīšanai un būtiskās informācijas atlasīšanai. Padomājiet par lietas(-u) secinājumu(-iem): kas ir galvenais(-ie) secinājums(-i)? Kādus cilvēktiesību elementus dalībnieki no šī var apgūt?

Apsveriet arī dažādos gadījuma faktus un paredziet dalībnieku jautājumus. Daži parasti jautājumi ir šādi: kad pasludināja spriedumu šajā lietā? Kas pasludināja spriedumu? Vai ir kādi pretēji viedokļi? Kādas ir sprieduma sekas (kompensācija, piespriestais sods utt.)? Kāda bija sabiedrības reakcija?

Noderīgi kritēriji gadījumu atlasei un gadījumu izpēti uzbūvei:

- **būtiskums praktiskajai policijas darbībai**: spriedums sniedz norādes par svarīgiem jautājumiem saistībā ar policijas darbu, piemēram, spēka pielietošanu pūļa pārvaldībā vai samērīguma principa ievērošanu, risinot situāciju ar vardarbību ģimenē;
- **lietderīgums apmācības vidē**: dalībnieki viegli var izprast tiesas pamatojumus; tas varētu arī nodot pozitīvu ziņojumu, piemēram, policijas darbinieku cilvēktiesības vai policija, veicot savu pienākumu aizsargāt;
- **pašreizējās/jaunākās lietas**: dalībnieki varētu būt dzirdējuši par lietu ziņās, ja tā ieguvusi plašu sabiedrības uzmanību;
- **galvenās tiesvedības**: lietas, ka tiesiskuma jomā ir ļoti svarīgas un kalpo par pamatu turpmākajai tiesu praksei, piemēram, *Ribitsch* pret Austriju, *Mc Cann* pret Apvienoto Karalisti;
- **lietas, ar kurām izskaidro tiesību vai pienākumu saturu**: dalībnieki saprot pienākuma ievērot un aizsargāt cilvēktiesības teorētisko pamatu un gadījumu izpēti sniegtā principa praktisko piemērošanu; lietā izskaidrots cilvēktiesību normas saturs pēc būtības, padarot skaidru, kas ar to ir domāts, piemēram,

ar tiesībām uz dzīvību un valsts pienākumiem saistībā ar šīm tiesībām.

Atlasītais svarīgu ECT lietu saraksts policijas darbības kontekstā

Eiropas Cilvēktiesību konvencija

2. pants. Tiesības uz dzīvību

Kontrova pret Slovēniju
Mc Cann un citi pret Apvienoto Karalisti
Nachova un citi pret Bulgāriju
Opuz pret Turciju
Osman pret Apvienoto Karalisti
Scavuzzo-Hager un citi pret Šveici
Stewart pret Apvienoto Karalisti

3. pants. Spīdzināšanas un nežēlīgas izturēšanās aizliegums

A pret Apvienoto Karalisti
Aksoy pret Turciju
Ilhan pret Turciju
Hurtado pret Šveici
Kaya pret Turciju
Keenan pret Apvienoto Karalisti
Ribitsch pret Austriju
Selmouni pret Franciju

5. pants. Tiesības uz brīvību un drošību

McVeigh, O'Neill un Evans pret Apvienoto Karalisti
Fox, Campbell un Hartley pret Apvienoto Karalisti
K-F pret Vāciju
Litwa pret Poliju

6. pants. Tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu

Vilho Eskelinen pret Somiju

8. pants. Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību

Halford pret Apvienoto Karalisti

11. pants. Pulcēšanās un biedrošanās brīvība

Bączkowski pret Poliju
Giuliani un *Gaggio* pret Itāliju
Molnár pret Ungāriju
Öllinger pret Austriju
Plattform Ärzte für das Leben pret Austriju

14. pants. Diskriminācijas aizliegums

Timishev pret Krieviju

4. pielikums. Prakšu apkopojums

4. pielikuma nolūks ir sniegt ieskatu par to, kā citas policijas apmācības iestādes īsteno cilvēktiesību apmācību. Šīs prakses sniedz informāciju par cilvēktiesību apmācītāju no visas Eiropas dažām papildu zināšanām un pieredzi.

Šīs prakses ir pieejamas tiešsaistē: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/fundamental-rights-based-police-training>

KĀ PASŪTĪT ES IZDEVUMUS

Bezmaksas izdevumi

- Viens eksemplārs:
ar *EU Bookshop* starpniecību (<http://bookshop.europa.eu>).
- Vairāk nekā viens eksemplārs vai plakāti/kartes:
Eiropas Savienības pārstāvniecībās (http://ec.europa.eu/represent_lv.htm),
Eiropas Savienības delegācijās valstīs, kas nav ES dalībvalstis
(http://eeas.europa.eu/delegations/index_lv.htm),
ar *Europe Direct* dienesta starpniecību (http://europa.eu/europedirect/index_lv.htm)
vai piezvanot uz tālruņa numuru 00 800 6 7 8 9 10 11 (zvanīšana bez maksas no jebkuras
vietas Eiropas Savienībā) (*).

(*) Informāciju sniedz bez maksas, tāpat arī lielākā daļa zvanu ir bezmaksas (izņemot dažus operatorus, viesnīcas vai taksofonus).

Maksas izdevumi

- Ar *EU Bookshop* starpniecību (<http://bookshop.europa.eu>).

Maksas abonementi

- Ar Eiropas Savienības Publikāciju biroja tirdzniecības aģentu starpniecību
(http://publications.europa.eu/others/agents/index_lv.htm).

HELPING TO MAKE FUNDAMENTAL RIGHTS A REALITY FOR EVERYONE IN THE EUROPEAN UNION

Policijas darbinieki, kuri nodrošina, lai cilvēki varētu izmantot savas pamattiesības un brīvības, pelna sabiedrības cieņu un uzticēšanos. Paturot to prātā, šīs Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras (*FRA*) rokasgrāmatas mērķis ir sekmēt uz cilvēktiesībām pamatotu policijas darbu, izvirzot apmācību par cilvēktiesībām policijas apmācības pašā centrā atbilstoši Eiropas Savienības mērķiem tieslietu un iekšlietu jomā. To darot, ar rokasgrāmatas palīdzību "augstos" principus pārvērš konkrētos praktiskos vingrinājumos, kas sekmē policijas darbu un palīdz policijas darbiniekiem internalizēt tos jēdzienus, kas vada uz cilvēktiesībām pamatotu policijas darbību, palīdzot nodrošināt, ka viņi ir zināšanām bruņoti, lai savā ikdienas darbā izdarītu pareizās izvēles. Rokasgrāmata ir koncentrēta uz būtiskiem ar policiju saistītiem jautājumiem, piemēram, daudzveidību un nediskrimināciju, absolūtu spīdzināšanas aizliegumu un arī policijas darbinieku cilvēktiesībām. Rokasgrāmata ir izmēģināta un pārbaudīta dažādās ES policijas akadēmijās un ir paredzēta kā praktisks rīks uz pamattiesībām balstītas policijas darbības īstenošanai ES.

FRA — EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vīne – Austrija
Tālr. +43 158030-0 – fakss +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
twitter.com/EURightsAgency

Publikāciju birojs